

Lamminahon rakennusperintö

Noora Puustinen
Oulussa 17.9.2014

Diplomityö
Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin tiedekunta

Ohjaaja: Helena Hirviniemi
Valvoja: Anna-Maija Ylimaula

Diplomityö

Oulun yliopisto

Arkkitehtuurin tiedekunta

Arkkitehtuurin historian ja korjaussuunnittelun labora-
torio

Rakennussuunnittelun opintosuunta

Tekijä: Noora Puustinen

Ohjaaja: Helena Hirviniemi

Valvoja: Anna-Maija Ylimaula

Oulussa 17.9.2014

Sivumäärä: 199

Liitteet: Lamminahon rakennusten rakennus- ja restau-
rointivaiheet rakennuksittain.

Kuvat ja piirustukset: Noora Puustinen, ellei kuvan yh-
teydessä muuta mainittu

**Kuva 1 (Kannen kuva). Lamminahon piha elosuojalta
pihaan syksyllä 2008.**

© Helena Hirviniemi 2008, HH.

Tiivistelmä

Lamminahon tila on talonpoikainen maalaistalo nykyisessä Vaalan kunnassa Kainuussa. Tilan rakennuskantaan kuuluu asuinrakennuksen lisäksi 23 ulkorakennusta, jotka yhdessä täydentävien rakenteiden ja ympäristön kanssa luovat hyvin autenttisen talonpoikaisen miljöön.

Työn tavoitteena on ollut kerätä yhteen Lamminahon tilan rakennushistoria ja esitellä siihen liittyvää talonpoikaista rakennustapaa sekä koota Lamminahossa 1990-luvulla tehdyt restauroinnit. Pohja-aineistona on käytetty Lamminahon arkistomateriaalia ja restaurointien osalta niistä vuosittain tehtyjä raportteja.

Lamminahon tila perustettiin 1755 mäkituvan paikalle. Nykyisistä rakennuksista 1700-luvulla on rakennettu törmäaitta, naisten aitta, pikkuaitta ja vanha talli. 1800-luvulla tilalle rakennettiin nykyinen asuinrakennus. Lisäksi tilalle rakennettiin vanha riihi ja siihen liittynyt ruumenhuone, sysikoppi, paja, heinälatoja, luhti, miesten aitta, talli, navetta, puoji sekä palaneen tilalle tehty viinakööki. 1900-luvun alun rakentamista edustavat, kellari, uusi riihi, useat heinäladot sekä kylkiäisiksi tehdyt lautarakenteiset vajat. 1900-luvun alussa asuinrakennuksessa tehtiin suuria muutoksia mm. vaihtamalla rakennuksen kate- ja vuorausmateriaali sekä muuntamalla pirtti uloslämpiväksi. 1940 ja 1950 luvuilla navetassa tehtiin muutostöitä ja sen taakse rakennettiin vanhaan rakennukseen talli ja näiden välille uusi lantala. Vuonna 1953 Oulujoen patoaminen nosti joen vedenpinnan korkeutta Lamminahon kohdalla, mikä aiheutti suuria muutoksia ympäristössä. Vielä 1960-luvulla tilalla on tehty muutostöitä asuinrakennuksessa ja navetassa. Vuonna 1966 Lamminaho siirtyi vain kesäkäyttöön ja vuonna 1992 se luovutettiin testamentilla sekä lahjakirjalla Museovirastolle. 1990-luvun aikana tilalla suoritettiin laajat restauroinnit. Vuoden 2014 alussa Lamminaho siirtyi Senaatti-kiinteistöjen omistukseen. Nykyään tila toimii perinnetilamaisena museona, joka esittelee

talonpoikaista elämää ja rakennustapaa.

Lamminahon laajamittainen, koko tilan kattava restaurointi aloitettiin 1990-luvun alussa, kun tila oli siirtymässä Museoviraston omistukseen. Tätä ennen tilalla oli tehty ylläpitäviä korjaustöitä, mm. pärekattojen uusimisia, osin entistämistyö- kien avulla. 1990-luvun restauroinnit toteutti Museovirasto yhteistyössä Vaalan kunnan kanssa. Suunnittelijana toimi Helena Hirviniemi. Restauroinneissa tavoitteena oli säilyttää tilan rakennukset mahdollisimman autenttisena kokonaisuutena. Töissä käytettiin tilan omaa puuta ja perinteisiä käsityömenetelmiä ilman piiloviritelmiä. Yleisimpiä rakennuksissa tehtyjä toimenpiteitä olivat nosto nurkkakiville, kengitys, vaurioituneiden hirsien uusiminen ja paikkaus sekä pärekaton uusinta. Joihinkin rakennuksista lisättiin myös uusi suojalaudoitus osalle julkisivuista. Tilan pusikoitunutta ympäristöä raivattiin ja peltojen rajoille rakennettiin uudet aidat vanhan mallin mukaan. Yleisökäyttöä varten asuinrakennuksen köökin kalustusta uusittiin, lantalan käymälöitä muutettiin yleisölle sopiviksi ja tulotien varteen rakennettiin parkkipaikka.

Vuoden 1999 jälkeen tilalla on tehty huoltomaisia toimenpiteitä mm. pärekattojen ja aitojen uusimisien muodossa. Restauroinneista on kuitenkin jo sen verran aikaa, että uusi laaja vauriokartoitus on ajankohtainen.

Kesäisin auki olevan tilan toiminta on varsin monipuolista. Sen käyttöä voitaisiin kuitenkin laajentaa pienin muutoksin esimerkiksi ottamalla se osaksi retkeilyreittejä. Vuokratäyttöä kehitettäisiin siirrettävien ja väliaikaisten rakenteiden avulla ja tilalla voitaisiin järjestää nykyistä enemmän perinteiseen käsityötaitoon liittyviä kursseja. Näiden lisäksi tilan rakennushistoriaa voisi esitellä liikuteltaville rakenteille pystytetyllä näyttelyllä. Myös opastavien kylttien hienovarainen lisääminen rakennuksiin parantaisi kävijöiden kokemusta tilasta.

Esipuhe

Lamminahon siirtyessä Museoviraston omistukseen tilalla suoritettiin laaja ja perusteellinen restaurointi 1990-luvun aikana Helena Hirviniemen arkkitehtitoimiston suunnitelmien mukaan. Työtä varten viimeistä tilan asukasta, Hanna Lamminahoa, haastateltiin useaan otteeseen ja siten selvitettiin tilan historiaa. Tarkkaa rakennushistorian selvitystä ei kuitenkaan tuolloin tehty. Restaurointien loppuvaiheessa syntyikin ajatus historian ja tehtyjen restaurointien kokoamisesta yksiin kansiin. Ajatus oli vielä 2000-luvun alussa vireillä, mutta jäi toteutumatta.

Tilan elämästä ja esineistöstä sekä osin rakennuskannasta on tehty kirja *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*.¹ Tutki- ja Pirkko Sihvon kirjoittama ja Museoviraston julkaisema teos kuvaa kattavasti arkistoaineiston ja esineistön kautta saatua tietoa Lamminahon arjesta. Se ei kuitenkaan kuvaa tilan rakentumista tai rakennuksiin tehtyjä muutoksia.

Itselleni Lamminaho ilmestyi Suomen kartalle syksyllä 2009, kun olin mittaamassa ja piirtämässä tilan päärakennusta opintojeni toisena vuonna Arkkitehtuurin historian laboratorion inventointikurssilla. Reilu kolme vuotta myöhemmin ryhdyin miettimään itselleni aihetta diplomityöhön. Olin tiennyt jo pitkään työni olevan luonteeltaan tutkimuspainotteinen ja liittyvän tavalla tai toisella vanhempiin rakennuksiin; arkkitehtuurin historia oli kiinnostanut aina hieman uudisrakennuksia enemmän. Kun Arkkitehtuurin historian laboratorio etsi tekijää osaston ja Museoviraston yhteistyöprojektiin, jonka aiheena oli Lamminahon rakennusperintö, huomasin aiheen olevan juuri sitä mitä olin kaivannutkin.

Työtä ohjaamaan asetettiin ohjausryhmä, joka koostui Ou-

lun yliopiston arkkitehtuurin osaston, Museoviraston ja Vaalan kunnan edustajista. Myöhemmässä vaiheessa mukaan liittyi vielä Lamminahon uuden omistajan, Senaatti-kiinteistöjen edustaja. Ajatuksena oli saada työn tuloksena painettu julkaisu, joka pohjautuisi diplomityöstä saatavaan materiaaliin.

Työlle asetettiin kolme päätavoitetta. Ensimmäinen oli tilan rakennushistorian mahdollisimman tarkka selvittäminen, mm. valmiin ja laajan arkistomateriaalin perusteella, sillä historiaa ei ollut vielä selvitetty restauroinneista ja Sihvon teoksesta huolimatta. Rakennushistorian selvittäminen olisi tärkeää rakennuskannan hoidon ja tulevien restaurointien kannalta. Toinen tavoite oli talonpoikaisen rakennustavan esitleminen Lamminahon esimerkin kautta. Tämä palvelisi erityisesti painetussa kirjassa, jonka kohdeyleisöksi ajateltiin ammattilaisia, talonpoikaisesta rakentamisesta ja korjaamisesta sekä Lamminahon vierailijoita. Kolmas tavoite oli restaurointien yhteen kokoaminen. Vaikka 1990-luvun restauroinneista on tehty tarkat raportit vuosittain, ja tehdyt restauroinnit on dokumentoitu tarkasti, oli tieto hajanaista ja eri lähteisiin kirjattua. Yhtenäistä, kaikki restauroinnit kattavaa raporttia ei niistä ole tehty.

Rakennushistorian pohja-aineistona on käytetty pääasiassa Lamminahosta saatua laajaa kirjallista ja kuvallista arkistomateriaalia, joka on siirretty Museoviraston arkistoon säilytettäväksi. Historia on koottu pitkälti perimätietojen perusteella. Lähteenä ovat olleet Hanna Lamminahon haastatteluissa Helena Hirviniemen kirjaamat tiedot sekä muiden Lamminahojen aikaisemmin tekemät muistiinpanot. Tapauksissa, joissa tarkempia, täydentäviä ja luotettavampia lähteitä ei ole ollut saatavilla, on tyydytty näihin perimätietoihin, vaikka niiden luotettavuus ei aina ole varmaa. Usein perimätietoa täydentää

¹ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006.

esimerkiksi tilikirjoista saadut merkinnät ja kuitit, mutta varsinkin 1700- ja 1800-lukujen osalta aineiston määrä on luonnollisesti vähäisempää. Aineisto ei ole aukotonta, joten täydellisenä totuutena Lamminahon rakennushistoriasta sitä ei voida pitää. Kuvausta on täydennetty kokonaisuudeksi muihin vastaavanlaisiin kohteisiin ja yleiseen talonpoikaiseen rakennustapaan vertaamalla, joten osin kuvaus antaa vain yhden version siitä miten Lamminaho on voinut muodostua. Kaavioissa nämä arvailut esimerkiksi rakennusten sijainnista tai rakentamisaikakohdasta on erotettu eri väreillä aineiston todistamista faktoista. Liitteenä oleviin rakennuskortteihin on merkitty muutosten ajankohdat tämän yhtenäiseksi kootun historiakuvausten mukaisesti, joten niihin merkityt vuosiluvut eivät myöskään ole täysin luotettavia. Ne antavat joissakin tapauksissa vain suuntaa rakennuksen tai muutosten iästä.

Restaurointiosion aineisto on pääasiassa restauroinnit suunnitelleen Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemen arkistosta. Aineistona ovat olleet suunnitelma-asiakirjat, tehtyjen korjausten raportit sekä valokuvat. Talonpoikaisen rakentamisen lähteenä on käytetty julkaistua kirjallisuutta, haastattelutietoja sekä jonkin verran Museoviraston verkossa julkaisemaa materiaalia. Lamminahon nykytoiminnan kuvauksen lähteenä ovat olleet suurimmaksi osaksi Vaalan kunnan vapaa-aikajohtajan Sinikka Rantalankilan sekä hänen sijaisenaan olleen Jaana Tähtisen haastattelut.

Työn valmistumisesta haluan kiittää ohjaajaani Helena Hirviniemeä. Työn aikana olen oppinut paljon perinteisestä talonpoikaisesta rakentamisesta ja tämäntyyppisten kohteiden restauroinneista. Asiantuntevista neuvoista ja ohjauksesta haluan kiittää koko ohjausryhmää: Miia Perkkiötä, Kari Nikkasta, Sinikka Rantalankilaa, Jaana Tähtistä, Juha Airaksista sekä Juha Kerästä. Erityiskiitos Anna-Maija Ylimaulalle, joka yritti rajoittaa työn jatkuvaa paisumista. Kiitokset myös sähköisesti ohjanneille asiantuntijoille, Raila Katajalle sekä Pirkko Sihvol-

le. Oman kiitoksensa ansaitsevat myös Museoviraston arkiston ystävälliset ja joustavat työntekijät sekä Museoviraston virastomestarit. Henkilökohtaisesta kannustuksesta kiitokset Marjutille ja Tiinalle. Peteriltä haluaisin pyytää anteeksi lukuisia peruuntuneita treenejä - tässä on nyt kuitenkin viimein lopputulos. Viimeinen kiitos kuuluu Juholle, tiukalle ja kannustavalle järjenäänelle.

Kuva 2. Museoviraston arkistoon on siirretty laaja kokoelma Lamminahosta saatua kirjallista aineistoa, mm. kirjeitä tilan perustamisesta lähtien.

© Noora Puustinen 2013.

Sisällysluettelo

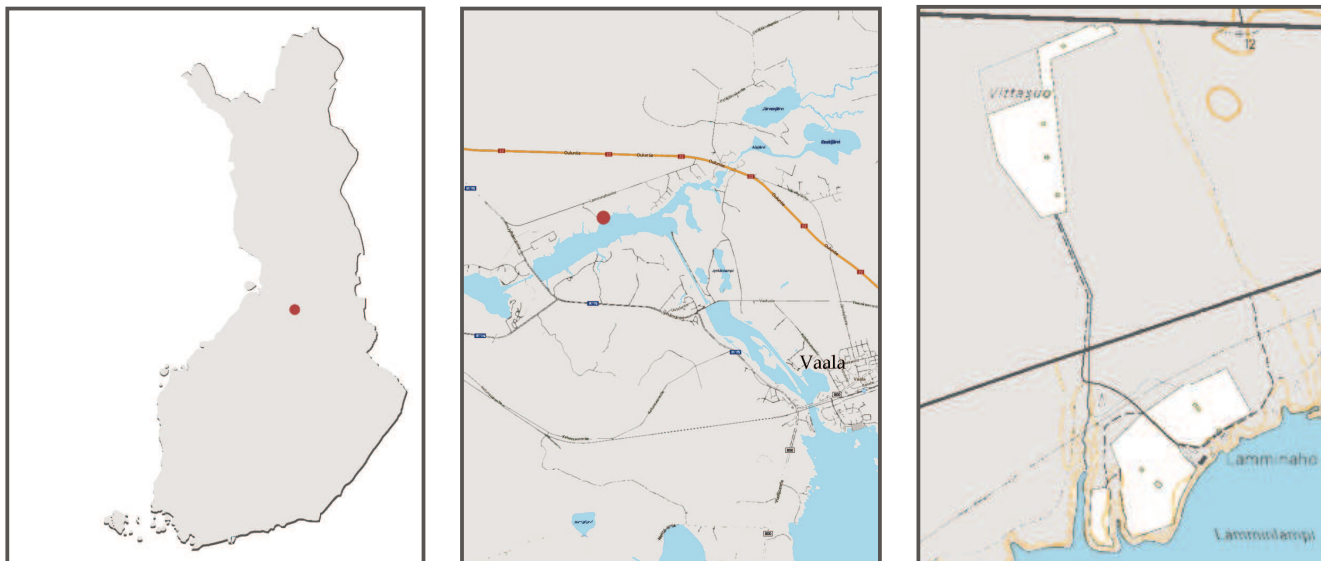
Tiivistelmä.....	iii
Esipuhe	iv
1. Johdanto.....	1
1.1. Tilan esittely.....	1
1.2. Työn sisältö	3
1.3. Käsitteet restaurointi ja korjaus.....	3
2. Lamminahon rakennushistoria.....	4
2.1. Oulujoen varren elämää.....	4
2.2. Lamminaho ja talonpoikainen rakennustapa	9
2.2.1. Rakennustekniikka	10
2.2.2. Rakennusten sijoittuminen pihapiirissä.....	30
2.2.3. Rakennustypologiaa	39
2.2.4. Rakennusten huolto ja korjaus.....	58
2.3. Lamminahon rakentuminen	62
2.3.1. Mäkituvasta uudistilaksi. 1700-1800.	62
2.3.2. Lamminaho kehittyi perintötilaksi. 1800-1850.	66
2.3.3. Vanhaa parannellen. 1850-1930.....	77
2.3.4. Teollinen rakentaminen rantautuu Lamminahoon. 1930-1960.	90
2.3.5. Lamminaho hiljenee ja herää uudelleen. 1970-2014.....	111

3. Lamminahon tilan rakennusten ja ympäristön restaurointityöt	114
3.1. Vuosien 1966-1988 korjaukset	116
3.2. 1990-luvun restaurointityöt	117
3.2.1. Organisaatio	117
3.2.2. Periaatteet ja tavoitteet	119
3.2.3. Käytetyt restaurointimenetelmät	120
3.2.4. Tehdyt restaurointitoimenpiteet	136
3.3. Toimenpiteet Lamminahossa vuoden 1999 jälkeen	150
3.4. Lamminaho talonpoikaiskohteen restairoitintiesimerkkinä	151
4. Lamminahon kehittäminen	164
4.1. Talonpoikaismuseoita muualla Suomessa	164
4.2. Lamminahon nykyinen toiminta	167
4.3. Lamminahon arvot	172
4.4. Kehitysideoita Lamminahoon	176
4.3.1. Rakennushistorian näyttely	181
4.3.2. Kyltitys	186
5. Lopuksi	188
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	190
Liitteet	194

Kuva 4. Lamminahon pihapiiri.
© Noora Puustinen 2014.

1. Johdanto

1.1. Tilan esittely

Lamminahon tila on talonpoikainen maalaistalo, johon kuuluu asuinrakennuksen lisäksi parikymmentä ulkorakennusta, peltoja sekä ympäristöön kuuluvia rakenteita kuten aitoja. Kotipeltojen lisäksi tilalla on kauempana olevalla Vittasuon pellolla useita latoja. Lamminaho sijaitsee Vaalan kunnassa Kainuussa. Se sijoittuu Oulujoen pohjoisrannalle Jylhämän ja Nuojuan voimalaitosten väliin Niskan kylään.

Lamminaho perustettiin 1750-luvulla.² Tila edustaa peräpohjalaista tyyppiä ja rakennustapaa. Se on säilynyt erittäin hyvin, mutta elänyt mukana ajassa: rakennuksia on tehty lisää ajan tarpeiden muuttuessa ja varsinkin asuinrakennukseen on tehty muutoksia, kuitenkin perinteitä ja menneitä sukupolvia

kunnioittaen. Lamminahon viimeiset asukkaat lahjoittivat tilan Museovirastolle 1990-luvun alussa. Museovirasto restauroi tilan kattavasti 1990-luvun aikana. Vuoden 2014 alusta tila siirtyi Senaatti-kiinteistöjen omistukseen osana valtion kiinteistönomistusstrategiaa, mutta Museovirasto säilyi tilan haltijana vuokrasopimuksen kautta.

Lamminahon tilan päärakennus ja talousrakennukset on suojeltu rakennussuojelulaille kulttuurihistoriallisesti huomattavana kohteena. Vuonna 1973 Oulun lääninhallituksen antamassa ja valtioneuvoston vahvistaman ”Päätöksen mukaan rakennusten rakennuspaikkaa ja niiden ympärillä olevaa aluetta tulee hoitaa siten, että rakennusten arvo ja asema säilyy yhtenä

Kuva 3. Lamminahon sijainti.

© Noora Puustinen 2014, pohjakartat Google maps ja Vaalan karttapalvelu.

² Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 15.

kokonaisuutena nykyisessä kulttuurimaisemassa. Rakennusten ulkoasuun saa tehdä ennallistavien toimenpiteiden ja korjauksen lisäksi vain sellaisia muutoksia, jotka ovat välttämättömät rakennusten käytön kannalta. Rakennusten sisätilojen kantavat rakenteet aukkoineen ja kiinteät sisustukset ja kalusteet samoin kuin ovilistoitukset on säilytettävä ennallaan. -- Rakennuksia voidaan käyttää sellaiseen niiden laatua ja sijaintia vastaavaan tarkoitukseen, joka ei ole ristiriidassa rakennusten kulttuurihistoriallisesti arvokkaan erityisluonteen kanssa. Kaikkiin muutok-

siin tulee saada museoviraston hyväksyminen. Tämän lisäksi rakennusten käytössä on noudatettava edellä viitatus lain määräyksiä.”³ Lamminaho on yksi Museoviraston listaamista valtakunnallisesti merkittävistä rakennetun kulttuuriympäristön kohteista vuonna 1993 ja edelleen vuonna 2009.⁴ Museoviraston kiinteistöjen siirtyessä Senaatti-kiinteistöjen omistukseen tila luokiteltiin valtion omistuksen kannalta strategiaan kohteisiin ainoana pohjoissuomalaisena kohteena.⁵

Kuva 5. Lamminahon pihapiiri riiden nurkasta piirrettyä.

© Jaana Tahkokorpi, 20.11.2009, AHKO.

³ Valtioneuvoston päätös Oulun lääninhallituksen päätöksen vahvistamisesta kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelua koskevassa asiassa. Annettu Helsingissä 15 päivänä marraskuuta 1973. Museoviraston arkisto.

⁴ *Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt*, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16, Museovirasto ja Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993; valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä 22.12.2009.

⁵ Liite 1 Museoviraston kirjeeseen valtiovarainministeriölle MV/9/02.07.00, 5.12.2013, Museovirasto.

Nykyään Lamminaho on talonpoikaistila, joka esittelee talonpoikaista rakennustapaa ja esineistöä museon tapaan. Tila on auki kävijöille kesällä, ja tilalla järjestetään monipuolisesti erilaisia tapahtumia kesän aikana. Lamminahoa vuokrataan yksityiskäyttöön tilaisuuksiin, jotka eivät rasita liikaa arvokasta rakennuskantaa ja ympäristöä.

1.2. Työn sisältö

Diplomityö on kolmiosainen: ensimmäinen osa työstä kokoa Lamminahon rakennushistoriaa. Pihan rakennusvaiheet ja niihin vaikuttaneet tekijät käydään läpi vaihe vaiheelta. Ensimmäinen osa esittelee lyhyesti myös yleistä talonpoikaista rakennustapaa Lamminahon rakennusten ja pihamuodon kautta. Teksti käsittelee myös Lamminahossa esiintymättömiä talonpoikaisen rakentamisen tapoja. Toinen osa työstä kokoa yhteen Lamminahossa suoritettut restauroinnit. Restauroinnit ja historia on koottu jokaisesta Lamminahon rakennuksesta erikseen liitteenä oleviin rakennuskortteihin, jolloin yhdeltä sivulta näkee tiivistetysti rakennuksen historian ja rakennukseen tehdyt korjaukset ja muutokset. Kolmas osa keskittyy tilan nykyisen käytön kehittämiseen konseptitasen ehdotuksin. Työhön ei sisälly vauriokartoitusta tai kattavaa korjausohjelmaa, vaan se toimii pohjatyönä tilan hoitamiseksi ja sen vaatimille suunnitelmille.

1.3. Käsitteet restaurointi ja korjaus

Tässä työssä restauroinnilla tarkoitetaan korjaamista, joka ottaa huomioon kohteen kulttuurihistoriallisen arvon.⁶ Restaurointi voi sisältää myös uudempia tekniikoita sekä tilojen ja osien uudelleensuunnittelua. Restauroinnin suunnittelee asiantunteva suunnittelija, usein arkkitehti, ja restaurointisuunnitelma kattaa yhden rakennuksen tai laajemman osan tai ympäristön kokonaisuutena.⁷ Siksi työssä kutsutaan pääosin vain 1990-luvulla toteutettuja korjauksia restaurointeina, sillä sitä ennen suoritettut toimenpiteet ovat olleet pääasiassa omistajan suunnittelempia ja toteuttamia ja kohdistuneet usein vain yksittäiseen rakennuksenosaan. Lamminahossa on korjauksissa otettu aina huomioon rakennusten arvo, mutta lähtökohtana ovat olleet käytännön tarpeet.

⁶ Museoviraston määritelmän mukaan ”Restauroinnilla tarkoitetaan rakennetun ympäristön, rakennuksen tai sen osan kulttuurihistoriallisen arvon säilyttävää korjaamista. Restaurointi voi rakennusten ohella kohdistua myös laajempiin kokonaisuuksiin, kuten kulttuurimaisemiin tai puutarhoihin. Restauroinnissa voidaan käyttää konservoivia, rekonstruoivia ja / tai entistäviä toimenpiteitä. Myös uudisrakentamiseen rinnastettavat toimenpiteet voivat olla osa restaurointia, mikäli niiden suunnittelussa ja toteutuksessa otetaan huomioon säilytettävän kohteen kulttuurihistorialliset arvot ja ne ovat kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaisia.” Museoviraston verkkosivut, viitattu 27.8.2014, <http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/restaurointi>

⁷ Miia Perkkiö määrittelee restauroinnin väitöskirjassaan *Utilitas restauroinnissa* seuraavasti:

”Tässä työssä termiä ’restauroida’ käytetään suojeltaviin tai muilla perusteilla arvokkaiksi määriteltäviin historiallisiin rakennuksiin tai laajempiin kokonaisuuksiin kohdistuvista korjaustoimenpiteistä. Historiallisen rakennuksen restauroinnin suunnittelusta vastaa ensisijaisesti restaurointiin erikoistunut arkkitehti. Restauroinnissa arkkitehdin työhön liittyy yleensä restaurointitoimenpiteiden ohella uusien osien ja tilojen suunnittelua. Historiallisen rakennuksen käyttötarkoitus voi myös muuttua, jolloin tilat joudutaan muuttamaan uutta käyttöä palveleviksi. Usein restaurointiin sisältyykin jossain muodossa käyttötarkoituksen muutos tai siihen verrattavia toimia.” Miia Perkkiö: *Utilitas restauroinnissa*, Oulun yliopisto, Teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin osasto, Oulu, 2007. s. 24.

2. Lamminahon rakennushistoria

2.1. Oulujoen varren elämää

Aikaisin asutettu jokivarsi

Oulujoen varresta ensimmäiset viitteet asutukseen ovat peräisin esikeraamiselta ajalta n. 6800-6000 eaa., jolloin vaikuttanutta kulttuuria kutsutaan Suomusjärven kulttuuriksi. Asutus sijaitsi silloisen meren rannoilla Vaalan, Utajärven ja Muhoksen alueilla. Kulttuuri pohjautui metsästykseseen ja kalastukseen, joten asutus keskittyi ranta-alueille.⁸

Oulujoen alue pysyi harvaanasuttuna lappina pitkälle Ruotsin vallan aikana. Maita kiertelivät karjalaiset kauppiat matkallaan Ouluun. 1500-luvun puolivälissä Oulujoen yläjuoksulla asui vain joitakin uudisasukkaita, ja heitäkin verotti Novgorodilaisten tekemät ryöstöretket. Vanha viha eli 25-vuotinen sota Ruotsin ja Novgorodin välillä 1570-luvulta alkaen tuhosi vähäisenkin uudisasutuksen Niskan kylässä, ja alue pysyi lähes asumattomana 1600-luvun puolelle asti. Vasta 1600-luvun jälkipuoliskolla alueen asutus alkoi kasvaa, joskin suurien kato-vuosien aikana 1697-1698 useista taloista kuoli isäntiä ja muuta perhettä.⁹

Kuva 6. Kalle ja Iikka Lamminaho sekä Veikko Väisänen niittämässä törmää 1940-luvulla.

© MV.

⁸ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 9.

⁹ Pekka Oilinki: "Kylä virran varrella. Niskan kylän historiaa", Utajärven kylät -verkkosivut, viitattu 24.1.2014, <http://www.utajarvi.fi/kylat/niskankyla/sivu.php/historia>

Kuvat 7, 8 ja 9. Lehmiä Vasikkahaan törmällä, Aune ja Hanna lypsämässä sekä Kalle Lamminaho ja Miina-hevonen 1940-luvulla Lamminahossa.
© Lamminahon albumit, MV.

1700-luvulla asukkaita koettelivat niin maan oma hallitsija kuin naapurimaakin. Ruotsi tarvitsi sotilaita valloituspyrkimyksiinsä, mikä jätti taloja ilman isäntiä. 1714-1716 Oulujoen alueelle levinnyt iso viha toi mukanaan ryöstelevät ja paikallisia surmaavat venäläiset joukot.¹⁰ 1700-luvun loppupuoli oli rauhallinen ajanjakso, jolloin Ruotsin kruunu pyrki kasvattamaan verotulojaan. Kruunun asutuspoliittika tuki uudistilojen perustamista ja myönsi uusille tiloille verohelpotuksia. Oulujoen varteen perustettiin lukuisia uusia maatiloja 1700-luvun loppupuolella, niiden mukana Lamminahon eli silloisen Lamminpartaan tila.¹¹

Elanto pellolta ja metsästä

Uudistilallisten pääelinkeinona oli maanviljelys. Pelloilla viljeltiin ohjaa ja ruista, mutta peltoja tärkeämpinä ja useammin siis kiisteltyinä pidettiin jokivarren niittyjä. Niittymaat tarjosivat ravinnon talon karjalle, ja karja puolestaan lannoitti viljapellot.¹²

Karjanhoito nousi myös muualla Kainuussa ja Lapissa jokivarrien tärkeimmäksi elinkeinoksi rehevien rantaniittyjen ansiosta. Karjan tuottamasta maidosta kirnuttiin voita, jota myymällä saatiin varoja ostotavaroihin, kuten kahviin ja kankaisiin. Lehmiä ohella taloissa pidettiin yleisesti lampaita villaa tuottamassa. Köyhimpiä taloja lukuun ottamatta taloissa oli myös hevosia peltotöitä helpottamassa.¹³ Maanviljelykseen vaikutti merkittävästi alun perin vuonna 1751 annettu kuninkaallinen asetus, jonka perusteella ryhdyttiin toteuttamaan isojakoa. Kun talojen pellot oli ennen jaettu saroittain yhteisille pelloille yhteisen kylän ympärillä, pyrittiin isojaossa yhdistämään kaikki kunkin tilan maat yhdeksi omaksi pelloksi, niityksi ja metsäksi tilan ympärille.¹⁴ Jako eteni hitaasti. Niskassa sitä aloitettiin jo 1800-luvun alussa, mutta se saatiin päätökseen vasta vuonna 1869. Venynyt siirtymävaihe aiheutti lukuisia riitoja varsinkin niittymaiden osalta.¹⁵

¹⁰ Ibid.

¹¹ Sihvo, op.cit., s. 12.

¹² Ibid., s. 24.

¹³ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 32.

¹⁴ Elias Härö, Panu Kaila: *Pohjalainen talo*, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitot, Svenska Österbottens Landskapsförbund, 1975, s. 8.

¹⁵ Sihvo, op.cit., s. 17.

Isojaolla oli myös vaikutus 1700- ja 1800-luvun metsätalouteen. Yhteismetsiä oli käytetty varsin holtittomasti ja niiden hoitoa laiminlyöty. Kun isojaossa metsät jaettiin jokaiselle erikseen omiksi metsämaiksi, niiden käytöstä tuli harkitumpaa ja säästeliäämpää.¹⁶ Metsät olivat tilojen omien rakennustarpeiden ja polttopuiden lähde, mutta myös tärkeän kauppatavaran, tervan lähde. Tervakauppa olikin koko 1800-luvun tulonlähde maanviljelijöille, joiden peltotöiden väliin jäävällä ajalla poltettiin tervaa lisätienestiksi. Kun Oulunjokisuulta metsät vähenivät, siirtyi tervan päätuotanto kauemmas yläjuoksulle, myös Niskan kylään. Kun 1800-luvun alun tervanpoltoa ja metsän käyttöä yleensä haittasi isojaon keskeneräisyys, nousi Oulun tervavienti huippuunsa 1860-luvulla,¹⁷ jonka jälkeen tervan käyttö ja niin ollen myös sen poltto hiipui. Osaksi tervanpolton loppumiseen vaikutti puuteollisuuden nousu 1800-luvun loppupuolella sekä valtion nihkeä suhtautuminen tervanpoltoon, jonka katsottiin tuhlaavan metsävaroja. Puita ei enää kannattanut polttaa työläästi tervaksi, vaan ne oli edullisempaa myydä sahoille. Metsänhoito muuttuikin tukkipuiden kasvattamiseksi ja kaatamiseksi.¹⁸

Kuva 10. Lamminaholaisia metsässä.
© Lamminahon albumit, MV.

¹⁶ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 17.

¹⁷ Ibid., s. 50.

¹⁸ *Entinen Oulujoki*. Historiikkia ja muistitietoa. Oulujoki Osakeyhtiö, Helsinki, 1954, ss. 197-226.

¹⁹ Sihvo, op.cit., ss. 41-48.

Kuva 11. Heikki Lamminaho Saunarannassa mertoja kokemassa.
© Lamminahon albumit, MV.

Oulujoki - ravintoa, kulkua, matkailua

Niskan kyläläisille joki tarjosi oman lisänsä ravintoon. Oulujoki oli kuuluisa lohistaan, joita myytiin suolattuina Ouluun. Lisäksi ravinnoksi kalastettiin mm. siikaa. Tulojaan kasvattamaan pyrkivä kuningas näkikin Oulujoen lohiet valtion omaisuutena, ja 1600-luvulta lähtien jokien lohenkalastus muuttui kruunun yksinoikeudeksi. Tätä oikeutta kruunu vuokrasi talonpojille lohena maksettavaa summaa vastaan. Kalastusoikeuden myötä perustettiin erilaisia pyyntiyhtiöitä valvomaan kalastusta. Yhtiössä osakkaana olevat talonpojat saivat kalastaa ja joutuivat maksamaan kalaveron tilansa manttaalimäärän mukaan. Oman lisänsä kalastustuloihin toivat 1900-luvun alussa siitoskalojen pyynti Lamminlammella. Kalojen mäti käytettiin lohihautomoihin, joilla pyrittiin parantamaan 1800-luvulla huonontunutta lohikantaa. Siitoskalastus jatkui 1930-luvulle asti.¹⁹

Joen merkitys kulkureittinä on ollut syy asutuksen levittäytymiseen juuri jokia pitkin. Oulujoella kulki 1700-, 1800- ja 1900-luvuilla paljon tavaraa, mutta myös ihmisiä. Koska Oulujoki oli lukuisten koskien taival, syntyi jo 1600-luvun alussa joenvarrelle elinkeino koskenlaskusta. Ammattilaiskoskenlaskijat kuljettivat jokea alas turvallisesti niin tavarat kuin matkalaisetkin. Koskenlaskijat olivat aina joen varressa ikänsä asuneita miehiä, sillä muille ei kehittynyt riittävää koskenlukutaitoa. He olivat valtion virkamiehiä ja saivat palkkion laske- mistaan veneistä. Oman osansa reitin liikenteestä muodostivat pitkät tervaveneet, jotka kuljettivat maataloilla poltetun tervan Oulun tervaporvareiden kaupattavaksi. Tervankuljetus olikin yksi merkittävä syy aloittaa koskien perkaukset. 1770-luvulta alkaen koskia syvennettiin ja niistä vedettiin ylös tai räjäytettiin suuria kiviä vesiväylän käytön helpottamiseksi. Samalla rakennettiin rännejä ja möljiä, kivisiä tai puisia rantavalleja, joen nousua helpottamaan. Suurimmat perkaukset ajoittuvat 1800-luvun alkuun, juuri tervaliikenteen kasvun kauteen, mutta niiden jälkeenkin koskia muokattiin aina 1800-luvun lopulle asti matkailija- ja tavaraliikenteen sekä erityisesti puun uiton vuoksi.²⁰ Tukkipuiden uiton merkitys joen käytössä oli varsin pientä 1700-luvulla ja 1800-luvun alkupuolella, mutta 1860-luvulla sahojen säännöstelyn purkaminen aiheutti sahateollisuuden kasvun Oulun seudulla ja uittomäärien runsaan kasvun. Tukin uitot pysyivätkin joen vuosikierrossa aina patoamiseen asti ja se työllisti lähiseudun viljelijöitä ja toi lisätuloja tukkijätkien majoitusten ja ruokinnan muodossa.²¹

Oulujoen elinkeinojen monimuotoisuutta lisäsi runsas matkailu. Joelle tultiin ulkomailta asti narraamaan kuuluisia lohia ja laskemaan kuohuvia, vaikuttavia koskia. Lamminaholla päästiin nauttimaan matkailun tuomista rahavirroista, kun talon perikamaria vuokrattiin matkalaisten majoitukseen.²²

²⁰ Ibid., ss. 34-37.

²¹ Ibid., s. 57.

²² Ibid., s. 88.

Kuva 12. Möljiä pitkin kuljettiin veneitä takaisin ylävirtaan. Matti Lamminaho Pyterän kosken möljällä.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 13. Veneiden kulkea helpottamaan rakennettiin perattuja rännejä, joita pitkin tervaveneet ja mastkustajaveneet kuljivat. Iikka ja Heikki Lamminaho Koveran rännillä 1900-luvun alkupuolella.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 14. Tursiteja varten koskessa kulki erityisiä turistiveneitä, jotka kuljettivat matkalaiset turvallisesti jokea alas. Postikortti 1900-luvun alusta.

© Lamminahon albumit, MV.

Oulujoki saa valjaat

Kiinnostus Oulujoen valjastamiseen syntyi 1900-luvun alussa, sillä teollistuva yhteiskunta tarvitsi lisää sähköntuotantoon sopivia energianlähteitä. Kun etelän joet oli pääasiassa jo padottu ja sodan alueluovutuksissa menetettiin kolmannes Suomen vesivoimasta, huomio kiinnitettiin pohjoisemmaksi. Vuonna 1941 perustettiin Oulujoki Oy, joka rakensi joelle kuusi voimalaa. Voimalaitosten rakentaminen oli suururakka, joka tarjosi työtä pitkäksi aikaa paikallisille, mutta myös muualta tuleville työläisille. Se kasvatti paikallisesti alueen väkimäärää ja tuloja, mutta valmistumisen jälkeen voimalaitosten hyödyt valuivat muualle maahan eivätkä työllistäneet jokivarren asukkaita. Kun Oulujokea ryhdyttiin patomaan energiantuotantoon, tuhoutuivat monet sen tarjoamat elinkeinot. Koskien vaiettua matkailijat ja lohet eivät päässeet enää niiden kuohuihin, eikä jokea voitu käyttää kulku- ja uittoreittinä. Lamminaho jäi kahden voimalaitoksen, Jylhämän ja Nuojuan, väliin. Jylhämän voimalaitoksen generaattorit kytkettiin verkkoon vuoteen 1951 mennessä ja Nuojuan viimeinen generaattori vuonna 1955.²³ Joen patoamisen seurauksena joki muuttui säännöstellyiksi altaiksi ja Lamminahon kohdalla vesi nousi vuonna 1953 kaikkiaan 11 metriä.²⁴

Lamminaho vaalalaiseksi

Nykyään Lamminaho kuuluu Vaalan kuntaan, kun vuonna 1954 Niskan kylä siirtyi Utajärven kunnasta muodostamaan yhdessä Säräisniemen kunnan kanssa nykyisen Vaalan kunnan.²⁵ Syntynyt kunta oli maakunnallisen identiteetin kannalta kaksinainen: Utajärveläiset pitivät itseään pohjoispohjanmaalaisina, Säräisniemi oli perinteisesti luettu Kainuuseen. Nykyinen Vaala

kuuluu kuitenkin Kainuun maakuntaliittoon.²⁶ Asukkaita Vaalassa oli keväällä 2014 noin 3200. Kunnan elinkeinorakenteesta palvelut muodostavat 66 %, rakentaminen ja teollisuus 17 % ja maatalous 17 %. Matkailijat pitävät yllä kunnan asukasmäärään nähden monipuolisempaa palveluvalikoimaa.²⁷

Kuva 15. Oulujoen patoaminen muutti merkittävästi jokimaisemaa. Pyhäkosken voimalaitos.

© Noora Puustinen 2012.

²³ "Oulujoen voimalaitosrakentaminen", KirjastoVirma -verkkosivusto, viitattu 27.1.2014, <http://www.kirjastovirma.net/oulujoki/voimalaitosrakentaminen>

²⁴ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 103.

²⁵ "Tietoa Vaalasta", Vaalan kunnan verkkosivut, viitattu 27.1.2014, <http://www.vaala.fi/sivu/fi/kuntainfo/>

²⁶ "Tietoa Vaalasta", Vaalan kunnan verkkosivut, viitattu 6.6.2014, <http://www.vaala.fi/sivu/fi/kuntainfo/>

²⁷ "Työ ja elinkeinot Vaalassa", Vaalan kunnan verkkosivut, viitattu 27.1.2014, http://www.vaala.fi/sivu/fi/tyo_ja_elinkeinot/

2.2. Lamminaho ja talonpoikainen rakennustapa

Talonpoikainen rakennustavan kanssa synonyyminä käytettävä kansanomainen rakennustaide on ”talonpoikaisympäristössä syntynyt kirkkorakennuksia lukuun ottamatta yleensä anonyymi rakennustaide. Kansanomaiselle rakennustaiteelle on ominaista vanhoillisuus eli kerran omaksuttujen arkkitehtonisten ratkaisujen säilyminen pitkään aikoja. Kuitenkin ylempien säätyjen rakennuskulttuurin muutokset ovat heijastuneet siihen.”²⁸ Talonpoikainen rakennustapa viittaa ilman varsinaisia suunnittelijoita tai arkkitehteja tehtyyn rakentamiseen, jonka pohjana käytettiin alueen yleistä tapaa rakentaa ja yleisiä rakennusten malleja. Nimensä mukaisesti talonpoikainen arkkitehtuuri käsittää pääasiassa maaseudun rakentamisen.²⁹ Talonpoikaisen arkkitehtuurin voidaan katsoa alkaneen paikallaan pysyvän peltoviljelyn yleistyessä Suomessa rautakaudelta alkaen ensin eteläisessä ja läntisessä Suomessa ja sieltä itään ja pohjoiseen rannikkoa pitkin levittäytyen. Viljely muutti liikkuvan elämäntavan paikallaan pysyväksi asumiseksi, jolloin rakennuksista alettiin tehdä pysyviä ennen käytössä olleiden siirrettävien kotien ja majojen sijaan.³⁰

Rakennustavat ja typologia vaihtelevat alueittain. Uudistukset levisivät usein Ruotsista tai Venäjältä, jolloin niiden eteneminen voidaan nähdä vyöhykkeisenä. Jotkin uudistukset tai tyypit jäivät vain tietylle alueelle tyypillisiksi piirteiksi, kuten luuvallinen riihi, kun taas toiset levisivät varsin nopeastikin koko maan yli.³¹ Suomessa on havaittavissa maakunnallisia

eroavaisuuksia varsinkin typologiassa, mutta jonkin verran myös rakennustekniikassa.³² Selvimmät erot ovat idän karjalaisperinteen ja Ruotsista periytyneen länsi- ja eteläsuomalaisen rakennuskulttuurin välillä. Eroavaisuuksia aiheuttivat erityisesti maasto, mutta myös mm. varallisuus ja väestön tiheys.³³

Lamminaho kuuluu perinteiltään ja erityisesti rakennustavaltaan Pohjois-Pohjanmaahan. Samanlaisia piirteitä erityisesti pihapiirin muodostumisesta on kuitenkin havaittavissa peräpohjalaisessa rakennustavassa.³⁴ Useilta rakennusteknisiltä ja typologisilta ominaisuuksiltaan Lamminaho liittyy vahvasti itä- ja pohjoissuomalaiseen rakentamiseen ja erot Etelä- ja Länsi-Suomen muodostaman maanviljelyskulttuurin kanssa ovat suuremmat.

²⁸ Liisa Honkala (toim.): *Arkkitehtuurin sanakirja*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2000, s.

²⁹ Erkki Jokiniemi, Nikolas Davies: *Kuvitettu rakennussanakirja Suomi-englanti-suomi*, Rakennustieto Oy, Viro 2012.

³⁰ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 14.

³¹ Toivo Vuorela, (toim.): *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1976.

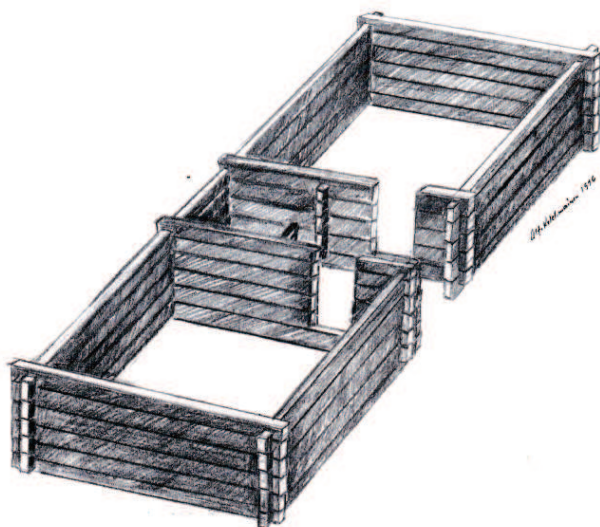
³² Pasi Kovalainen, Anna Louekari: *Pohjois-Pohjanmaan talonpoikaisarkkitehtuuria*, Kustannus Pohjoinen, Oulu 1994, s. 13.

³³ Valonen, op.cit.

³⁴ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 81.

2.2.1. Rakennustekniikka

Talonpoikaisessa arkkitehtuurissa rakennusten lähes ainoa materiaali oli puu. Kiviä käytettiin pääasiassa vain kiukaissa, uuneissa ja perustuksissa. Puuta oli kaikkien rakentajien saatavilla ja sen työstö oli helppoa yksinkertaisillakin välineillä. Tärkein työväline oli kirves, sahaa ei rakentamisessa juurikaan käytetty. Maaseudulla rakentaminen oli jokamiehen hommaa, eikä varsinaisia rakennustyömiehiä ollut. Päärakennuksia tehdessä saatettiin kuitenkin käyttää apuna kirvesmiestä tai varsinaista rakennusmestaria, jonka apulaisina talonväki ja kyläläiset olivat.³⁵

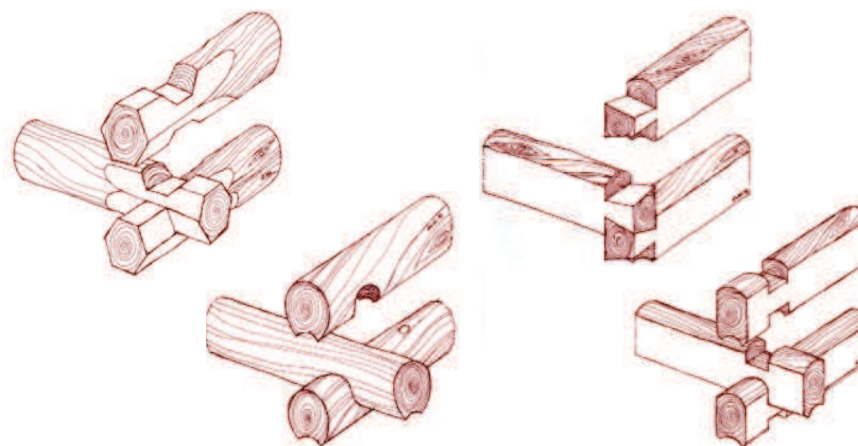

Kuva 16. Rakennuksen runko muodosti hirsistä koottuja kehiä, joita liitettiin toisiinsa sarjoiksi.

© Alfred Kolehmainen 1997, teoksesta *Puurakentamisperinne*.

Runko ja seinärakenteet

Jo 900-luvulta lähtien hirsirakentamiseen omaksuttiin vaakahirsistä rakennukset kokoava salvostekniikka. Sitä ennen kiertävään elämäntapaan kuuluivat kota- ja patsasrakentaminen, jotka jäivät käytetyiksi tekniikoiksi edelleen pieniin keittokotiin ja väliaikaisiin metsästys- ja kalastusmajoihin.³⁶ Salvostekniikassa rakennusten rungot koottiin yhteen vaakahirsistä lamasalvoksilla. Salvottaessa alemman hirren muoto piirrettiin päälle tulevaan hirteen varalla, tarkoitukseen kehitetyllä työkalulla. Piirroksen mukaan ylemmältä hirrestä veistettiin kirveellä pois alempaa hirttä vastaava muoto, jolloin hirret asettuivat toisiinsa tiiviisti. Lamasalvotut hirret liitettiin seinien nurkista yhteen nurkkasalvoksilla eli veistämällä hirsiiin lomittain sopivat kolot. Salvostyyppejä oli käytössä lukuisia erilaisia ja samoja nurkkasalvostyyppejä nimitettiin lukuisilla eri nimillä.³⁷

Kuva 17. Erilaisia nurkkasalvoksia. Vasemmalta oikealle: yksinkertaisin ämännurkka- eli koirankaulasalvos, yleinen jyrkkänokka- eli suora-nurkkasalvos, sulkanurkkasalvos ja lohenpyrstösalvos.

© Erkki Helamaa 2004, teoksesta *Vanhan rakentajan sanakirja*.

³⁵ Harri Metsälä: *Puukirja*, Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki, 1997, ss. 84-86.

³⁶ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 15

³⁷ Erkki Helamaa: *Vanhan rakentajan sanakirja*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2004.

Kuva 18. Lamminahon rakennuksissa on käytetty pääasiassa pitkänurkkasalvoksia. Naisten aitan ja pikkuaitan nurkat.

© Veijo Laine, 1970-luku, MV.

Kuva 19. Väliseiniä on liitetty myös lyhytnurkkasalvoksilla. Tallin lukkonurkkasalvoksia.

© Jonna Silvo, 10.2.2011, AHKO.

Karkea jako voitiin tehdä salvoksen ylittävän hirren pään mukaan: puhuttiin pitkänurkastasta, jos hirsien päät jatkuivat salvoksen yli. Lyhytnurkkaisissa salvoksissa nurkasta tuli nimensä mukaan lyhyt, se ei jatkunut seinäpinnan ulkopuolelle. Hirsien välit tilkittiin lämmöneristysten lisäämiseksi sammaleella tai myöhemmin pellavariveellä. Hirret itsessään usein palhottiin eli niiden sivu veistettiin suoriksi yläpinnan ja alapinnan jäädessä ennen salvoamista pyöreiksi. Jotta hirret olisivat kestäneet pitempään ja usein myös estetiikan takia valmis hirsiseinä vielä piilutettiin sisäpuolelta eli sen pinta tasattiin erityisellä piilukirveellä. Taitavasti piilutettuun seinään syntyi kaunis tasainen aaltokuvio.³⁸

Puuksi asuinrakennuksiin valittiin lähes yksinomaan suora-akasuista mäntyä, jos sitä on ollut saatavilla. Ulkorakennuksiin valittiin myös kuusta, sillä sitä pidettiin ulkoilmassa kestävämpänä kuin mäntyä. Puun tuli olla hitaasti kasvanutta ja mahdollisimman oksatonta ja sopivan ikäistä.³⁹

Lamminahon hirsirakennukset ovat lamasalvottuja. Hirret ovat pääosin palhottuja; vain harvaseinäiset heinäladot on tehty pääosin pyöreistä hirsistä. Nurkkasalvostyypppejä Lamminahossa on käytetty lukuisia erilaisia, mutta niiden tunnistaminen haristuneesta puusta on nykyään vaikeaa.⁴⁰ Suurin osa nurkista on tehty pitkänurkkasalvoksin, mutta erityisesti väliseiniä on liitetty runkoon myös erilaisilla lyhytnurkkasalvoksilla.

³⁸ Metsälä, op.cit., s.84.

³⁹ Ibid., ss. 86-91.

⁴⁰ Helena Hirviniemen haastattelu 5.6.2014.

Kun saha- ja rakennusteollisuus kehittyi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, ryhdyttiin seiniä tekemään Lamminahoon myös lautarakenteisena.⁴¹ Näissä rakennuksissa hirsistä tehtiin seinälle ranka: hirsiset runkotolpat joko suoraan omien perustusten päälle tai nurkkakivillä olevien pelkkahirsien eli alajuoksun päälle ja tolppien varaan yläjuoksu. Ala- ja yläjuoksuun naulattiin pystylaudoitusta teollisesti sahatusta laudasta. Laudoituksen tyyli vaihteli rakennuksen mukaan. Kauempana sijainneeseen elosuojaan tehtiin harva laudoitus, jossa lautojen välillä on selvä rako ja osin lomalaudoitusta eli harvaan aseteltujen lautojen päälle aseteltiin toinen kerros, jolloin kahden eri kerroksen laudat menivät osin limittäin. Lomalaudoitusta käytettiin myös vanhan tallin taakse tehdyssä vajassa. Lantalassa ja luhdin puuliiterissä laudat asetettiin tiiviisti vierekkäin puskuliitoksella ja puojikopissa seinä toteutettiin pystyrimalaudoituksena, jolloin lautojen päälle kiinnitettiin ohuempi rima peittämään lautojen välit.

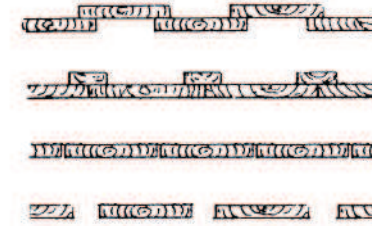
Jatkuvasta kosteudesta kärsivien rakennusten, kuten kellarien ja navettojen, seinät saatettiin latoa myös luonnonkivistä muuraamalla. Varhaisimmat kavinavetat muurattiin käsittelemättömistä kivistä, myöhemmin särmätyistä porakivistä.⁴² Lamminahossa kiviä on käytetty seinissä vain maakellarissa.

Ulkorakennuksien hirsiseiniä ei verhoiltu. Talon varallisuuden kasvaessa päärakennus saatettiin kuitenkin vuorata ulkoa sen edustavuuden lisäämiseksi. Vuorauksena käytettiin pystyrimavuorausta tai myöhemmin vaakapaneelia, jotka naulattiin useimmiten suoraan hirteen kiinni ilman tuuletusväliä. Joskus lämmöneristyksen lisäämiseksi hirren ja vuorauksen väliin lisättiin tervapahvi.⁴³ Lamminahon nykyinen panelointi on kuitenkin tehty pystykoolauksen päälle ilman pahvia.

⁴¹ Panu Kaila: "Hirsipinnasta höyläpaneeliin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, ss. 32-33.

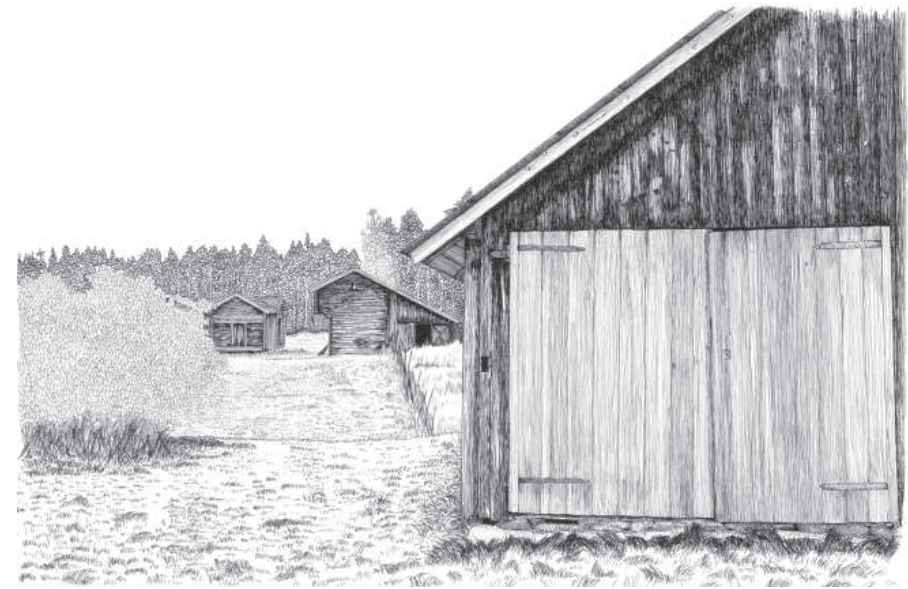
⁴² Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide 2*, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 39.

⁴³ Kaila, op.cit, ss. 34-40.

Kuva 20. Pystylaudoituksen tyylejä: lomalaudoitus, peiterimalaudoitus, puskusaumallinen laudoitus ja harvalaudoitus.

© W. Keinänen 1925, teoksesta Kaila (toim.) *Talo kautta aikojen*, muokkaus Noora Puustinen 2014.

Kuva 21. Lamminahon puojin kylkiäinen on tehty lautarakenteisena. Myös taustalla näkyvä vanhan tallin kylkiäinen on lautarakenteinen.

© Noora Lahdenperä 2011, AHKO.

Perustukset ja jalustat

Nurkkaliitoksiin perustuva hirsirunko vaati tuentaa perustuksilta vain nurkkien kohdalta. Yleisin tapa perustuksille Lamminahossa ja talonpoikaisarkkitehtuurissa oli nurkkakivien käyttö.⁴⁴ Luonnonkiviset nurkkakivet aseteltiin tukevasti maan päälle rakennuksen nurkkien kohdalle ja hirsirunko kasattiin näiden päälle. Kivien ja puiden väliin laitettiin tuohta eristämään kosteutta. Tärkeämissä rakennuksissa, kuten asuinrakennuksissa, vilja-aitassa ja navetassa maan ja hirsikehän väliin jäävä rako voitiin täyttää kivillä sokkelimaiseksi rakenteeksi.⁴⁵ Lamminahossa päärakennukseen on aikanaan vaihdettu luonnonkivet hakattuihin sokkelikiviin rakennuksen asemaa korostaakseen.

Kuva 22. Päärakennuksen nykyinen kivisokkeli on tehty hakatuista kivistä.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

Kuva 23. Hirsikehät tehtiin luonnonkivisten nurkkakivien päälle. Vittasuon ladon nurkka.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 24. Luonnonkivistä ladottu sokkeli. Kuvan rakennuksen suojalautoitus on vasta restauroitu.

© Helena Hirviniemi, 1990-luku, HH.

⁴⁴ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 69.

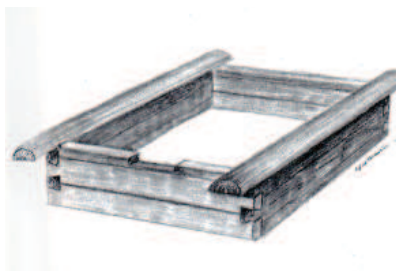
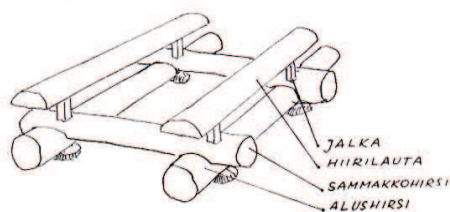
⁴⁵ Helena Hirviniemen haastattelu 5.6.2014.

Kuva 25. Hirsijalusta Lamminahosta.
© 2009-2011, AHKO.

Nurkkakivien päälle saatettiin tehdä rakennukselle puinen jalustarakenne. Tätä tapaa käytettiin pääasiassa pienissä aitoissa, erityisesti vilja- ja ruoka-aitoissa. Jalustalla nostettiin lattiaa tuhoeläinten ulottumattomiin ja samalla siitä tehtiin tiivis, jotta eläimet ja varkaat eivät pääsisi sisälle. Lisäksi jalustalla perustuksesta saatiin ilmava ja tuulettuva, jolloin kosteus ei päässyt vaurioittamaan rakennuksessa säilytettävää ruokaa ja tavaroita. Lamminahossa jalustat ovat salvoskehikkoja. Nelikulmainen salvoskehikko tehtiin hieman rakennusta pienemmäksi hirsistä salvomalla. Lattia tehtiin salvoskehikon päälle aseteltujen hiirilautojen eli puolipyöreiden hirsien päälle. Salvoskehikot tehtiin yleensä lyhytnurkkasalvoksiksi, näin myös Lamminahossa.⁴⁶

Toinen talonpoikaisessa rakentamisessa yleinen ja salvoskehikkoa vanhempi jalustatyyppejä oli patsasjalusta. Jalustan pohjan muodostivat alushirret, jotka aseteltiin nurkkakivien päälle rakennuksen sivujen suuntaisesti. Niiden päälle salvottiin poikkisuuntaan kulkevat sammakkohirret. Sammakkohirsiin kiinnitettiin vähintään neljä jalkaa eli puista ja usein koristeltua patsasta. Patsaat kannattelivat taas puolestaan hiirilautoja.⁴⁷

Kuva 28. Periaatepiirros patsasjalustasta ja Lamminahossakin käytetystä salvoskehikkoisesta jalustasta.

© Alfred Kolehmainen 1997, teoksesta *Puurakentamisperinne*

⁴⁶ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, ss. 39-60.

⁴⁷ Kolehmainen, *Ibid.*, ss. 39-60.

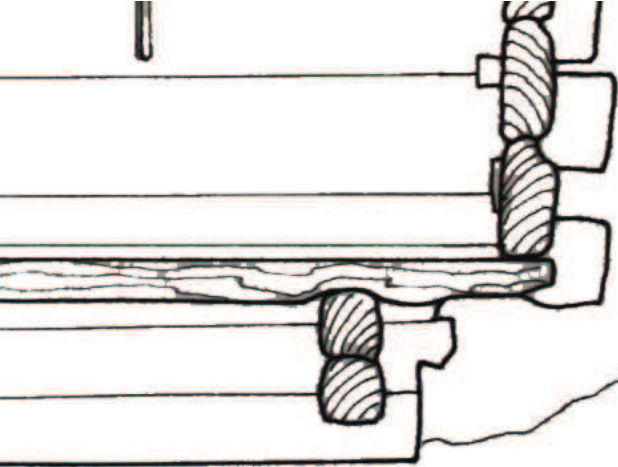
Kuva 26. Aitan patsasjalusta. Seurasaaren talomuseo.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 27. Aitan salvoskehikko. Salvoskehikon varaan rakennettu lattia kannattelee hirsikehää, jolloin lattialankkujen päät näkyvät aitan sivulla. Seurasaaren talomuseo.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 30. Erillisillä niskahirsillä oleva lattia tuettiin omilla aluskivillä. Ote navetan leikkauksesta.

© Elina Jaara, Laura Liikamaa, Jonna Silvo, Petri Vähäkangas ja Petteri Rintamäki 2010, AHKO.

Kuva 29. Aittojen lattia ladottiin jalustan varaan ja alimmat seinähirret lattian päälle. Ote pikkuaitan leikkauksesta.

© Kaisu Siika-aho 1990. MV.

Lattiat

Lattia ladottiin tukevista lankuista. Kiinnitykseen käytettiin varhaisimmassa vaiheessa puutappeja tai puolipontattuja lankuja ja listoja lankkujen sivuissa, naulojen yleistessä rautanauloja.⁴⁸ Jalustallisissa rakennuksissa lankut aseteltiin jalkarakenteen tukemien hiirilautojen päälle ja rakennuksen hirsikehikko edelleen lattian varaan.⁴⁹ Pienissä rakennuksissa lattia voitiin perustaa myös alimman hirsikehän päälle, jolloin lattialankkujen päät näkyvät ulkopuolella seinähirsien välissä. Suuremmisissa rakennuksissa käytettiin lattian tukemiseen erillisiä niskahirsisiä, joilla oli oma pistemäisesti tukeva luonnonkiviperustus tai joka oli salvottu seinien alimpien hirsikehien kannateltavaksi. Lattialankut kiinnitettiin näiden niskahirsien päälle.⁵⁰ Jos lattialla ja runkorakenteella oli omat perustukset, saattoi niiden erilainen painuminen synnyttää lattian ja seinän väliin raon. Rako voitiin tukkia naulaamalla nurkkaan erillinen lauta jalkalistaksi,⁵¹ kuten esimerkiksi Lamminahon luhdissa on aikanaan tehty.

⁴⁸ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 70.

⁴⁹ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, ss. 39-60.

⁵⁰ Valonen, loc.cit.

⁵¹ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

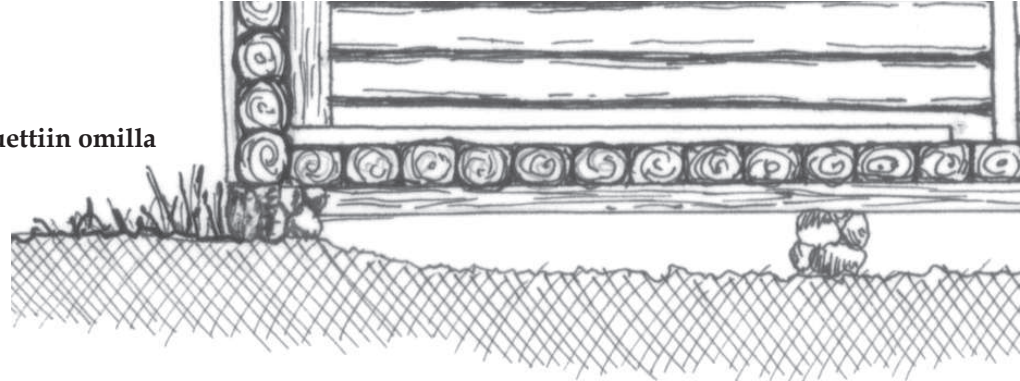
⁵² Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 408-409.

⁵³ Valonen, op.cit., s. 70.

⁵⁴ Pirjo Siipola: Lamminahon kesä 1996, raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵⁵ Heikki Siikonen: *Pienviljelijän rakennusoppi*, Maatalousseurojen keskusliitto, Lahti, 1951, s. 167

⁵⁶ Ibid. ss. 169-171.

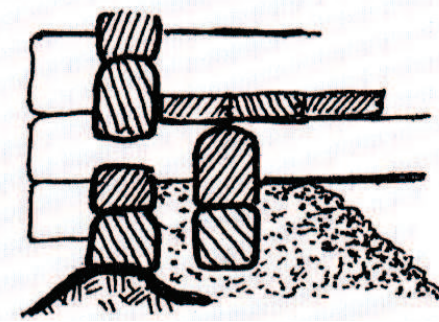
Lattiat olivat usein vetoisia ja kylmä ilma tunkeutui lattialankkujen välistä rakennukseen. Tätä yritettiin vähentää tekemällä multiainen eli kasaamalla maata alimpia hirsikertoja vasten joko seinän ulkopuolelle tai sisäpuolelle lattian alle.⁵² Multaa paikallaan pitämään voitiin tehdä erillinen hirsisalvos.⁵³ Lamminahossa multiaisia on asuinrakennuksessa, ja ne on tehty lattian alle seinän sisäpuolelle.

Lankkulattioiden lisäksi Lamminahossa on maalattiaisia rakennuksia. Näissä lattia tehtiin sekoittamalla sopivassa suhteessa savea ja hiekkaa, joskus myös olkia tai muuta kasviai-nesta sitomaan lattia tiiviimmäksi.⁵⁴ Sullottu savilattia valeltiin vähintään kahteen kertaan tervavedellä eli tervakusella.⁵⁵

Uudempaa lattiamateriaalia edustaa betoni, jota Lamminahossa on valettu navetan ja kellarin lattioihin. 1900-luvun alkupuolella betonilattia valettiin sullotun sorakerroksen päälle yhtenä tai kahtena kerroksena, jos haluttiin pinnasta sileämpi. Sorakerros toimi kosteus- ja lämmöneristeenä, muuta eristystä ei käytetty.⁵⁶

Kuva 31. Sisäpuolisen mutliaisen leikkaus.

© Alfred Kolehmainen 1997, teoksesta *Puurakentamisperinne*

Katot

Talonpoikaisen rakentamiselle tyypillisintä on harjakatto, sillä katemateriaalit vaativat riittävän kattokulman toimiakseen moitteettomasti. Katemateriaalista riippumatta katon kannatuksen rakenne oli samanlainen: päätyseinät kannattelivat seinähirsiin salvottuja vuoliaisia, harjan suuntaisia pitkiä puisia palkkeja, sekä muita suurempaa kurkihirttä, harjalla kulkevaa vuoliaista. Vuoliaisten päälle kiinnitettiin ruoteet, kapeat harjalta räystäälle laskevat rimat. Läntisessä rakennusperinteessä ruoteet nojasivat ruoteiden tukemiseksi päätyseinien ylimpään hirsitasakertaan salvottuun sii-hirteen, itäsuomalaisessa erilliseen räystäskoukuilla tuettuun räystäslautaan. Ruoteiden tiheys ja niiden päälliset osat riippuivat katemateriaalista.⁵⁷

Lamminahossa 1800-luvun lopulle asti katot tehtiin tuohi-malkakatteisina.⁵⁸ Tässä rakenteessa tiheään aseteltujen ruoteiden päälle ladottiin edelleen vedeneristeeksi koivuista kiskottua tuhta. Tuohien päälle painoksi ja valosuojaksi ladottiin malkoja, puurimoja, jotka kiinnitettiin toisiinsa harjalla malkojen läpi kairatuista rei'istä vitsaksella tai riu'ulla.⁵⁹ Lamminahossa on myös aikanaan ollut lautakatto ainakin kuistilla. Lautakaton rakenne on malkakaton kaltainen, mutta malkojen tilalla katteena käytettiin limittäin kahteen kerrokseen aseteltuja lautoja, jotka johtivat veden räystäälle.⁶⁰

Kuva 32. Vittasuon ladon katon rakenne on selvästi nähtävissä sisäpuolelta.

© Noora Puustinen 2014

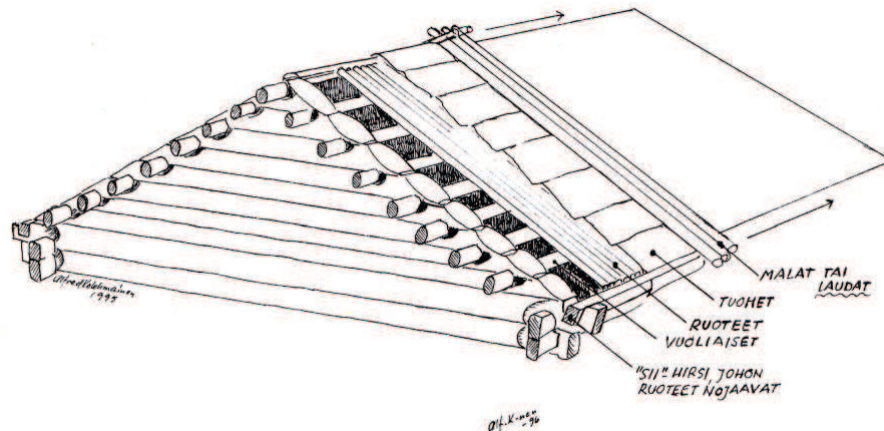
⁵⁷ Kolehmainen, op.cit., ss. 144-147.

⁵⁸ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁵⁹ Harri Metsälä: *Puukirja*, Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki, 1997, s. 117.

⁶⁰ Kolehmainen, op.cit., ss. 144-147.

Kuva 33. Tuohi-malkakaton rakenne länsisuomalaiseen tapaan.

© Alfred Kolehmainen 1997, teoksesta Puurakentamisperinne.

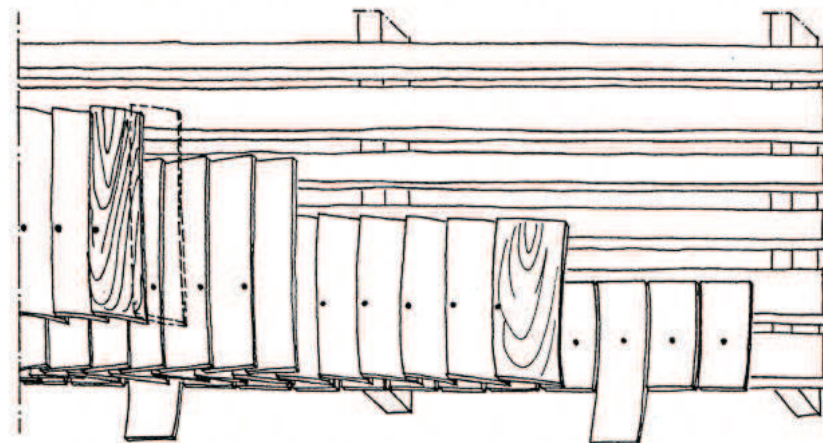
Nykyään suurin osa Lamminahon katoista on pärekatteisia. Päreestä tulikin talonpoikaisen rakentamisen lähes ainoa kattamistapa siihen tarvittavien naulojen yleistyessä 1800-luvun puolivälin jälkeen. Pärekatossa katemateriaalina ovat puusta tehty ohuet levyt eli päreet.⁶¹ Varhaisimmat päreet käsitöihin ja valonlähteeksi tehtiin puusta puukolla kiskomalla, mutta katemateriaaliksi käytettyjen päreiden tuottamiseen kehitettiin erityinen joka maalaistaloon hankittava kone, pärehöylä. Päreateriaaliksi käytettiin useimmiten havupuuta, mutta myös haapa oli hyvänä pidetty pärepuu.⁶² Päreet asteltiin malkakattoa harvemmin aseteltujen ruoteiden päälle kiinnitettyihin harjansuuntaisiin lautoihin. Joskus päreiden alla saatettiin käyttää tuohta aluskatteena,⁶³ mutta Lamminahossa pärekatot on tehty ilman tuohikerrosta. Päreet kiinnitettiin joko 3- tai 4-kertaiseksi sivusuunnassa rivejä vuorotellen limittäen. Räystäät ja harja tehtiin kolmikertaiseksi.⁶⁴

⁶¹ Antti Pihkala: *Paanu ja päre. Tutkimus suomalaisista puukatteista*, Oulun yliopisto, teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin historian laboratorio, 1998, s. 59-64.

⁶² Olli Cavén: "Pärekatto", Museoviraston korjauskortisto, 2002.

⁶³ Antti Pihkala: *Paanukatot Suomen kirkoissa ja tapuleissa*, Oulun yliopisto, Oulu, 2009, s.26.

⁶⁴ Hannu Tomminen: "Malkakatosta peltiin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, s. 96.

Kuva 34. Pärekaton rakenne ruoteista ylöspäin.

© Antti Pihkala 2009, teoksesta Paanukatot Suomen kirkoissa ja tapuleissa.

Kuva XX. Pyöreät vuoliasiet kannattelevat ohuempia ruoteita, joihin on kiinnitetty laudat päreiden kiinnitystä varten.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 35. Elosuojan katto on sälehuopainen.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

Kuva 36. Traktorikopin katon rakenne muodostuu päädyn hirsikaarien kannattelemaan kurkhirteen nojaavista kattotuoleista.

© Noora Puustinen 2013.

Kuva 37. Hirsikaarien kannattelema laipio. Seura-saaren talomuseo.

© Noora Puustinen 2014.

Pärekatteiden lisäksi osa Lamminahon rakennuksista, lähinnä päärakennus ja erilaiset kylkiäiset, on vaihdettu sälehuopakatteisiksi. Sälehuovassa huopaan eli kumibitumikermiin oli valmiiksi kiinnitetty säleikkö, joka samalla toimi huovan alusrakenteena eikä siis vaadi erillistä ruodelaudoitusta.⁶⁵ Sälehuopa voitiin säilyttää ja myydä rullana, ja se kiinnitettiin suoraan ruoteiden päälle.⁶⁶

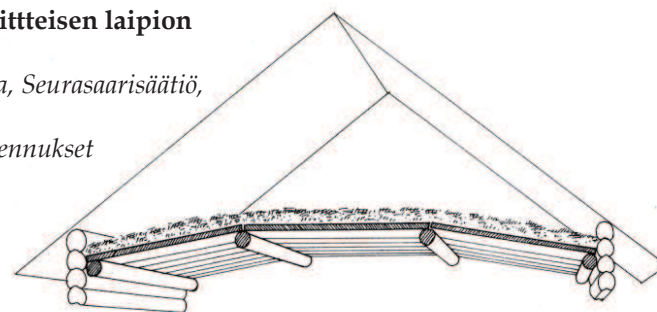
Muita talonpoikaisessa rakentamisessa käytettyjä katemateriaaleja olivat kellekset, turve ja päreitä muistuttavat paanut.⁶⁷ Lisäksi etenkin Pohjanlahden rannikolla ja saaristossa katteena käytettiin pääasiassa olkia tai ruokoja.⁶⁸ Kelleksejä, halkaistuja runkoja, käytettiin varhaisimmissa savupirteissä malkojen sijaan. Ne aseteltiin kahteen kerrokseen lautakaton tapaan. Tätä kattotyyppiä kutsutaan myös palkkikatoksi.⁶⁹ Turve toimi kelleksien tapaan malkojen tilalla tuohien painona ja valosuojana.⁷⁰

Varsinaisen vesikaton lisäksi joihinkin rakennuksiin tehtiin laipioita eli sisäkattoja. Ne olivat usein taitteisia, joskus myös täysin vaakasuuntaisia. Pienen rakennuksen laipio voitiin tehdä lankuista suoraan asettamalla lankkujen päät seinähirsien väliin.⁷¹ Isommissa rakennuksissa lankkuja kannattelivat harjansuuntaiset, päätyseiniin salvotut hirsiparrut eli vasat, joiden ylä- tai alalaitaan tai kylkiin lovettuihin koloihin poikittain kulkevat lankut kiinnitettiin. Jos tila oli lämmitetty, kasattiin lankkujen päälle tuohikerros ja lämmöneristeeksi sammalta ja hiekkaa.⁷²

Kuva 38. Kaksitaitteisen laipion rakenne.

© Annikki Vormala, Seurasaaressäätö, teoksesta Valonen:

Suomen kansanrakennukset

⁶⁵ Heikki Siikonen: *Pienviljelijän rakennusoppi*. Maatalousseurojen keskusliitto, Lahti, 1951.

⁶⁶ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

⁶⁷ Alfred Kolehmainen: *Hirsirakentamisperinne*, Rakennustieto, Tampere, 1996, ss.80-81.

⁶⁸ T.I. Itkonen: "Pyhämaan vanhoja rakennuksia", *Kansantieteellinen arkisto II*: 5, Suomen muinaismuistoyhdistys, Forssa, 1937.

⁶⁹ Antti Pihkala: *Paanu ja päre*. Tutkimus suomalaisista puukatteista, Oulun yliopisto, teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin historian laboratorio, 1998, s. 11.

⁷⁰ Ibid., ss. 59-64.

⁷¹ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 67-69.

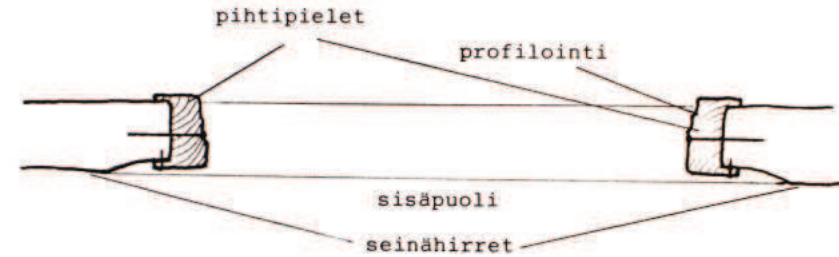
⁷² Toivo Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 413-414.

Aukotus: ovet ja ikkunat

Koska hirsikehikko toimi rakennuksessa kantavana rakenteena, sen aukottamisessa tuli ottaa huomioon hirsien kantavuus. Valtavat aukot eivät olleet mahdollisia suorassa seinässä. Koska talonpoikainen rakentaminen keskittyi tarkoituksen palvelemiseen, ei rakennuksiin tehty valeikkunoita tai -ovia symmetrian tai julkisivusommitelman takia, mitä tehtiin ylimystön kartanoihin ja kaupunkiasuntoihin.⁷³

Yksinkertaisimmillaan ovesa oli vain pielet, ja ylä- ja alareunaa aukosta rajasivat seinähirret. Pielet kiinnitettiin seinärakenteeseen pihtiliitoksella. Maan itäosissa aukon kohdalla seinähirsistä veistettiin kummaltakin laidalta puuta pois, jolloin keskelle muodostui lista, joka upotettiin leikkaukseltaan u-muotoon veistettyyn pieleen. Länsi-Suomessa pielet tehtiin juuri päinvastoin: seinähirsiin koverrettiin ura, johon t:n muotoon veistetty pieli liittyi. Pielien yläpäihin jätettiin rakennusvaiheessa rako kamanahirren eli aukon ylittävän hirren väliin, jotta kuivuva ja kutistuva seinä ei rikkoisi ovea. Pielet kiinnitettiin kiiloilla seinään, jotta niitä voitiin myöhemmin kiristää tai löysätä seinän kuivumisen mukaan.⁷⁴ Lamminahossa on tällainen vanha pihtipieliovi mm. luhtirakennuksen viinaköökkin puoleisessa päädyssä. Muuten Lamminahossa on nähtävillä erilaisia ja hyvin eri-ikäisiä ratkaisuja ovissa. Esimerkiksi heinäladoissa hirsien päihin on vain veistetty ura, johon karapuu on upotettu tukemaan aukon laitoja. Myös erillisen karmin sisältäviin oviin laitettiin hirsien päitä tukemaan karapuu, joka yhdisti hirsien päät ja johon oven karmi kiinnitettiin.⁷⁵

Ovilehdet tehtiin ulkorakennusten oviin ja luukkuihin usein vain lyömällä lautoja vierekkäin vaakasuuntaisiin tukipuihin, joihin pitkät metallisaranat oli kiinnitetty. Asuinrakennuksessa käytettiin mahdollisuuksien mukaan pystylaudoista

Kuva 39. Pikkuaitan ovipieli leikkaus. Samanlaista hirrenpäiden ympärille painettavaa pieltä on käytetty mm. elosuojan riihiladossa.

© Kaisu Siika-aho 1990, MV.

Kuva 40. Luhdin päädyn vanha puusaranaovi.

© Helena Hirviniemi, 1990-luku, HH.

Kuva 41. Ruumenhuoneen ovipieli on vahvistettu heinälatojen tapaan karapuulla ja ovilehti kiinnitetty suoraan seinään.

© Juho Lesonen 2014.

⁷³ Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide 2*, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988

⁷⁴ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 52-60.

⁷⁵ Heikki Siikonen: *Pienviljelijän rakennusoppi*, Maatalousseurojen keskusliitto, Lahti, 1951, s. 141.

ja niihin kiinnitetyistä vaakapaneeleista tehtyjä paneeliovia tai myöhemmin kartanoiden esikuvien mukaan peiliovia.⁷⁶ Paneelointia voitiin myös matkia kaivertamalla ovilautoihin paneelia jäljitteleviä kuvioita,⁷⁷ kuten Lamminahossa on nähtävissä esimerkiksi miesten ja naisten aittojen ovissa. Toinen erikoisuus Lamminahossa on kuistin ja porstuan välissä oleva vanha ovi, joka on jaettu pystysuunnassa kahteen osaan. Oven yläosaa voitiin pitää auki tuulettamisen ja valonsaannin takia, samalla kuin alaosa esti lapsia pääsemästä ulos ja eläimiä sisään.⁷⁸ Susioven nimitys tulee yhden perustelun mukaan tavasta ampua pihaan yrittäviä susia nojaamalla aseensa oven alaosaan.

Saranat ja muut helat olivat kylänsepän tekemiä tai kuten Lamminahossa, ne tehtiin itse.⁷⁹ Varsinkin itse tehdyt lukot ja muut helat olivat usein varsin omaperäisiä ja innovatiivisia ja Lamminahossa onkin nähtävissä lukuisia erilaisella mekaniikalla varustettuja rautalukkoja. Varhaisimmat lukot tehtiin puusta, mutta Lamminahon rakennuksiin on kaikkiin vaihdettu aikansa mukaiset rautalukot. Lukkoa kaipaamattomiin rakennuksiin riitti puinen tai metallinen haka, joka piti oven kiinni.⁸⁰

Varhaisimmissa talonpoikaisissa savutuvisissa ikkunat olivat vain pieniä luukuilla suljettavia aukkoja melko matalalla alhaalla leijailevan savun takia.⁸¹ Lasi ikkunamateriaalina levisi maaseudullekin hitaasti 1600-luvulta alkaen.⁸² Ikkunoiden puisiin karmeihin tehtiin huullos, joihin lasilevyt painettiin ja kiinnitettiin puisella lasilistalla. Avattavien ikkunoiden puitteet kasattiin metallisilla kulmaraudoilla ja kiinnitettiin karmeihin saranoilla.⁸³

⁷⁶ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, s. 93.

⁷⁷ Valonen, op.cit., ss. 52-60.

⁷⁸ Ibid., s. 54.

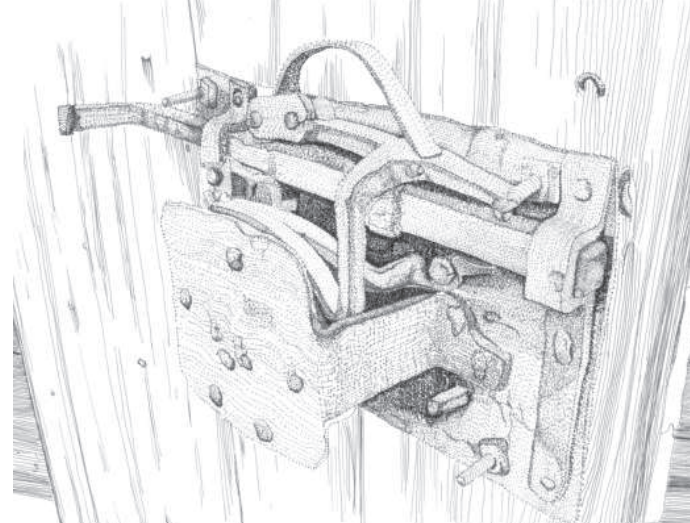
⁷⁹ Ibid., ss. 52-60.

⁸⁰ Alfred Kolehmainen: *Lukkoperinne*, Joensuu, 1988.

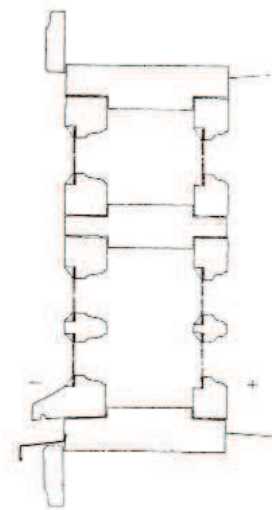
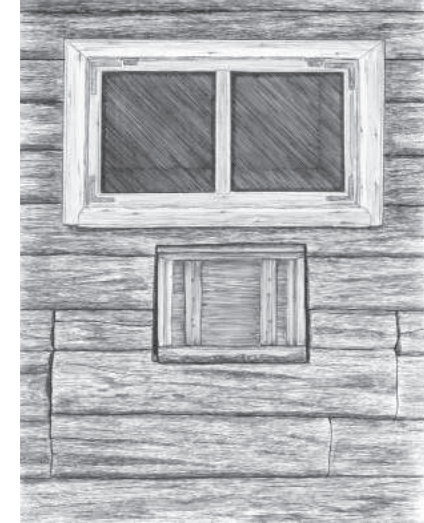
⁸¹ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, s. 93.

⁸² Ibid., s. 114.

⁸³ Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 414-417.

Kuvat 42 ja 43. Lukko Lamminahosta ja pihaladon ikkuna.
© Tommy Degerth 2011 ja Elina Jaara 2011, AHKO.

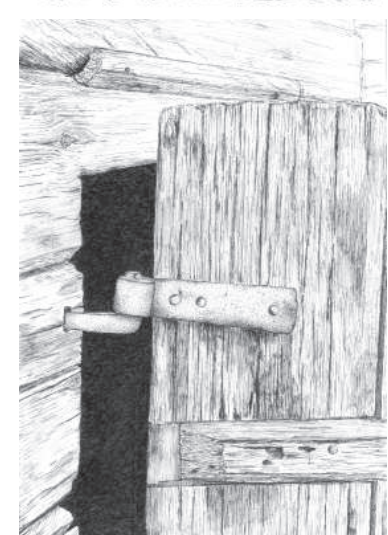

Kuva 44. 1920-luvun ikkunan pystyleikkaus.

© Panu Kaila 1987, teoksesta *Talo Kautta aikojen*.

Kuvat 45 ja 46. Miesten aitan ja pajan ovi.

© Joona Hulmi 2009 ja Henri Vähänkangas 2011, AHKO.

Pintakäsittelyt

1800-luvun alussa Suomen maaseudulle levisi kaupungeista tapa maalata rakennuksia punamullalla. Maali keitettiin paikan päällä suuressa rautapadassa vedestä, ruisjauhoista, rautavihtirillistä eli rautasulfaatista, punamullasta ja pellavaöljyvernissasta. Keittäminen kesti 5-6 tuntia. Myös myöhemmin yleistyneet keltamulta ja valkea keittomaali tehtiin omassa talossa veden, ruisjauhon, sinkkisulfaatin ja pellavaöljyvernissan muodostaamaan liisteriin lisäämällä väriä, keltaokraa tai titaanivalkoista.⁸⁴

Asuinrakennuksissa saatettiin päällystää kamareita tape-teilla. Tapetteja ei voitu kiinnittää epätasaiseen seinäpintaan. Varhaisemmassa vaiheessa hirsien saumat tilkittiin erilaisilla hirsikiteillä, jotka koostuivat esimerkiksi sahajauhosta, liimasta ja sammaleesta. Kittiin saatettiin käyttää myös sanomalehtipa-perista tehtyä massaa. Saumojen tasoituksen jälkeen koko piiluttu seinä peitettiin savirappauksella, johon voitiin kiinnittää tapetti. Myöhemmin pienillä erityisnauloilla seinään kiinnitetävistä pinkopahvista kehittyi savirappauksen korvaaja tape-toitavan pinnan tasoittajana. Jos tapetteihin ei ollut varaa, seinän tiiviyyttä parannettiin pinkopahvilla ja siihen kiinnitetyillä sanomalehdillä.⁸⁵ Hirsiseinä kuitenkin eli eri kohdissa erilailla, mikä usein aiheuttikin tapetin repeämisen hirsiseinän eläessä sen takana.

Lamminahon kamareissa on useita tapettikerroksia, joista vanhin tuvan perikamarissa on kiinnitetty suoraan hirsisei-nään. Köökikamarissa ja tuvassa on myös kiinnitetty suoraan seinään sanomalehtiä. Nämä pinnat ovat myöhemmin jääneet pinkopahvien ja uusien tapettikerrosten alle.⁸⁶

⁸⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tilan piharakennusten maalaustyöselitys 1999", Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto, Liitteet 1-2

⁸⁵ Maire Heikkinen: *Suomalainen tapettikirja*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Museovirasto, Porvoo, 2009, ss. 32-33.

⁸⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, Vaala - Päärakennus. Väritysuunnitelma ja maalausohjeet", 16.10.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 47. Pirtin piiluttu hirsiseinä.

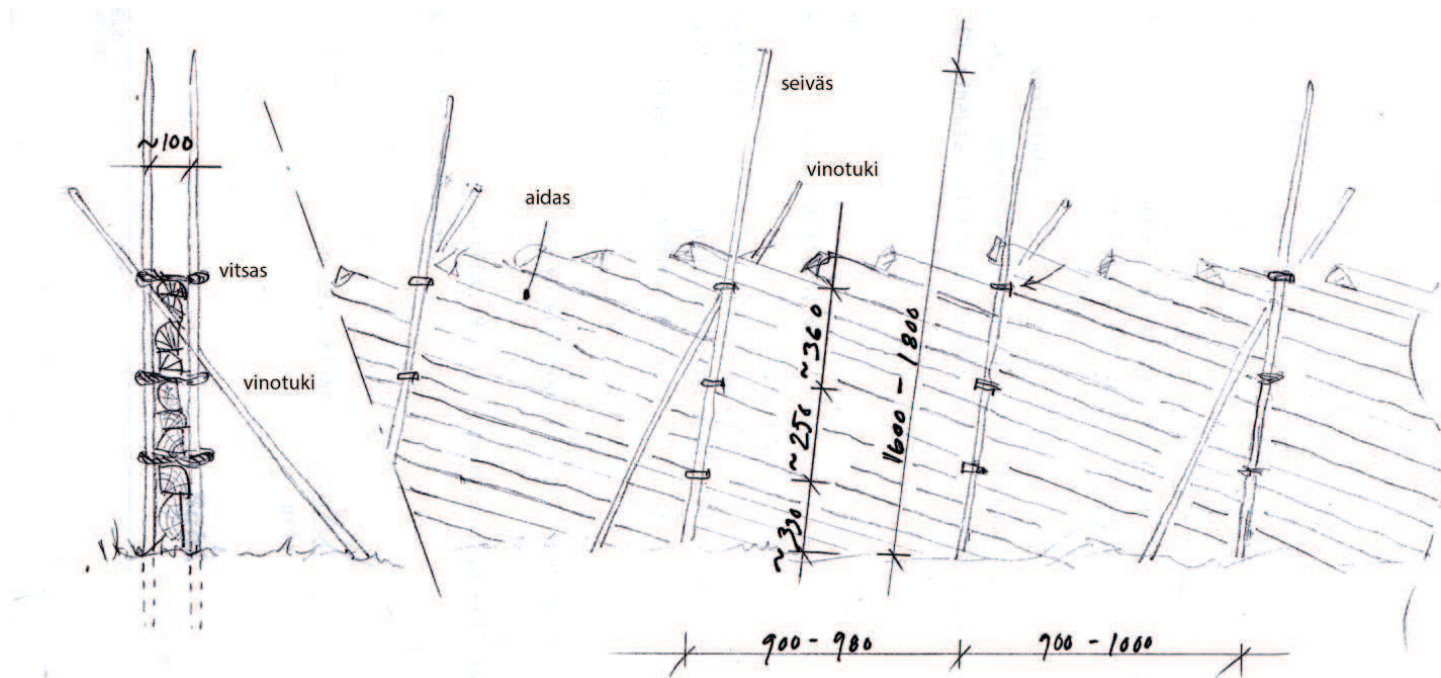
© Noora Puustinen 2014

Aidat

Lamminahon aidat ovat kahta eri tyyppiä: tekniikaltaan vanhempaa lyhytjuoksuista pisteaitaa ja nauloin kiinnitettävää riu-kuaitaa.

Näistä pisteaita kuuluu vitsastettuihin aitoihin. Sen rakennustekniikka perustuu maahan lyötyihin seipäisiin ja aidaksiin sekä niiden kiinnittämiseen käytettäviin vitsaksiin. Pyöreät seipäät tehtiin nuoresta kuusesta tai kituliaasta männystä karsimalla ranka ja teroittamalla seipään pää. Seivästä ei varsinai-

sesti kuorittu, vaan sen kylkeen tehtiin viilto, jonka ansiosta kuivunut kuori tippui ajan myötä itsestään pois.⁸⁷ Seipäät iskettiin maahan pareittain aitalinjaa pitkin. Ne aseteltiin hieman toisistaan poispäin kallelleen ja hieman vinoon myöhemmin laitettavia aidaksien kallistuskulmaa vasten. Seipäät sidottiin toisiinsa vitsaksilla eli nuoresta kuusentaimesta tai katajasta tehdyillä sidoksilla. Sidottaessa seipäät taivutettiin pystyasentoon, jolloin pyrkiessään palautumaan vinoon ne kiristivät vitsakset. Eri korkeudelle sidottuja vitsaksia tuli seiväspariin aitatyypistä riippuen kahdesta kuuteen, yleisimmin kolme.⁸⁸

Kuva 48. Lamminahossa käytetyn aidan rakenne.

© Pirjo Kaltiainen 1995, Ark tso Helena Hirviniemen arkisto.

⁸⁷ Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 173-174.

⁸⁸ Teppo Korhonen: *Aita. Perinteiset aidat ja portit*, Maahenki, Helsinki, 2013, ss. 47-87.

Aidan seinämän muodostivat aidakset. Aidaksina käytettiin saatavilla olevaa puulajia, mieluiten kuitenkin havupuuta ja useimmin kuusta. Aidaksiksi valittiin sopivanpaksuista puuta, joka halkaistiin kahteen tai tukevammalla neljäänkin osaan. Myös halkaisematonta, ohuempaa puuta käytettiin aidaksina sellaisenaan.⁸⁹ Aidaksien asettelu määräytyi aitatyypin mukaan: Lamminahossa käytetyssä lyhytjuoksuaisessa viistoaidaksisessa vitsastetussa aidassa eli pisteaidassa aidakset aseteltiin toisesta päästään maahan ja tuettiin vinoon seiväsparien väliin asetettuihin vitsaksiin. Lamminahossa jokitörmällä kulkevien aitojen aidakset tukeutuvat pääosin vain kahden seiväsparin ja vitsaksen varaan, mikä tekee siitä varsin jyrkkäkulmaista ja aidaksiltaan lyhyttä. Tasaisemmilla paikoilla pisteaitojen aidakset ovat pidempiä, jolloin aidakset ovat loivemmassa kulmassa ja tukeutuvat kolmeen tai neljään seiväspariin.

Aidan vakaamiseksi tuulta vastaan kiinnitettiin vielä tukia. Tuet tehtiin seipäiden kaltaisista pyöreistä riu'uksista iskemällä ne maahan aitalinjaa vasten vinoon ja kiinnittämällä ne seiväsparin yläpuolelle vitsakseen. Tukia aseteltiin aina vuorotellen aidan kummallekin puolelle.⁹⁰

Lamminahossa käytetty lyhytjuoksuinen pisteaita oli yleistä etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Etelässä ja lännessä yleisempää oli pitkäjuoksuinen viistoaidaksinen malli, joka erosi lyhytjuoksuaisesta siten, että yhtäläillä vinoon asetellut aidakset eivät yltäneet maasta aidan selkään eli korkeimpaan kohtaan asti. Pitkäjuoksuista pidettiin epäsiistimpänä, sillä aidasten päitä oli seinämässä säännöttömästi, ja siten se olikin usein kauempana sijaitsevien aitojen tyyppi.⁹¹

Yksinkertaisempaa vitsailla sidottua aitatyyppeä edusti lape- eli riukuaita, jossa aidakset oli aseteltu vaakatasoon seiväsparien vitsasten päälle. Vähäisempien niittymaiden aitaukseen käytettiin vitsaketonta siansorkka-aita, jossa seipäät lyötiin maahan ristiin ja niiden risteykseen kohtisuoraan yksi aidas. Aidakset ja seipäät nojasivat toisiinsa, jolloin kiinnitykseen ei tarvittu vitsaksia. Kirkkomaiden ja umpipihaisten maatilojen mies- ja karjapihan väliin tehtiin hirrestä salvomalla aitoja. Aitoja tehtiin myös kivistä kasaamalla pellonraivauksessa poistettuja luonnonkiviä päällekkäin ja tarvittaessa korottamalla syntynyttä muuria puuaidalla.⁹²

Kuva 49. Seipäät ylettivät usein reilusti aidan selkää ylemmäs, jotta niiden alaosan lahotessa niitä voitiin lyhentää alaosa seipäiden jäädessä vielä riittävän pitkiksi.

© Tiina Pyhälä 2009, AHKO.

⁸⁹ Teppo Korhonen: *Aita. Perinteiset aidat ja portit*, Maahenki, Helsinki, 2013, ss. 47-87.

⁹⁰ Ibid., ss. 47-87.

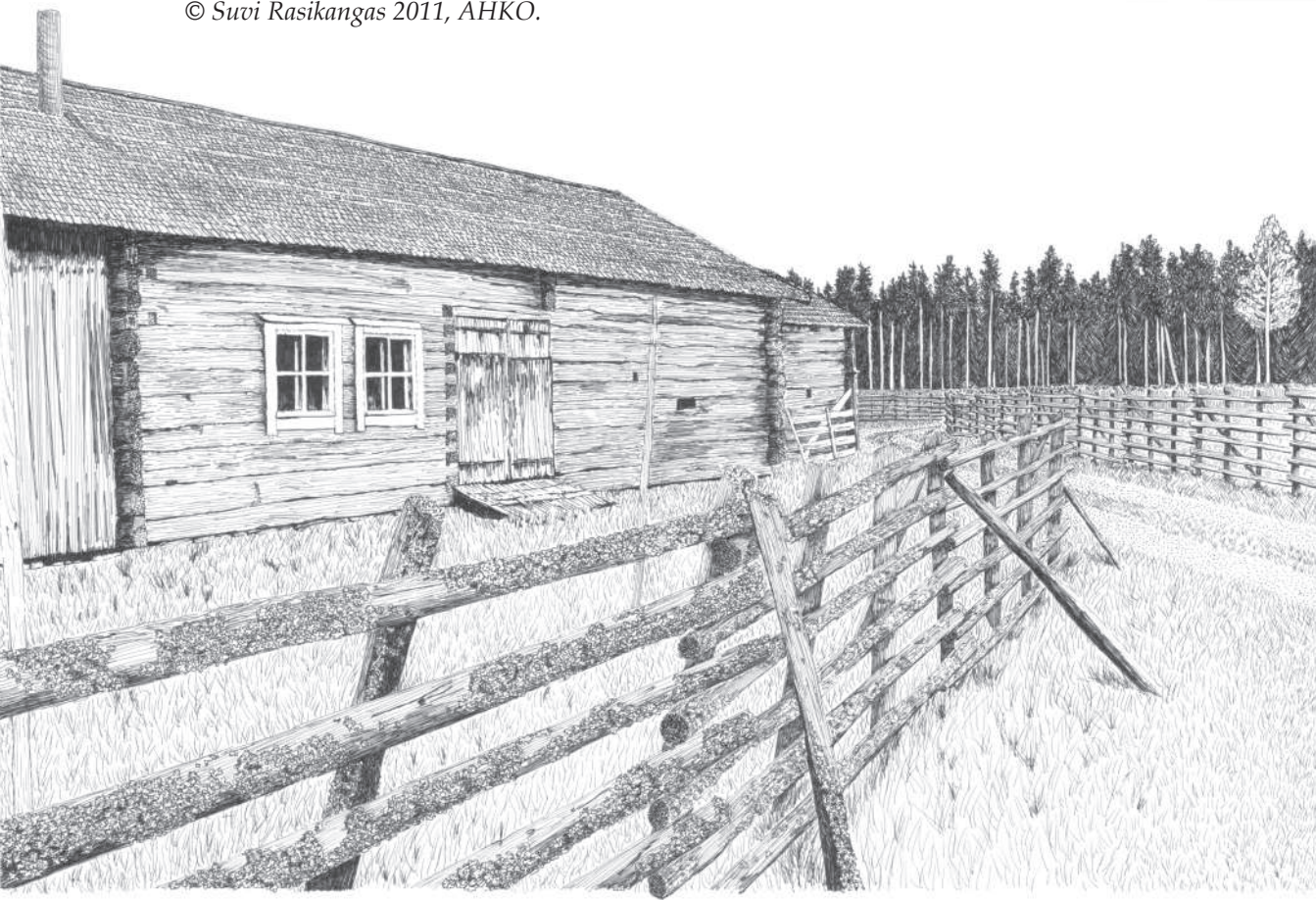
⁹¹ Ibid., ss. 47-87.

⁹² Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 173-174.

Naulojen yleistyessä ja halvetessa ryhdyttiin niitä käyttämään myös aitojen teossa vitsasten sijaan. Lamminahon toinen aitatyyppi on rakennettu nauloja käyttäen. Tätä aitaa kutsuttiin riukuaidaksi. Maahan iskettiin seipäitä tukevampia tolppia valmiiksi kaivettuihin kuoppiin. Tolppiin naulattiin kiinni pyöreät aidakset, joita laitettiin kuusi kerrosta yhden aidaksen ulottuessa neljään tolppaan.⁹³ Lamminahossa tätä aitatyyppiä on käytetty ydinpihan alueella ja tulotien varressa. Asuinrakennuksen vieressä riukuaitaa naulakiinnitteisenä näkyy jo 1900-luvun alun valokuvissa.

Kuva 50. Lamminahon riukuaita on tehty nauloilla kiinnittäen. Karjakujan eli nykyisen tulotien varren aitaa, talli ja tallilato sekä massiini- ja ruumenhuone.

© Suvi Rasikangas 2011, AHKO.

Kuva 51. Lyhytjuoksuista pisteaitaa Seurasaaren talomuseossa.

© Noora Puustinen 2014

⁹³ Ibid., ss. 47-87.

Kuva 52. Häkki puojin takana venerantaan johtavalla reitillä.
© Juho Lesonen 2014.

Aitoihin tehtiin kulkua varten erilaisia portteja. Näitäkin Lamminahossa on kahta mallia, häkkeitä ja veräjiä. Veräjä on näistä yksinkertaisempi. Veräjässä on riukuaidan tapaan vaakasuuntaisia aidaksia, jotka lepäävät pielipuuden varassa. Kuljettaessa irtonaiset aidakset voitiin vetää sivuun ja sulkea taas toiselta puolelta vetämällä ne takaisin vaakatasoon. Pistetaidassa pielipuuna käytettiin vitsaksilla sidottua seiväsparia. Nauloilla tehdyssä riukuaidassa oli pielipuuna joko kaksi vierekkäin isettyä tolppaa, joiden välissä kulki puutapit tai viereisten aidasten päät veräjän aidaksien tukena tai yksittäiseen pielipuuhun oli kairattu aidaksille kolot, joihin ne tukeutuivat. Useammin kuljettaville reiteille tehtiin portti, joko kääntyi pielipuun ja portin laitapuun yhdistävien vitsaslenkkien tai rautasaranoiden varassa. Portti lukittiin yksinkertaisella vitsaslenkillä. Portti saattoi koostua riukuaidan tapaan vaakariu'usta tai kuten vanhan tallin nurkalla, pystyriu'usta laudoista tehdyn kehän sisällä.

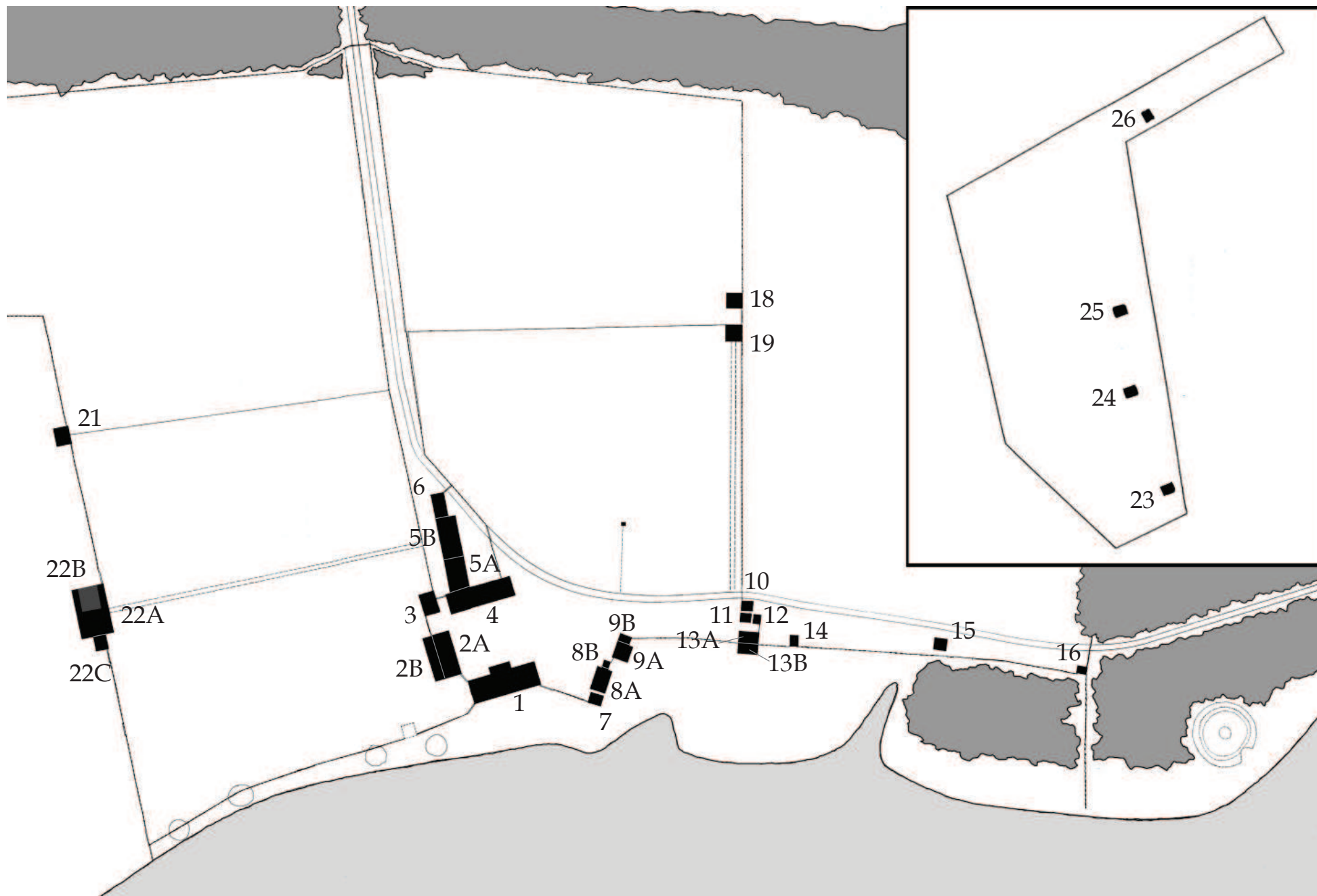
Kuva 53. Veräjä Lamminahon pellolla kulkevassa pistetaidassa.
© Helena Hirviniemi 2012, HH.

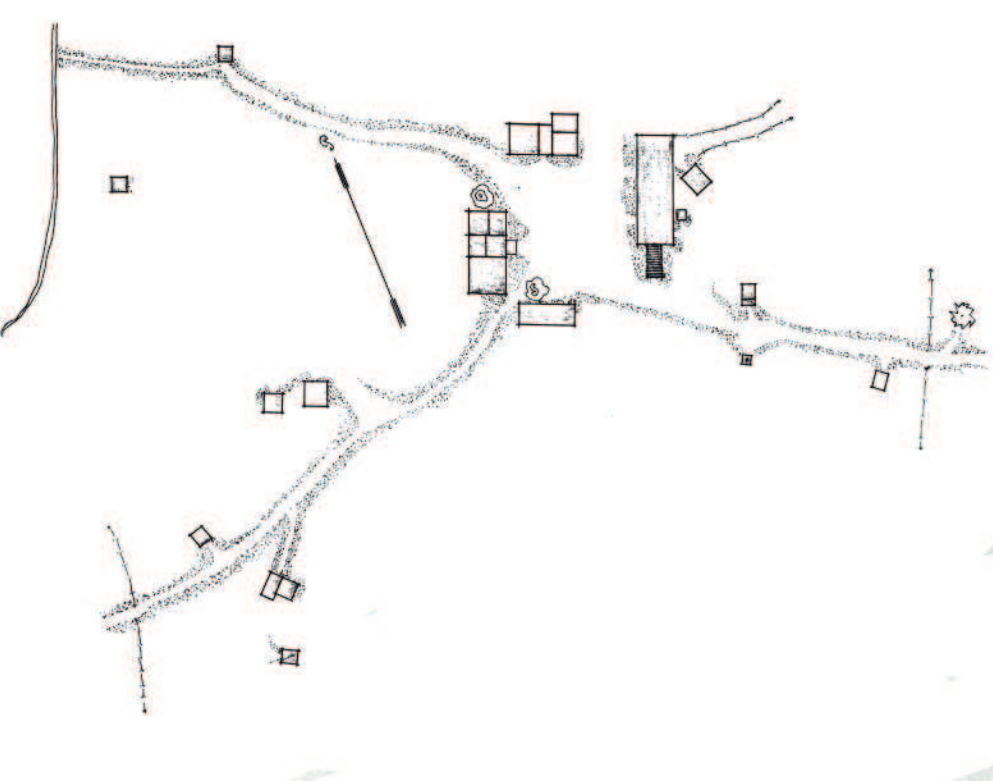
Kuva 54 (viereinen sivu). Aitatyypit ja häkkien ja veräjien sijainnit Lamminahossa.
© Noora Puustinen 2014.

Kuva 55 ja 56 (seuraava aukeama). Lamminahon rakennusten rakenteet.
© Noora Puustinen 2014.

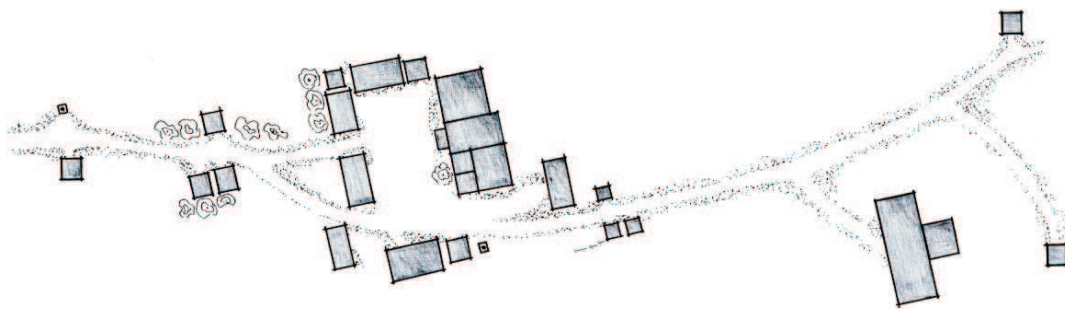
		Seinät			Perustukset			Lattiat			Katot		Seinäpinnat		
		hirsi	lauta	kivi	nurk.kivet	hirsijal.	betoni	puu	maa	betoni	päre	huopa	vuoraus	punamulta	suoja.
1	Päärakennus	●			●			●				●	●		
2A	Luhti	●			●			●			●			●	●
2B	Puuliiteri		●		●				●			●			
3	Viinaköökki	●			●			●		●	●			●	
4	Navetta ja pihalato	●			●			●		●	●			●	●
5A	Lantala		●				●		●		●				
5B	Talli ja tallilato	●			●			●			●				
6	Massiini- ja ruumenhuone	●			●			●			●				
7	Törmäaitta	●			●	●		●			●			●	●
8A	Kellari			●						●	●				
8B	Kellarin eteinen	●			●							●			
9A	Puoji	●			●			●			●			●	●
9B	Puojikoppi		●		●			●				●			
10	Miesten aitta	●			●	●		●			●				●
11	Naisten aitta	●			●	●		●			●				●
12	Pikkuaitta	●			●	●		●			●				●
13A	Vanha talli	●			●			●			●				●
13B	Venevaja		●		●				●		●				
14	Traktorikoppi		●		●				●		●				
15	Paja	●			●				●		●				
16	Sysikoppi	●			●			●			●				●
18	Yläriihilato	●			●			●			●				
19	Riihi	●			●				●		●				
21	Alariihilato	●			●			●			●				
22A	Elosuoja		●		●			●				●			
22B	Vanha riihi	●			●				●						
22C	Vanha riihilato	●			●			●			●				●
23	Vittasuon lato 1	●			●			●			●				
24	Vittasuon lato 2	●			●			●			●				
25	Vittasuon lato 3	●			●			●			●				
26	Vittasuon lato 4	●			●			●			●				

Kuva 57. Itäsuomalaista pihamuodostusta. Rakennusten sijainti myötäili ympäristöä mäkiin ja vesistöineen. Murtovaaran tila Valtimossa
© Alfred Kolehmainen 1979, teoksesta *Suomalainen talonpoikaistalo*.

Kuva 58. Itä- ja Keski-Suomessa rakennukset sijoiteltiin usein raitin varrelle, vain keskeisimmän rakennuksen muodostivat nelikulmaisen pihan. Pienmäen talonpoikaistalo Hankasalmella.
© Alfred Kolehmainen 1979 teoksesta *Suomalainen talonpoikaistalo*.

2.2.2. Rakennusten sijoittuminen pihapiirissä

Peltoviljelyyn perustuva elämäntapa vaati asuinrakennuksen lisäksi lukuisia ulkorakennuksia: viljan säilytys- ja puintitiloja, eläinsuojia, rehu- ja heinälatoja ja erilaisille työkaluille ja kalustoille säilytystiloja. Eri perusteiden mukaan sijoitetuista yksittäisistä rakennuksista muodostui rakennusryhmiä, jotka noudattelivat usein aikakautensa ja maakunnallisen sijaintinsa mukaista järjestystä; syntyi pihapiiri.⁹⁴

Perinteisesti maalaistalon rakennukset muodostavat alueesta riippuvan pihamuodon. Itä-Suomessa, jossa maatilat sijoittuvat mäkien ja järvien väliin, rakennukset sijoiteltiin maaston muotojen mukaan varsin hajalleen, tyypillisesti nauhamaisesti pääraitin varteen. Pohjanmaalla, jossa epätasaisuus ei ollut esteenä rakennusten sijoittelulle, sen sijaan pyrittiin rakennuksilla muodostamaan neliskulmainen piha. Useimmiten piha rajautui sivuiltaan rakennuksilla ja oli nurkistaan avoin, mutta piha saatettiin rakentaa kokonaan umpinaiseksi, jolloin sille kuljettiin esimerkiksi aittaluhdissa olleen porttisolan kautta. Varsinkin suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla piha oli tapana jakaa rakennuksella kahteen nelikulmaiseen pihaan, mies- ja karjapihaan.⁹⁵ Tähän ohjasi myös 1734 annettu säädös, joka vaati rakennusten ryhmittelyä kahteen eri pihaan.⁹⁶

Vaikka rakennuksia uusittiin vanhan jäädessä liian huonokuntoiseksi, oli keskeisimpien rakennusten osalta yleisempää siirtää vanha rakennus pois uuden tieltä kuin rakentaa uusi uudelle paikalle. Näin ollen toiminta ja käyttö pysyivät paikallaan, vaikka rakennuksia siirrettiin ja vaihdettiin, olihan käyttö

⁹⁴ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 14.

⁹⁵ Elias Härö, Panu Kaila: *Pohjalainen talo*, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitot, Svenska Österbottens Landskapsförbund, 1975, s. 8.

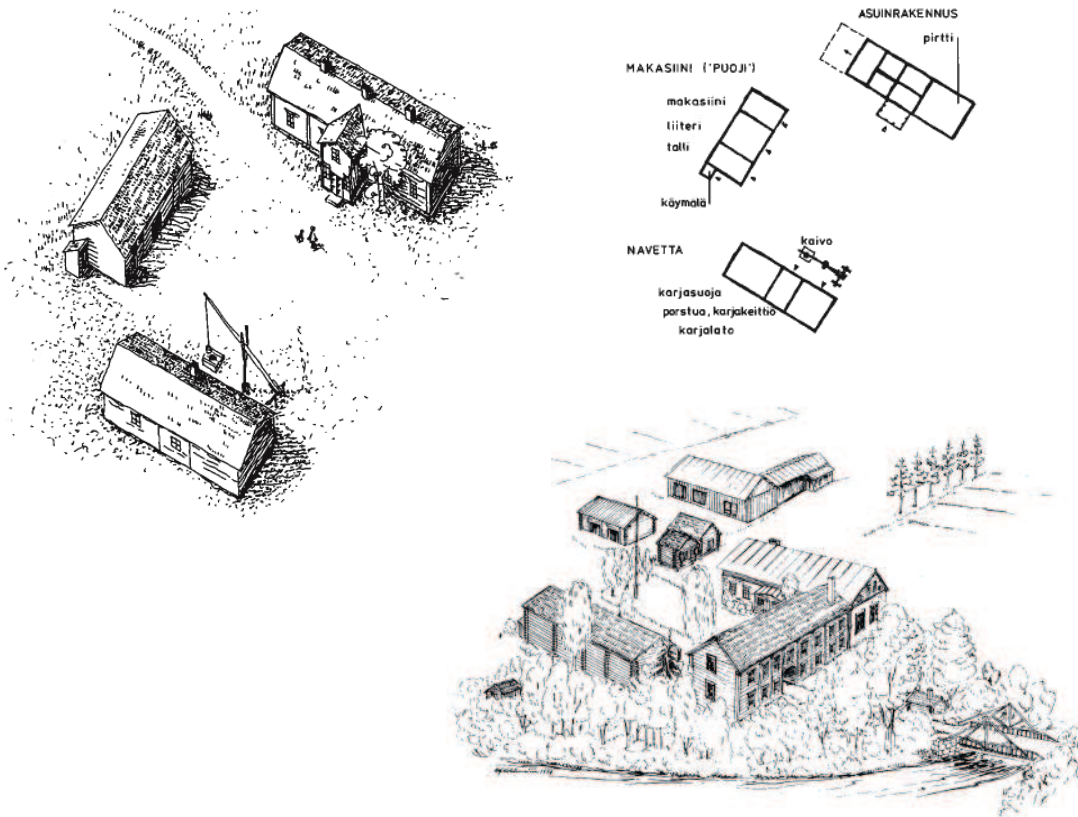
⁹⁶ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 77.

⁹⁷ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

juuri määräävä tekijä rakennusten sijoittelussa. Jos tilalle tehtiin kuitenkin kokonaan uusi asuinrakennus, saatettiin pihan asuinrakennuksen viereiselle sivulle rakentaa uusi, isompi asuinrakennus vanhan jäädessä paikoilleen vierastuvaksi tai syytinkiläisten eli tilan elätystä vastaan luovuttaneiden sukulaisten asumukseksi. Vaatimattomammat varastotilat, kuten vaateaitat ja liiterit sen sijaan saattoivat siirtyä pihassa esimerkiksi uusien rakennusten tieltä tai pihapiirin muodostamisen takia, vaikka niiden käyttö olisikin pysynyt ennallaan.⁹⁷

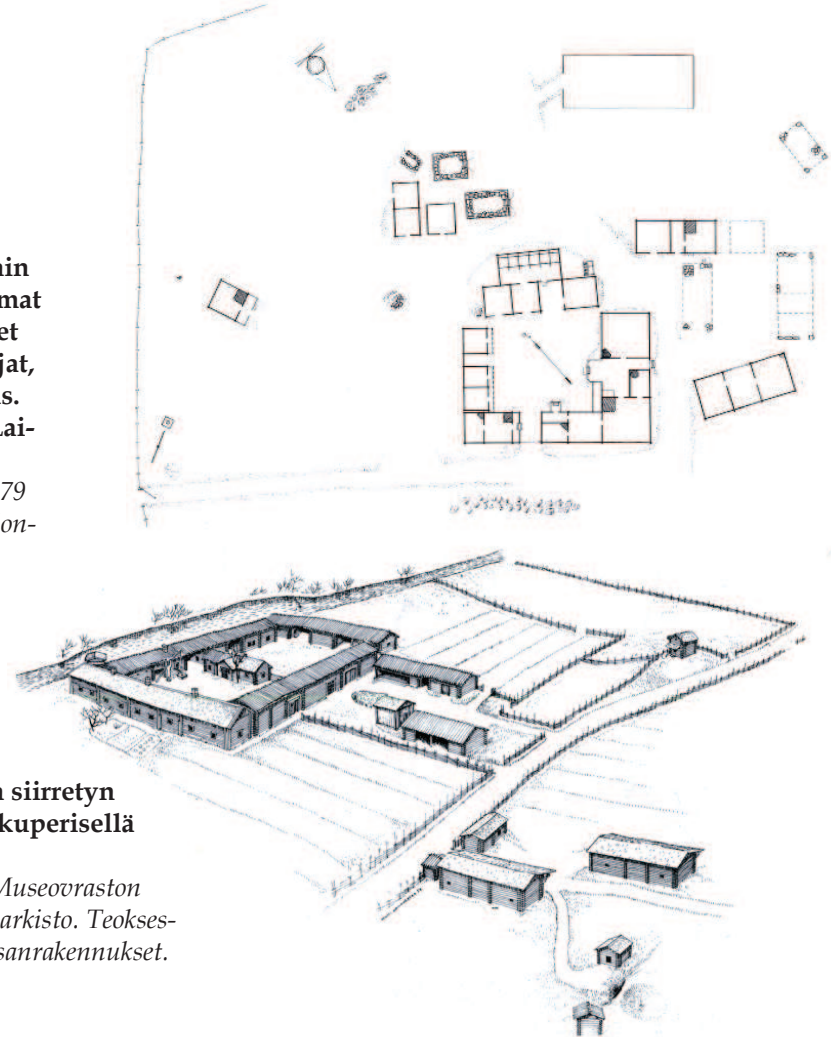
Kuva 59 ja 60. Perä-Pohjolassa ydinpihan muodostivat asuinrakennus, luhti ja navetta yhden pihan sivun jäädessä avoimeksi. Muut rakennukset sijoiteltiin vapaammin ydinpihan lähelle. Tämä sama ydinpihamuodostelma on nähtävissä myös Lamminahossa. Suvannon kylän tyypillinen ydinpiha.

© Antti Pihkala 1986, teoksesta *Suvannon kylä*.

Kuva 61. Lounais- ja Länsi-Suomessa pyrittiin rakennuksista muodostamaan tiukan nelikumainen piha. Vain sijainniltaan vaativimmat myllyt ja palovaaralliset rakennukset, kuten pajat, rakennettiin kauemmas. Kauppilan umpipiha Laitilassa.

© Alfred Kolehmainen 1979 teoksesta *Suomalainen talonpoikaistalo*.

Kuva 62. Seurasaareen siirretyn Antin pihan piirros alkuperisellä paikallaan Säkylässä.

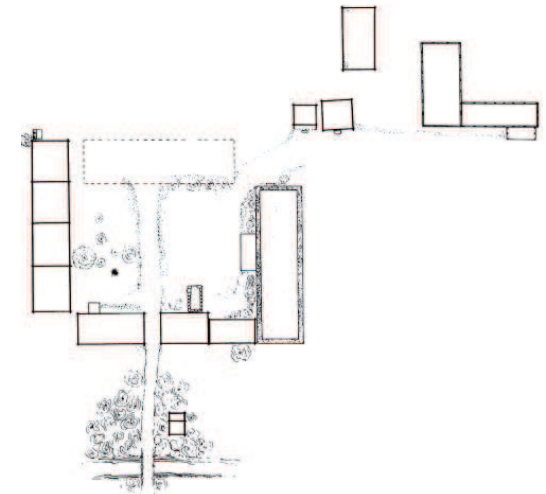
© Pentti Hammarberg, Museovaston Kulttuurihistorian kuva-arkisto. Teoksesta Valonen: *Suomen kansanrakennukset*.

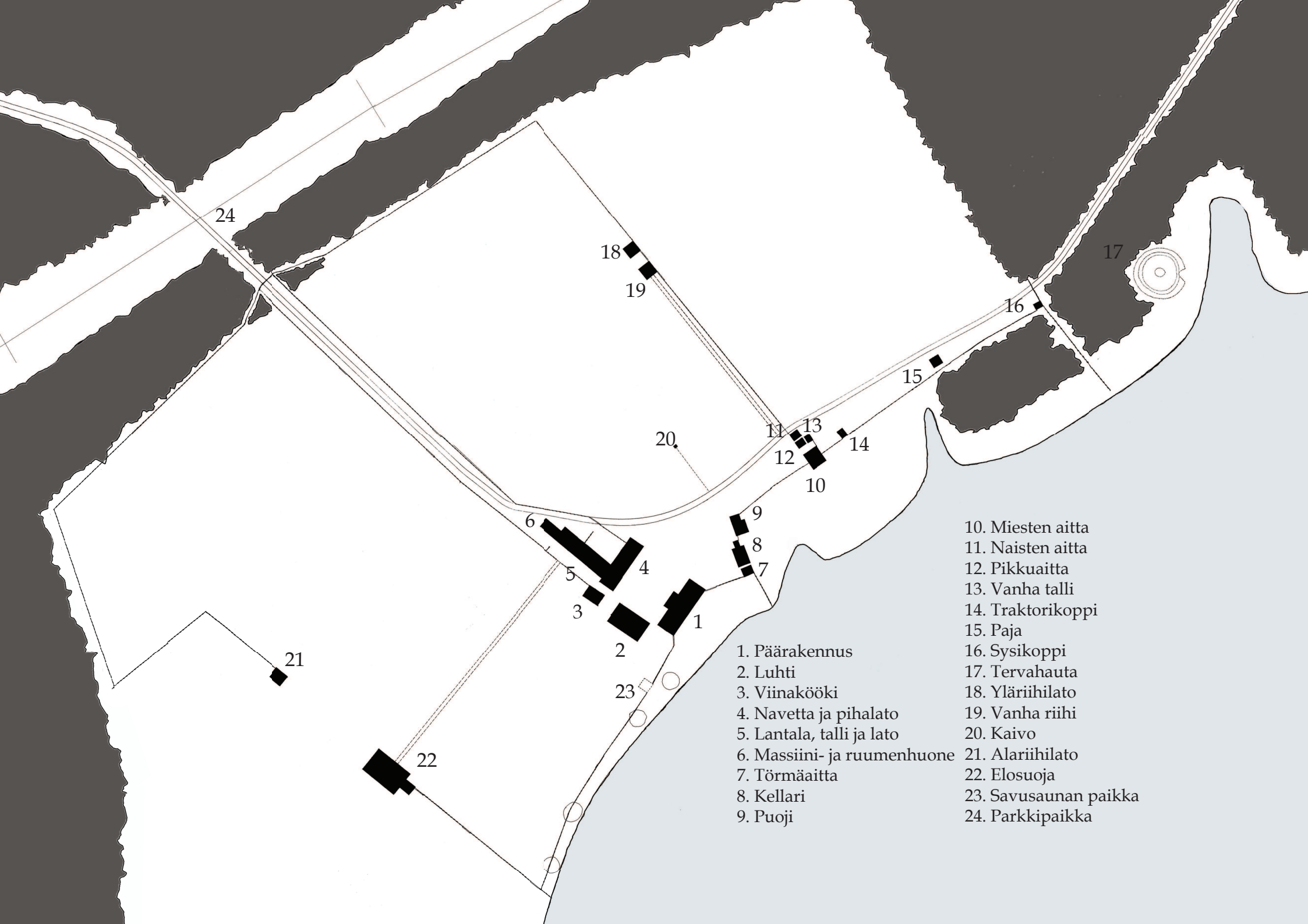
Kuva 63. Pohjois-Pohjanmaalla pyrittiin myös nelikulmaiseen pihapiiriin. Pehkosen taloryhmä Limingassa.

© Alfred Kolehmainen 1979 teoksesta *Suomalainen talonpoikaistalo*.

Kuva 64. Pehkosen pihapiirin aksonometriapiirros.

© Alfred Kolehmainen 1979 teoksesta *Suomalainen talonpoikaistalo*.

- 1. Päärakennus
- 2. Luhti
- 3. Viinaköökki
- 4. Navetta ja pihalato
- 5. Lantala, talli ja lato
- 6. Massiini- ja ruumenhuone
- 7. Törmäaitta
- 8. Kellari
- 9. Puoji
- 10. Miesten aitta
- 11. Naisten aitta
- 12. Pikkuaitta
- 13. Vanha talli
- 14. Traktorikoppi
- 15. Paja
- 16. Sysikoppi
- 17. Tervahauta
- 18. Yläriihilato
- 19. Vanha riihi
- 20. Kaivo
- 21. Alariihilato
- 22. Elosuoja
- 23. Savusaunan paikka
- 24. Parkkipaikka

Lamminaho edustaa pohjoispohjalaista pihamuodostelmaa, jossa asuinrakennus, luhti ja aitta muodostavat neliskulmaisen ydinpihan. Päärakennus on sijoitettu joen suuntaisesti, kuten alueen jokivarren taloissa oli yleisesti tapana.⁹⁸ Vastapäätä sijaitsee navettarakennus ja näiden välissä yhdellä neliön sivulla luhtirakennus. Piha on nurkistaan ja koillissivultaan avoin. Tilan muut rakennukset on sijoitettu vapaammin käyttötarkoituksen mukaan ydinpihan ympärille. Kolmen tärkeimmän rakennuksen muodostamia yhdeltä sivulta avoimia ydinpihoja on nähtävissä mm. Suvannon kylässä. Suvanto kuuluu peräpohjalaiseen perinteeseen, jossa rakennusten sijoittelu on pitkälti samanlainen pohjoispohjalaisen pihamuodostelman kanssa.⁹⁹

Asuinrakennus

Päärakennus eli asuinrakennus on Lamminaholla rakennettu komealle paikalle joen rantatörmän päälle, josta se näkyi ohikulkijoille joelle, joka oli pääasiallinen kulkureitti. Joen patoamiseen asti Lamminahoon saavuttiin lähes poikkeuksetta joen yli, sillä maantie Utajärven ja Vaalan välillä kulki joen eteläpuolta.¹⁰⁰ Lamminaho on hyvä esimerkki asuinrakennuksen korostamisesta sen sijoittelulla. Koska asuinrakennus on sen omistajan suoja, on se pihapiirin tärkein rakennus, nimensä mukaisesti päärakennus. Asuinrakennus on kautta aikain sijoitettu näkyvälle, parhaalle paikalle: mäen tai harjun päälle, tulotien päätteeksi tai kaupungeissa kadun varteen. Päärakennus kertoo usein talon vauraudesta, joten sen tuli näkyä kulkijoille.¹⁰¹

Kuva 65 (viereinen sivu). Lamminahon asemapiirros.

© Noora Puustinen 2014, pohjakartta Helena Hirviniemi.

Eläinsuojat

Lamminahon navetta sijaitsee asuinrakennusta vastapäätä, mikä on hyvin yleinen paikka lehmien suojalle perinteisissä pihapiireissä. Perinteisessä maalaistalossa navetalla oli suuri merkitys ja sen käyttö jokapäiväistä. Niinpä se sijoitettiin lähelle päärakennusta helposti saavutettavaksi, yksipihaisilla tiloilla varsin usein juuri päärakennusta vastapäätä ja kaksipihaisilakin monesti mies- ja karjapihan väliin. Talli sijoitettiin usein aivan pihapiiriin. Silloinkin kun navetta oli karjapihan laidalla, sijaitsi talli miespihalla, yleensä heti portin läheisyydessä. Muut eläinsuojat, kuten lammasläävä ja sikolätti, saattoivat olla hie-
man syrjemmässä.¹⁰²

Kuva 66. Lamminahon päärakennuksen pääjulkisivu on joen puolella.

© Helena Hirviniemi 2009, Ark tso Helena Hirviniemen arkisto.

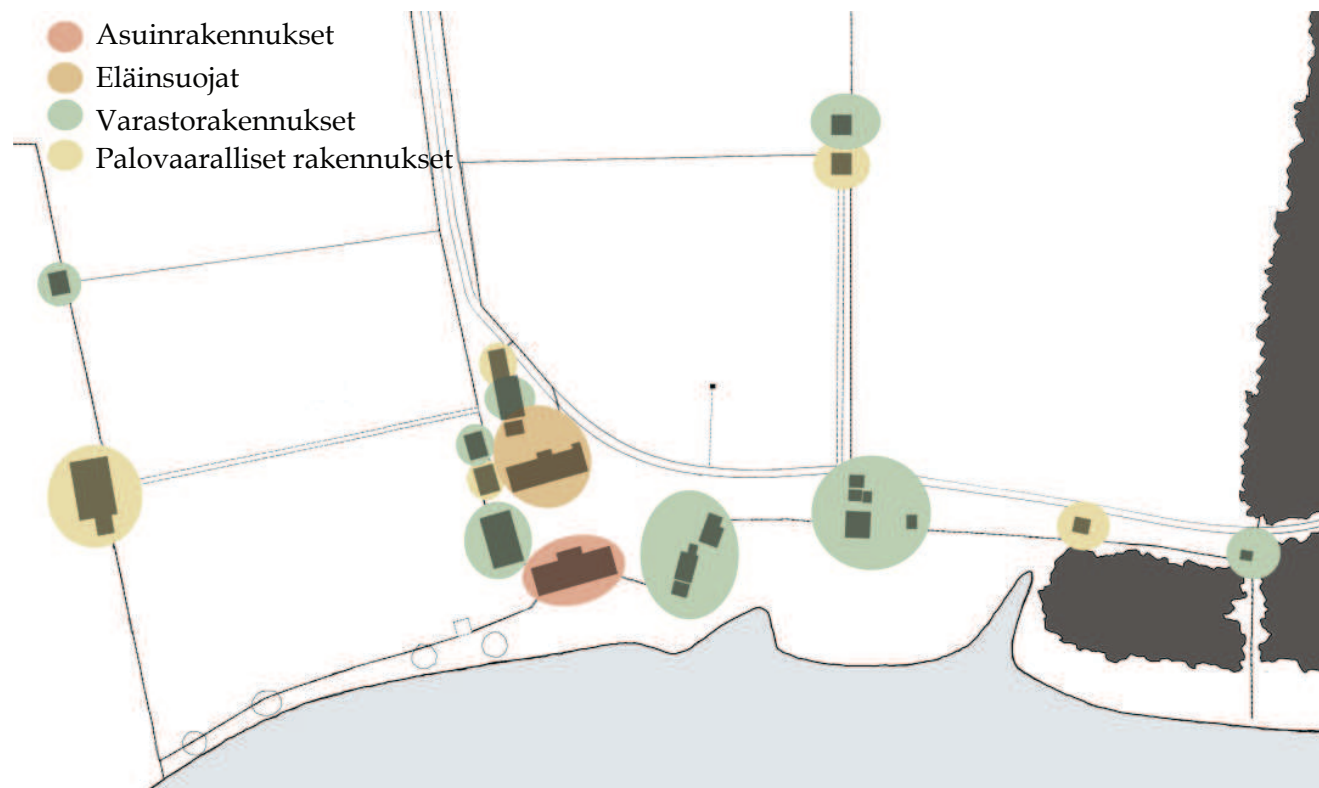
⁹⁸ Kartta Niskan kylästä tammi-maaliskuussa 1950, piirtänyt Y. Käki, Museoviraston arkisto.

⁹⁹ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 81.

¹⁰⁰ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 57.

¹⁰¹ Pirkko Pajula: *Puuarkkitehtuuri*, Rakentajain kustannus, Jyväskylä, 1983, s. 12.

¹⁰² Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

Kuva 67. Lamminahon rakennusten jako käytön mukaan ja niiden sijoittuminen pihapiirissä maatalouskäytön aikana 1940-luvulla.
© Noora Puustinen 2013.

Lamminahossa talli kuului pitkään oleellisena osana pihapiiriä. Se sijaitsi nykyisessä pihaladossa, mutta viimeisimmässä navettarakennuksen muutoksessa se siirtyi navetan taakse. Lammasnavetta oli Lamminahossa 1940-luvulle asti erillinen rakennus navetan takana. Näin ollen eläinsuojat muodostivat tiiviin kokonaisuuden pihan laidalle perinteiseen tapaan.

Eläinsuojien yhteyteen rakennettiin usein rehulatoja eläinten ruoille, varsinkin jos tallissa ja navetassa ei ollut ylisia heiniä varten. Ne saattoivat olla vain rakennusten väliin jääneitä katettuja solia, mutta joskus myös varsinaisia rakennuksia.¹⁰³ Lamminahossa eläinten rehuja säilytettiin isoladossa nykyisen tallin paikalla.

¹⁰³ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 75-195; Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979; Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide 2*, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 32.

Yleistä tapaa noudatteli Lamminahossa myös tunkion ja käymälöiden sijoittelu ennen 1940-50-luvun muutoksia. Talonpoikaaisessa pihapiirissä tunkio sijaitsi aina navetan takana ja sen yhteydessä, joko navettaan sisältyen, sen viereen kylkiäiseksi rakennettuna tai erillisenä rakennuksena, käymälä.¹⁰⁴ Lamminahossa vanha käymälä sijaitsi kylkiäisenä navetan takana pohjoisnurkalla, ja uudempi rakennettiin navetan taakse tunkion yläpuolelle. Uudempaan käymälään kuljettiin navetan ja tallin välissä ollutta solaa pitkin.¹⁰⁵ Nykyinen lantala on katettu rakennus, joka sijaitsee navetan ja tallin välissä navettaan nähden poikkisuuntaisesti. Lantalassa sijaitsevat myös edelleen käytössä olevat käymälät.

Säilytystilat

Ennen tiloilla oli lukuisia erilaisia erillisiä varastointiin ja säilytykseen käytettyjä rakennuksia: vilja-, ruoka- ja vaateaittoja, kalustovajoja, liitereitä, latoja ja kellareita. Tapana oli, että ruoka-aittoja ei koskaan sijoitettu karjasuojien läheisyyteen, joten yksipihaisilla tiloilla ruoka-aitat sijoitettiin hieman kauemmas pihapiiristä. Ne muodostivat usein usean aitan ryhmiä, sillä eri ruoka-aineita säilytettiin eri aitoissa: viljaa ja lihaa ei tavattu säilyttää samassa aitassa.¹⁰⁶ Tärkeimpänä näistä pidettiin vilja-aittaa; toihan se leivän talon asukkaiden pöytiin. Se sijoitettiin usein arvopaikalle saapumisreitien varteen, kauemmas pihapiiristä turvaan tulipalovaaralta.¹⁰⁷ Tämä toteutuu myös Lamminahossa: vilja-aittana toiminut törmäaitta, on pihasta sivussa mutta silti melko lähellä asuinrakennusta. Se näkyy kauaskin joelle sijaitessaan törmän partaalla. Uudempi vilja-aitta eli puoji on rakennettu lähelle törmäaittaa, hieman tielle päin. Vilja-aittojen välissä sijaitsee maakellari.

Kuva 68. Lamminahon käymälät sijaitsevat nykyään lantalarakennuksessa. Oikealla viinakööki ja luhdin pääty.

© Sinikka Rantalankila 2011.

Vaate- ja tavara-aitat saattoivat sijaita hieman kauempana ydinpihasta. Tietyn tarkoituksen tavara-aitat pystytettiin käytännöllisesti lähelle paikkaa, jossa tavaroita käytettiin: niinpä verkkoaitta, jossa säilytettiin kalastustarvikkeita, sijaitsi aina lähelle rantaa ja venesuojaa, ja viljelyyn tarkoitettujen ”ajokalut” sijoitettiin pellon laidalla tai keskellä olleeseen kalustovajaan.¹⁰⁸ Lamminahossa oman tarvikeaittojen ryhmän muodostavat vanha tallirakennus ja kolme pikkuaittaa: naisten-, miesten- ja pikkuaitta. Nämä sijaitsevat ydinpihasta itään. Lamminahon pikkuaitoista edelleen itään on traktorikoppi, joka rakennettiin traktorin talliksi. Vanhempia viljelyyn käytettyjä työkaluja säi-

¹⁰⁴ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

¹⁰⁵ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁰⁶ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, s. 45.

¹⁰⁷ Pirkko Pajula: *Puuarkkitehtuuri*, Rakentajain kustannus, Jyväskylä, 1983, s. 12

¹⁰⁸ Kolehmainen, op.cit., ss. 30-65.

lytettiin elosuojassa, vanhan riiden ympärille rakennetussa vajassa kotipellon keskellä asuinrakennuksesta länteen. Kärkyt ja rattaat sen sijaan olivat lähellä pihaa ja tallia, navetan takana sijaitsevassa isoladossa. Traktorikopista eteenpäin kulkiessa, aivan metsän laidalla sijaitsee vielä yksi varastorakennus, syyskoppi, jossa säilytettiin pajassa käytettäviä sysiä eli puuhiiliä.

Lamminahon ydinpihasta yhden sivun muodostaa kuitenkin suuri varastorakennus, luhti. Luhdit tekivät poikkeuksensa sivuun sijoitetuista varastoaitoista Länsi-Suomen ja Peräpohjan välisellä kulttuurialueella. Luhti kuului näillä alueilla ydinpihaan muodostaen useimmiten kokonaan yhden ydinpihan sivuista.¹⁰⁹

Aivan ydinpihan vieressä oli luhdin lisäksi usein myös halkoliiteri, joka saatettiin piilottaa jonkun rakennuksen taakse kylkiäiseksi, kuten Lamminahossa on tehty sijoittamalla liiteri luhdin taakse. Liitereitä saattoi olla myös useampia, jolloin yksi sijaitsi lähellä asuinrakennusta ja josta oli helppo hakea puita uuninlämmitykseen, ja toinen suurempi kauempana pihasta.¹¹⁰

Kuva 69. Lamminahon vilja-aitat ja kellari muodostavat oman ryhmänsä ydinpihan lähelle.

© Risto Honkonen 2011, AHKO.

Kuva 70. Lamminahossa luhti muodostaa yhden sivun ydinpihasta.

© Antti Kainulainen 2009, AHKO.

¹⁰⁹ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 81

¹¹⁰ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

Lamminahon kotipelloilla on nähtävissä kaksi heinälattoa keskellä peltoja: yksi kummallakin puolella tulotietä. Niitä tehtiin ripotellen maalaistalojen pelloille riittävä määrä heinän säilytystä varten. Latoja tuli olla riittävän tiheässä, jotta heinän kantomatkalla latoon ei olisi kasvanut liian suureksi. Lamminahossa latoja on ollut aikanaan ainakin 17 kappaletta, mutta nykyään niitä on jäljellä kaksi kotipelloilla ja neljä Vittasuon peltoalueella kauempana Lamminahon rakennuksista.

Kuva 71. Lamminahon riihi ja riihilato sijaitsevat kauempana pellolla palovaaran takia.

© Juho Lesonen 2014.

Erityisrakennukset

Osa rakennuksista sijoiteltiin sen toiminnan vaatimalla tavalla. Myllyt rakennettiin voimanlähteestä riippuen koskeen tai tuuliselle paikalle mäen päälle.¹¹¹ Lamminahossa sijainnut mylly oli vesivoimalla toimiva, joten se rakennettiin Pyteränkoskeen talosta alaspäin. Viljanpuintiin liittyneet massiini- ja ruumenhuoneet sijoitettiin isoladon taakse. Näiden ei käyttönä takia tarvinnut olla aivan ydinpihassa, mutta ei pellollakaan. Niinpä ne sijoitettiin pihan laidalle.

Oman lukunsa muodostavat palovaaralliset rakennukset. Ne sijoitettiin aina kauemmas muista rakennuksista ja pihasta, jolloin niissä syttynyt tulipalo ei päässyt leviämään kaikkiin rakennuksiin.¹¹² Tällaisia edustavat Lamminahossa riihet, sauna, viinakööki ja paja. Riihiä Lamminahossa on kaksi. Ne oli järkevää sijoittaa pelloille, jotta puitavan viljan kuljetusmatka ei olisi liian pitkä. Vanhempi riihi on jäänyt myöhemmin rakennetun elosuojan sisään. Uudempi sijaitsee toisella puolella ydinpihaa, pohjoisempana. Riihien lähelle rakennettiin usein lato oljille tai ruumenille.¹¹³ Lamminahossa vanha riihilato sijaitsee elosuojan päässä. Lamminahon nyt jo purettu savusauna oli rakennettu melko lähelle asuinrakennusta, mutta silti turvamatkan päähän. Se sijaitsi törmällä, jotta veden saanti joesta olisi helpompaa. Myös muissa talonpoikaistaloissa sauna saatettiin sijoittaa jopa umpipihiin osaksi palovaarasta huolimatta. Jos saunaa ei ollut mahdollista rakentaa rannan ääreen, se tehtiin lähelle kaivoa vedenkantomatkan lyhentämiseksi.¹¹⁴

¹¹¹ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, ss. 66-88.

¹¹² Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994.

¹¹³ *Ibid.*, ss. 38-39.

¹¹⁴ *Ibid.*, ss. 36-38.

Lamminahossa on kenties katsottu, ettei viinaköökki aiheuta suurta palovaaraa, sillä se sijaitsee luhdin ja navetan nurkkauksessa. Nykyistä edeltänyt viinapränni oli sijainnut kauempana pellolla nykyisen elosuojan suuntaan, juurikin paloturvallisuuden takia.¹¹⁵ Viinaköökkin tai sen kaltaisen aputilan sijoittaminen pihapiiriin ei ole kuitenkaan harvinaisuus: esimerkiksi Seura-saaren museoon siirrettyssä Antin talossa on sijoitettu umpipihan osaksi sekä sauna että pränni, jossa tosin myös mm. pestiin pyykkiä ja keitettiin karjan rehuja.¹¹⁶

Pajaa sen sijaan pidettiin joka talossa niin tulivaarallisena, että se rakennettiin selvästi muista rakennuksista erilleen.¹¹⁷ Lamminahon paja sijaitseekin traktorikopin ja sysikopin välissä. Jopa sitä palvelemaan sysikoppiin on pajalta reilusti matkaa.

Pihan muut osat

Maalaistalon pihaa jäsensi lukuisten rakennusten lisäksi aina suuri määrä aita, jolla erotettiin mies- ja karjapihat toisistaan ja estettiin vapaasti laiduntavia eläimiä pääsemästä pelloille.¹¹⁸ Ydinpihaa reunustivat pellot, jotka rajautuivat metsiin ja niittyihin.¹¹⁹ Pihan ja pellon välissä sijaitsi usein kasvimaata tai puutarha, jossa viljeltiin ruokakasveja ja tupakkaa ja humalaa.¹²⁰ Lamminahon kasvimaata sijaitsi asuinrakennuksen ja savusaunan välissä sekä luhdin takana pellon reunassa. Muita rakenteita olivat kaivot, venesuojat ja laituri. Kaivo usein jopa määräsi

pihan paikan: veden saanti oli elinehto tilalle.¹²¹ Lamminahossa on myös sysikopin takana sijaitsevassa metsässä vanha tervahauta. Tervahaudan sijainti perustui paloturvallisuuteen ja raaka-aineen sekä tuotteen eli tervan kuljetukseen. Hauta tehtiin rinteeseen, jotta valmis terva oli juoksutettavissa tynnyreihin ja usein rannalle, jotta täytetyt tynnyrit oli helppo nostaa veneisiin myyntiin kuljetettavaksi.¹²²

Rakennusten hierarkia

Pihapiirissä tärkeimmät ja arvokkaimmat, usein siis myös suurimmat, rakennukset sijoitettiin keskeisimmille paikalle lähelle asuinrakennusta.¹²³ Tilan rakennusten tärkeysjärjestyksen pystyi näkemään niiden sijoittelun ja koristelun tason lisäksi niiden väristä. Kun maalaistaloja ryhdyttiin maalaamaan 1800-luvulla, sai ensimmäisenä punamultauksen talon asuinrakennus tärkeimpänä rakennuksena muiden pysyessä maalamattomina. Kun käyttöön tulivat vaalean öljymaalit, vaihtoi päärakennus värinsä uutuutta korostavaksi vaaleaksi, jolloin punamullalla voitiin värjätä arvokkaimpia ulkorakennuksia.¹²⁴ Näin kävi myös Lamminahossa: aluksi päärakennus oli vuoratuilta siivuistaan punamullattu, myöhemmin vuorauksen vaihtuessa vaakavuoraukseksi ja peittäessä koko rakennuksen väri vaihtui vaaleaan ja punamullalla maalattiin navetta, luhti, viinaköökki, törmäaitta sekä puoji eli ydinpihan rakennukset.¹²⁵

¹¹⁵ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s.82.

¹¹⁶ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 133-143.

¹¹⁷ Ibid., s. 46.

¹¹⁸ Teppo Korhonen: *Aita. Perinteiset aidat ja portit*, Maahenki, Helsinki, 2013, ss. 20-41.

¹¹⁹ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

¹²⁰ Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 136-138 ja 192-194.

¹²¹ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹²² Sihvo, op.cit., s. 51.

¹²³ Kolehmainen, op.cit.

¹²⁴ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 85.

¹²⁵ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 72. Karjalle tehtiin aidattu kuja navetalta peltojen läpi metsäniityille. Nykyään Lamminahon karjakuja toimii tulotienä.

© Anna-Liisa Leppänen 2009, AHKO.

Kuva 73 (taustan kuva). Lamminahon pihapiiri riiheltä kuvattuna.

© Noora Puustinen 2013.

2.2.3. Rakennustypologiaa

Asuinrakennus

Lamminahon varhaisin asuinrakennus on ollut ajalleen tyyppillinen yksinkertainen savupirtti.¹²⁶ Maalaistalojen savupirtti oli yksihuoneinen rakennus, jonka ovi sijaitsi yleensä päätysseinällä. Oviseinän nurkassa oli kivistä ladottu kiuas ja yhdellä tai useammalla seinällä luukulla suljettava valoaukko sekä ylempänä seinällä savun poistoa varten räppänä. Kiuas oli vain lämmitystä varten, ruoka keitettiin erillisessä keittokodassa tai ulkouunissa.¹²⁷

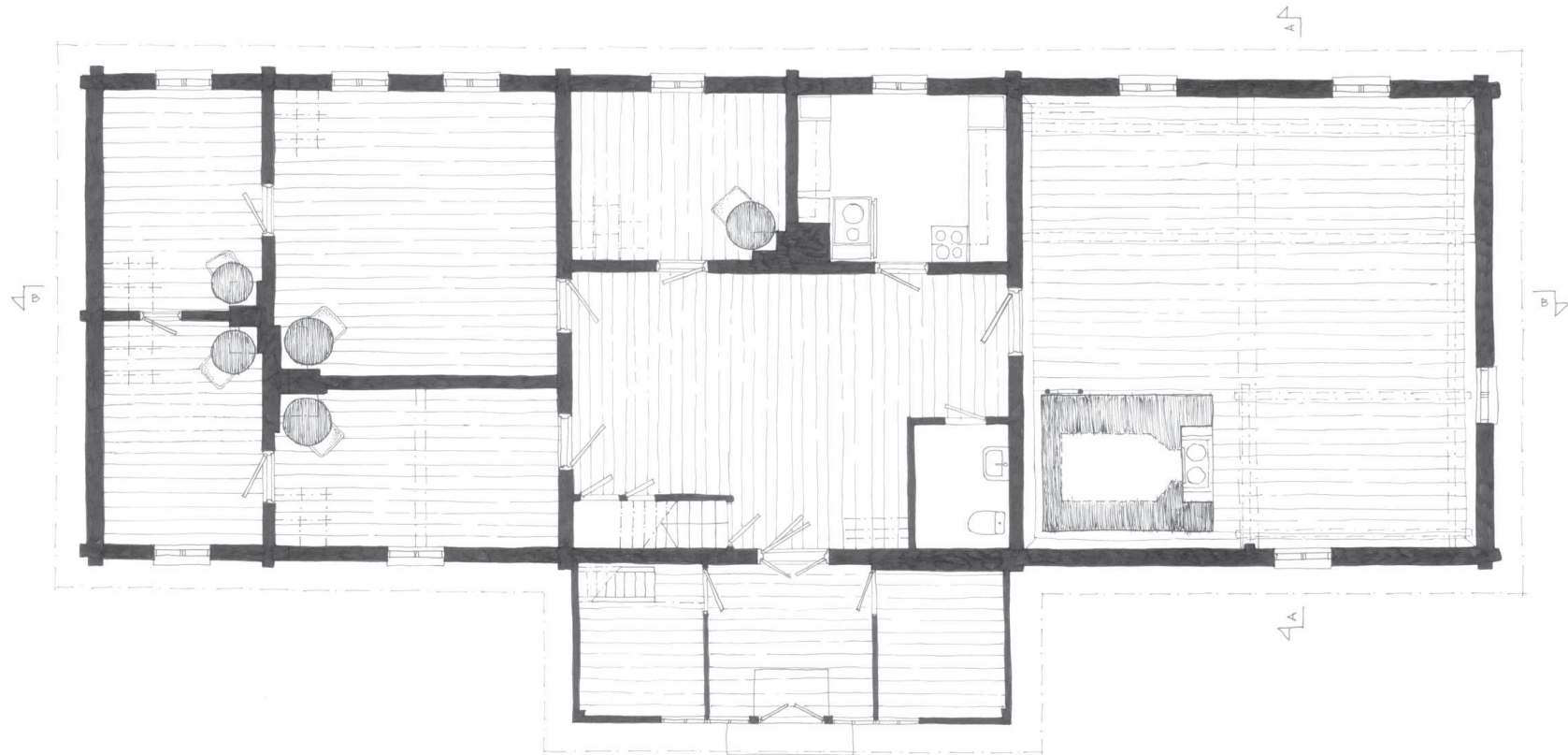
Savupirtistä kehittyi savutupa, jossa erona pirttiin oli muuraamalla tehty ja savukanavalla varustettu uuni kiukaan tilalla. Uuni paransi huomattavasti lämmityksen tehokkuutta ja siinä valmistettiin jo ruokaa paistamalla ja keittämällä. Savutuvat olivat korkeita, jotta sisällä leijuvalle savulle olisi riittävästi tilaa. Niihin tehtiin välikatto ja savun poistolle lakeistorvi, joka voitiin sulkea alapäästään tangolla suljettavalla luukulla. Pohjois-Pohjanmaalla tätä uudentyyppistä asuinhuonetta kutsuttiin edelleen pirtiksi, vaikka sen kiuas muuttuikin savutuvan uuniksi. Pirtti alkuperäisenä kiuasrakennuksena jäi käyttöön saunan ja riihen rakennustyypinä.¹²⁸

¹²⁶ Sihvo, op.cit., s. 13.

¹²⁷ Valonen, op.cit., s. 15.

¹²⁸ Ibid., s. 18-19.

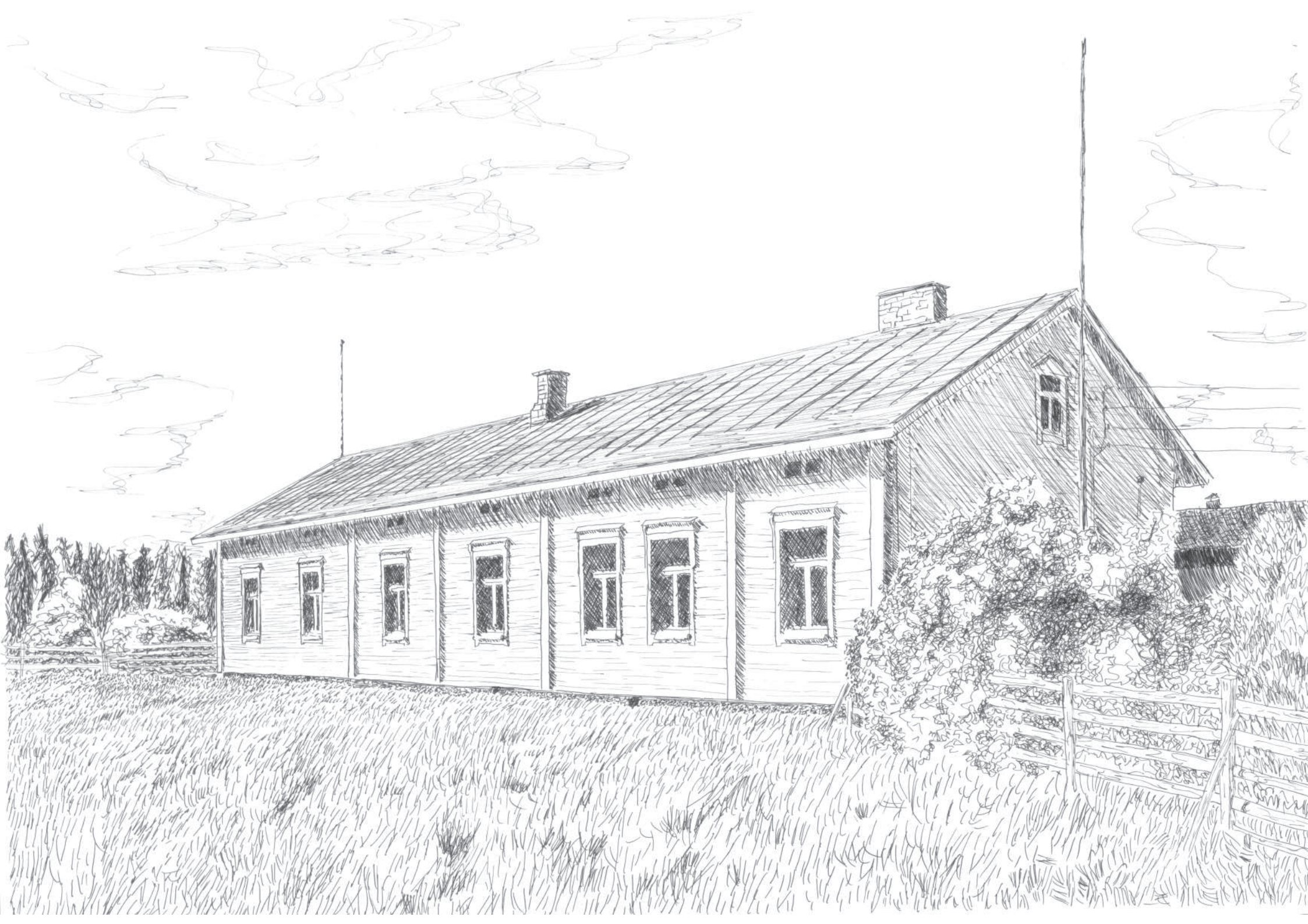

Lamminahon nykyinen asuinrakennus on rakentunut pirtin ympärille lisäämällä rakennukseen uusia osia. Pirttiä vastapäätä rakennuksen koillispäädyssä on erikseen salvotulla hirsikehikolla neljän kamarin muodostama kokonaisuus. Pirtin ja kamaripäädyn välissä on porstua, jonka perällä sijaitsee kööki ja köökikamari, sekä pirtin vastaisella seinällä pieni vessa. Portaat vintille lähtevät ulko-oven vierestä kamarien vastaisella seinällä. Sisäänkäynti tapahtuu pihan puolelta, umpikuistin kautta porstuaan.

Kuva 74. Asuinrakennuksen pohjapiirros. Ei mittakaavassa.
© Tellervo Karinsalo 2009, AHKO.

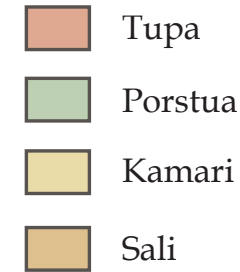
Kuva 75 (viereinen sivu). Asuinrakennus joen puolelta nähtynä.
© Noora Puustinen 2009, AHKO.

Lamminahon päärakennuksen kaltaista asuintaloa kutsutaan myös pitkäporstuaiseksi taloksi, sillä porstuasta kuljetaan neljään huoneeseen ja porstua on siten varsin pitkänmallinen.¹²⁹ Talonpoikaisen maalaistalon päärakennus perinteisimmillään koostui aina yhdestä tai useammasta tuvasta, jota Pohjois-Pohjanmaalla kutsuttiin pirtiksi, ja siihen liittyvistä kamareista ja porstuasta. Hyvin yleinen oli paritupamalli, jossa tupaa vastapäätä oli toinen lähes samankokoinen tupaa ja näiden välissä joskus läpikuljettava porstua. Kamareita saatettiin rajata joko Lamminahon tapaan porstuan perältä, tehdä kamareille oma pääty porstuan toiselle puolelle tai lisätä tuvan jatkeeksi perikamareiksi.¹³⁰

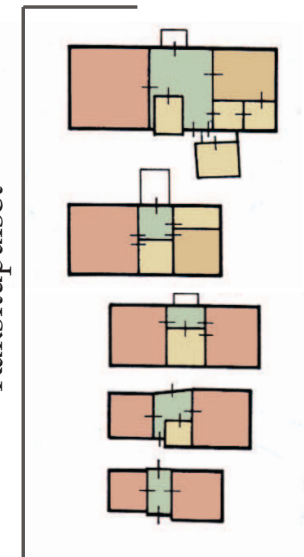
Kuva 76. Lamminahon pirtti.
© Noora Puustinen 2014.

Yksitupaiset

Kaksitupaiset

Kuva 77. Talonpoikaisen asuinrakennusten pohjakaavoja.

© Kaavio Noora Puustinen 2014, pohjapiirrokset Annikki Vormala, Seura-saarisäätiö. Teoksesta Valonen: Suomen kansanrakennukset.

¹²⁹ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 84.

¹³⁰ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 26-39.

Kuva 78. Lamminahon tupa oli tilan edustavin rakennus, joten sen pinnat päällystettiin tapetein.

© Noora Puustinen 2014.

Asuinrakennuksen edustavuuteen kiinnitettiin erityistä huomiota, olihan se tilan tärkein rakennus. Lamminahossakin päärakennuksessa on tilan ainoana rakennuksena hakatuista kivihaudoista tehty sokkeli ja maalattu vaakavuoraus. Asuinrakennuksissa vuoraukset yleistyivät 1900-luvun alussa, mutta usein niiden katsottiin edustavan turhamaisuutta maalaistalossa.¹³¹ Ikkunat kasvoivat tekniikan kehittyessä ja savujohtollisten uunien yleistyessä ja puitejaot muuttuivat ajan muodon mukaan. Usein taloista vuorattiin aluksi vain pääjulkisivu, pihan puoli saatettiin jättää vuoraamatta. Arkielämän keskus, pirtti, oli sisäpinnoiltaan yleensä vuoraamaton, mutta edustavampien kamarien seinät ja laipiot päällystettiin pahvilla ja seinät tapetoitiin.¹³²

¹³¹ Panu Kaila: "Hirsipinnasta höyläpaneeliin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, ss. 39-40.

¹³² Valonen, op.cit.

Kuva 79. Lamminahon päärakennuksen porstua.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 80. Lamminahon päärakennuksen pihan puolen julkisivu.

© Juho Lesonen 2014.

Sauna

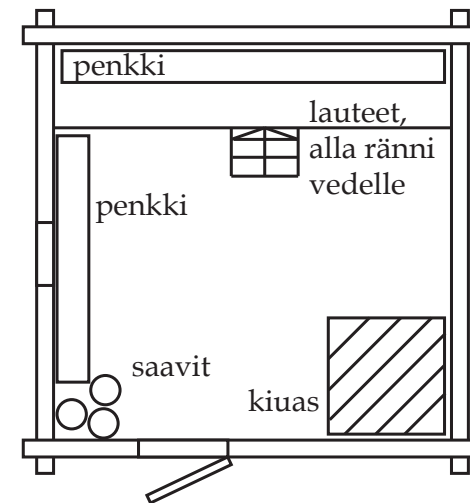
Sauna rakennustyyppinä ei eroa juuri lainkaan varhaisesta asuinhuoneesta eli savupirtistä. Jokaiselle tilalle rakennettiin oma sauna kylpemistä varten. Saunassa myös mm. pestiin pyykkiä, kuivatettiin kasveja ja tehtiin maltaita, tosin varsinkin Etelä- ja Länsi-Suomessa talolle rakennettiin erikseen varsinainen mallissauna. Köyhemmissä taloissa saunaa saatettiin käyttää myös riihenä. Pihapiirissä olevan saunan lisäksi kaukaisille niitty- tai laidunmaille saatettiin rakentaa oma metsäsauna. Tyypillinen saunarakennus oli yksihuoneinen rakennus, jonka koko vaihteli suuresta hämäläisestä 6x7 m2 saunasta pienempään itäsuomalaiseen saunaan, jonka koko saattoi olla vain 3x3 m2. Pääosin saunat olivat lattiattomia eli maapohjaisia. Joskus oven ja lauteiden väli saattoi kuitenkin olla laudoitettu. Ovi sijaitsi rakennuksen päädyssä. Savunpoistoa varten peräseinälle tehtiin pieni aukko ylälaitaan ja vedon säätämiseksi myös sivuseinälle seinän alaosaan. Näistä aukoista kehittyi myöhemmin ikkunoita, jotka jäivät kuitenkin varsin pieniksi. Oven viereen etuseinälle ladottiin luonnonkivistä kiuas usein ilman laastia. Kiukaan suu suunnattiin peräseinää kohti.¹³³ Lauteet rakennettiin lähelle kattoa. Lännessä lauteiden paikka oli peräseinällä. Ne rakennettiin sivuseiniin salvottujen orsien varaan. Idässä ja pohjoisessa lauteet taas sijoitettiin sivuseinälle kiukaan viereen. Näissä osissa maata niiden rakenne oli joko erikseen hirsisalvottu tai yleisemmin rakennettu sivuseinän ja patsasrakenteiden varaan. Saunan eteen voitiin rakentaa sääsuoja, varsinkin jos sauna sijaitsi kauempana pihapiiristä. Suoja saattoi olla vain päätyräystäitä jatkamalla ja nurkista patsailla tai poskilla tuettu katos, joka saatettiin laudoittaa umpeen teollisen laudantuotannon yleistyessä. Eteen voitiin tehdä myös alkeellisempi pisteporstua latomalla pyöreitä tai haljispuolikkaita riukuja puolipyöreäksi kodaksi saunan etuseinää vasten.¹³⁴

Kuva 81. Oven suojaksi rakennettu pisteporstua.

© Erkki Helamaa 2004, teoksesta *Vanhan rakentajan sanakirja*.

Lamminahossa sijaitsi 1950-luvulle asti vanha savusauna. Sauna sijaitsi lähellä päärakennusta ja oli tyypillinen hirrestä lamasalvoksin tehty sauna, jossa ei ollut eteistä tai katosta. Saunassa lienee aikanaan ollut tuohi-malkakatto, mutta 1940-luvulla sauna oli jo katettu päreillä. Nykyään tästä saunasta on jäljellä vain jalustan kiviä osoittamassa saunan paikkaa.

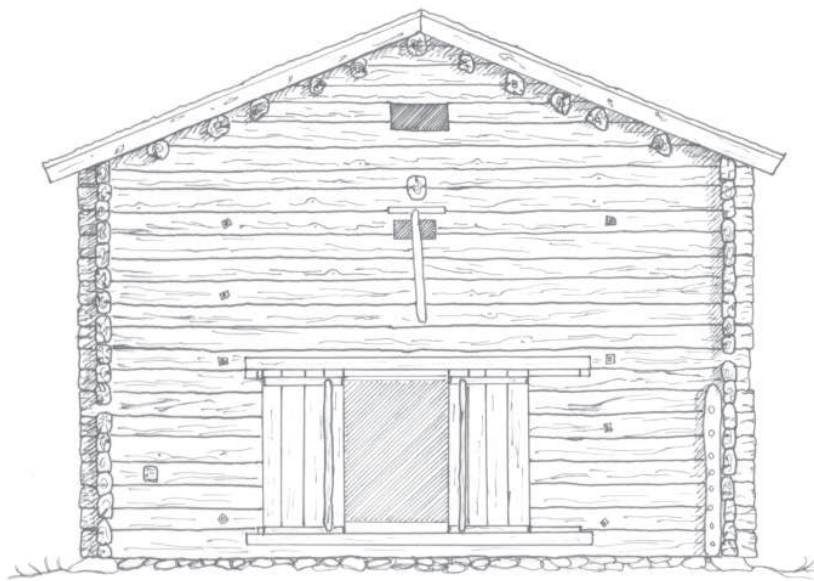

Kuva 82. Lamminahon savusaunan pohjapiirrosluonnos.

© Noora Puustinen 2014, Helena Hirviniemen piirroksen pohjalta.

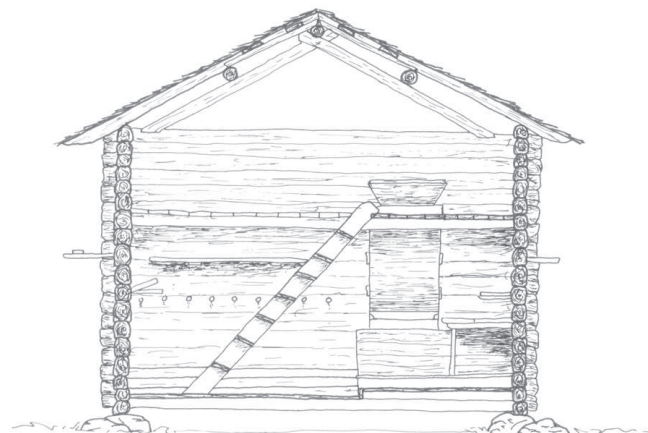
¹³³ Toivo Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, ss. 379-382.

¹³⁴ Teppo Korhonen: *"Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle"*, *Ars Suomen taide* 2, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 32.

Kuva 83. Lamminahon riihen päätyjulkisivu.

© Jenni Eklöf, Anna-Liisa Leppänen, Juho Kärenlampi 2009, AHKO.

Kuva 84. Massiinihuoneen leikkaus.

© Aino-Sinikka Ervasti, Risto Honkonen, Hanna-Maaria Sivula 2010, AHKO.

Kuva 85 (oikea yläreuna). Viljan puhdistukseen käytetty käsikäyttöinen kone siirsi ruumenet suoraan ruumenhuoneeseen.

© Noora Puustinen 2014.

Riihi ja muut viljankäsittelyyn liittyvät rakennukset

Lamminahon vanha ja uusi riihi ovat varsin samanlaisia ja edustavat samalla tyypillistä itä- ja pohjoissuomalaista riihtä: ne ovat melko korkeita, yksihuoneisia rakennuksia, joissa ovi sijaitsee päädyssä ja ylempänä on suljettava savunpoistoluuku. Katto on harjallinen ja rakennuksen lattia tehty maasta. Toisin kuin vanhassa riihessä, josta sisukset on purettu, kulkee uudessa riihessä noin päänskorkeudella orret ja oven vieressä sijaitsee luonnonkivistä muurattu savujohdoton kiuas.

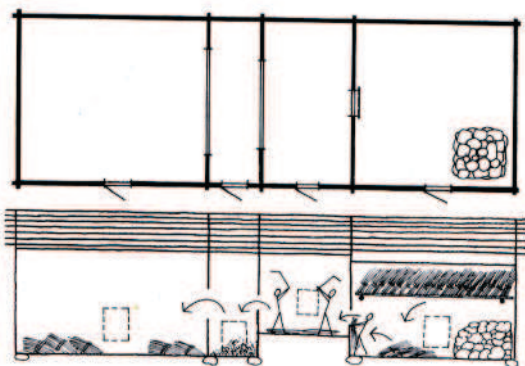
Riihen läheisyyteen tehtyt ruumenhuoneet ja olkiladot olivat yksinkertaisia lattiallisia säilytysrakennuksia ilman ikku-

noita. Viljan puhdistukseen käytettäviä koneita varten saatettiin rakentaa oma pieni rakennus tai käyttää pienempiä siirrettäviä koneita riihessä tai ladossa. Lamminahon ruumenhuone on tehty massiinihuoneen pariin samaan rakennukseen. Lamminahon massiinihuoneessa sijaitsi viljanpuhdistukseen käytetty käsikäyttöinen kone, joka kuljetti viljasta erotetut ruumenet seinän aukon kautta ruumenhuoneeseen. Itse massiinihuone on kaksikerroksinen tila, jossa toinen kerros on hieman alakertaa pienempi. Yläkerrasta laskettiin puhdistettava vilja koneeseen. Massiinille on huoneeseen rakennettu oma hirsisalvoksen kiinteä alusta. Sen vieressä peräseinällä on pieni valoaukko.

Kuva 86. Siikaisten riihi Seurasaaren talomuseossa edustaa luuvallista lounaissuomalaista riihityyppiä.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 87. Kaaviokuva puinnista luuvallisessa riihessä.

© Annikki Vormala, Seurasaarisäätiö.

Kuva 88. Lamminahon luhti pihanpuolelta nähtynä.

© Sinikka Rantalankila 2004.

Lounais-Suomen viljelyalueilla riihi kehittyi useimmiten kolmiosaiseksi rakennukseksi: varsinaisen kiukaallisen huoneen lisäksi riiheen kuului usein ruumenhuone ja niiden välissä sijainnut luuva. Tässä riihityypissä varsinainen lämmityshuonetta käytettiin vain viljan kuivaamiseen, josta lyhteet siirrettiin luuvaan puitavaksi. Pohjoisimmassa Suomessa on ollut yleinen myös niin sanottu kiukkuriihi, jossa kiuas sijaitsi riihen kylkeen rakennetussa pienemmässä huoneessa. Tästä lämmityshuoneesta lämpö ja savu kulkivat huoneiden välissä oleva harvan seinän tai siihen tehdyn aukon läpi riihihuoneen puolelle.¹³⁵

Luhti ja muut aittarakennukset

Lamminahon luhti koostuu kolmesta kaksikerroksisesta aittasta, joihin jokaiseen on oma ovi ja yläkertaan luukku. Päädyn aittaan, joka on aitoista suurin, on lisäksi toinen ovi päädyistä ja luukku vain päädyoven yläpuolella. Kaksi pienempää aittaa ovat kokonaan kaksikerroksisia, mutta päädyn kartanoladossa on toinen kerros vain osassa tilaa. Luhdin viinaköökkin puoleisessa päädyssä on otsa.

¹³⁵ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 38-39.

Kuvat 89, 90 ja 91. Eri-
laisia luhteja Seura-
saaren talomuseossa.
© Noora Puustinen
2014.

Kuvat 92, 93 ja 94. Eri-
laisia aittoja Seura-
saaren talomuseossa.
© Noora Puustinen
2014.

Maalaistaloissa luhti oli useamman aitan muodostama kokonaisuus. Jokaiseen aittaan oli oma sisäänkäynti räystäässivulta. Luhdille tyypillistä oli otsa, jossa kulki joko avoin tai umpinaisempi sola. Lamminahon luhdissa tällaista ei kuitenkaan ole. Solaan kuljettiin joko pihasta nousevia tikkaita myöten tai jonkin aitan sisäpuolelta. Umpipihojen osana luhtiin kuului myös pihaan johtava portti.¹³⁶

Pienemmät aitat, varsinkin vilja-aitta, olivat tilan elämän kannalta tärkeitä rakennuksia. Ne rakennettiin varsin huolellisesti ja viimeistellyiksi ja niihin saatettiin veistää luhdin tapaan erilaisia koristeita, joita vähempiarvoiset rakennukset eivät saaneet. 1700-luvulla aitat tehtiin koko korkeudeltaan ylöspäin leveneviksi, mutta uudemmat aitat ovat suoraseinäisiä. Aitat olivat usein kaksikerroksisia, mutta vaateaitat ja muut pienet tarvikeaitat tehtiin usein yksikerroksisiksi. Tornionjoki-laaksossa ja osin harvinaisempana Pohjois-Pohjanmaalla tava-
taan myös kolmikerroksisia aittoja.¹³⁷

¹³⁶ Alfred Kolehmainen: *Puurakentamisperinne*, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998, ss. 44-45.

¹³⁷ *Ibid.*, ss.30-45.

Kuva 96. Lamminahon miesten- ja naisten aitoissa on loveamattomat posket ja otsa.

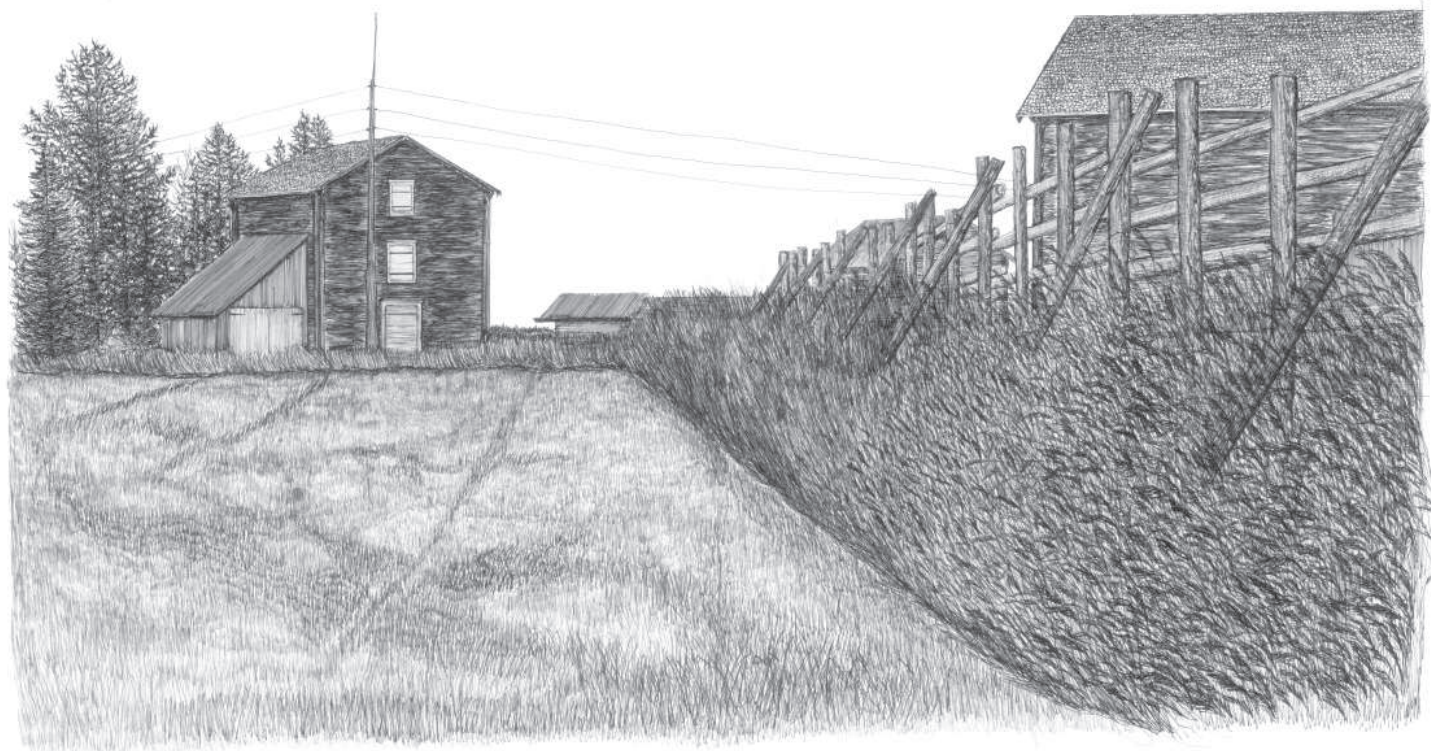
© Noora Puustinen 2014.

Kuva 95. Törmäaitta.

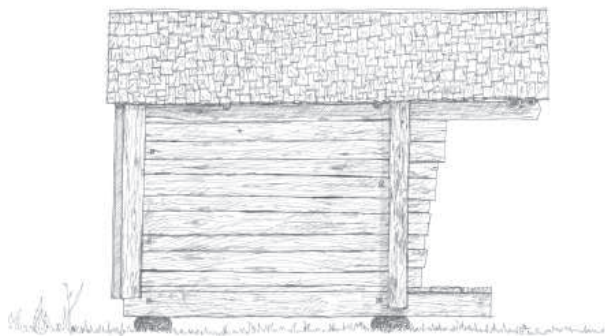
© Noora Puustinen 2014.

Aittaan kuului usein ovea suojaavat posket eli sivuseinien jatkeet ovisivulla. Poskiin tukeutui joko otsa, oviseinän yläosan pullistuma, tai pelkkä katos. Poskia joskus koristeltiin loveamalla niitä erilaisiin muotoihin. Aitoissa on havaittavissa maakunnallisia eroja esimerkiksi katon tekniikassa. Lounais-Suomessa oli esimerkiksi tapana tehdä aitan oven eteen oma lippamainen katos, ns. etukatos. Samanlaisia aittoja ei muualla Suomessa juurikaan tavata.¹³⁸

¹³⁸ Toivo Vuorela, (toim.): *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1976, s. 64-65.

Kuva 97. Lamminahon puoji on alueella harvinainen kolmikerrosaitta.
© Elina Jaara 2011, AHKO.

Kuva 98. Sysikoppi.
© Anniina Valjus ja Elli Leinonen 2009, AHKO.

Lamminahossa on luhdin lisäksi viisi varsinaista aittaa. Törmäaitta on tyypillinen kaksikerroksinen, otsallinen ja poskellinen aitta. Puoji on kolmikerroksinen, eikä siinä ole poskia tai otsaa. Pikkuaitat, joita on yhteensä kolme, ovat kaikki samantyyppisiä yksikerroksisia aittoja. Niissä on posket ja matala otsa. Aittoihin voidaan osaksi lukea myös sysikoppi, joka lienee aikanaan toiminutkin aittana ennen hiilihuoneeksi päätymistään. Sysikopissakin on posket ja matala otsa muiden Lamminahon pienien aittojen tapaan, mutta sillä ei ole ainakaan enää hirsijalustaa.

Kellari

Lamminahossa kellari on maahan kaivettu ja kivistä holvaamalla rakennettu. Lattia on betonista valettu. Kellarikummun päälle on tehty katto ja portaille oma hirsinen huone. Sisällä on kiinteät laarit ja hyllyt ruoka-aineille. Maahan kaivetut, joko kokonaan tai osittain maalattiaiset ja luonnonkivistä latomalla tehdyt kellarit olivat yleisiä talonpoikaisrakentamisessa. Ne tehtiin mahdollisuuksien mukaan maaston muotoja hyväksi käyttäen mäen tai törmän rinteeseen. Kellari saattoi olla myös kokonaan maan pinnalla oleva rakennus, joka salvottiin hirsistä muiden rakennusten tapaan. Kellarit olivat kuitenkin lähes aina lattiattomia. Jos erilliselle kellarille ei ollut tarvetta, saatettiin kellari kaivaa matalaksi tilaksi jonkin rakennuksen alle. Kellariin kuljettiin joko lattiassa olleen luukun tai kivijalkaan tehdyn oven kautta.¹³⁹ Joskus kellari liittyi yhdeltä seinältään asuinrakennuksen porstuaan tai oli osin ulkonevana osana porstuaa.¹⁴⁰

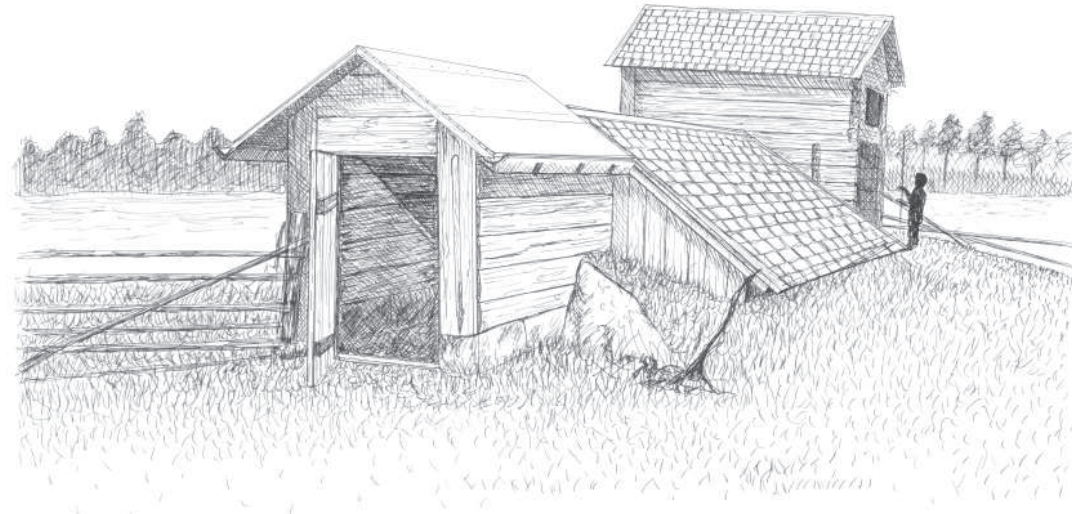

Kuva 99. Osin portuan sisälle rakennettu kellari. Laihon pientila Pyhämaalla.

© T.I. Itkonen 1937, teoksesta *Kansantieteellinen arkisto II*.

¹³⁹ T.I. Itkonen: "Pyhämaan vanhoja rakennuksia", *Kansantieteellinen arkisto II*: 5, Suomen muinaismuistoyhdistys, Forssa, 1937, ss. 46-48.

¹⁴⁰ Ibid., ss. 4-12.

Kuva 100. Lamminahon kellari sijaitsee puojin ja tömäitan välissä.

© Aino Korhonen 2009, AHKO.

Kuva 101. Näkymä Lamminahon kellarista.

© Tiina Naaranoja 2010, AHKO.

Navetta

Eläimille, varsinkin sotkeville lehmille, rakennettiin vaatimatomaankin taloon oma navetta. Navetta oli useimmiten vain yksihuoneinen rakennus. Navettoja oli kahta eri tyyppiä: itä- ja sisäsuomalaisessa perinteessä navetta oli sekasontanavetta, jossa lehmien lanta luotiin ulos vain kerran pari vuodessa.¹⁴¹ Talven aikana kertyvään lantaan sekoitettiin kuivikkeita ja olkia, jolloin tuloksena oli runsaasti peltojen lannoitteeksi käytettyä ainesta. Lamminahossa taas puolestaan on aina ollut länsisuomalaisen perinteen mukaisesti luontinavettoja. Niistä omista parsissaan seisovien lehmien lanta luotiin sontaluukun kautta ulos tunkiolle, usein siis tarhaan, aika ajoin.¹⁴² Lamminahossa on lautarakenteinen ja maalattiainen lantala navetan takana siihen poikittain liittyen. Lantalassa sijaitsevat myös käymälät, joihin on pienet ikkunat oven yläpuolella. Navetta oli usein ikkunaton tai vain pienillä valoluukuilla varustettu. Navetassa usein oli Lamminahon tapaan kaksi ovea: toinen ihmisten kulkua ja toinen karjan laitumille ajoa varten. Oman lukunsa karjasuojiiin tekevät rajakarjalaiset talot, joissa eläinsuojat olivat useampikerroksisen asuintalon ensimmäisessä kerroksessa.¹⁴³

Nykyiseen Lamminahon navettaan kuuluu navettaosan lisäksi lounaispäädyssä sijaitseva karjakeittiö ja sauna. Koillis-päädyssä taas puolestaan on entinen talli, nykyinen pihalato lammaskoppeineen.

¹⁴¹ Toivo Vuorela, (toim.): *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1976.

¹⁴² Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. s. 41.

¹⁴³ Ibid., s. 116-121.

Kuva 102. Lamminahon navetta. Vasemmalla vasikoiden karsinat, oikealla parret lehmille.

© Noora Puustinen 2014.

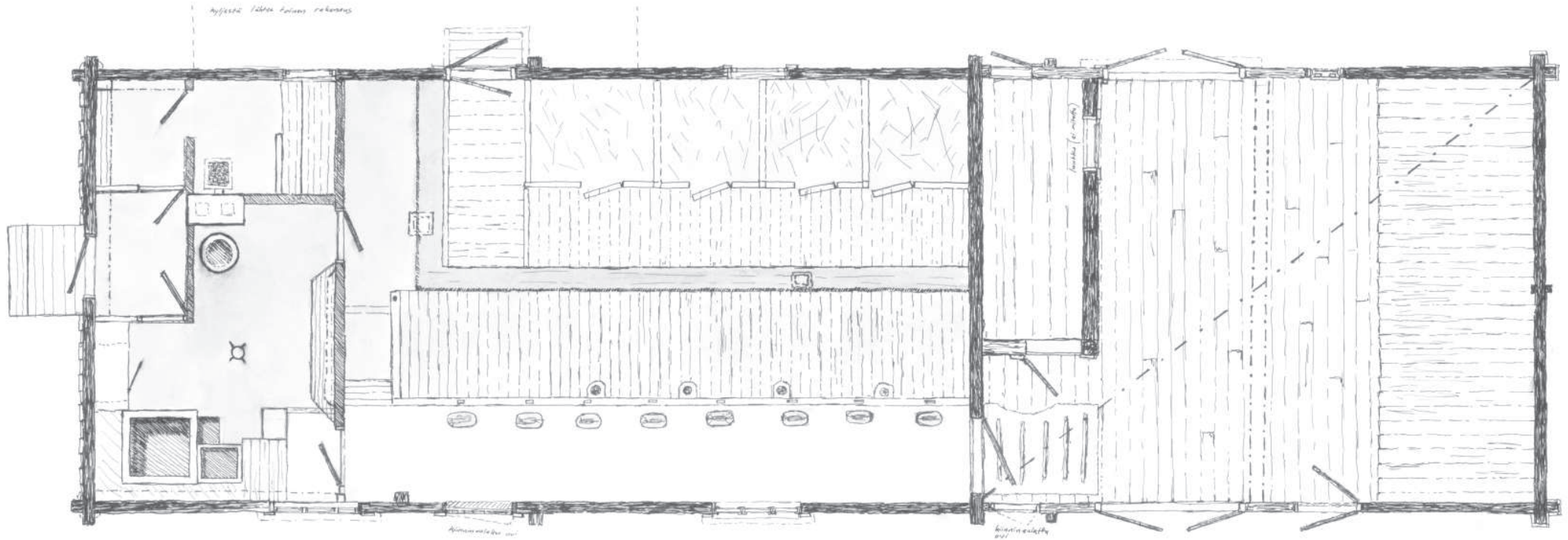
Kuva 103. Lehmien parret ja välipohjan niskahirret.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 104. Lamminahon karjakeittiö.

© Tiina Puustinen 2014.

Kuva 105. Lamminahon navetan pohjapiirros.

© Elina Jaara, Laura Liikamaa, Jonna Silvo, Petri Vähäkangas, Petteri Rintamäki 2010, AHKO.

Maatalouden kehittyessä navettoihin ryhdyttiin yhdistämään ennen erillisenä ollut keittokota, jolloin syntyi karjakeittiö. Karjakeittiössä oli usein paloturvallisuuden takia savujohdollinen uuni. Karjakeittiö toimi eläinten rehun ja maidon käsittelytilana.¹⁴⁴ Lamminahossa karjakeittiö sijaitsi aluksi viereisessä rakennuksessa, viinaköökissä, mutta siirrettiin myöhemmin navettaan.

Vaikka esimerkiksi kanoja tavattiin pitkään pitää asuinrakennuksessa, tehtiin vähänkään varakkaampiin taloihin joka eläimille oma suoja: lampaille lammasnavetta ja sioille sikolätti. Nämä olivat usein lehmänavettoja vaatimattomampia ja pienempiä jo eläinten koon vuoksi.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Vuorela: *Suomalainen kansankulttuuri*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975, s. 376.

¹⁴⁵ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 40-41.

Talli

Hevosta pidettiin maalaistalon tärkeimpänä eläimenä. Siksi talli tehtiin usein muita eläinsuojia huolellisemmin ja näyttävämmäksi.¹⁴⁶ Varhaisimmat merkinnät tallista ovat 1400-luvulta,¹⁴⁷ sitä ennen hevosta pidettiin usein vain navetan ja esimerkiksi rehuladon väliin jäävässä aidatussa katoksessa.¹⁴⁸ Talli levisi Suomeen Ruotsin puolelta kaksikerroksisena luhtimaisena rakennuksena, jolloin kehittyneimmät tallit sijaitsivat rannikolla Länsi-Suomessa. Itään päin tultaessa tallit muuttuivat vaatimatommiksi.¹⁴⁹ Varsinais-Suomessa ja Hämeessä yleisemmässä kaksikerroksisessa tallissa alakerrassa asuivat itse hevoset ja yläkertaan varastoitiin rehut, jotka tiputeltiin hevosille välipajassa olevan luukun kautta. Kesäisin yläkertaan voitiin käyttää heinänsäilytyksen lisäksi nukkumiseen.

Kuva 106.Kaksikerroksinen luhtitalli Seura-saaren talomuseossa.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 107.Lammiahon vanhan tallin konsolin koriste.

© Veijo Laine tai Panu Kaila, 1970-l, MV.

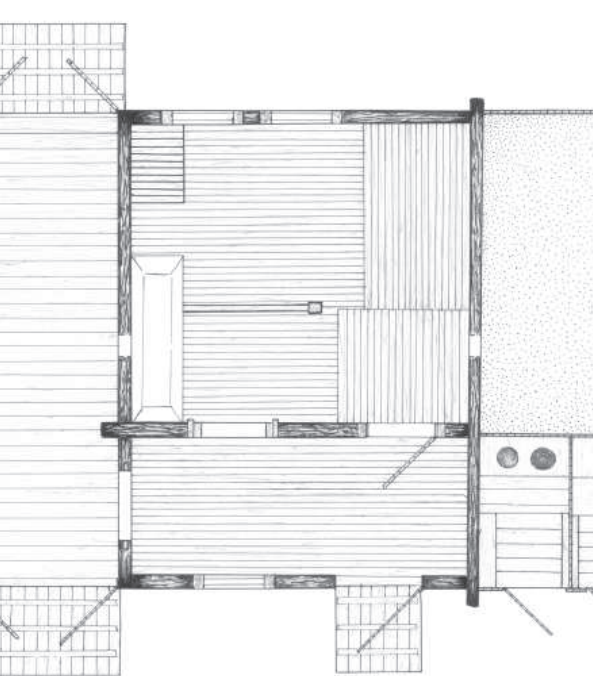

¹⁴⁶ Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide 2*, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 38.

¹⁴⁷ Valonen, op.cit., s. 41.

¹⁴⁸ Korhonen, op.cit., s. 39.

¹⁴⁹ Valonen, op.cit., ss. 41-42.

Kuva 108. Uusimman tallin pohjapiirros.

© Anna Hasari, Jonna Puumalainen, Noora Lahdenperä, Sallamari Hiltunen ja Aleksi Rastas 2010, AHKO.

Kuva 109. Vanha talli ja sen taakse tehty kylkiäinen.

© Noora Puustinen 2013.

Yksikerroksinen talli, joka oli idempänä yleisempi, sisälsi kehittyneemmässä versiossaan kaksi huonetta: toisessa asuivat hevoset ja toisessa säilytettiin niiden rehut.¹⁵⁰ Kumpaakin tallityyppiä tehtiin aluksi maalattaisena, mutta varsinkin yksikerroksisen rehulatoon ryhdyttiin tekemään puulattioita rehun säilymisen parantamiseksi. Maalattaiseenkin talliin saatettiin tehdä jokaiselle hevoselle omat pilttuut. Muuna kalustuksena tallissa oli puinen ruokintakaukalo, joko jokaiselle pilttuulle oma tai pilttuuttomassa navetassa yksi isompi.¹⁵¹ Lasi-ikkunoiden yleistyessä myös talliin tehtiin ikkunat, varhaisimmissa talleissa usein vain hyvin pienet oven viereen.¹⁵² Ovi sijaitsi epäsäännöllisissä pihapiireissä usein päädyssä, säännöllisissä pihoiissa kuten Lamminahossa räystäässivulla. Tallissa oli usein joko otsa, rintaluhti tai kuten Lamminahon vanhan tallin tapauksessa räystäsluhti. Tämä räystäsluhdillinen tallityyppi oli yleisin Keski-Suomessa ja Keski-Savossa.¹⁵³ Lamminahossa tallin kehittymisen huomaa uuden tallin ollessa vanhaa korkeampi ja aikanaan kaksikerroksinen heinäylisineen. Uusi talli tehtiin puulattaisena ja pilttuullisena, kun taas vanha talli on saattanut käyttöaikanaan olla maalattainen eikä siinä ole ollut pilttuita. Nykyisellään vanha talli on nostettu muutamilla hirsikerroilla ylemmäs, jolloin sen alle muodostuu matalahko varastotila. Uusin talli, joka tehtiin isolatoon, sisältää vain yhden pilttuun ja sen vieressä tilan varusteille. Tallissa on ylinen heinille. Talliin kuljetaan kapean eteisen kautta, josta pääsee myös viereiseen tallilatoon. Talliladosta on edelleen kaksi leveää pariovea ulos rakennuksen kummaltakin pitkältä sivulta.

¹⁵⁰ Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide* 2, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 38-39.

¹⁵¹ Niilo Valonen, Osmo Vuoristo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala, 1994. ss. 41-42.

¹⁵² Korhonen, op.cit., s. 38-39.

¹⁵³ Valonen, op.cit., ss. 41-42.

Kuva 110. Lamminahon paja.
© Helena Hirviniemi 2010, HH.

Paja

Lamminahon paja on hyvin tyypillinen pajarakennus. Yleensä paja oli pieni yksihuoneinen, hirsisalvottu harjakattoinen rakennus sepän töitä varten. Se muistutti yksinkertaisuudessaan varhaisia savupirttejä ja saunoja. Ovi sijaitsi päätyseinällä ja savun poistoa varten katonrajassa tai usein, kuten Lamminahonkin pajassa, itse katossa oli avattava luukku. Lattia oli maapohjainen, sillä puulattia olisi voinut syttyä tulta käsiteltäessä. Maalattia oli myös luonteva perustus ahjolle eli muuratulle yksinkertaiselle tulipesälle, jossa taottavat metallit kuumentettiin. Ahjoon liittyivät kiinteästi suuret palkeet, joilla seppä pysty puhaltamaan ahjoon lisää ilmaa ja siten kuumentamaan sitä.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Ibid., s. 46.

¹⁵⁵ Ibid., s. 75-159.

Kuva 111. Lamminahon viinakööki.
© Helena Hirviniemi 2010, HH.

Prännit

Pränneiksi kutsuttiin uunillista ulkorakennusta, jossa esimerkiksi poltettiin viinaa, pestiin pyykkiä tai jota käytettiin lisäksi karjakeittiönä. Prännit saattoivat olla maalattiaisia tai lattiallisia. Uunin lisäksi niiden kiintokalustus vaihteli käyttötarkoituksen mukaan.¹⁵⁵ Lamminahossa prännejä edustaa viinakööki, joka aikanaan rakennettiin viinanpolttoon. Nykyään viinakööki on kolmihuoneinen rakennus, jossa on sauna, pukuhuone ja entinen karjakeittiö. Korkeutta sillä on kahden kerroksen verran. Ylempää kerrosta käytettiin aikana latona, mutta nykyään tila on tyhjillään.

Kuva 112. Vittasuon lato.
Ovena toimivat karapuuhan sopivaksi veistetyt iralliset vaakapuut, jotka nostettiin paikoilleen ladon täyttyessä.
© Noora Puustinen 2014.

Ladot

Maalaistalossa oli aina lukuisia erilaisia latoja. Ne olivat pääasiassa yksitilaisia ja yksikerroksisia, eikä niihin tehty erityisiä koristuksia. Joskus latona toimi kahden rakennuksen väliin jäänyt katettu sola, jonka takaseinä rakennettiin umpeen hirsistä tai myöhemmin laudoista. Latoihin tehtiin kuitenkin usein puinen lattia säilyvyyden parantamiseksi. Latoja käytettiin heinän, rehun, olkien tai joskus maatalouskaluston säilyttämiseen.¹⁵⁶ Heinäladot muodostivat oman tyyppinsä, sillä ne tehtiin usein pyöreistä hirsistä ämmännurkkasalvoksilla (kutsuttu myös koirankaulasalvokseksi) ja harvaseinäisiksi, jotta läpi puhaltava tuuli kuivattaisi heinän.¹⁵⁷ Niiden lattiat usein ladottiin myös vain riu'usta, ei varsinaisista lankuista ja tulvivilla alueilla jopa yli metrin korkeudelle maasta. Kosteille alueille rakennettiin ylöspäin leveneviä latoja, jolloin seinät tukivat heinäkuormaa eikä heinä päässyt painumaan mädäntyväksi tiiviiksi kasaksi. Heinäladon ovi kasattiin yksittäisistä, oven pienenä päädyistään sopiviksi veistetyistä vaakasuuntaisista puista, joita lisättiin oviaukkoon ladon täyttyessä.¹⁵⁸ Lamminahossa on juuri tämäntyyppisiä harvoja heinälatoja kaikkiaan kuusi. Osa niistä myös levenee selvästi ylöspäin, osa on suoraseinäisiä. Heinälatojen lisäksi Lamminahossa on tallilato ja pihalato. Nämä ovat oikeastaan vain huoneita osana tallia ja navettaa, eivät erillisiä rakennuksia.

Kuva 113. Lamminahon yläriihilato. Lato levenee selvästi ylöspäin.
© Helena Hirviniemi 2010, HH.

¹⁵⁶ Teppo Korhonen: "Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle", *Ars Suomen taide* 2, toim. Salme Sarajas-Korte, Otava, Keuruu, 1988, s. 40.

¹⁵⁷ Erkki Helamaa: *Vanhan rakentajan sanakirja*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2004, s. 297.

¹⁵⁸ Korhonen, op.cit., s. 40.

Vajat ja muut kylkiäiset

Latojen lisäksi Lamminahossa on erilaisia vajoja, joista suurin osa on tehty lautarakenteisina kylkiäisinä muihin rakennuksiin. Tällaisia kylkiäisiä ovat vanhan tallin taakse tehty venevaja, puojiin liittyvä puojikoppi sekä luhdin taakse lisätty puuliiteri. Suurin vajamaisista rakennuksista on elosuoja, joka on rakennettu vanhan riihen ympärille. Traktorikoppi on itsenäinen vajamainen rakennus, joka on tehty juuri suojaamansa traktorin kokoiseksi.

Vajat ja varsinkin kylkiäiset tehtiin usein kevytrakenteisena eli laudoista. Niissä ei yleensä ollut lattiaa. Tästä Lamminahossa poikkeuksen tekee puojikoppi sekä elosuoja, joka on suurimmaksi osaksi lautalattiainen. Kylkiäiset tehtiin usein tiettyä varastotarkoitusta varten, esimerkiksi puuliiteriksi tai veneelle.

Kuva 114. Luhdin taakse on tehty halkovaja kylkiäiseksi.

© AHKO.

Kuva 115. Elosuoja.

© Juho Lesonen 2014.

Kuva 116. Venevaja vanhan tallin kylkiäisenä.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

Kuva 117. Puojikoppi.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

2.2.4. Rakennusten huolto ja korjaus

Talonpoikaiseen rakennustapaan kuului rakennusten jatkuva huoltaminen ja korjaus. Tietyt korjaustoimenpiteet tehtiin sopivin aikavälein, kuten esimerkiksi rakennuksen kuluneiden hirsien vaihtaminen uusiin tai pärekaton uusinta. Rakennuksista ei pyritty tekemään ikuisia ja muuttumattomia, vaan niiden käyttö sai näkyä. Materiaalien kulumista ei pidetty korjattavana virheenä, vaan hyväksyttävänä tosiasiana. Rakennuksiin tehtiin ajan vaatimia muutoksia, minkä mahdollisuuden hirren joustava rakennustekniikka tarjosi: rakennuksia voitiin jatkaa, huoneita jakaa osiin, rakennuksia korottaa helposti alle tai päälle hirsikertoja lisäämällä. Muutokset tehtiin esisijaisesti käytön vaatimusten mukaan, ei estetiikkaa tavoitellen. Materiaaleja ja työmäärää pyrittiin vähentämään kierrättämällä rakennusosia ja -materiaaleja. Lahonneena tai käytöstä poistettuna puretun vanhan hirsirakennuksen valmiiksi veistettyjä terveitä hirsiiä käytettiin uudisrakennuksissa tai esimerkiksi kuluneen hirrenpään paikkaamiseen. Lamminahossa esimerkiksi puretun vanhan pirtin hirsiiä käytettiin tallin viereisen isoladon rakentamisessa.¹⁵⁹ Vanhojen hirsien ikää pyrittiin jatkamaan sijoittamalla ne usein vähemmällä rasituksella ollut entinen sisäpinta ulospäin, kuten Lamminahon sysikopin tapauksessa on tehty.

Kuva 118. Purettujen rakennusten hirret käytettiin tarkoin uusia tehdessä. Nurkkasalvosten kolot on täytetty paikoilla, kun hirret on salvottu uudelleen päistään lyhytnurkkasalvoksella. Seurasaaren talomuseo.
© Noora Puustinen 2014.

¹⁵⁹ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat 119 ja 120. Lamminahossa mm. sysikopissa ja ruumenhuoneessa on nähtävissä hirsiiin kaiverretut siirtomerkit.

© Juho Lesonen ja Noora Puustinen 2014.

Kuvat 121. Lamminahon navetassa ylemmät, vanhemmat hirret erottuvat alemmista ja uudemmissa hirsistä. Navetta on kengitetty 1900-luvun alussa 9 hirsikerran kourkeudelle.

© Noora Puustinen 2014.

Rakennusten siirto

Rakennuksia siirrettiin monista syistä. Jos vanha rakennus oli kokonaisuutena niin kulunut, että sen korjaamista kannattavampaa oli rakentaa kokonaan uusi, siirrettiin vanha rakennus usein muualle kevyempään käyttöön. Näin on toimittu Lamminahossa esimerkiksi vanhan tallin tai nyt jo puretun vanhan navetan tapauksessa, kun nämä rakennuksen siirrettiin varastokäyttöön. Pieni rakennus, kuten lato, voitiin siirtää kokonaisuutena. Se tuettiin väliaikaisilla följareilla ja muilla tuilla ja kangilla jokaisesta nurkasta yhtä aikaa nostamalla liikutettiin nykyäksittään haluttuun suuntaan.¹⁶⁰ Isompaa rakennusta siirrettäessä rakennuksen seinähirsiin ja muihin rungon osiin merkittiin niiden järjestys. Koska vanhaan talonpoikaisrakentamiseen ei perinteisesti kuulunut naulojen käyttö, oli pääosin painonsa kasassa pitämä rakennus helppo purkaa ylhäältä alaspäin ja kasata merkkien mukaan uudelleen uudelle paikalle. Siirrettäessä rakennuksen pärekatto oli kuitenkin tehtävä uudelleen, sillä pärenauloilla kiinnitettyjä päreitä ei voitu irrottaa ehjänä ja käyttää uudelleen.¹⁶¹

Kengitys

Rakennuksen alimmat hirret olivat jatkuvasti kosteudelle alttiina: seinustoille nouseva maa ja kasvillisuus, lumet, roiskevedet ja varsinkin multapenkit asuinrakennuksissa kastelivat jatkuvasti hirsiiä. Tämä aiheutti niiden ylempiä hirsiiä nopeamman lahoamisen. Koska rakennuksia korjattaessa pyrittiin korjaamaan aina vain korjausta kaipaava, tuli siis alimpia hirsiiä vaihtaa muita useammin. Tätä alimpien hirsikertojen uusimista kutsuttiin kengitykseksi. Kengitettäessä rakennuksen hirsikehä tuettiin ja nostettiin vivuilla kokonaisuutena ylöspäin, jolloin alimmat hirret voitiin irrottaa ja veistää niiden tilalle uudet ylempiin hirsiiin soveltamalla. Kengitetty rakennus laskettiin takaisin paikoilleen nurkkakivien päälle.¹⁶²

¹⁶⁰ Heikki Siikonen: *Pienviljelijän rakennusoppi*, Maatalousseurojen keskusliitto, Lahti, 1951, s. 298-301.

¹⁶¹ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

¹⁶² Erkki Helamaa: *Vanhan rakentajan sanakirja*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2004, s. 80.

Pärekaton uusinta

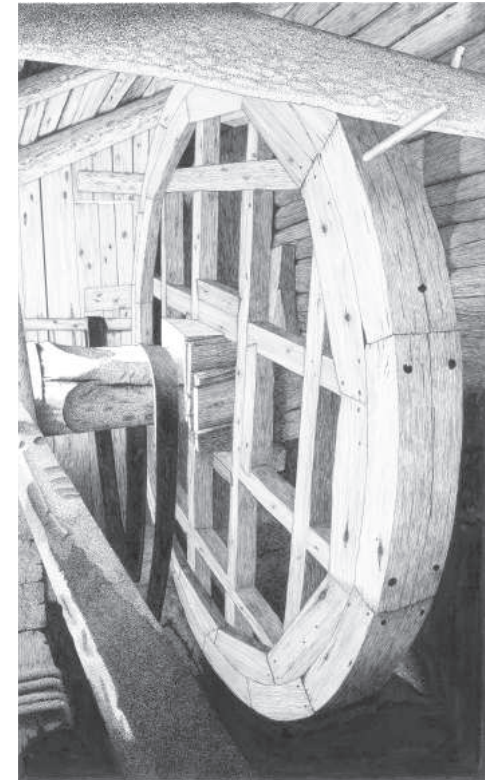
Pärekaton kestävyys ei ollut yhtä hyvä kuin vanhemman tuohi-malkakaton,¹⁶³ joten sitä jouduttiin uusimaan varsin usein. Uusittaessa vanhat päreet ja tarvittaessa aluslaudoitus irrotettiin. Vanhan tai uusitun aluslaudoituksen päälle tehtiin uusista päleistä usein entisen mallin mukaan uusi kate.

Suojalaudoitus

Päärakennusta lukuun ottamatta Lamminahon hirsirakennukset ovat olleet hirsipintaisia. Suojalaudoituksia Lamminahoon on tehty kuitenkin törmäaittaan ja puojiin jo 1900-luvun alkupuolella.¹⁶⁴ Tapa suojata hirsiseiniä uhrautuvalla suojalaudoituksella on ollut talonpoikaisessa rakentamisessa yleinen.¹⁶⁵

Sateen jälkeen paistava aurinko kuivattaa hirren ulkopinnan hyvin nopeasti, mutta vettä ei ehdi siirtyä syvemmistä kerroksista pintaan samalla nopeudella. Pinta siis kuivuu ja kutistuu sisäosaa nopeammin ja alkaa halkeilla. Varjon puolella kuivuminen tapahtuu vain ilmankosteuden suomissa rajoissa ja on tasaisempaa. Puuhun ei synny sisäisiä jännityksiä ja hirsi säilyy parempana huomattavasti pidempään. Suojaamalla hirsiseinä siihen suoraan kiinnitetyllä laudoituksella hirsi ei joudu niin alttiiksi sateelle eikä auringolle ja säilyy pidempään. Laudoitus kuluu toki hirttä nopeammin, mutta sen uusiminen on helpompaa kuin vahingoittuneen hirsikerran. Alttiimpia vaurioille olivat seinistä ulos työntyvät pitkänurkat, jotka suojattiin koteloimalla ne yleensä muuta rakennusta viimeistellymmällä laudoituksella. Koteloidut nurkat voitiin maalata erivärisiksi pystysuorien linjojen korostukseksi.¹⁶⁶

Suojalaudoitus tehtiin lomalaudoituksena saatavilla olevasta laudasta, usein särmäämättömistä laudoista. Laudat kiinnitettiin ne limittäin ja joka toinen lauta tyvipuoli ylöspäin ja joka toinen tyvipuoli alaspäin. Näin laudaksi käytettiin koko runko, eikä puun hukka ollut yhtä suuri kuin tasalevyisiksi sahatuissa laudoissa. Kiinnitykseen käytettiin puutappeja tai rautanauloja.¹⁶⁷ Hirsiseiniä voitiin suojata myös päreillä, mutta se oli varsin harvinaista.¹⁶⁸

Kuva 122. Lamminahon moottorikäyttöisen pärehöylän ratas.
© Pilvi Kari 2011, AHKO.

¹⁶³ Hannu Tomminen: "Malkakatosta peltiin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, ss. 86-96.

¹⁶⁴ Valokuva Lamminaholaisista päärakennuksen joenpuolella "1930-luvun alussa", luultavasti vuosien 1930-1934 välillä, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

¹⁶⁵ Panu Kaila: "Hirsipinnasta höyläpaneeliin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, ss. 17-18.

¹⁶⁶ Ibis., ss. 17-18.

¹⁶⁷ Harri Metsälä: *Puukirja*, Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki, 1997, ss. 101-102.

¹⁶⁸ Ibid., s.102; Kaila, op.cit., s. 36.

Kuva 123. Lamminahon törnäaitan ja puojin seinät on suojalaudoitettu etelänpuolelta.
© Helena Hirviniemi 2009, HH.

2.3. Lamminahon rakentuminen

2.3.1. Mäkituvasta uudistilaksi. 1700–1800.

Oulujoen Lamminlammen partaalla, juuri Lamminahon tilan alueella, on ollut asutusta arviolta jo noin 4000–5000 vuotta sitten.¹⁶⁹ 1700-luvulla Lamminahon maat kuuluivat suureen utajärveläiseen Raappanan perintötilaan. Raappanan tila sijaitsi pari kilometriä Lamminahosta jokea ylöspäin Raappanansaassa. Lamminahon kohdalle oli perustettu mäkitupa. Mäkitupa oli talon mailla oleva vuokratalo, johon ei torpan tavoin kuulunut maata. Mäkituvan vuokra maksettiin usein työllä tilalle. Mäkitupaa varten alueella oli neljä melko vaatimattoman kokoista rakennusta: asuinrakennus, jonka mainitaan olleen 9 kyynärää eli noin 5,4m sivuultaan, 6 kyynärää eli 3,5m sivuultaan oleva navetta, samankokoinen puoji eli aitta ja sauna, jonka kooksi kerrotaan 5 kyynärää eli 3m kanttiinsa.¹⁷⁰ Rakennusten sijainnista ei ole jäljellä viitteitä, mutta niiden voidaan olettaa olleen melko lailla nykyisten rakennusten sijoilla.¹⁷¹ Mäkituvan aikaisista rakennuksista yksikään ei ole tiettävästi säilynyt nykypäivään asti, mutta todennäköistä on, että niiden hirsiä on käytetty uudelleen Lamminahon rakennuksissa. Tapana oli, että purettujen rakennusten hirret käytettiin tarkoin uusia rakennettaessa. On hyvin vaikea sanoa ilman tarkempia ajoitustutkimuksia, onko näitä hirsiä edelleen säilynyt.

Kuva 124. Raappanan mäkituvan rakennukset. Vaalealla merkitty rakennuksen oletettu sijainti.

© Noora Puustinen 2014.

¹⁶⁹ Kirjelmä nro 3253 Hanna Lamminaholle Museovirastolta 10.7.1989. Museoviraston arkisto.

¹⁷⁰ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 13.

¹⁷¹ Ks. Luku 2.2.2. Rakennusten sijoittuminen pihapiirissä.

Wasilius Lessof, joka oli toiminut torpparina Pyykön tilalla, haki lupaa uudistilan perustamiseen Raappanan mäkituvan paikalle vuonna 1755.¹⁷² Lupa myönnettiin neljä vuotta myöhemmin ja Wasilius perheineen muutti uuteen kotiinsa ja aloitti viljelyn tilalla. Tilan, ja sen asukkaiden, nimeksi tuli Lamminparras viereisen joen suvannon eli lammin mukaan. Perustajan ja tämän lesken kuollessa tilalle uudeksi isännäksi muutti Isak Ukkola perheineen. He vaihtoivat Vaalan talon väen kanssa tiloja vuonna 1794. Näin tilalle muutti Johan Vaala eli uudelta sukunimeltään Lamminparras, Lamminahon suvun kantaisä.¹⁷³

Lamminahon ensimmäiset tilalliset ovat mahdollisesti rakentaneet uuden asuinrakennuksen tai varallisuuden puutteessa asuneet mäkituvan pirtissä: 1700-luvun rakennusvaiheista ei ole tarkkoja tietoja. Nykyisestä rakennuksista 1700-luvun lopulla on kuitenkin rakennettu ainakin kaksi: tilan vanhin rakennus törmäaitta 1793 ja naisten aitta 1796, mistä todistuksena on rakennusten seiniin kaiverretut vuosiluvut.¹⁷⁴ Myös pikkuaitta lienee 1790-luvun lopulta, sillä se muistuttaa mm. suoraseinäisyytensä takia paljon naisten aittaa. Sen pieni koko viittaisi myös sen olevan miesten aittaa vanhempi. Aitat tuskin ovat olleet tilan ensimmäisiä uusia rakennuksia, mutta niiden käyttö ei ole yhtä kuluttavaa kuin esimerkiksi eläinsuojien. Niinpä ne ovat säilyneet, kun muut vanhat rakennukset on jouduttu purkamaan kuluneina pois. Aitat ovat todennäköisesti sijainneet lähempänä pihaa, kenties aivan pihan laidalla, kun luhtia ei ollut vielä rakennettu eikä pihassa siten ollut muita säilytystiloja. Vilja-aittana toimineen törmäaitan voisi kuvitella rakennetun nykyiselle paikalleen, sillä talon tärkeimpiin rakennuksiin kuu luvana vilja-aitta sijoitettiin hieman muista erilleen tulipalovaraan takia ja yleensä vielä kulkureitin varrelle edustamaan taloa.¹⁷⁵

Kuva 125. Törmäaitta.
© Sinikka Rantalankila 2004.

¹⁷² Pekka Oilinki: "Niskajoen Lamminaho". Kirjasto Virma http://www.kirjastovirma.net/oilinginvarrelta/niskanjoen_lamminaho 5.3.2014

¹⁷³ Sihvo, op.cit., ss. 13-15.

¹⁷⁴ Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuosilta 1968-1969, mitannut ja piirtänyt Alfred Kolehmainen, Museoviraston arkisto.

¹⁷⁵ Pirkko Pajula: *Puuarkkitehtuuri*, Rakentajain kustannus, Jyväskylä, 1983, s. 13.

Myös vanha talli lienee teknisten yksityiskohtiensa perusteella 1700-luvulta.¹⁷⁶ Se rakennettiin ydinpihan laidalle nykyisen pihaladon paikalle. Tallin viereen on rakennettu uusi navetta samalla kun mäkituvan aikainen navetta on purettu, todennäköisesti myös 1700-luvun lopulla. Tämä navetta oli vanhaan nähden kaksi kertaa suurempi ja se rakennettiin suunnilleen puretun mäkituvan navetan paikalle.¹⁷⁷

Tilalla pitkään palvelleen savusaunan on arveltu olevan 1700-luvulta.¹⁷⁸ Se rakennettiin luultavasti heti omalle paikalleen törmän päälle, sillä jo vuoden 1869 kartassa se on merkitty tälle paikalle.¹⁷⁹ Mäkitupaan kuulunut sauna on saattanut sijaita tällä paikalla ja toiminut pohjana uudelle savusaunalle. Mäkituvan aikaiseen saunaan verrattuna uusi sauna oli kuitenkin isompi,¹⁸⁰ joten mäkituvan sauna ei ainakaan sellaisenaan säilynyt 1800-luvulle.

1700-luvun loppupuolella tai 1800-luvun alussa on tilalle rakennettu myös oma viinakööki eli rakennus, jossa poltettiin viinaa talon tarpeisiin. Rakennus on sijainnut palovaaran takia kauempana pihasta,¹⁸¹ kenties vanhan riihen lähetyvillä.

Kuva 126. Vanha talli.

© Anna-Liisa Leppänen 2009, AHKO.

¹⁷⁶ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*, Otava, Keuruu, 1979.

¹⁷⁷ Valokuva Lamminahon pihaan elosuojalta, vuosien 1950-1953 väliltä, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

¹⁷⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁷⁹ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

¹⁸⁰ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s.13; Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁸¹ Sihvo, op.cit., s.82.

Kuva 127. Lamminahon pihapiirin rakentuminen vuosien 1755-1800 välillä. Vaaleammalla merkittyjen rakennusten sijainti on arvio.

© Noora Puustinen 2014.

Uusi rakennus

Rakennus, jonka tarkka valmistusmisajankohta ei ole tiedossa

Purettu rakennus

Vanha viinakööki

Vanha navetta

Vanha talli

Pikkuaitta

Naisten aitta
1796

Törmäaitta
1793

Savusauna

2.3.2. Lamminaho kehittyä perintötilaksi. 1800-1850.

Johan Lamminpartaan kolme poikaa, Johan, Anders ja Thomas, lunastivat tilan perintötilaksi vuonna 1801.¹⁸² Samalla tilan nimi muuttui Lamminahoksi. Johan Lamminpartaan kuollessa 1806 tila jäi hänen kolmelle pojalleen, Johanille, Thomakselle ja Andersille. Myöhemmin heistä Thomas ja Anders luovuttivat osuutensa syytinkisopimuksella Johanin lapsille.¹⁸³ 1800-luvun alussa tilaa kehitettiin voimakkaasti rakentamalla.

Vanha ruumenhuone eli nykyinen elosuojaan riihilato rakennettiin 1804.¹⁸⁴ Rakennusta on siirtomerkkien perusteella siirretty alkuperäiseltä paikaltaan, mutta todennäköisesti siirrot ovat olleet hyvin pieniä. Vanhaa riihtä voidaan myös pitää rakennetun samaan aikaan, sillä vuoden 1969 karttaan on merkitty ruumenhuone ja riihi suurin piirtein niiden nykyisille paikoille.¹⁸⁵ Vanha riihi näkyy myös vuoden 1885 valokuvassa malkakattoisena rakennuksena suunnilleen nykyisellä paikallaan.¹⁸⁶ Myös uudempi ruumenhuone eli massiini- ja ruumenhuoneen muodostama rakennus on mahdollisesti rakennettu 1800-luvun alussa. Sen hirret ovat ulkoisen tarkastelun perusteella vanhat ja sen ovien rakenne edustaa samanlaista pihtipieltä kuin vanhan ruumenhuoneen ovi. Hirret ovat uudelleenkäytettyjä, sillä varsinkin ruumenhuoneen hirret ovat hiiltyneitä. Ne ovat mahdollisesti peräisin vanhasta pirtistä: ehkä vuonna 1804 onkin rakennettu jo nykyinen pirtti ja sen tieltä purettu kenties jopa mäkituvan aikainen pirtti, jonka hirret on käytetty nykyisessä ruumenhuoneessa. Massiini-ruumenhuoneeksi sitä kuitenkin tuskin on alun perin tehty, vaan se on voinut olla jossain muus aitta- tai latokäytössä. Rakennuksen sijainnista ei myöskään ole viitteitä: se on voitu rakentaa alun perin muualle pihaan ja siirtää vuoteen 1915 mennessä nykyiselle paikalleen.

Kuva 128. Lamminahon pihapiirin rakentuminen vuosien 1800-1850 välillä. Vaaleammalla merkittyjen rakennusten sijainti on arvio.

© Noora Puustinen 2014.

Uusi rakennus

Rakennus, jonka tarkka valmistusmisajankohta ei ole tiedossa

Purettu rakennus

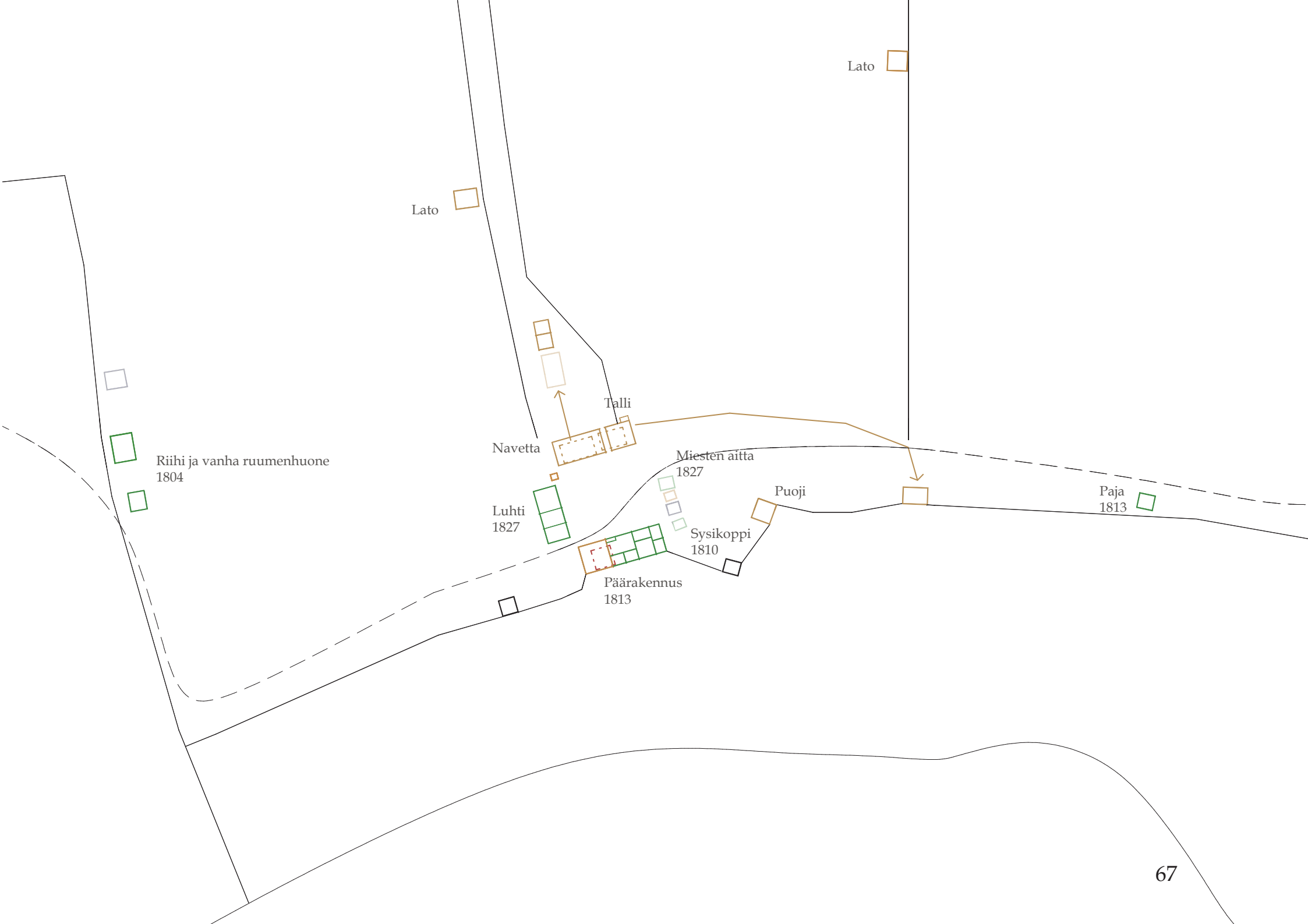
¹⁸² Todistus perintötilan lunastuksesta vuodelta 1850, Museoviraston arkisto.

¹⁸³ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s.78.

¹⁸⁴ Vuosilukukaiverrus ruumenhuoneen seinähirsissä.

¹⁸⁵ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

¹⁸⁶ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumi, Museoviraston arkisto.

Perimätiedon mukaan vuonna 1810 rakennettiin sysikoppi.¹⁸⁷ Toisen tarinan mukaan sysikoppi olisi tilan vanhin rakennus, jossa asuttiin silloin kuin muita tilan rakennuksia rakennettiin.¹⁸⁸ Todennäköistä kuitenkin on, että sysikoppi on rakennettu 1800-luvun alussa, sillä sysikopin rakenne ja tyyli muistuttavat vahvasti 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa rakennettuja pieniä aittoja sekä sen hirret ovat ulkoisten piirteidensä mukaan arvioiden hyvin vanhoja. Sysikopissa on käytetty ehkä jopa mäkituvan aikaisten rakennusten hirsii. Sysikoppi lienee sijainnut lähempänä pihaa ja toiminut jonkinlaisena aittana, sillä ennen vuotta 1869 se ei ole sijainnut ydinpihan ulkopuolella.¹⁸⁹ Sysikoppi on saattanut sijaita pikkuaitan vieressä, sillä samalla tavalla kuin pikkuaitassa, on sysikopin seinissä nähtävissä pilkka-ammunnan luodinreikiä. Sysikoppia on siirrelty ainakin kahdesti sen seinissä olevien siirtomerkkien perusteella. Varmoja tietoja sen siirroista ei ole, mutta se on ehkä siirtynyt 1881 muiden pikkuaittojen siirtyessä esimerkiksi törmäaitan viereen hieman sivuun pihasta ja toisen kerran 1906 nykyiselle paikalleen. Tästä siirrosta koppiin on kaiverrettu merkiksi vuosiluku oven yläpuolella olevaan hirteen. Vaikka mahdollista on, että vuosiluku on siirtynyt sysikoppiin toisesta rakennuksesta uudelleenkäytetyn hirren mukana, viittaisi vuosiluvun sijainti oven yläpuolella kuitenkin kaiverruksen olevan tehty juuri sysikoppiin. Rakennusvuodeksi vuosilukua on vaikea uskoa, sillä 1940-luvun kirjeenvaihdossa ”koppanan” mainitaan olleen jo hyvin vanha.¹⁹⁰ Siirtojen yhteydessä sen seinähirret on käännetty sisäpinta ulospäin, jolloin luodinreiät ovat jääneet rakennuksen sisälle.

Kuva 129. Sysikoppi ja ”toisen puolen poika” eli joen toisella puolella olleen tilan poika vuonna 1942. Koppana sijaitsee jo nykyisellä paikallaan metsän laidassa.

© Reino Sirviö 1942, *Lamminahon albumit*, MV.

¹⁸⁷ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

¹⁸⁸ ”Vuosisadat elävät Lamminahossa”, lehtileike Kainuun Sanomista, 18.7.1986, Museoviraston arkisto.

¹⁸⁹ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

¹⁹⁰ Kirje Aune Lamminaholle Reino Sirviöltä, rintamalta 16.8.1942, Museoviraston arkisto.

Lamminahossa siirryttiin vuosien 1810-1820 välillä käsi-
kivillä jauhojen jauhamisesta myllyjauhatukseen, kun Pyterän
koskeen rakennettiin vesimylly.¹⁹¹ Vuonna 1840 Lamminahossa
suoritettiin myllysyyni eli myllyn tarkastus, jossa kirjatussa ra-
portissa myllystä todettiin seuraava:

*"Myllyrakennus on tehty puusta; se on 12 kyynärää pitkä, 9 kyy-
närää leveä ja 5 kyynärää korkea. Sen alempi nurkka lepää 1 ½ kyynä-
rän korkuisella maakivellä. Rakennus on ylävirran puolelta suojattu
hirsistä tehdyllä ja kiviällä täytetyllä jäänmurtajalla koko seinän pi-
tuudelta. Sisätila on jaettu: uloimpana on tila, jossa on hammasratas,
trälli ja halkaisijaltaan 1 ½ kyynärää oleva kivipari. Ratashuoneessa
on 4 kyynärää halkaisijaltaan oleva vesiratas. Lisäksi myllyrakennuk-
sen yläseinästä on erotettu lämpöhuone, jossa on harmaakiviuni. Siit-
tä lämpö avattavan luukun kautta virtaa ratashuoneeseen ja talvella
sulattaa sinne kertyvään jään. Vesi johdetaan myllyyn koskeen perat-
tua kanavaa myöten, joka on samansuuntainen kuin ylösnousuränni
ja on myllyn ylänurkasta suljettu vähäisellä hirs- ja kivi- ja kivipadolla alle 3
sylan pituudelta."*¹⁹²

Kuva 130. Lamminahon mylly Pyterän koskessa vuonna 1885.

© W.T. Orde-Powlett 1885, Lamminahon albumit, MV.

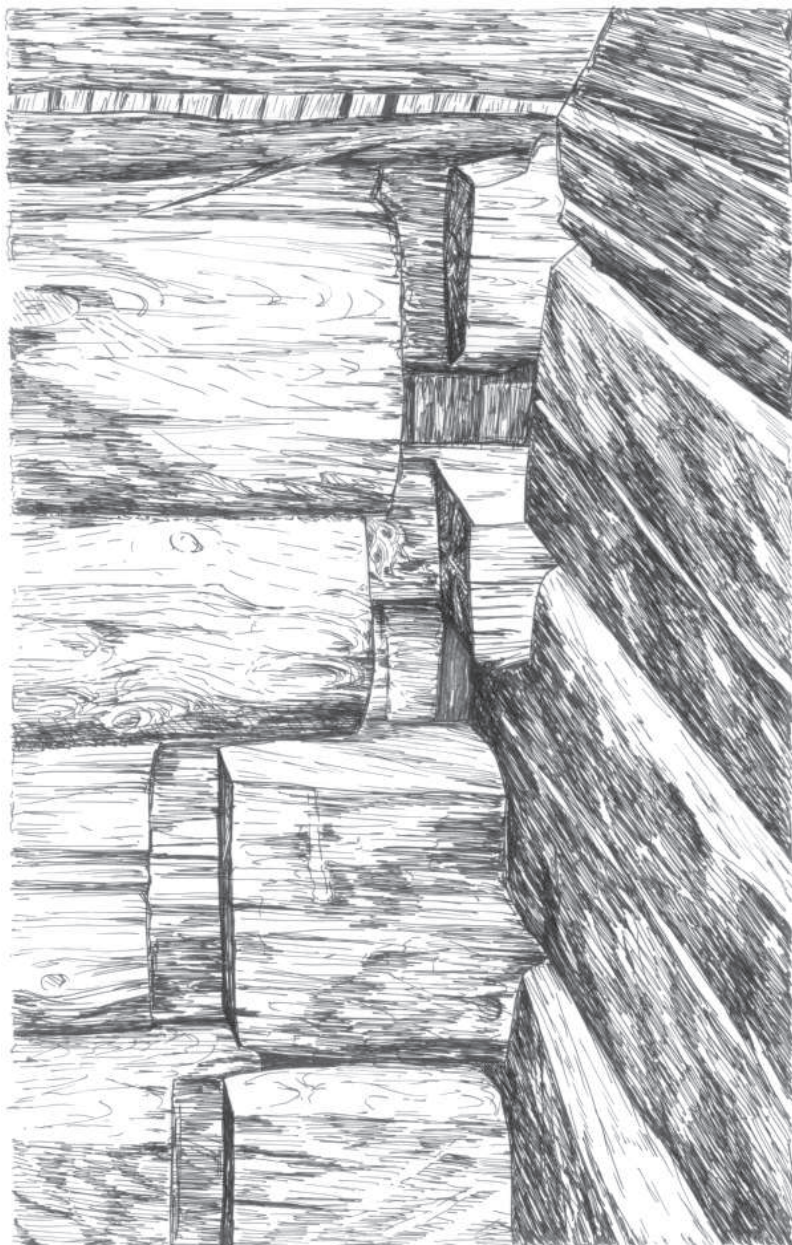
Kuva 131. Vesimyllyn sijainti. Mylly ei mittakaavassa.

© Noora Puustinen 2014, pohjakuva Pirkko Sihvo 1996, teoksesta Lamminaho -
Elämää Oulujoen Niskakoskella.

¹⁹¹ Pirkko Sihvo: Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella, Museovirasto,
Helsinki, 2006, s.62.

¹⁹² Ibid., s. 64.

Kuva 132. Porstuan ja kamaripäädyn hirsiliitos ullakolla.
© Venla Leppänen 2009, AHKO.

Lamminahon päärakennus on rakennettu vuonna 1813.¹⁹³ Mahdollista kuitenkin on, nykyinen pirtti oli tehty jo 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa ja 1813 rakennusta vain jatkettiin. Hirsien jatkoliitosten perusteella pirtti on joka tapauksessa porstuaa ja kamaripäätyä vanhempi ja todennäköisesti kamaripääty tehty ennen porstuaa. Porstuaosa lienee kaksine kamareineen tehty kuitenkin hyvin pian kamarien jälkeen. Pirttiä vastapäätä tehtiin neljä kaakeliuuneilla varustettua kamaria: pitkäkamari oli perinteisesti isäntäväen käytössä, sen perikamari yhtä lailla talonväen makuupaikkana, kun taas tupa oli talon edustustila vierailijoita varten ja tuvan perikamari matkailijoiden majoitukseen. Nykyisen köökikamarin tilalla oli viilihuone, kylmä huone ruokien säilytystä varten. Viilihuoneesta oli ovi köökiin, jossa oli muurattu liesi ja kotitaloustavaroita. Pirtti säilyi arjen keskuksena, ja osa väestä nukkui pirtissä talvisin. Ullakolle päästiin nykyisen vessan paikalla olleita portaita pitkin.¹⁹⁴ Talon eteen tehtiin todennäköisesti jo tuolloin pieni avokuisti, joka oli hirsirankainen ja pari askelmaa maata ylempänä. Katosta kannattelivat kaksi hoikkaa puupilaria ja kuistin sivuilla oli penkit. Kuistin katon yläpuolelle tehtiin valoaukko ullakolle. Talo lienee ollut aluksi vuoraamaton, sittemmin punamullattu ja 1880-luvulle tultaessa joenpuolen pitkältä sivulta ja päädyistään pystyrimavuorattu ja punamullattu.¹⁹⁵ Pirtissä aiemmin olleiden pienten valoluukkujen tai -ikkunoiden tilalle on vaihdettu ehkä kamaripäädyn rakentamisen aikaan kuusiruutuiset ikkunat.

¹⁹³ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1958, Museoviraston arkisto.

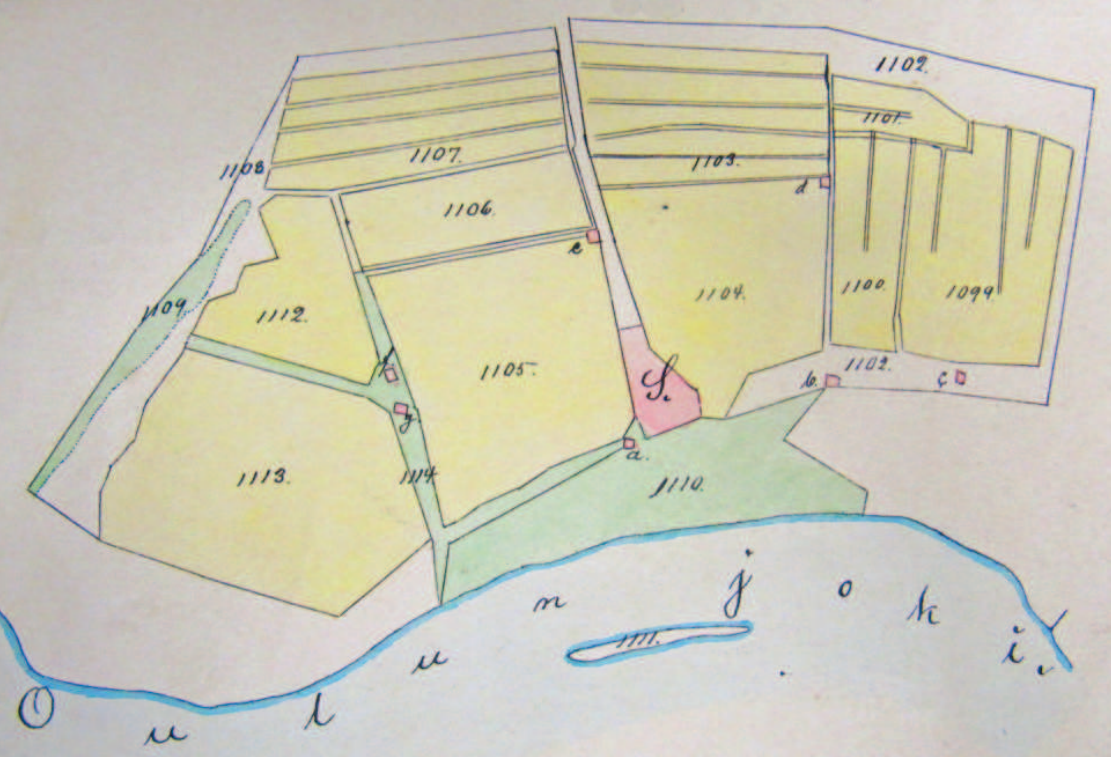
¹⁹⁴ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastatteluista 1994-1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁹⁵ Valokuva Lamminahon talosta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 133. Lamminahon asuinrakennus ja luhti vuonna 1885.

© W.T. Orde-Powlett 1885, *Lamminahon albumit*, MV.

Kuva 134. Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista. Ydinpihan ympärille on merkitty 7 rakennusta:

a) savusauna	e) heinälato
b) vanha talli	f) vanha riihi
c) paja	g) vanha ruumenhuone
d) heinälato	

© MV.

Lamminahon paja rakennettiin perimätiedon mukaan samaan aikaan asuinrakennuksen kanssa, vuonna 1813.¹⁹⁶ Koska pajassa käsiteltiin paljon tulta, pajat paloivat usein ja siksi Lamminahossakin se sijoitettiin pellon laitaan kauemmas muista rakennuksista. Tulipalon sattuessa se ei sytyttäisi muita rakennuksia. Pajalla ei ole ollut Lamminahossa kuin yksi sijainti, se on merkitty jo vuoden 1869 karttaan nykyiselle paikalleen.¹⁹⁷ Paja rakennettiin muiden 1800-luvun alun rakennusten tapaan malakattoiseksi. Vielä 1885 se on ollut tuohella ja maloilla katettu ja vaihdettu pärekattoiseksi vasta 1940-lukuun mennessä.¹⁹⁸

1810-luvulla rakennettiin myös vanhimmat nykypäivään säilyneet heinäladot. Vittasuon ensimmäinen ja neljäs lato tulotieltä päin ovat rakennettu perimätiedon mukaan vuonna 1818.¹⁹⁹ Ainakin tulotieltä päin ensimmäinen heinäladon on rakennettu purettujen tai kengitettyjen rakennusten hirsistä, sillä niiden seinissä on vielä näkyvissä vanhoja salvoksia. Ladoissa alaosa on kasattu palhotuista hirsistä, joskin varsin harvoilla salvoksilla. Yläosa on koottu pyöreästä hirrestä. Vaikka näitä latoja ei varmasti voi pitää 1818 rakennettuina, ne ovat muita Vittasuon latoja ja riihilatoja vanhempia: muissa ladoissa on käytetty ainoastaan pyöreää hirttä koirankaulasalvoksin ja niiden lattiat on kasattu pyöreistä riu'uista toisin kuin näissä kahdessa Vittasuon ladossa, joissa lattiassa on sahattuja lankkuja. Uudemmissa ladoista osa on myös hyvin selvästi ylöspäin leveneviä toisin kuin nämä vanhemmat ladot, jotka ovat suora-seinäisiä. Vittasuolla on sijainnut vielä viideskin lato, nykyisten 3. ja 4. ladon välissä.²⁰⁰ Tämä viides lato on myös saattanut olla 1800-luvun alusta, mutta sen rakennusvaiheista ei ole säilynyt tietoja.

¹⁹⁶ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

¹⁹⁷ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

¹⁹⁸ Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

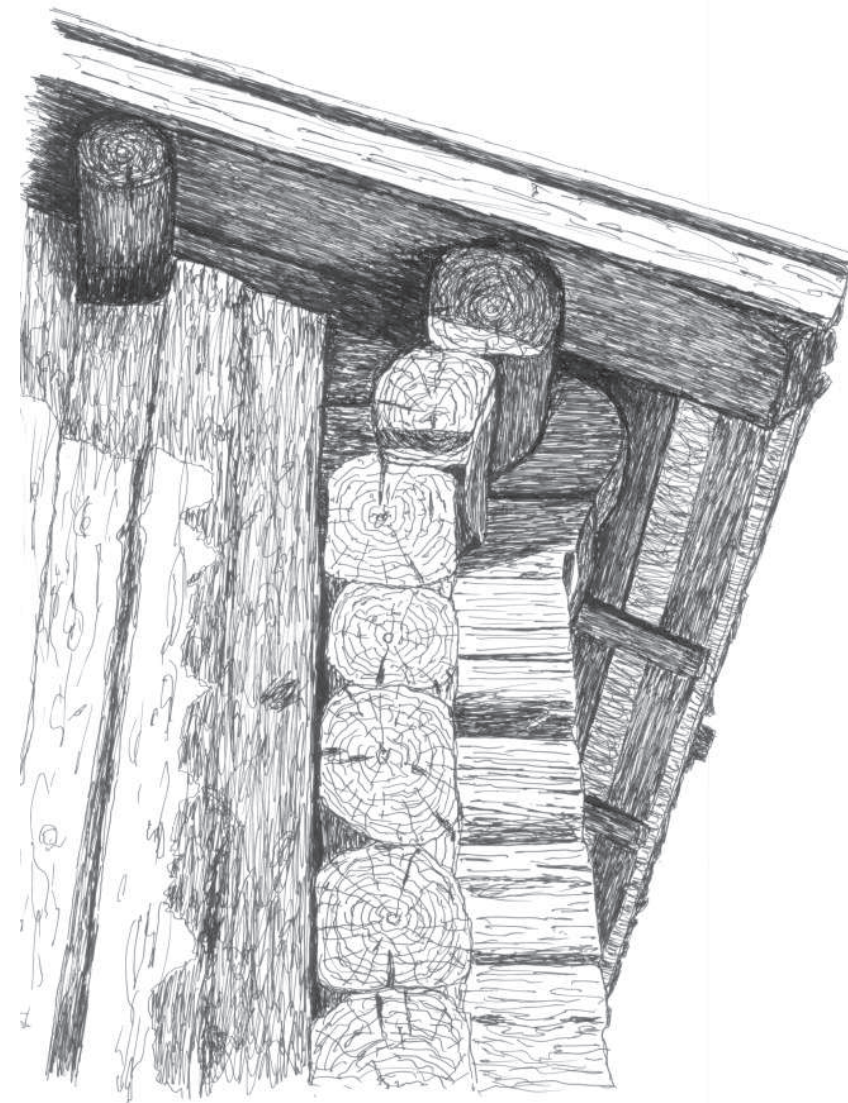
¹⁹⁹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

²⁰⁰ Kartta Niskan kylästä tammi-maaliskuussa 1950, piirtänyt Y. Käki, Museoviraston arkisto.

Kotipelloilla on 1800-luvulla ollut ilmeisesti vain kaksi latoa: toinen nykyisen yläriihiladon paikalla ja toinen tulotien laidalla nykyisen alariihiladon kohdalla. Nämä ladot on merkitty vuoden 1869 karttaan.²⁰¹

1820-luvulla ydinpiha muuttui merkittävästi. Tila luovutettiin Johan Lamminahon pojille, Johanille eli Juholle ja Erkille, sopimuksella 1825, mutta jo vuonna 1827 Lamminaho jäi kokonaan Johanille, kun Erik muutti Säräisniemelle Pyykön tilalle.²⁰² Tuona vuonna pihaan rakennettiin suuri luhtirakennus,²⁰³ jossa säilytettiin ruokaa, vaatteita ja tarvetavaroita. Yläkertaa käytettiin kesäisin nukkumiseen.²⁰⁴ Luhti tehtiin kolmiosisaiseksi ja sen räystässeinät kaareutuvat ylimpien hirsien osalta hieman ulospäin. Luhti sulki yhden sivun ja teki pihan neliömäisemmäksi. Samana vuonna rakennettiin kuitenkin vielä yksi uusi pienempi aitta, miesten aitta.²⁰⁵ Aitta rakennettiin ehkä vielä aivan pihan laidalle muiden pienten aittojen jatkoksi. Miesten aitan sivuseinät kaartuvat luhdin seinien tapaan ulospäin, toisin kuin muissa pienissä aitoissa, joten sitä voidaan pitää pienistä aitoista uusimpana.

Tämä sivuseinien ulospäin kaartuminen on yleinen piirre 1800-luvun alun rakennuksissa.²⁰⁶ Samanlainen kaartuvaseinäisyys on nähtävissä myös Lamminahon nykyisessä navetassa ja pihalatorakennuksessa, joten ne saattaisivat olla myös 1820-luvulta. Uuden ison luhdin rakentaminen kertoisi myös tilan vaurastumisesta, jolloin samoihin aikoihin olisi ollut tarvetta isommalle tallille ja navetalle. Perimätiedon mukaan vuonna 1924 tilalle on rakennettu uusi rakennus tai viirisalko viinaköökkin

Kuva 135. Navetan seinän yläosa kaartuu ulospäin 1800-luvun alulle tyypillisesti.

© Petteri Rintamäki 2011, AHKO.

²⁰¹ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

²⁰² Pirkko Sihvo: Käsikirjoitus kirjaan Koskenlaskijain perintö, Oulujoen Niskan Lamminaho, 30.10.1990. s. 3. Museoviraston arkisto.

²⁰³ Vuosilukukaiverrus luhdin päätyseinässä; Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁰⁴ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

²⁰⁵ Vuosilukukaiverrus miesten aitan ovenkamanassa.

²⁰⁶ Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: *Suvannon kylä*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986, s. 79.

päätyyn.²⁰⁷ Koska nykyistä viinaköökkiä ei kuitenkaan ollut rakennettu vielä 1820-luvulla, voisi viirisaloon alkuperäinen paikka olla uuden navettarakennuksen päädyssä. Uusi talli ja navetta on joka tapauksessa rakennettu 1800-luvun alkupuolella ennen vuotta 1869, sillä kyseisen vuoden kartassa vanha talli on siirretty jo uuden tieltä kauemmas pihasta.²⁰⁸

Eläinsuojista pihaan on uusittu ensimmäisenä talli, kenties vuonna 1923.²⁰⁹ Se tehtiin nykyisestä poiketen todennäköisesti malkakattoiseksi. Tallissa oli pilttuut viidelle hevoselle sekä karsina yhdelle varsovalle tammalle. Karsinan viereen erotettiin hirsisellä väliseinällä huone valjaille ja muille hevosten tarvikkeille. Välipohjan niskat tuettiin sivuseiniin, jolloin niiden päät näkyivät julkisivussa. Ylisillä säilytettiin heinät, jotka nostettiin sisään oven yläpuolella olevasta luukusta. Talliin kuljettiin pihan puolella olevasta ovesta. Lisäksi varustehuoneeseen oli oma ovi.²¹⁰ Tallin taakse saatettiin tehdä jo rakennusvaiheessa myöhemmin vanhana käymälänä tunnettu käymälä. Kylkiäiseksi rakennettuun käymälään kuljettiin tallin pohjoispäädyn ohi.²¹¹ Käymälän rakennusvuodesta ei ole merkintöjä, joten se on voitu rakentaa koska tahansa 1800-luvun aikana.

Uuden tallin tieltä siirrettiin vanha 1700-luvulla rakennettu kokkitalli kauemmas pihasta nykyiselle paikalleen.²¹² Siirron yhteydessä rakennusta korotettiin alalaidastaan uusilla hirsillä, jolloin rakennuksen lattian alle muodostui ryömintätila, jossa voitiin säilyttää katosta vaativia tavaroita ja materiaaleja.²¹³ Vanhasta tallista tuli aittaa vastaava säilytystila erilaisille tarvekaluille. Vuonna 1951 vakuutusluettelossa rakennus onkin merkitty kalustovajaksi.²¹⁴

Vuosi uuden tallin rakentamisen jälkeen rakennettiin tilalle uusi navetta.²¹⁵ Navetan ja tallin väliin jätettiin kapea sola, mutta navetan katon vuoliaiset tehtiin solan kohdalta ulottumaan tallin räystäälle, jolloin tallin ja navetan katosta tuli yhtenäinen. Navetan pitkälle sivulle tehtiin yksi seinää jatkava väliseinä, joka kuitenkin ei ulottunut koko rakennuksen läpi. Samaan tapaan kuin tallissakin, välipohja kannateltiin pitkien seinien hirsistä.²¹⁶ Navettaan tehtiin yksi ovi pihan puolelle ja toinen samalla kohdalle navetan taakse. Pihan puolelta kuljettiin navettaan ja kannettiin vesi, toisesta ovesta karja ajettiin ulos ja edelleen navetan takaa lähtevää kujaa pitkin metsälaitumille. Navetassa oli keskikäytävän ja ovelta toiselle johtavan käytävän muodostaman ristin kummallakin puolella parret lehmille sekä paikka yhdelle sonnille.²¹⁷

²⁰⁷ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1954, Museoviraston arkisto.

²⁰⁸ Karttakopio vuoden 1869 lohkojaon kantakirjoista, Museoviraston arkisto.

²⁰⁹ Ks. edellinen kappale. Jos vuosi 1924 arvellaan navetan rakennusvuodeksi ja talli on merkitty vuoden navettaa vanhemmaksi; Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

²¹⁰ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.; Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²¹³ Rakennuksen hirsiiin merkityt siirtomerkit eivät jatku ryömintätilan hirsikertoihin.

²¹⁴ Palovakuutuskirja Maria Lamminahon perikunnalle 5.6.1951, Suomen Maalaisten Keskinäinen Vakuutusyhtiö, Museoviraston arkisto.

²¹⁵ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

²¹⁶ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²¹⁷ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 136. Kalle ja Matti Lamminaho sekä Jenne Sirviö (os. Lamminaho) hevosten kanssa tallin edessä vuonna 1909. Talliin on kaksi pientä ovea, joista toinen johti varustehuoneeseen ja toinen itse talliin. Heinävintille oli oma luukku.

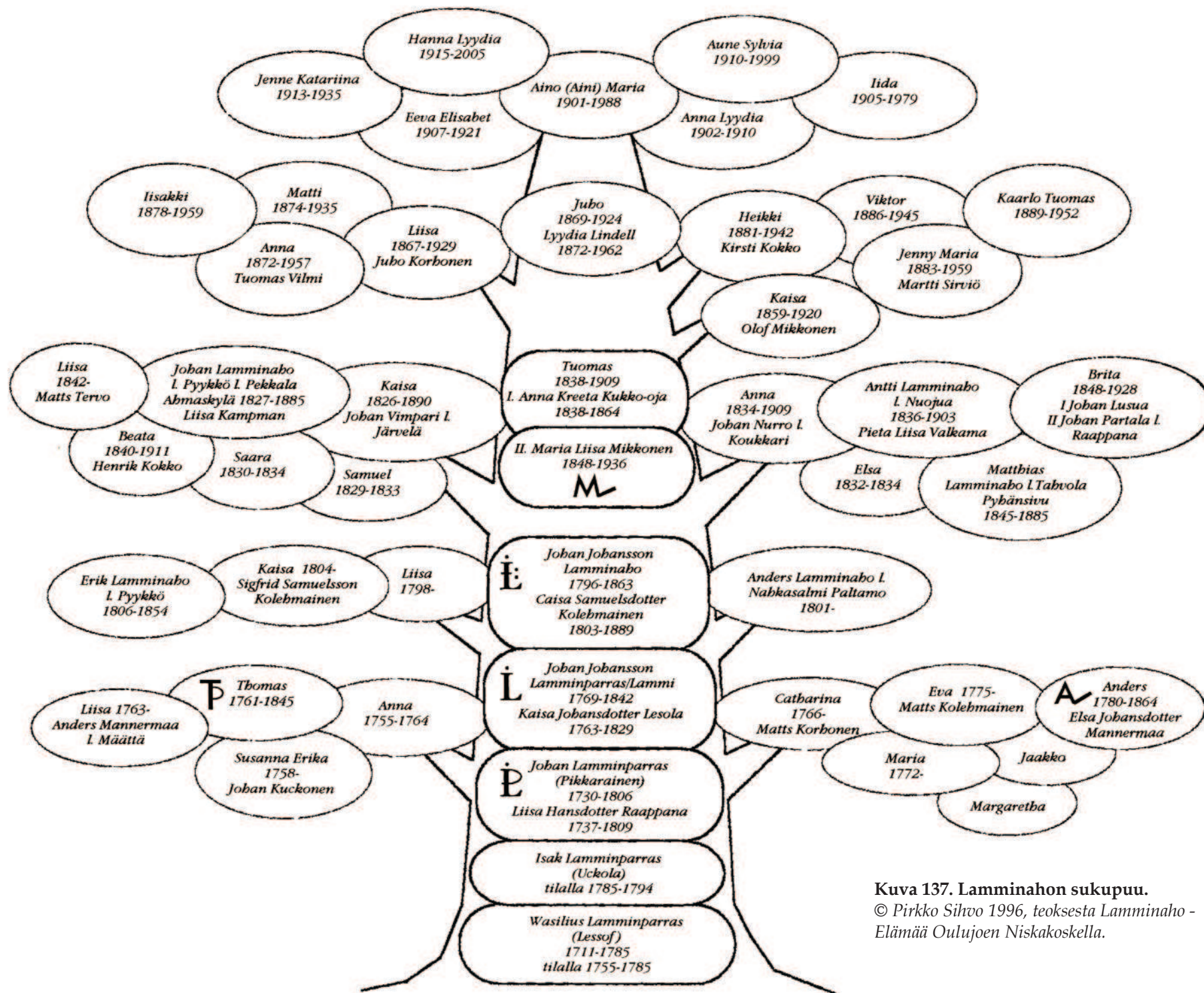
© Jussi Partanen 1909, Lamminahon albumit, MV.

Myös navetan tieltä siirrettiin pois vanha rakennus, vanha navetta.²¹⁸ Se siirrettiin ehkä suoraan viimeiselle paikalleen nykyisen viinaköökien taakse. Koska viinaköökien ei kuitenkaan 1800-luvun alussa ollut elä rakennettu, vanha navetta on voinut siirtyä myös esimerkiksi nykyisen isoladon paikalle ja siirretty vasta myöhemmin viinaköökien taakse. Käytöstä poistunut navetta toimi liiterinä.²¹⁹

Lamminahon uudempi vilja-aita puoji on myös todennäköisesti 1800-luvun alkupuolelta, mitä tukee sen samanlainen kaartuvaseinäisyys. Puojin rakennusajankohdasta ei ole merkintöjä. Se on todennäköisesti kuitenkin rakennettu heti alkuperäiselle paikalleen vanhan vilja-aitan lähelle näkymään joelta.

²¹⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²¹⁹ Ibid.

Kuva 137. Lamminahon sukupuu.

© Pirkko Sihvo 1996, teoksesta Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella.

2.3.3. Vanhaa parannellen. 1850-1930.

Johan Lamminpartaan 12 lapsesta Johan jäi tilan isännäksi saaden samalla muuttuneen tilan sukunimen eli Lamminahon. Hänen kuollessaan 1863 ja hänen vaimonsa tehdessä syytinkisopimuksen vuonna 1865 tila jäi kokonaan yhdelle hänen pojistaan, Tuomakselle. Tuomas Lamminaho sai kaikkiaan 10 lasta, joista viisi avioitui ja muutti muualle. Tilalle jäivät perheellinen Juho Lamminaho sekä hänen veljensä Iisakki eli Iikka, Matti, Viktor eli Vikke sekä Kaarlo eli Kalle. Tuomas Lamminahon kuollessa vuonna 1909 tila ja irtaimisto jäivät Tuomaksen ja hänen vaimonsa Marian yhdessä tekemän testamentin mukaan jakamattomana Marian omistukseen.²²⁰

Uusi viinakööki tilalle rakennettiin vuosien 1860 ja 1866 välissä, perimätiedon mukaan vuonna 1866,²²¹ kun vanha pellolla sijainnut viinapränni oli tuhoutunut palossa 1860-luvulla.²²² Uusi viinakööki sijoitettiin poikkeuksellisesti aivan ydinpihan osaksi, navetan ja luhdin kulmaukseen. Ehkä syynä oli pyrkimys luoda pihasta entistä neliömäisempi ja tiiviimpi 1700-luvulta peräisin olevan renessanssi-ihanteen mukaisesti. Todennäköisempää kuitenkin on, että viinaköökiin yhdistettiin jo tuolloin karjakeittiö, jolloin rakennuksen oli käytännöllisesti järkevää sijaita navetan vieressä. Tätä tukee myös viinaköökin kaksiosaisuus: Uusi viinakööki tehtiin alaosastaan kahtena erillisenä hirsikehänä ja yläosastaan yhdestä hirsikehästä. Toinen huoneista olisi voinut toimia karjakeittiönä ja toisessa olisi ollut tarkoitus polttaa viinaa. Viinanpoltto kiellettiin kuitenkin lail-

Kuva 138. Uusi viinakööki rakennettiin osaksi pihaa. Navetassa näkyvät pienet valoaukot on vaihdettu myöhemmin isompiin ikkunoihin ja kuvassa näkyvä ovi suljettu. Näkymä pihasta 1930-1940-luvulla.

© Lamminahon albumit, MV.

la juuri vuonna 1866, joten viinaköökinä rakennus ei ehtinyt koskaan toimia.²²³ Katteena käytettiin tuohia ja painona malkoja.²²⁴ Rakennukseen tehtiin luultavasti kolme ikkunaa pitkille sivuille, mutta ikkunat on myöhemmin vaihdettu.²²⁵ Lisäksi päätyyn oven viereen on lisätty ikkuna vuoden 1885 jälkeen, luultavasti 1900-luvun alussa.²²⁶

²²⁰ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, ss. 14-16.

²²¹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

²²² Sihvo, op.cit., s. 82.

²²³ Ibid., s. 82.

²²⁴ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²²⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Kööki (rak.n:o 3). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 29.9.1992, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²²⁶ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva viinaköökistä luultavasti 1940-luvulta. Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 139. Lamminahon piha 1885. Navetan välipohjien niskahirsien päät näkyvät julkisivussa. Navetassa ja luhdissa on jo pärekatot, mutta viinakööki on vielä malkakattoinen. Taustalla näkyvät vanha riihi ja vanha lato.

© W.T. Orde-Powlett 1885, *Lamminahon albumit*, MV.

Kuva 140. Lamminahon aitat sijaitsivat vuonna 1885 rivissä lähempänä pihaa. Kaikissa aitoissa sekä taistalla näkyvissä vanhassa tallissa ja pajassa oli tuohi-malkakatot.

© W.T. Orde-Powlett 1885, *Lamminahon albumit*, MV.

Kuva 141. Pikkuaitta nykyisellä paikallaan 1940-luvulla. Aune Lamminaho istumassa etusillalla.

© *Lamminahon albumit*, MV.

Naisten aitan sisäseinässä on vuosiluku 1881 ja samalla kynällä merkityt siirtomerkit. Kenties tuona vuonna pienet aitat on siirretty pois pihapiiristä vanhan tallin viereen. Pikkuaitta ja naisten aitta sijoitettiin vanhan tallin päätyyn pihan puolelle ja miesten aitta muutaman metrin kauemmas samaan riviin.²²⁷ 1888 vanhaa riittä kenties siirrettiin hieman tai korjattiin esi-

merkiksi kengittämällä tai kattamalla rakennus uudelleen, sillä sen seiniin on kaiverrettu kahdesti tämä vuosiluku. Riihi on voitu tuona vuonna rakentaa myös kokonaan uudelleen samalla paikalla sijainneen riiden tilalle, sillä riihi näkyy jo vuoden 1885 valokuvassa.²²⁸

²²⁷ Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, *Lamminahon albumit*, Museoviraston arkisto.

²²⁸ Ibid.

1800-luvun loppupuolella on luultavasti rakennettu lammasnavetta. Navetan rakennusvuosi on ehkä esimerkiksi 1883, joka mainitaan perimätietona navetan rakennusvuotena,²²⁹ mutta joka on valokuvien, tyylillisten piirteiden sekä hirsien kulumisen perusteella liian tuore navetan oikeaksi rakennusvuodeksi. Lammasnavetta tehtiin navetan taakse tunkion toiselle laidalle. Lammasnavetta oli yksihuoneinen hirsirakennus, jonka toisessa päätyseinässä oli ovi ja toisella ikkuna. Sivuseinällä sijaitsi sontaluukku.²³⁰

Kuva 142. Tallissa eli nykyisessä pihaladossa on edelleen näkyvissä aikanaan puretun välipohjan niskahirsien päät.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 143. Kengietty navetan osa erottuu punamullatusta seinästä vielä 1940-luvun valokuvissa.

© Lamminahon albumit, MV.

1896 tallin ja 1897 navetan välipohjan kannatus muutettiin erillisten patsas- ja palkkirakenteiden päälle, ja ulkoseiniin tukeutuneet ja julkisivuissa näkyneet välipohjan niskat lyhennettiin kokonaan ulkoseinien sisäpuolelle.²³¹ Navetta edelleen kengitettiin vuonna 1903.²³² Ulkoseinistä uusittiin 9 alinta hirsikertaa jokaiselta sivulta,²³³ jolloin välipohjan niskahirsien jättämät aukot poistuivat julkisivusta. Uusittuja hirsiiä ei enää punamullattu, joten uudet hirret erottuvat vaaleampina vielä 1930- ja 1940-luvun valokuvissa.²³⁴

²²⁹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

²³⁰ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²³¹ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

²³² Vuosilukukaiverrus navetan seinässä.

²³³ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Navettarakennus (rak.n:o 4-8). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 9.9.1992, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²³⁴ Valokuvat Lamminahosta 1920-1950-luvuilta, Lamminahon valokuva-albumit, Museoviraston arkisto.

1900-luvun alku lisäsi Lamminahon rakennusten määrää. Uudempi riihi rakennettiin muistitiedon mukaan vuonna 1900.²³⁵ Vuoden 1907 valokuvassa rakennus näkyy jo taustalla.²³⁶ Riihi oli rakenteeltaan hyvin samanlainen kuin vanha riihi, joskin hieman edellistä pienempi. Katemateriaalina oli todennäköisesti jo päre, sillä navetta ja luhti oli vaihdettu malakakatosta pärekatteisiksi jo toistakymmentä vuotta aiemmin.²³⁷ Tämä uudempi riihi ehti olla käytössä noin vuoteen 1918 asti, jolloin vuotta aiemmin puimaosuuskunnalle ostettu puimakone syrjäytti käsin puinnin.²³⁸

Kellari on todennäköisesti rakennettu vuonna 1906.²³⁹ Se rakennettiin kylmämuuraamalla isoista kivistä hiekkaiseen joentörmään maalattaisena. Sisälle rakennettiin laareja ruokien säilytykseen. Portaat kellariin tehtiin isoista luonnonkivistä, samoin porrashuoneen seinät maanpinnan alapuolella. Portaikolle tehtiin hirsistä salvomalla pieni huone ja katettiin luultavasti suoraan päreillä. Itse kellariosa jätettiin kattamatta.²⁴⁰

Kuva 144. 1930-luvun alussa otetussa valokuvassa oikealla näkyvä kellari on vielä eteistä lukuun ottamatta kattamaton.

© Lauri Korhonen, 1930-luku, *Lamminahon albumit*, MV.

²³⁵ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

²³⁶ Valokuva Kalle, Matti ja Jenne Lamminahosta tallin edessä hevosten kanssa v. 1909, valokuvaaja Jussi Partanen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²³⁷ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

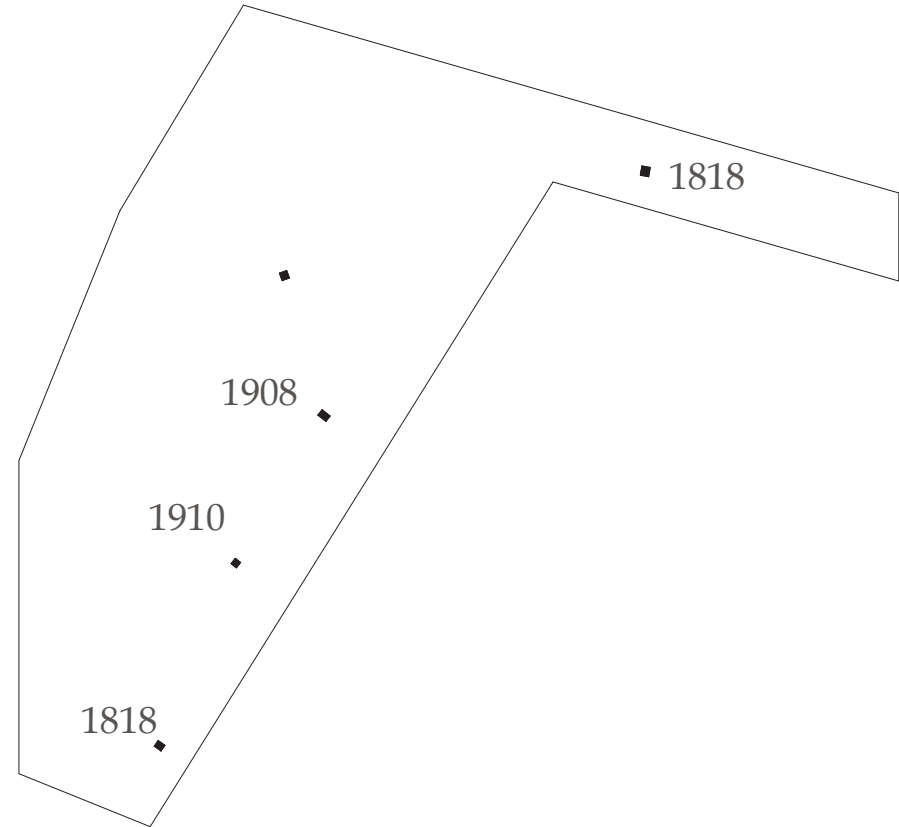
²³⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Kirje maanviljelijä Juho Lamminaholle kauppiaalta 5.8.1917, Museoviraston arkisto; Kuitti Juho Lamminaholle Pohjois-Suomen Maanviljelyskauppa oy:ltä 17.8.1917, Museoviraston arkisto.

²³⁹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁴⁰ Valokuva Lamminaholaisista päärakennuksen joenpuolella "1930-luvun alussa", luultavasti vuosien 1930-1934 välillä, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Monet säilyneistä ladoista ovat 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä. Alariihilato on rakennettu vuonna 1907,²⁴¹ jolloin todennäköisesti purettiin ennen tien laidassa samalla etäisyydellä joesta sijainnut heinälato ja rakennettiin uusi nykyiselle paikalle. Yläriihilato on vuodelta 1908,²⁴² jolloin vain uusittiin paikalla sijainnut vanha lato rakentamalla uusi tilalle. Vittasuon toinen lato on rakennettu vuonna 1908 ja Vittasuon kolmas lato vuonna 1910.²⁴³ Myös nyt jo veden nousun tieltä purettu rantalato rakennettiin samoihin aikoihin. Todennäköisesti jo ennen näitä on suunnilleen samoilla paikoilla sijainnut heinälatoja, joista osa on korvattu uudella, mutta osa on saattanut olla kokonaan uusia niittyjen laajentumisen tai sadon kasvun lisäämän tarpeen takia.

Vuonna 1904 tilan tuleva perijä Juho Lamminaho osti osan tilasta.²⁴⁴ Tila oli muuten edelleen hänen isänsä Tuomas Lamminahon ja tämän vaimon Marian omistuksessa. Tuomaksen tyttäret naittiin muualle emänniksi ja yksi kuudesta pojasta muutti muualle, mutta tilalle jäi perheellisen Juhon lisäksi neljä naimatonta veljestä: lisäksi eli Iikka, Matti, Viktor eli Vikke sekä Kaarlo eli Kalle.²⁴⁵

Kuva 145. Vittasuon latojen rakennusvuodet perimätiedon mukaan. Viides lato sijaitsi nykyisten 3. ja 4. ladon välissä. Sen rakennus- tai purkuajankohdasta ei ole merkintöjä, mutta lato näkyy vuoden 1950 kartassa.
© Noora Puustinen 2014.

241 Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

242 Ibid.

243 Ibid.

244 Kauppakirja Lamminahon tilasta vuodelta 1904, Museoviraston arkisto.

245 Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, ss. 14-16.

Oston yhteydessä tilan asuinrakennusta uudistettiin: ainakin kuistin kate vaihdettiin laudasta päreeksi ja kuistin yläpuolella olleeseen aukkoon laitettiin ikkuna. Samalla vaihdettiin kamaripäädyssä olleet kuusiruutuiset ikkunat neliruutuisiksi ristinmallisiksi. Pirttiin jäi kuitenkin edelleen kuusiruutuiset

ikkunat. Rakennusta on voitu myös esimerkiksi kengittää, jolloin uusiin hirsiin kaiverrettiin vuosiluku 1904. Vuoden 1908 valokuvassa pirttipäädyn alimmat hirret näyttävätkin hieman ylempää vaaleammilta.²⁴⁶

Kuva 146. Lamminahon päärakennus vuonna 1908.

© *Lamminahon albumit, MV.*

²⁴⁶ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon päärakennuksesta vuodelta 1908, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 147. Lamminahon päärakennus vuonna 1908.

Lamminaholaisia vasemmalta oikealle: Iikka, Matti, Iida, Aune, Aini, Vikke, Jussi eli Juho, Kalle, Jenny Sirviö, Maria ja Tuomas.

© Lamminahon albumit, MV.

Lähes heti perään 1900-luvun alussa asuinrakennuksessa tehtiin suurempiakin muutostöitä. Remontti ajoittuu vuosille 1909-1911,²⁴⁷ mikä tuntuisikin luontevalta, sillä talon miespuolinen pää vaihtui vuonna 1909 Tuomas Lamminahon kuollessa, vaikka tila jäi edelleen leski Maria Lamminahon omistukseen parin tekemän testamentin mukaisesti.²⁴⁸ Valokuvien perusteella voidaan ajoittaa muutokset vuosien 1908-1920 välille ja päätellä tehdyt toimenpiteet. Asuinrakennusta parannettiin joka nurkalta: entinen, luonnonkivistä ladottu kivijalka vaihdettiin säännöllisiksi harkoiksi hakattuihin kiviin ja rakennuksen tuohi-malkakatto vaihdettiin pärekatteiseksi. Rakennus myös kengitettiin samalla, mikä selittäisi vuosilukukaiverruksen 1904 siirtymisen myöhemmin rakennettavaan isolatoon. Pihan puolella ollut avokuisti korvattiin rakentamalla tilalle uusi, isompi umpikuisti. Kuistista tehtiin kolmiosainen: ovesta vasemmalle tehtiin miesten konttuuri, josta kuljettiin portaiden kautta kuistin ylisille. Vastaavasti kuistitilan oikealle puolelle rakennettiin naisten konttuuri naisten työkalujen säilytystä varten. Kuistin pärekatto jatkoi asuinrakennuksen lapetta, mutta siihen tehtiin ristipääty oven yläpuolelle. Oven kummallekin puolelle sekä yläpuolelle sijoitettiin moniruutuiset ikkunat tuomaan valoa kuistille ja oven kautta myös porstuaan. Kuisti verhoitiin kauttaaltaan vaakapaneelilla ja maalattiin vaaleaksi. Samalla vaihdettiin asuinrakennuksen joen puolen sivulla sekä päädyissä ollut pystyrimavuoraus kuistin kanssa samanlaisella vaakaverhouspaneelilla. Asuinrakennuksen ikkunoita suurennettiin ja ne vaihdettiin nykyisenmallisiksi T-ikkunoiksi.²⁴⁹ Asuinrakennuksen pirtin puoleiseen päätyyn kiinnitettiin lisäksi vuonna 1918 lippusalko nousemaan harjalta ylöspäin.²⁵⁰

Kuva 148. Lamminahon päärakennus muutosten jälkeen. Kate, vuoraus ja ikkunat ovat vaihtuneet. Päädyssä näkyy lippusalko. Kuva 1930-1940-luvulta.

© Lamminahon albumit, MV.

²⁴⁷ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämä Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 96.

²⁴⁸ Sihvo, op.cit., s. 16.

²⁴⁹ Valokuva Lamminahon päärakennuksesta vuodelta 1908, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-1920-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁵⁰ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Valokuva Lamminahosta joelta ehkä 1910-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 149. Lamminahon pirtin leivinuuni on 1900-luvun alusta. Kuva pirtistä 1960-luvulta.

© Lamminahon albumit, MV.

Suurin muutos tapahtui kuitenkin rakennuksen sisällä, kun ennen savupirttinä olleeseen pirttiin muurattiin uusi uloslämpivä uuni ja katolle muurattiin sille uusi piippu. Pirttiin tehtiin paneelista lähes vaakasuora laipio ja sen savusta mustuneet seinät piilutettiin puhtaalle puupinnalle. Pirttiin tehtiin nykyinen kiinteä sisustus. 1910- ja 1920-luvun kuluessa myös porstuan perällä, köökin vieressä sijaitseva viilihuone muutettiin nukkuttavaksi köökikamariksi Maria-mummolle.²⁵¹ Huoneeseen muurattiin uuni tilan lämmitystä varten.²⁵² Ennen kylmästä viilihuoneesta voitiin tehdä uusi nukkumatila, koska ruokien kylmäsäilytystä varten oli 1900-luvun alussa tehty kivikellari puojin viereen ja asuinrakennuksen uuden kuistin naisten konttuuriin voitiin siirtää viilihuoneessa olleet tarve-esineet.²⁵³ Vuonna 1920 pirtin itänurkkaan tehtiin laudasta pari metriä sivuiltaan oleva koppi, jossa osa tilalla asuvista naimattomista sedistä nukkui.²⁵⁴

²⁵¹ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

²⁵² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁵³ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

²⁵⁴ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Asuinrakennuksen katteen muutosta seurasi 1900-luvun alkupuolella lukuisten muiden rakennusten katemateriaalin vaihtaminen malka-katosta pärekatoksi. Todennäköisesti suurin osa Lamminahon rakennuksista on ollut 1800-luvun loppupuolella vielä malkakatteisia, sillä pärekaton tarvitsemat halvat tehdasvalmisteiset naulat yleistyivät vasta 1850-luvun jälkeen ja pärekatto levisi Kainuuseen vasta 1930-luvulle tultaessa.²⁵⁵ Ennen pärekattojen leviämistä Lamminahoon, vain talon silloinen avokuisti on todistettavasti ollut lautakatteinen,²⁵⁶ Panu Kailan arvelun mukaan myös vanha ruumenhuone eli riihilato on saattanut olla lautakatteinen.²⁵⁷ Vuonna 1885 luhti ja navetta olivat jo pärekattoisia, mutta viinakööki, vanha riihi, vanha talli ja pienet aitat ovat vuoden 1885 valokuvissa malkakattoisia.²⁵⁸ 1930-luvun valokuvissa kaikissa rakennuksissa on jo pärekatto, joten 1900-luvun alkupuolella asuinrakennusta seurasivat pärekattoiset ulkorakennukset.²⁵⁹ Vuonna 1930 on katettu vanha talli päreillä,²⁶⁰ mutta on vaikea sanoa onko tuolloin rakennukseen ensimmäistä kertaa tehty vai uusittu pärekatto. Katteiden vaihdon lisäksi tämän aikavälin aikana pienet aitat on siirretty nykyisille paikoilleen.²⁶¹

Kuva 150. Naisten aitta vuonna 1942. Vuoliaiset näyttävät vasta uusituilta.
© Lamminahon albumit, MV.

²⁵⁵ Hannu Tomminen: "Malkakatosta peltiin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, s. 94.

²⁵⁶ Valokuva Lamminahon päärakennuksesta pihan puolelta vuodelta 1908, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁵⁷ Panu Kaila: "Korjaustarkastus 15.10.1976 Lamminaho, Vaala", Museoviraston arkisto.

²⁵⁸ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁵⁹ Valokuvat Lamminahosta 1920-1940-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁶⁰ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

²⁶¹ Valokuva navetan katolta puojille ja aitoille 1930-1940-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Lähes samalle aikavälille, vuosien 1909-1930 välille, ajoittuu valokuvien perusteella navetan ja tallin välisen solan umpeen laudoittaminen ja uuden käymälän rakentaminen synyneen solan taakse irti maasta, tunkion yläpuolelle. Solaan asennettiin ovi pihan puolelle, sen päälle pieni ikkuna ja yläosa peitettiin laudoilla. Käymälästä tehtiin kaksiosainen: sisään tullessa oikealle sijoitettiin miesten puoli ja vasemmalle naisten puoli.²⁶² Vanha tallin takana ollut käymälä oli jonkin aikaa käytössä uuden käymälän valmistumisen jälkeenkin, mutta se purettiin 1930-luvulle tultaessa pois.²⁶³

1920-luvulla määrättiin Pyterän mylly purettavaksi, vaikka sen säilyttämiselle yritettiin vielä saada lupaa 1926.²⁶⁴ Määräyksen jälkeen mylly todennäköisesti purettiin varsin pian, sillä sen katsottiin haittaavan tukinuittoa. Mylly oli todennäköisesti käynyt jo liian pienitehoiseksi talouden kasvaessa, sillä jo vuonna 1919 Lamminahosta on käyty muualla myllyllä.²⁶⁵

Kuva 151. Entiseen käymälään johatava sola. Ovi on nykyään naulattu kiinni.

© Elina Jaara, Laura Liikamaa, Jonna Silvo, Petri Vähäkangas, Petteri Rintamäki 2011.

Kuva 152 (viereinen sivu). Lamminahon pihapiirin rakentuminen vuosien 1850-1920 välillä. Vaaleammalla merkittyjen rakennusten sijainti on arvio.

© Noora Puustinen 2014.

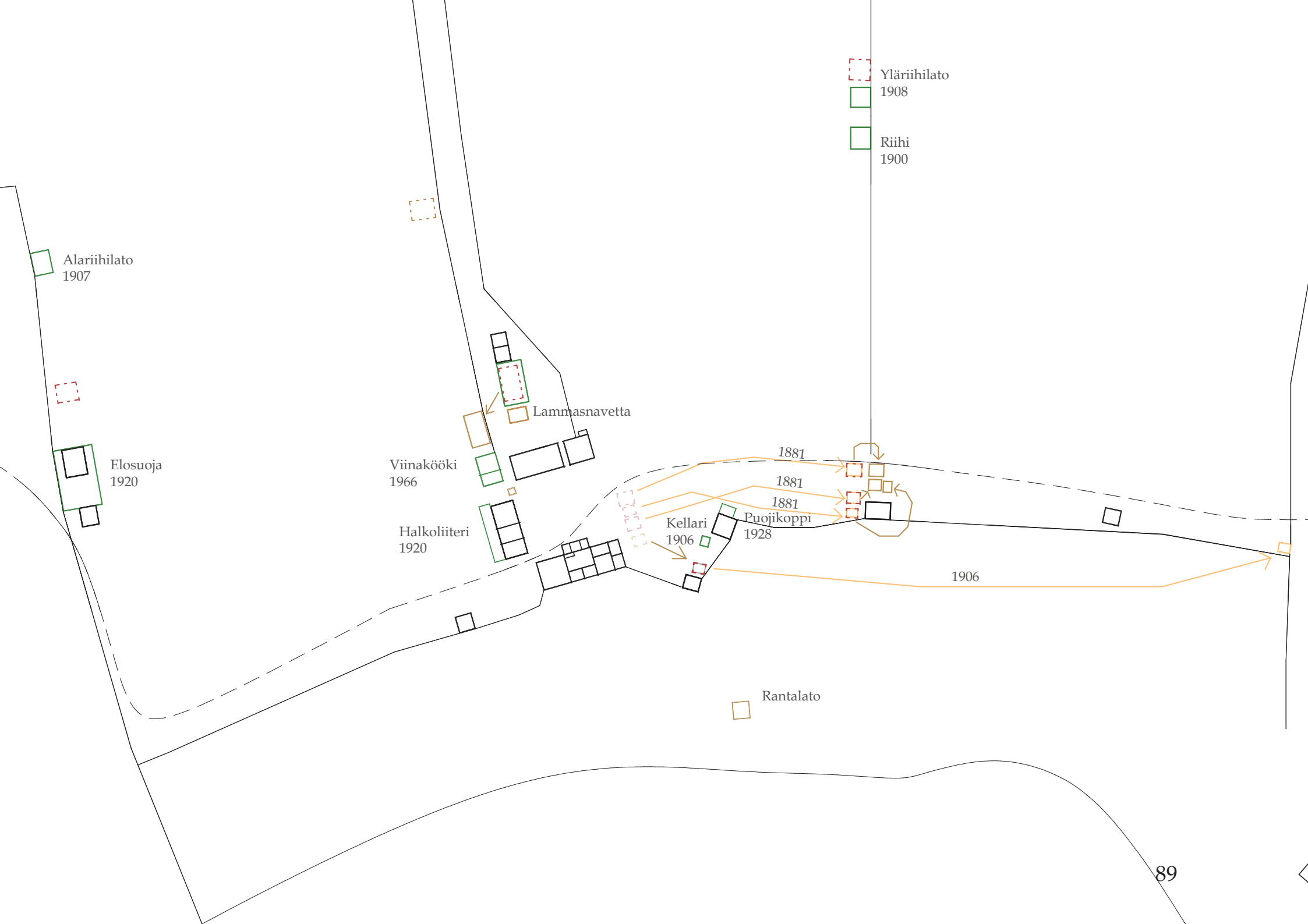
- Uusi rakennus
- Rakennus, jonka tarkka valmistusmisajankohta ei ole tiedossa
- Siirretty rakennus
- Purettu tai siirretty rakennus
- Rantaa kulkeva kärrytie

²⁶² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁶³ Valokuva Iikka Lamminahosta karjakujalla 1930-luvulla, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁶⁴ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 65.

²⁶⁵ Muistiinpanot maatalouskalenterissa v. 1916, ollut käytössä myös vuosina 1917-1919. Museoviraston arkisto.

Yläriihilato
1908
Riihi
1900

Alariihilato
1907

Elosuoja
1920

Viinakööki
1966

Halkoliiteri
1920

Lammasnavetta

Kellari
1906

Puojikoppi
1928

Rantalato

1881

1881

1881

1906

2.3.4. Teollinen rakentaminen rantautuu Lamminahoon. 1930-1960.

Kuva 153. Lyydia Lamminaho talonsa ikkunalla 1942.
© Reino Sirviö 1942, *Lamminahon albumit*, MV.

Juho Lamminaho sai vaimonsa Lyydian kanssa 7 lasta, jotka kaikki olivat tyttöjä. Heistä kaksi menehtyi alle 15-vuotiaana ja yksi sisaruksista 22-vuotiaana. Vuosien 1930-1950 aikana Maria Lamminaho ja hänen poikansa kuolivat jättäen omaisuutensa Juhon tyttärille. Sisarusparven nuorin, Hanna Lamminaho, lunasti osuutensa perinnöstä lähtiessään tilalta muualle töihin. Lamminahoa ei kuitenkaan tässäkään vaiheessa jaettu, mikä oli aina ollut suvun periaatteena. Niinpä omistajiksi jääneet Aini, Aune ja Iida asuivat ja hoitivat tilaa yhdessä aina 1960-luvulle asti, kunnes he muuttivat talviksi pois Lamminahosta.²⁶⁶

Kuva 154. Lamminahon tyttäriä: takana Iida, Hanna, Aune, edessä Jenne ja kuvaaja Lauri Korhonen vuonna 1933.
© Lauri Korhonen 1933, *Lamminahon albumit*, MV.

²⁶⁶ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, ss. 14-16.

Erilaisten maatalouden työkalujen ja erityisesti ajokalujen lisääntyessä ryhdyttiin rakentamaan niille lautarakenteisia kylkiäisiä vanhojen hirsirakennusten vierustoille. Lauta oli halpaa, joten oli kannattavampaa rakentaa kylmiä vajoja laudasta kuin salvosnurkkaisina hirsirakenteina.²⁶⁷ Ensimmäisenä kevyellä runkorakenteella ja lautaseinillä tehtiin elosuoja, vanhan riihen ympärille rakennettu vaja erilaisille peltotyövälineille. Elosuojan valmistumisajankohtana on 1920.²⁶⁸ Ennen vuotta 1915

suojaa ei ole tehty, sillä uutena rakennuksena se olisi varmasti lisätty vuoden 1915 omaisuusluetteloon.²⁶⁹ Myös toinen lautarakenteinen kylkiäinen tehtiin samana vuonna luhdin taakse.²⁷⁰ Koko rakennuksen mittainen halkoliiteri jatkoi luhdin lapetta. Vuonna 1928 rakennettiin puojiin oma kylkiäinen ajokaluille.²⁷¹ Rakennukseen tuli aluksi lautakatto ja takasivulle pieni akkuna.²⁷²

Kuva 155. Puoji ja puojikoppi, taustalla näkyy myös vanhan tallin taakse tehty venevaja. 1940-luku.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 156. Rakennusteollisuus pyrki korvaamaan perinteistä hirsirakentamista omilla tuotteillaan. Mainos 1950-luvun Maatalouskalenterista.

© MV.

²⁶⁷ Panu Kaila: "Hirsipinnasta höyläpaneeliin", *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia*, toim. Panu Kaila, Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987, s. 32-33.

²⁶⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta heinäkuussa 1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁶⁹ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

²⁷⁰ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

²⁷¹ Kaisa Siika-aho: "Lamminaho: Puoji ja puojikoppi. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 31.8.1993.

²⁷² Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 157. Iikka Lamminaho ja talon traktori, Fordson vuosimallia 1935. Kuva 1940-luvulta.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 158. Iikka Lamminaho traktorikopin takaovella 1940-luvulla.

© Lamminahon albumit, MV.

Vuonna 1935 maatalan viljely koki suuren muutoksen, kun tilalle hankittiin traktori.²⁷³ Uudelle tulokkaalle tehtiin oma suo- ja vanhan tallin ja pajan väliin juuri Fordsonille mitoitetuna.²⁷⁴ Traktorikopin rakenne oli suunniteltu siirrettäväksi, mutta tarvetta kopin siirrolle ei kuitenkaan myöhemmin ollut.²⁷⁵ Niinpä se jäi alkuperäiselle paikalleen. Viimeinen varsinainen kylkiäinen on vanhan tallin taakse tehty vaja. Sen valmistumisvuosi perimätiedon ja sahauslaskujen perusteella on 1936.²⁷⁶

Kuva 160 (viereinen sivu). Lamminahon pihapiirin rakentuminen vuosien 1930-1960 välillä. Vaaleammalla merkittyjen rakennusten sijainti on arvio.

© Noora Puustinen 2014.

- Uusi rakennus
- Rakennus, jonka tarkka valmistusmisajankohta ei ole tiedossa
- Purettu tai siirretty rakennus
- Rantaa kulkeva kärrytie

²⁷² Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁷³ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

²⁷⁴ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁷⁵ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

²⁷⁶ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

Lantala
1950

Kellarin katto
n. 1934

Venevaja
1936

Traktorikoppi
1935

Kuva 161. Aune kaivolla 1940-luvulla.

© *Lamminahon albumit, MV.*

Vaikka lauta olikin yleistynyt rakentamisessa, tehtiin Lamminahoon 1930-luvulla edelleen rakenteita myös hirrestä salvomalla. Vuonna 1930 uusittiin pihassa olleen kaivon hirsinen kehto eli kehikko lamasalvoksin.²⁷⁷ Vuonna 1936 kaivoon ostettiin uusi puinen käsipumppu,²⁷⁸ jota jouduttiin korjaamaan useaan otteeseen 1940-luvulla.²⁷⁹ Jo ennen uuden pumpun ostoa oli luovuttu korkeasta vinttikaivosta,²⁸⁰ joka esiintyy vielä 1800-luvun lopun valokuvissa.²⁸¹ Veden saanti oli erityisesti karjanhoidon kannalta tärkeää ja kaivoja oli tilalla useita ja osa käytössä yhtä aikaa.²⁸²

Toisin kuin kaivo, kellarin katon kehikko tehtiin taas lautarakenteisena. Vuonna 1930 vain kellarin portaikko oli ympäröity hirsiseinin ja pärekatolla ja varsinainen kellari oli vain kumpare maassa,²⁸³ mutta vuoteen 1934 mennessä kellarin ympärille tehtiin matala rankarakenteinen kehä ja sen tukemana vuoliaisrakenteinen harjakatto.²⁸⁴ Päädyt peitettiin laudoilla. Katto yhdistettiin aiemmin tehtyyn portaikon kattoon, mutta siihen jätettiin pieni tasoero kattotasojen välille.

²⁷⁷ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

²⁷⁸ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁸¹ Valokuvat Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁸² Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

²⁸³ Valokuva Lamminaholaisista päärakennuksen joenpuolella "1930-luvun alussa", luultavasti vuosien 1930-1934 välillä, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva joelta Lamminahoon 1900-luvun alusta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

²⁸⁴ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 162. Kellarikin on katettu. Kuva vuodelta 1942.

© Annukka Partanen 1942, *Lamminahon albumit*, MV.

Savusauna alkoi olla vanhanaikainen ja ilmeisesti myös huonokuntoinen, joten alkuvuodesta 1930 Lamminahoon valmistui uusi sauna viinaköökiin.²⁸⁵ Ennen viinakööki koostui kahdesta tilasta, joista etummainen toimi karjakeittiönä ja taaempi, perikehä, varastotilana.²⁸⁶ Perikehä jaettiin väliseinällä kahteen osaan, joista lounaanpuoleisesta tehtiin pukuhuone ja taaemmasta varsinainen sauna. Saunaan tehtiin uusi kiuas, jolle saattoi olla jo paikka viinan polton ajalta perikehän karjakeittiön vastaisessa nurkassa. Lattiat valettiin sementistä. Samalla on mahdollisesti kengitetty karjakeittiön puoli, sillä vuosien 1930-1950 valokuvissa viinaköökin karjakeittiön ulkohirret ovat selvästi muita vaaleampia ja uudempia. Uusitut hirret jätettiin ehkä punamultaamatta, jolloin ne erottuivat pitkään vanhemmista hirsistä. Uuden saunan valmistuessa vanha savusauna jäi pois käytöstä. Viinaköökissä ollutta saunaa korjailtiin vielä 1946 muuraamalla saunaan uusi kiuas²⁸⁷ ja jälleen uusimmalla kiuas peltikuorisena 1955.²⁸⁸ 1958 muuria korjattiin tai uusittiin sekä lisättiin karjakeittiön ja saunan väliseen seinään pieni ikkuna.²⁸⁹

Kuva 159. Lamminaho talvella 1935. Traktorikoppi on rakenteilla.

© Lauri Korhonen 1935, *Lamminahon albumit*, MV.

²⁸⁵ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi. Museoviraston arkisto.

²⁸⁶ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁸⁷ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

²⁸⁸ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1955, Museoviraston arkisto.

²⁸⁹ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino.

Kuva 163. Valokuva 1930-luvun alusta. Rantatädolle ei ole vielä aita.

© Arvi Korhonen Lamminahon albumit, MV.

Kuva 164. Valokuva 1930-luvun puolivälin jälkeen. Rantaan on tehty uusi riukuaita.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 165. Köökin seinät olivat osin valkeaksi maalatut. Iida sepraattorin ääressä.

© Reino Sirviö 1942, Lamminahon albumit, MV.

Pienempiä 1930-luvun rakennustöitä olivat vanhan talin kattaminen uudelleen päreillä vuonna 1930²⁹⁰ sekä miesten ja naisten aittojen katteen uusiminen 1930-luvun aikana.²⁹¹ 1930-luvun alkupuolella tehtiin myös uusi aitalinja kulkemaan puojin takaa rantatörmän heinäladolle ja edelleen jokeen asti.²⁹² Vuosikymmenen puolivälin kuvissa näkyy myös kellarin nurkalta tälle uudelle aitalinjalle laskeva aita, jota ei varhaisemmissa eikä myöhemmissä kuvissa enää ole.²⁹³ Asuinrakennuksessa tehtiin maalaustöitä ainakin köökissä, jonka hirsiset seinät maalattiin 1930,²⁹⁴ sekä pirtissä, jonka lattia maalattiin vuonna 1934.²⁹⁵ Myös 1930-luvun loppuvuosina on ostettu maalia, joten maalauksia on tehty todennäköisesti muissakin huoneissa.²⁹⁶ Kamareiden seinät ovat kuitenkin olleet paperoituja jo 1800-luvulta lähtien. Köökkikamarissa ja tuvassa seinät on päällystetty suoraan hirsipinnan päälle sanomalehdillä. Samoin tuvan perikamariin on aikanaan kiinnitetty suoraan hirsiiin sininen tapetti. Näiden päälle ja muissa kamareissa alimmaksi on kiinnitetty pinkopahvit, todennäköisesti 1900-luvun alussa. Tuvan perikamarin alin pinkopahvin päälle lisätty tapettikerros on 1920-1930-luvuilta, ja köökikamarin tapetti 1930-1940-luvulta.²⁹⁷

²⁹⁰ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

²⁹¹ "Korjaustarkastus 13.9.1978, Vaala, Lamminahon talo", Museoviraston Rakennushistorian osasto, Museoviraston arkisto

²⁹² Valokuvat Lamminahosta 1930-luvun alkupuolelta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁹³ Valokuvat Lamminahosta 1920-1950-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

²⁹⁴ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

²⁹⁵ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitom', Museoviraston arkisto; Lamminahojen muistivihko. Museoviraston arkisto

²⁹⁶ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitom', Museoviraston arkisto.

²⁹⁷ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, Vaala - Päärakennus. Väritys suunnitelma ja maalausohjeet", 16.10.1995, Arkisto Helena Hirviniemen arkisto.

Sotien aikana, 1940-luvun alussa, Lamminahon rakentaminen hiljeni. Vasta sotien jälkeen, heti vuonna 1945 asuinrakennukseen tehtiin jälleen kunnostustöitä. Talon köökin hella tehtiin uudelleen tiilistä muuraamalla.²⁹⁸ Taloon ostettiin myös tapetti- ja pahvirullia vuosina 1945 ja 1946,²⁹⁹ mutta todennäköisesti köökiin niitä ei käytetty, vaan talon edustavimpaan huoneeseen eli tupaan tai vasta 1930-luvulla kamariksi muutettuun köökikamariin. Pirtissä Vikke Lamminahon nukkumatilana ollut lautakoppi purettiin pois 1945 ja sen sijaan neljä vuotta myöhemmin 1949 rakennettiin levyrakenteinen nukkumakoppi pirtin etelänurkkaan setien ja myöhemmin myös talon tyttärien nukkumatilaksi.³⁰⁰ Muistitiedon mukaan asuintalon kuisille asennettiin myös pariovi 1940-luvulla,³⁰¹ mutta ovi saattaa olla huomattavasti vanhempikin, sillä arkistotietoja ovesta ei ole. Ovi esiintyy ainakin kaksilehtisenä jo ennen vuotta 1950 otetussa valokuvassa.³⁰²

Pihapiirin ravistuneita kattoja korjattiin heti sotien jälkeen useita. Navetan katto uusittiin vuonna³⁰³ ja luhdin katto 1947.³⁰⁴ Asuinrakennuksen pärekatto uusittiin vuonna 1945,³⁰⁵ jolloin samalla poistettiin pirttipäädystä ollut lippusalko ja tilalle lisättiin kamaripuolen pätyyn korkea, maahan asti tukeutuva salko.³⁰⁶

Kuva 166. Aini ja Iida Lamminaho.

© *Lamminahon albumit, MV.*

²⁹⁸ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 96; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomoto', Museoviraston arkisto.

²⁹⁹ Naisten tilikirja v. 1944-1945, Museoviraston arkisto.

³⁰⁰ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁰¹ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁰² Valokuva Aune Lamminahosta kaivolla 1940-luvulla, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³⁰³ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Navettarakennus (rak.n:o 4-8). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 9.9.1992, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁰⁴ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomoto', Museoviraston arkisto.

³⁰⁵ Ibid.; Kirje Iikkasedälle Hilkalta, Kälviällä 20 VI 45, Museoviraston arkisto.

³⁰⁶ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Valokuva Iikasta, Helenasta, Maija ja Heikki Luusuasta kaivolla 1950-luvun alusta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Iikasta, Helenasta, Maija ja Heikki Luusuasta kaivolla 1950-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 167. Valokuva Lamminahosta vuodelta 1934.
© Lauri Korhonen 1935, *Lamminahon albumit*, MV.

Sodan jälkeen aloitettiin myös maatalouden ulkorakennusten parannustyöt. Vuonna 1947 navettaan tehtiin suuret muutostyöt, joissa navetta sai pitkälti nykyisen sisustuksensa.³⁰⁷ Ennen tasalattialla käytävän molemmilla puolilla olleiden karsinoiden tilalle valettiin pihanpuolen laidalle sementistä korotettu syöttöpöytä ja siihen syöttökaukalot.³⁰⁸ Lehmille tehtiin puinen parsi syöttökaukaloiden eteen ja tien puoleiselle sivulle rakennettiin karsinoita vasikoille. Lattia valettiin sementistä ja keskelle valettiin betonista virtsakouru, joka johti nesteen navetan takana olevaan säiliöön. Parsien kohdalle tehtiin puinen alusta lehmille ja virtsakouru peitettiin laudoilla. Koska syöttöpöytä nosti lattian korkeutta pihan puolen laidalta, navetasta suoraan pihalle menevä ovi suljettiin sisäpuolelta, mutta sitä ei poistettu. Navetan luukkujen alla olleet vanhat pienet valoaukot korvattiin uusilla, isommilla ikkunoilla, jotka ovat edelleen navetassa.³⁰⁹

Navettarakennuksen muutostyöt jatkuivat 1949, kun talipäädystä siirrettiin talli isolatoon.³¹⁰ Hevosen korvaajaksi oli jo 1930-luvulla hankittu traktori,³¹¹ joten hevosia ei enää tarvittu tilalla useita. Navettarakennuksessa olleeseen talliin mahtui puolenkymmentä hevosta,³¹² mutta uuteen talliin tehtiin pilttuu vain yhdelle. Isolato jaettiin kahtia pariovien pihanpuoleisen laidan kohdalta ovien yläreunan korkeudelle asti hirsiseinällä ja syntynyt talliosa edelleen pitkittäissuuntaisella hirsiseinällä

eteiseen ja varsinaiseen talliin. Talliosaan tehtiin lankuista laipio ja pohjoisosaan portaat ylisille. Seiniin lisättiin kolme neliruutuista ikkunaa, kaksi talliin ja yksi eteiseen, sekä eteisen ulkoseinään puhkaistiin uusi ovi.

Seuraavaksi vuonna 1950 purettiin pois isoladon ja navetan välissä sijainnut lammasnavetta ja tilalle rakennettiin uuden tallin ja navetan yhdistävä lantala.³¹³ Se tehtiin sementistä valettujen peruskivien päälle rankarakenteisena ja verhoiltiin laudalla. Sisälle siirrettiin navetan takana olleet käymälät tallin viereiselle seinälle.

Tallin ja käymälöiden siirron seurauksena navettarakennuksesta purettiin pois pilttuut ja varsovalle hevoselle tehty karsina sekä purettiin käymälät navetan takaa. Käymälöihin kulkevasta solasta siirrettiin talliin puoleista seinää oven yläreunan korkeudelta asti koilliseen, jolloin tallin laitaan muodostui lampaille uusi korkea karsina, kun pätkä pihanpuolen laidasta lukien purettiin kokonaan pois. Navettaan puhkaistiin ovi pihaladosta lammaskarsinan edestä, entinen käymäläsolan pihasta vievä ovi naulattiin kiinni sisäpuolelta ja viereinen yksilehtinen ovi korvattiin isommalla pariovella. Tallin yliset purettiin kokonaan pois.³¹⁴

³⁰⁷ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³⁰⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁰⁹ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1920-1940-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³¹⁰ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³¹¹ Ibid.

³¹² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³¹³ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1956, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³¹⁴ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 168. Kartta vuodelta 1950. Lantala ei ole vielä rakennettu ja Vittasuolla on viisi latoa.

© Piirtänyt Y. Käki 1950, MV.

Kuva 169. Iikka karjakujalla 1930-luvun loppupuolella. Vanha käymälä on purettu, mutta navetan takana on vielä uudempi käymälä, sillä lantala ei ole vielä rakennettu.

© MV.

Kuva 170. Kuva pihaan elosuojalta. Lantala on vasta rakennettu ja vanha navetta eli liiteri on vielä paikallaan viinaköökin takana. 1950-1952.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 171. Pyykkilaituri 1950-luvun alussa.

© Hanna Lamminaho, 1950-l alku, Lamminahon albumit, MV.

Kuva 172. Ämpärit kuljettettiin joelta navettaan puusta ja narusta tehtyä linjaa pitkin. 1950-l.

© Hanna Lamminaho, 1950-l alku, Lamminahon albumit, MV.

Kuva 173. Joen veden nousun alta purettu rantalato talvimaisemassa.

© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 174. Kaivon hirsikehikko vaihdettiin betonirenkai-siin 1950.

© Lamminahon albumit, MV.

1950-luvun alku toi suuria muutoksia Lamminahon maisemaan. Taloon saatiin sähköt 1950,³¹⁵ jolloin pihapiiriin ilmestyi sähkölinja tolppineen. Samana vuonna pihassa oleva kaivo uudistettiin: hirsiset seinämät vaihdettiin betonirenkaisiin ja puinen käsipumppu purettiin.³¹⁶ Oulujoki Oy oli ostanut jokivarren maita rakenteilla olevien voimalaitosten altaita varten.³¹⁷ Niiden alta myytiin lukuisia pyöreistä hirsistä tehtyjä harvalatoja: Pyterän palstan ladot joen eteläpuolelta myytiin 1953, lisäksi

Alatokalta ja Löytölammilta myytiin latoja.³¹⁸ Joesta navetalle kulkeva ämpärinkuljetuslinja, puiset porrasaskelmat rannasta talolle ja veneitä ja pyykinpesua varten tehty laituri purettiin nousevan joen tieltä.³¹⁹

³¹⁵ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³¹⁶ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1956, Museoviraston arkisto; Valokuva Aune Lamminahosta kaivolla 1940-luvulla, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva likasta, Helenasta, Maija ja Heikki Luusuasta kaivolla 1950-luvun alusta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³¹⁷ Kartta Niskan kylästä tammi-maaliskuussa 1950, piirtänyt Y. Käki, Museoviraston arkisto. Karttaan merkitty Oulujoki Oy:n ostamat maat.

³¹⁸ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³¹⁹ Valokuvat Lamminahosta 1940-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Riihi oli jäänyt käyttämättömäksi käsikäyttöisen puima-koneen eli ryskyn myötä. Vastaavasti rysky myytiin vuonna 1953 puimaosuuskunnan muodostamisen ja traktorikäyttöisen puimakoneen oston takia.³²⁰ Riihi oli ilmeisen huonokuntoinen jo 1940-luvulla, sillä sitä ei vakuutettu vuoden 1943 palovakuutuksessa muiden rakennusten mukana.³²¹ Riiden parret olivat lahonneet ja romahtivat alas 1950-luvun alussa,³²² ja niinpä koko riiden sisukset päätettiin purkaa 1953-1954, jolloin kiukaan kivet siirrettiin porraskiviksi asuinrakennuksen kuistin eteen.³²³ Sen sijaan Vittasuolla olevat ladot jäivät edelleen käyttöön, ja niistä yhden pärekatto uusittiinkin vuonna 1952.³²⁴

Oulujoen voimalaitosrakentamisen myötä Lamminaho jäi Jylhämän ja Nuojuan voimalaitoksen väliin ja Oulujoen veden pinta nousi Lamminahon kohdalla syksyllä 1953 kaikkiaan 11 metriä. Vesi peitti alleen rantaniityt ja Lamminahon edessä olleet Talassaaren ja Koskisaaren ja kuohuva koski muuttui tasaiseksi virraksi. Veden nousu aiheutti sortumisia rantatörmissä, jotka eivät olleet ennen veden kanssa kosketuksissa sekä Lamminahon kaivon veden pilaantumisen.³²⁵ Vaikka Lamminahon valittivat Oulujoki Oy:lle jo vuonna 1956,³²⁶ myönnettiin joen tuhoista korvauksia vasta vuonna 1963.³²⁷ Veden nousun takia tehtiin uusi kaivo kotipellolle pihapiiristä riidelle päin vuonna 1954.³²⁸ Tämä kaivo palveli tilaa aina vuoteen 1963 asti, jolloin Lamminahoon saatiin kunnalta vesijohto.³²⁹ Samalla jokiveden käyttö tilalla loppui.

Kuva 175. Talassaari ja Lamminahon rantaa 1900-luvun alussa. Veden nousun myötä tilan edessä olleet saaret jäivät veden alle.

© Lamminahon albumit, MV.

³²⁰ Kuitti Iikka Lamminaholle Laitisen kauppa Oy:ltä 3.9.1953, Museoviraston arkisto.

³²¹ Suomen maalaisten keskinäisen vakuutusyhtiön palovakuutuskirja 29.3.1943, vakuutuksenottajana Maria Liisa Lamminahon perikunta, Museoviraston arkisto.

³²² Muistiinpanolappu, 9/1989, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto

³²³ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 16.6.1990, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³²⁴ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1952, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansito-mo', Museoviraston arkisto.

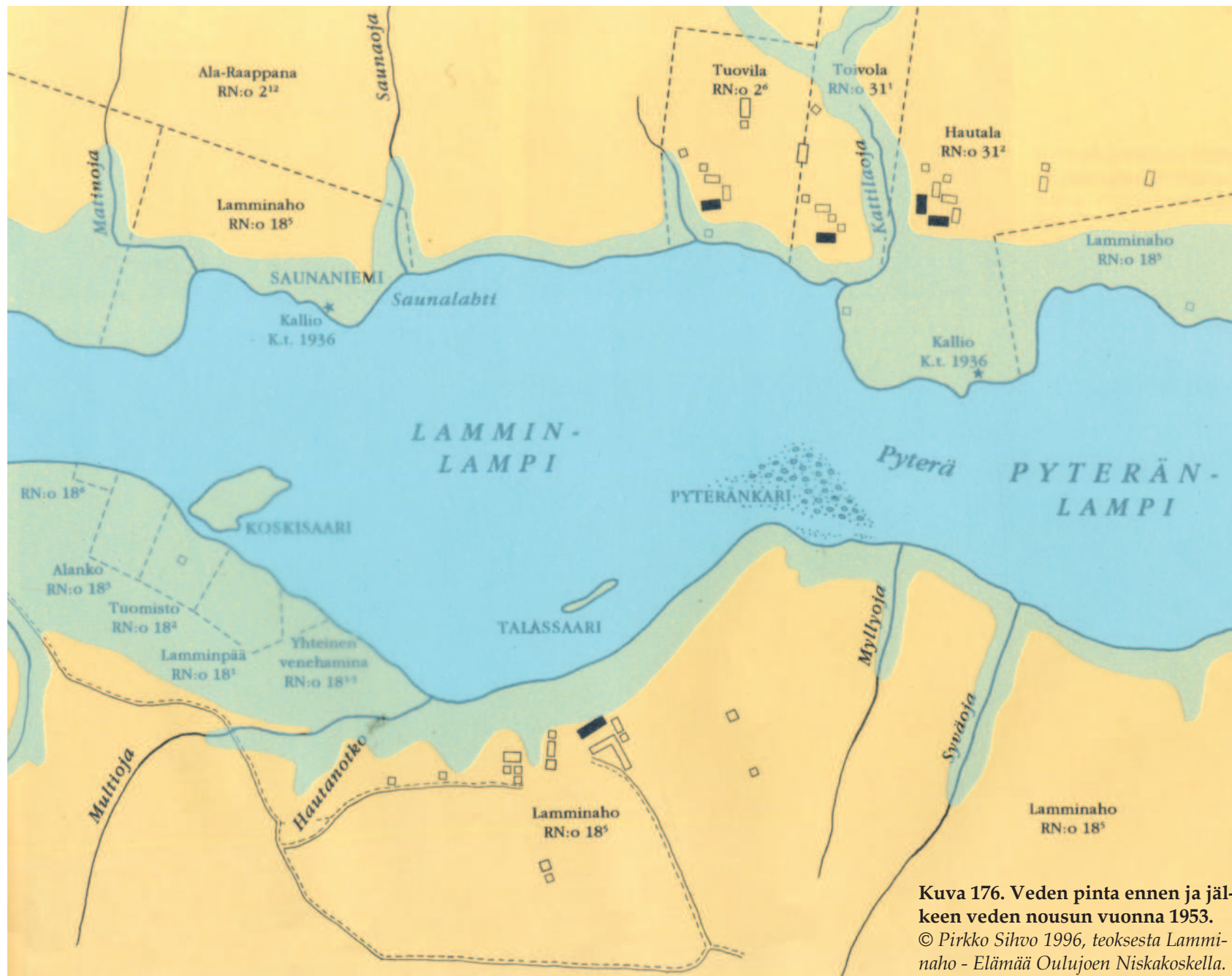
³²⁵ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, ss. 102-103

³²⁶ Kirje Maanviljelijä Iikka Lamminaholle Erkiltä, Oulu 6/5 1956, Museoviraston arkisto.

³²⁷ Kirjeet Lamminaholle Oulujoki Oy:ltä, sopimus korvauksista, Museoviraston arkisto.

³²⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastatteluista 1994-1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³²⁹ Ibid.

Kuva 176. Veden pinta ennen ja jäl-
keen veden nousun vuonna 1953.

© Pirkko Sihvo 1996, teoksesta Lammi-
nahon - Elämää Oulujoen Niskakoskella.

Kuva 177. Lamminahon lähestymissuunta oli 1900-luvun alussa joelta.
© Lamminahon albumit, MV.

Voimalaitosrakentaminen muutti ympäristöä vesialueen lisäksi myös maalla. Samana vuonna veden patoamisen kanssa 1953 valmistui uusi kantatie 77 eli nykyinen valtatie 22.³³⁰ Pääasiallinen kulkeminen siirtyi joelta tielle ja vanha joentörmää kulkenut kärrytie jäi pois käytöstä. Lamminahoonkin saavuttiin nyt pohjoisesta. Entinen karjakuja muuttui sisääntulotieksi ja lähestymissuunta Lamminahoon muuttui radikaalisti: entisestä takapihasta tulikin nyt ensimmäisenä vierailijalle näkyvä osa ja entinen pääjulkisivu jäivät näkymättömiin.

Kuva 178. Nykyään taloon tullaan 'takapihan kautta' entistä karjakujaa pitkin.
© Sinikka Rantalankila 2005.

Asuinrakennuksessa ryhdyttiin toteuttamaan sisätilojen remontointia jo ennen veden nousua. Vuonna 1952 asuinrakennuksen pihanpuolen sivu vuorattiin vaaleaksi maalatulla vaakalaudoituksella, muut sivut ja kuisti oli vuorattu jo aiemmin.³³¹ 1950-luvun loppuun mennessä rakennus myös maalattiin beigellä riihimaalilla kauttaaltaan,³³² sillä vuoden 1957 tai 1959 kuvassa pihan puolen julkisivu esiintyy varsin tuoreesti maalattuna,³³³ kun taas vielä 1950-l alussa kuvatussa valokuvassa rakennus on puunvärinen.³³⁴

³³⁰ Paavo Salmi: "Kärrypoluista valtateiksi. Teiden vaiheita 1600-luvulta alkaen", Laitasaari-historiablogi, viitattu 8.7.2014, <http://www.laitasaari.fi/karrypoluista-valtateiksi-osa-2>; Matti Grönroos: "Valtatie 22", Suomen pääteiden kuvauksia ja historiaa Grönroosin verkkosivuilla, viitattu 8.7.2014, <http://www.mattigrönroos.fi/Tiet/Vt22.htm>

³³¹ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Kuitti Iikka Lamminaholle Oulujoki Oy:ltä, Jylhämä 11.6.1952, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³³² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³³³ Valokuva 'tädin hautajaisista' Lamminahon päärakennuksen edestä vuodelta 1959, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³³⁴ Valokuva Lamminahon pihapiiristä 1950-luvun alusta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

Kuva 179. Asuinrakennus vuonna 1959. Pihan puoli on vasta vuorattu vaakalaudoilla.

© Lammiaton albumit, MV.

Kuva 180. Köökin liesi on vuodelta 1952.

© Noora Puustinen 2014.

Sisäpuolella aloitettiin 1952 useamman vuoden kestäneet uunien ja sisäpintojen muutostyöt. Ensimmäisenä vuonna remontoitiin kööki: huoneeseen asennettiin uusi valurautavalmisteinen, Högforsin valmistama Siro-liesi, huoneeseen tehtiin uudet kiintokalusteet ja seinät pinnoitettiin Enso-kovalevyillä.³³⁵ Samalla köökin ja köökikamarin välinen ovi tukittiin ja katto levytettiin Haltex-puukuitulevyillä.³³⁶ Vuosien 1952-1957 aikana pitkäkamarin ja pitkäkamarin perikamarin seinät levyt-

tiin huokoisella puukuitulevyllä, kaikki kamarit tapetoitiin³³⁷ ja niiden katot levytettiin Haltex-levyillä ja maalattiin sekä asennettiin sähköjohtoja ja valaisimia³³⁸. Vuoteen 1953 asti pitkäkamarissa ja tuvassa oli muuratut kakluunit.³³⁹ Tuolloin pitkäkamarin muurattiin peltikuorinen uuni eli pönttöuuni ja jokin toinen uuni, todennäköisesti tuvan uuni, vaihdettiin kakluunita pönttöuuniin vuonna 1956.³⁴⁰ Perikamarien ja köökikamarin pönttöuunit on muistitiedon mukaan muurattu jo aiemmin.

³³⁵ Liedien tarkastuslippu ja asennusohje, Högforsin tehdas, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Lasku Iikka Lamminaholle Erkki Laitiselta, Nuojua helmikuun 9p:nä 1952, Museoviraston arkisto; Lasku Iikka Lamminaholle Sekatavara kauppa Erkki Laitiselta, Nuojua maaliskuun 13p:nä 1952, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³³⁶ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³³⁷ Sekatavara kauppa Erkki Laitisen velkakirja 1950-1952, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, Vaala - Päärakennus. Väritys suunnitelma ja maalausohjeet", 16.10.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³³⁸ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto; Pirkko Sihvo: Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella, Museovirasto, Helsinki, 2006, s.96.

³³⁹ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁴⁰ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1953, Museoviraston arkisto; Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1956, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

Pihapiirin pieniin muutoksiin 1950-luvun loppupuolella kuuluu myös maitolavan teko uuden tien varteen vuonna 1956.³⁴¹ Ulkorakennusten sisätiloissa muutoksia tapahtui viinaköökissä: kiuas uusittiin tai ainakin korjattiin perusteellisesti vuonna 1955 ja karjakeittiön muuri korjattiin vuonna 1958.³⁴² Huonokuntoiseksi käynyt savusauna purettiin pois veden nousun eli vuoden 1953 jälkeen³⁴³ ja viinaköökin takana sijainnut, liiterinä toiminut vanha navetta vuoden 1950 jälkeen.³⁴⁴ Merkittävimpiä muutoksia oli kuitenkin katemateriaalin vaihtaminen päreestä sälehuopaan. Elosuojan katto vaihdettiin sälehuovalle vuonna 1958 ja asuinrakennuksen katto keväällä 1960.³⁴⁵ Asuinrakennuksen kuistin kate vaihdettiin jo edellisenä vuonna eli 1959.³⁴⁶ Asuinrakennuksen katteen vaihdon jälkeen ja ennen vuotta 1978 huopakatteen päreketon tilalle ovat lisäksi saaneet luhdin takana oleva halkoliiteri, puojikoppi sekä kellarin eteinen.³⁴⁷

1960-luvulla Lamminahossa tehtiin viimeiset muutostyöt navetan ja päärakennuksen sisätiloissa. Ikääntyneen äidin eli Lyidia Lamminahon elämän helpottamiseksi Lamminahoon päätettiin rakentaa sisä vessa, sauna ja pesuhuone.³⁴⁸ Yrjö Kataja esittää vuonna 1960 tekemissään suunnitelmissa saunan ja pesuhuoneen rakentamista porstuan nurkkaan.³⁴⁹ Oheen liittä-

Kuva 181. Lamminahon vanha savusauna purettiin 1950-luvulla.

© Lamminahon albumit, MV.

mässään kirjeessä hän kuitenkin toteaa tilan olevan kuitenkin liian pieni vessan rakentamiseksi samaan yhteyteen ja ehdottaa sen rakentamista jonkin kamarin nurkkaan ja oven avaamista siitä porstuaan.³⁵⁰ Suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu näiden piirustusten mukaan, vaan vessa rakennettiin esitetyn saunan paikalle pirtin vastaiselle seinälle porstuaan 1961.³⁵¹ Porstuassa olleet vintin portaat siirrettiin ulko-oven toiselle puolelle ja niiden entiselle paikalle rakennettiin pieni tila vessalle ja suihkul-

³⁴¹ Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomö', Museoviraston arkisto.

³⁴² Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1955, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomö', Museoviraston arkisto.

³⁴³ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁴⁴ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuosien 1950-1957 väliltä, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³⁴⁵ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1958, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja vuosilta 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomö', Museoviraston arkisto; Käsin kirjoitettu muistiinpanolappu, päivätty keväällä 1960, Museoviraston arkisto; Käsin kirjoitettu lasku Lamminaholle, Museoviraston arkisto; Muutos palovakuutukseen 16.3.1961, Suomen maalaisten keskinäinen vakuutusyhtiö, Museoviraston arkisto.

³⁴⁶ Valokuva 'tädin hautajaisista' Lamminahon päärakennuksen edestä vuodelta 1959, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³⁴⁷ Alfred Kolehmainen: Suomalainen talonpoikaistalo, Otava, Keuruu, 1979.

³⁴⁸ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

³⁴⁹ Yrjö Kataja: "Lamminaho, Vaala. Eteistilan muutospirustus", 1960, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁵⁰ Kirje neiti Lamminaholle Yrjö Katajalta, 13.11.1960, Museoviraston arkisto.

³⁵¹ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Laskuja Lamminaholle Laitisen Kauppa Oy:ltä 10/1961 ja 11/1961, laskut nro 892080, 892083, 892087, 892088, 892089, 892077 ja 892079, Museoviraston arkisto.

le. Vanhojen lattialankkujen päälle laitettiin Haltex-kuitulevy ja sen päälle valettiin uusi betonilattia.³⁵² Seinät tehtiin rankarakenteisina puusta.³⁵³

Sauna päädyttiin rakentamaan navettaan 1964.³⁵⁴ Samalla karjakeittiö siirrettiin vanhasta viinaköökistä navetan lounaispäätyyn. Päätyoven eteen tehtiin pieni eteistila, jonka oikealle puolelle sijoitettiin uusi karjakeittiö ja vasemmalle pukuhuone ja sen taakse sauna. Karjakeittiötä varten valettiin osa syöttöpöydän ruokakulhoista umpeen ja asennettiin iso muuripata vettä varten. Saunan kiukaalle muurattiin uusi piippu ja kiuas. Piipun ympärillä väliseinät tehtiin tiilestä, osa eristettyinä rankarakenteisina seininä.³⁵⁵ Pukuhuoneeseen ja saunaan laitettiin lakatut puupaneelit seiniin ja välikattoon, karjakeittiön seinät verhoiltiin lakatulla laudalla ja katto paneelilla.

1960-luvun alkupuolella, luultavasti vuoden 1961 tai 1964 muutostöiden yhteydessä, muutettiin myös porstuaa lämpimämmäksi paneloimalla seinät maalamattomalla pystyponttilaudoituksella. Paneloinnin sai myös kuistin porstuaa vastaava sisäseinä. Porstuaan tehtiin samalla verhous laipioon, sillä

siihen asti eteistilan kattona toimi vain niskojen päällä lepäävä harvalaudoitus. Todennäköisesti samassa yhteydessä on lisätty myös vanhan susioven ulkopuolelle uusi ovi, jolla on pyritty samaan yhdessä paneloinnin kanssa porstuaa lämpimämmäksi.³⁵⁶

1963 pirtistä purettiin pois levyrakenteinen nukkumakoppi pirtin etelänurkasta talon asukkaiden vähetessä.³⁵⁷ Myös vuonna 1964 tai 1965 sattunut vesivahinko porstuaassa vessan ja köökin välillä aiheutti korjaustöitä päärakennuksessa. Ajan uutuuksia oli myös puhelin, joka hankittiin taloon 1963.³⁵⁸

³⁵² Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³⁵³ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

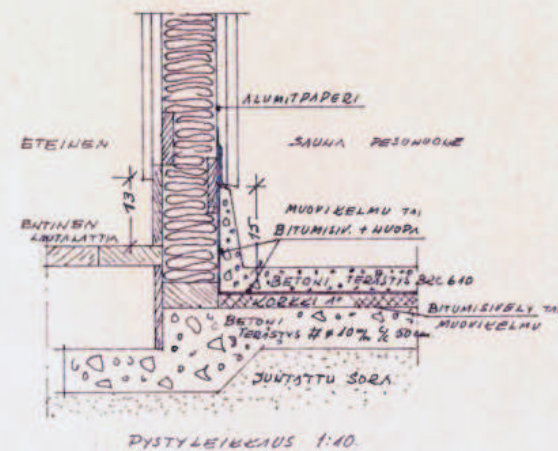
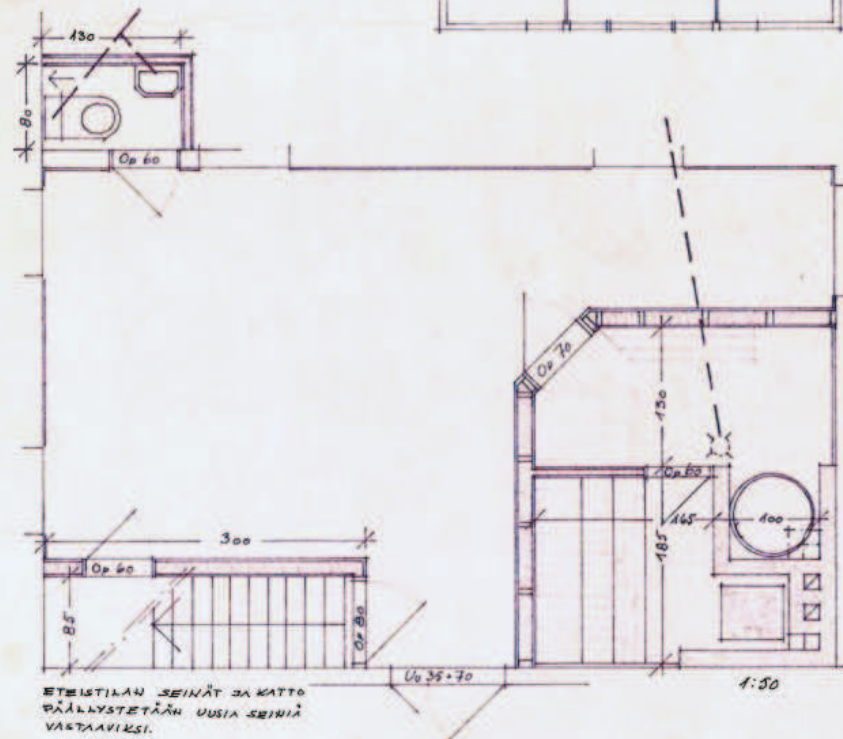
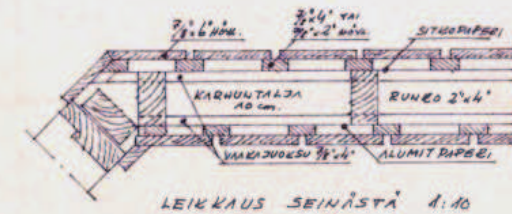
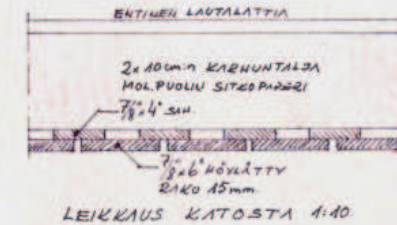
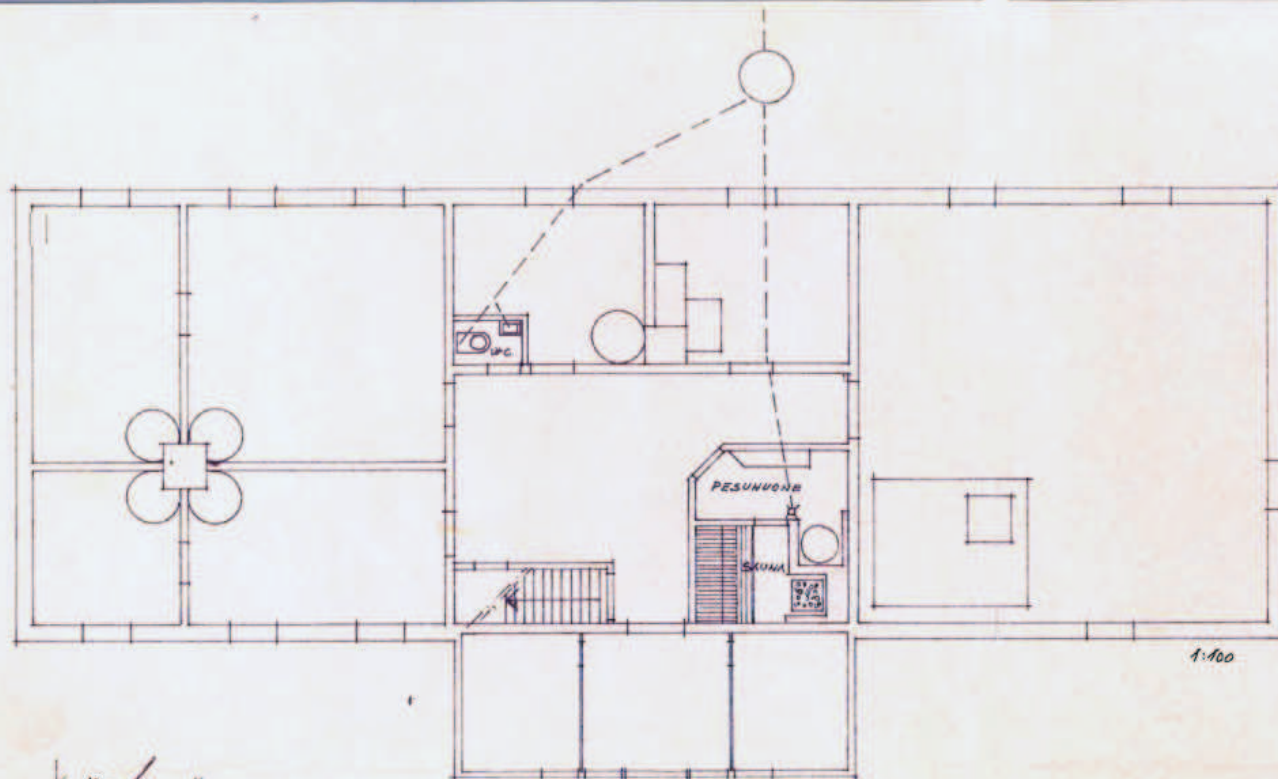
³⁵⁴ Eläkevakuutusmaksutilityksiä sekä palkkaluitteja Karmiselle ja Hakalle Aini Lamminaholta 1964, Museoviraston arkisto; Laskuja Lamminaholle Häikiö ja Poika -tavaratalolta 28/8, Museoviraston arkisto; sähköasennustöiden lasku Aini Lamminaholle Pällin Valo Oy:ltä 10.9.1964, Museoviraston arkisto.

³⁵⁵ Pekka Torsti: "Lamminahon karjakeittiön ja saunan sijoitus navettaan varattuun karjakeittiön paikkaan", muutostyölupapaperustukset, 25.5.1964, Rakennuslupa nro 41/1964, Vaala, Museoviraston arkisto.

³⁵⁶ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁵⁷ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁵⁸ "Lamminaho 1950-luvulla", Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 28.6.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

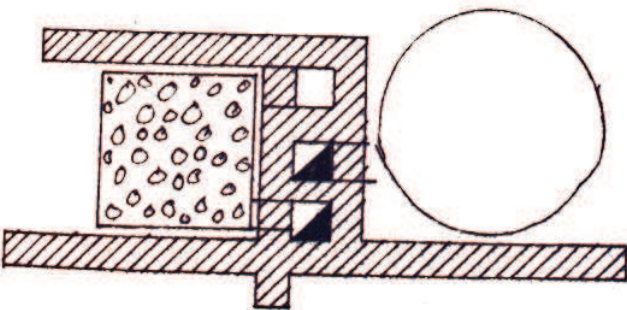

LAMMINAHÖ, VUOLA.
ETEISTILAN MUUTOSPIIRUSTUS 1:100. 4:00

DULU, LOKALUU - 60.
Heikkinen

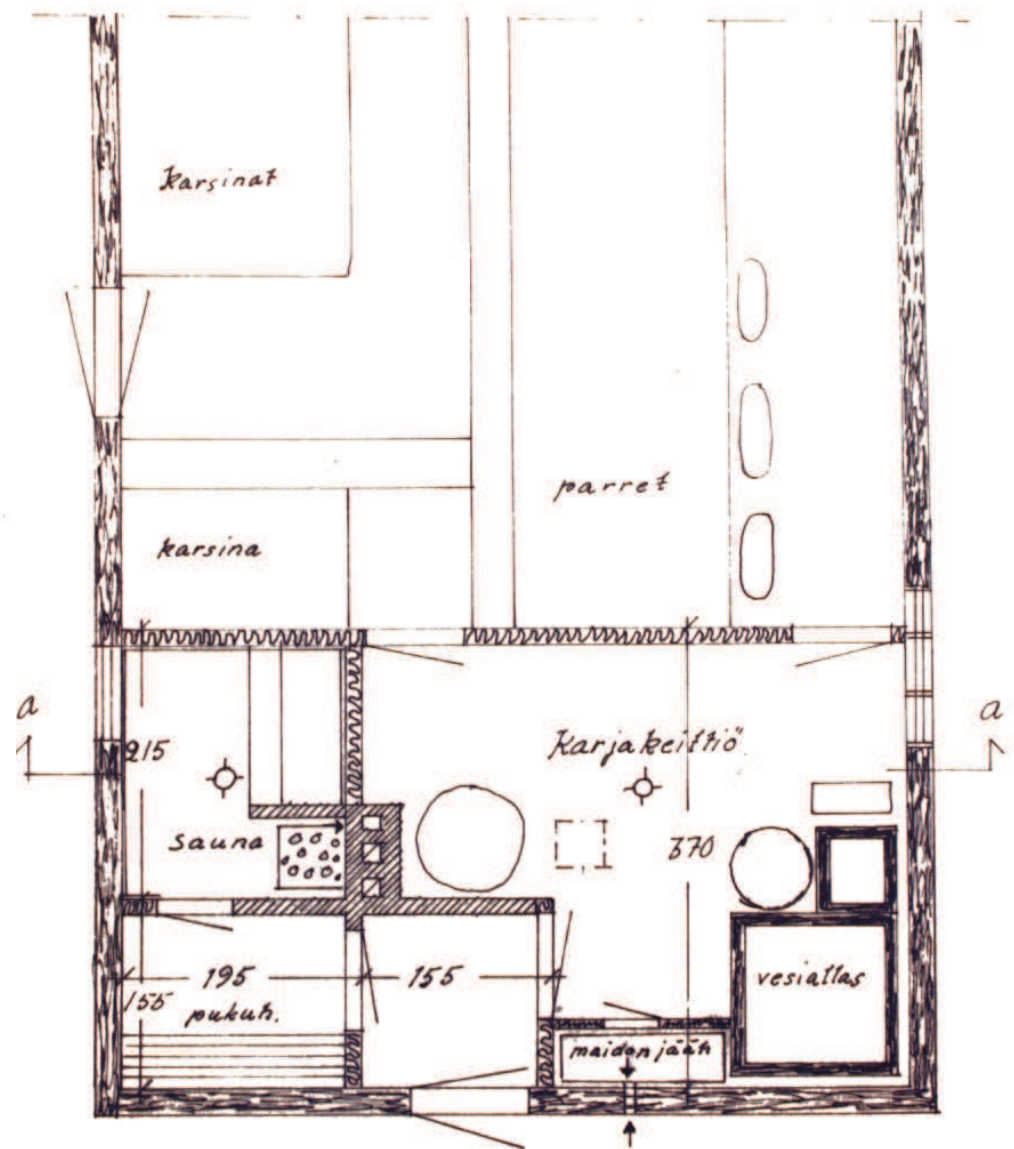
Kuva 182. Toteutumatta jäänyt suunnitelma saunan ja vessan sijoittamiseksi pää-rakennukseen.

© Yrjö Kataja 1960, HH.

Rakennuslupa N:o 41 / 1964
 Vuosi 1964
 Vaalan kunnan rakennuslautakunta
 pl: *Antti Ranta*

Vaakassa 25.5.64
Pekka Tauri

Kuva 183. Suunnitelma karjakeittiöstä ja saunasta navettaan.
© Pekka Torsti 1964, Musoviraston arkisto.

Kuva 184. Lamminahon navettarakennuksen vaiheet.
© Noora Puustinen 2014.

Navetta ja talli vuosien 1900-luvun alusta vuoteen 1947.

Navetta ja talli vuosien 1947-1964 välillä.

Navetta ja talli vuoden 1964 jälkeen.

2.3.5. Lamminaho hiljenee ja herää uudelleen. 1970–2014.

Lamminahon viimeiset vakituiset asukkaat muuttivat pois 1966, kun siskokset ostivat asunnon Oulusta.³⁵⁹ Tilan karja myytiin, pellot vuokrattiin viljeltäväksi ja talo jäi kesäasunnoksi, jonne omistajat muuttivat aina keväisin 1990-luvulle asti.³⁶⁰ 1969 he luovuttivat pajarakennuksen sisältöineen Pohjois-Pohjanmaan Turkansaaren ulkomuseoon.³⁶¹ Lamminahoon jäi pajasta muisuttamaan rakennuksen luonnonkiviset perustukset. Seuraavana vuonna Lamminahot anoivat tilalleen suojelua rakennussuojelulain perusteella.³⁶² Päätös suojelusta tehtiin vuonna 1973.³⁶³ Rakennuksien korjauksiin saatiin suojelupäätöksen jälkeen avustuksia museovirastolta vuosien 1974–1990 välillä.³⁶⁴ Suojelupäätöksen yhteydessä Lamminahot laativat testamentin, jonka mukaan tila kokonaisuudessaan irtaimistoiineen, metsineen ja maineen sekä asunto Oulussa siirtyisivät valtiolle Museoviraston hallintaan.³⁶⁵ Museovirasto otti Lamminahon vastaan viimeisen elossa olevan Lamminahon perillisen tekemällä lahjakirjalla vuonna 1992.³⁶⁶ Lahjoituksen ja testamentin ehtoihin kuului mm. metsistä saatavan hakkuutuoton käyttö tilan rakennusten ylläpitoon. Tilan hoitoa varten oli aluksi ajatukseen perustaa säätiö. Säätiön tarkoituksena olisi ollut ”-- edistää pohjalaisen talonpoikaiskulttuurin vaalimista sekä huolehtia Vaalan kunnan Niskan kylässä olevien kulttuurihistoriallisesti

arvokkaiden rakennusten kunnossapidosta”³⁶⁷, mutta hallinnan organisoinnissa päädyttiin ratkaisuun, jossa tila ja sen hoito on suoraan Museoviraston alainen.³⁶⁸

³⁵⁹ Kauppakirja 6.6.1966, Museoviraston arkisto.

³⁶⁰ Vuokrasopimus vuodelta 1975, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013–11.8.2014.

³⁶¹ Kiitoskortti lahjoituksesta Aini, Ida ja Aune Lamminaholle Museovirastolta 6.12.1969, Museoviraston arkisto.

³⁶² Oulun lääninhallituksen päätös Lamminahon rakennusten suojelusta 14.3.1973, Museoviraston arkisto.

³⁶³ Valtioneuvoston päätös Lamminahon rakennusten suojelusta 15.11.1973, Museoviraston arkisto.

³⁶⁴ Kirjelmä 1247 Aini Lamminaholle Museoviraston rakennushistorian osastolta 13.5.1976, Museoviraston arkisto; kirjelmä 487 Hanna Lamminaholle Museovirastolta 24.3.1988, Museoviraston arkisto; Kirjelmä nro 774 Hanna Lamminaholle Museovirastolta 2.10.1986, Museoviraston arkisto; Kirjelmä nro 507 Aini ja Hanna Lamminaholle Museovirastolta 30.3.1987, Museoviraston arkisto; Kirjelmä nro 426 Hanna Lamminaholle Museovirastolta 7.3.1989, Museoviraston arkisto.

³⁶⁵ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Aini Maria Lamminahon testamentti, Oulussa heinäkuun 30. päivänä 1982. Museoviraston arkisto.

³⁶⁸ Todistus testamentin valvonnasta Oulun raastuvanoikeudessa 21.11.1988, Museoviraston arkisto

Kuva 185. Iida Lamminaho 1960-luvulla.

© *Lammiahon albumit, MV.*

Testamenttia ennakoiva, suunnitelmallisempi, kaikki rakennukset kattava restaurointi Lamminahossa alkoi 1989.³⁶⁹ Restaurointien ollessa yhtä käynnissä Lamminaho avattiin yleisölle vuonna 1996.³⁷⁰ Päätökseen restauroinnit saatiin 1999.³⁷¹ Vuonna 2014 alkoi jälleen uusi aikakausi Lamminahon historiassa, kun sen omistajaksi vaihtui valtiovarainministeriön alainen Senaatti-kiinteistöt -liikelaitos. Taustalla oli valtion kiinteistöstrategiaan perustuva eduskunnan vuonna 2014 hyväksymä päätös siirtää Museoviraston kiinteistöt Senaatti-kiinteistöjen ja Metsähallituksen luontopalvelujen omistukseen.³⁷² Siirron jälkeen Lamminahon omistajana toimii Senaatti-kiinteistöt, joka vastaa ”kiinteistönhoidosta, ylläpidosta ja peruskorjaamisesta”³⁷³ ja Museovirasto säilyy tilan vuokraajan ominaisuudessa kiinteistön käyttäjänä ja vastaa kohteen aukipidosta ja antikvaarisesta asiantuntemuksesta.³⁷⁴

³⁶⁹ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

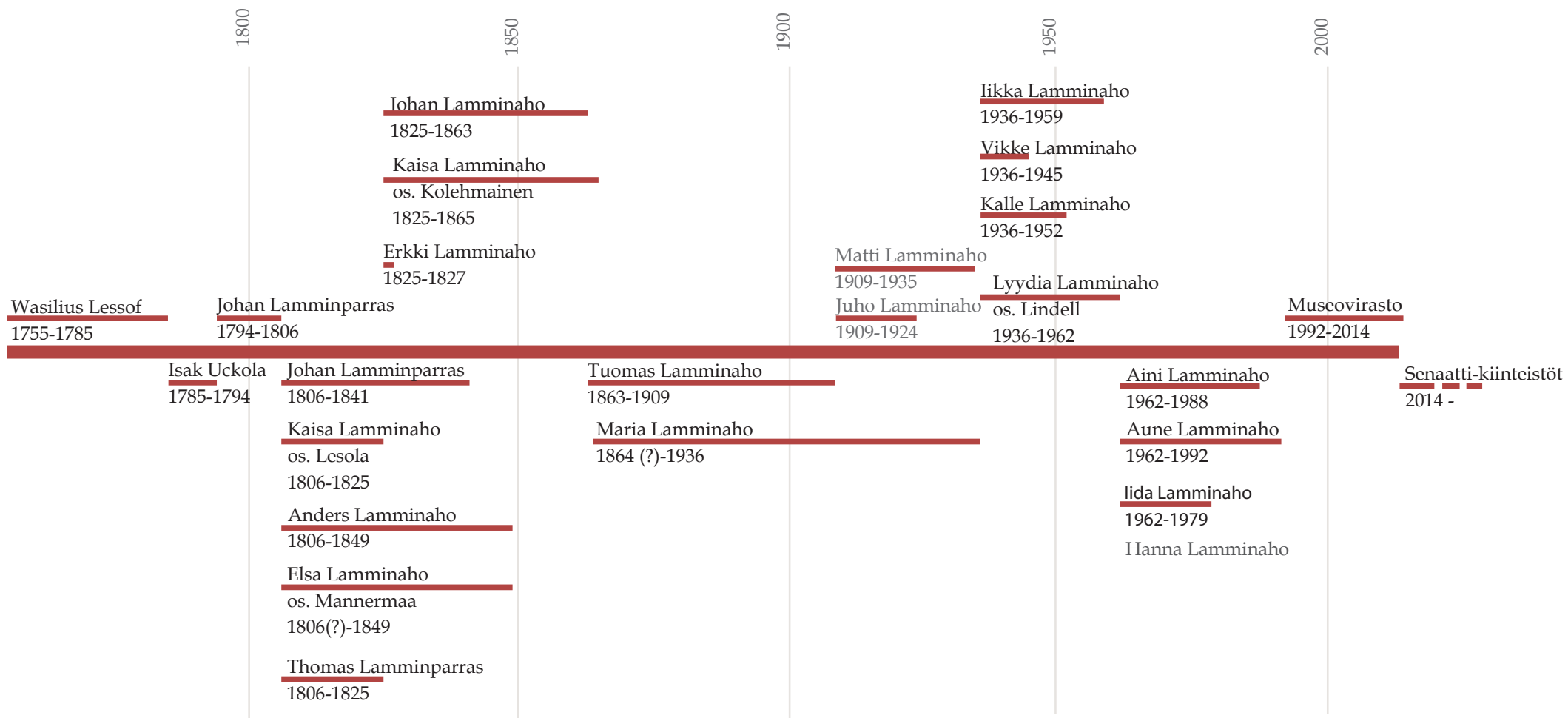
³⁷⁰ Pirjo Siipola: Lamminahon kesä 1996, raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁷¹ Helena Hirviniemi: ”Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999”, 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁷² ”Museoviraston kiinteistöt siirretään Senaatti-kiinteistöille ja Metsähallitukselle”, 30.12.2013, Museoviraston verkkosivut, viitattu 28.6.2014, <http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/tiedotearkisto?Article=5862>

³⁷³ Museoviraston kirje valtiovarainministeriölle MV/9/02.07.00, 5.12.2013, Museoviraston arkisto.

³⁷⁴ Ibid.

Kuva 186. Lamminahon hallinnasta vastanneet henkilöt tilan perustamisesta nykypäivään.

© Noora Puustinen 2014.

3. Lamminahon tilan rakennusten ja ympäristön restaurointityöt

Lamminahon rakennuskantaa on hoidettu ja korjattu käytännöllisesti koko sen käytön ajan. Tila on muuntunut aina ajan tarpeisiin ja uusia osia lisätty ja vanhoja muokattu käytön muuttuessa. Materiaaleina on käytetty aikansa tarvikkeita: pitkälle 1900-luvulle oman metsän puuta, myöhemmin myös uudempiä materiaaleja kuten kuitulevyjä ja sälehuopaa. Korjauksia ovat tehneet talon asukkaat aina 1960-luvulle asti. Varsinaisten restaurointitöiden voidaan katsoa alkaneen rakennusten jäätyä pois alkuperäisestä käytöstään 1960-luvun lopulla.

Lamminahon rakennuksia on inventoitu useana vuosikymmenenä. Jo ennen varsinaista suojelupäätöstä Museoviraston henkilökuntaa oli vierailut Lamminahossa. Museoviraston tutkija Alfred Kolehmainen teki kesinä 1968 ja 1969 mittapiirustuksia Lamminahon päärakennuksesta ja pikkuaitasta. Lisäksi hän teki pihasta asemapiirroksen.¹ Mukana hänellä oli valokuvaamassa Veijo Laine. Kymmenen vuotta myöhemmin v. 1978 Museoviraston piirtäjät Eero Jama ja Tapio Hirvonen suorittivat inventointeja ja piirsivät mittapiirustuksia vanhasta tallista, sysikopista, luhdistä, puojista, viinaköökistä ja asuinrakennuksesta.² Konservattoriharjoittelija Kaisu Siika-aho piirsi vuonna 1990 pikkuaitan mittapiirustukset osana lopputyötään.³ Mittauspiirustuksia jatkettiin vuosina 1996-1998 kun Aarre Valo ja Veijo Laine mittasivat ja piirsivät vanhan tallin, viinaköökin, asuinrakennuksen, miesten-, naisten- ja pikkua-

tan, puojin, sysikopin, elosuojan sekä luhdin.⁴ He jatkoivat vielä vuonna 2002 massiini- ja ruumenhuoneen, navetan ja tallin ja talliladon mittapiirustuksilla.⁵ Lähes kaikki rakennukset kattavat piirustukset saatiin Lamminahosta vuosina 2009-2011, kun Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston opiskelijat suorittivat inventoinnin Lamminahossa osana opintojaan. Tuloksena oli Vittasuon latoja ja pikkuaittaa lukuun ottamatta kaikista rakennuksista pohja-, julkisivu- ja leikkauspiirustukset sekä lukuisia perspektiivi- ja detaljipiirroksia.⁶

Kuva 187. Oulun yliopiston arkkitehtiopiskelijat inventoimassa Lamminahoa.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

¹ Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuosilta 1968-1969, mitannut ja piirtänyt Alfred Kolehmainen, Museoviraston arkisto.

² Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuodelta 1978, mitanneet ja piirtäneet E. Jama ja T. Hirvonen, Museoviraston arkisto.

³ Mittauspiirustukset Lamminahon pikkuaitasta vuodelta 1990, mitannut ja piirtänyt Kaisu Siika-aho, Museoviraston arkisto.

⁴ Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuosilta 1996-1998, mitanneet ja piirtäneet A. Valo ja V. Laine, Museoviraston arkisto.

⁵ Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuodelta 2002, mitanneet ja piirtäneet A. Valo ja V. Laine, Museoviraston arkisto.

⁶ Mittauspiirustukset Lamminahon rakennuksista vuosilta 2009-2011, mitanneet ja piirtäneet Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II-kurssilaiset, Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston Arkkitehtuurin historian laboratorion arkisto.

Kuva 188. Inventointien tuloksena saatu julkisivupiirros puojista.

© Joona Hulmi, Tiina Juuti ja Katariina Knuuti 2009, AHKO.

Mittapiirustusten lisäksi restaurointitöiden pohjana on ollut konservattoriharjoittelija Kaisu Siika-ahon tekemä vauriokartoitus vuosilta 1992-1993. Tällöin perusteellinen kuntoarvio on tehty navetasta, viinaköökistä, lantalasta, tallista ja isoladosta, massiini- ja ruumenhuoneista, kellarista, puojista ja törmäitasta. Lisäksi Siika-aho suoritti Vittasuon neljän ladon inventoinnin. Vauriokartoitukseen ja inventointeihin liittyi oleellisena osana myös korjausehdotukset.⁷

Lamminahossa tehdyt restaurointityöt jakautuvat neljään vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe kesti tilan toiminnan loppumisesta vuoteen 1988 asti. Tänä aikana tilan korjauksista vastasivat tilan silloiset omistajat eli Lamminahot, vaikkakin osin Museoviraston tukirahoituksella. Toisessa vaiheessa, vuosina 1989-1992 restauroinnit olivat Museoviraston vetämiä mutta edelleen Lamminahojen rahoittamia. Toinen vaihe oli valmisteleva kolmannelle vaiheelle, jolloin tehtiin koko tilaa käsittelevä restaurointisuunnitelma. Tämä kokonaisvaltaisen suunnitelman vaihe ajoittuu vuosille 1992-1999, kun Lamminaho siirtyi Museoviraston omistukseen. Neljäs vaihe käsittää vuoden 1999 jälkeen tehdyt yksittäiset toimenpiteet, joista Vaalan kunta on vastannut yhteistyösopimuksen mukaan ja rahoittajana toiminut Museovirasto.

⁷ Kaisu Siika-ahon vauriokartoitukset ja korjaussuunnitelmat vuosilta 1992-1993, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 189. Hanna Lamminaho pirtissä.
© Helena Hirviniemi 1990, HH.

3.1. Vuosien 1966–1988 korjaukset

Kun päätös suojelusta hyväksyttiin 1973,⁸ Lamminahon omistajat anoivat ja saivat entistämisavustuksia Museovirastolta rakennusten korjauksiin vuosina 1974, 1976, 1988 ja 1987.⁹ Näillä avustuksilla lamminaholaiset teettivät pääasiassa pärekattojen uusimisia pihan ulkorakennuksissa. Tilan omistajat pitivät rakennuskantaa yllä myös pienillä omakustanteisilla korjauksilla ja huoltotöillä. Työtä tekivät Lamminahojen palkkaamat paikalliset työmiehet, eikä yhtenäistä suunnitelmaa rakennusten korjaamiseen ollut. Korjaukset olivat luonteeltaan säilyttäviä hätätöitä, jotka estivät rakennusten tuhoutumisen: Kattoja kor-

jattiin tai uusittiin viinaköökistä, riihestä, kaikista kolmesta pikkuaitasta, luhdistä, massiini- ja ruumenhuoneesta, elosuojan vanhasta riihiladosta, elosuojasta, puojista ja puojikopista, yläriihiladosta, törmäaitasta, asuinrakennuksesta ja sysikopista. Riihi ja viinaköökki tuettiin följareilla ja luhtirakennuksen ja törmäaitan auringonpuoleiset sivut suojalaudoitettiin.¹⁰

Kuva 190. Viinaköökiin lisättiin 1970-luvulla följarit.
© Juho Lesonen 2014.

⁸ Oulun lääninhallituksen päätös Lamminahon rakennusten suojelusta 14.3.1973, Museoviraston arkisto.

⁹ Kirje Museovirastolle Aini Lamminaholta 26.9.1974, Museoviraston arkisto; Kirjelmä 1247 Aini Lamminaholle Museoviraston rakennushistorian osastolta 13.5.1976, Museoviraston arkisto; Kirjelmä 487 Hanna Lamminaholle Museovirastolta 24.3.1988, Museoviraston arkisto; Kirjelmä nro 507 Aini ja Hanna Lamminaholle Museovirastolta 30.3.1987, Museoviraston arkisto.

¹⁰ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

3.2. 1990-luvun restaurointityöt

Rakennuskonservaattori Kaisu Siika-ahon tekemä laaja vauriokartoitus toimi pohjana, kun 1994 ryhdyttiin toteuttamaan Lamminahon perusteellista restaurointisuunnitelmaa, joka kattoi kaikki tilan rakennukset sekä esineistön luetteloinnin ja dokumentoinnin.¹¹ Työtä oli aloitettu jo vuosina 1989 -1993 yksittäisten rakennusten korjauksilla.¹² 1994 aloitettu suunnitelma oli viisivuotinen ja viimeiset restauroinnit tehtiin kesällä 1999.¹³ Kaikki sen hetkiset vauriot korjattiin siten, että lisävaurioiden muodostuminen minimoitiin.¹⁴

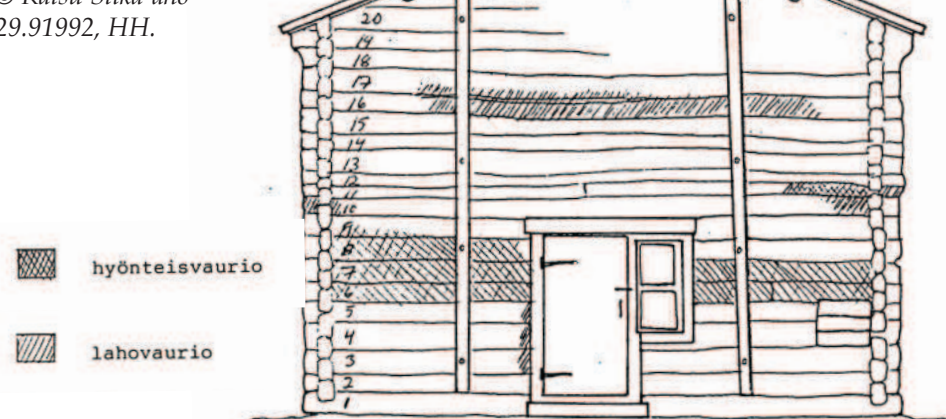
3.2.1. Organisaatio

Museovirasto rahoitti Lamminahon restaurointitöitä entistämisyavustuksin jo ennen tilan siirtymistä valtiolle. Kesinä 1990-1993 Museoviraston konsulttina Lamminahon restaurointitöiden suunnittelussa ja valvonnassa toimi Arkkitehtuuritoimisto Helena Hirviniemi ja konservaattoriharjoittelija Kaisu Siika-aho. Töitä toteutti kaksi kirvesmiestä, Ahti Kokko ja Arttu Seppänen.¹⁵

Lamminahon siirtyessä Museoviraston omistukseen vuonna 1992 restaurointityöt päätettiin toteuttaa Museoviraston ja Vaalan kunnan välisellä sopimuksella, jossa Museovirasto toimi rakennuttajana ja rahoittajana ja Vaalan kunta urakoitsijana.

Kuva 191. Viinaköökin kaakkoisseinän vauriot vuonna 1992.

© Kaisu Siika-aho
29.9.1992, HH.

Rahoitusta työmiesten palkkaukseen saatiin myös valtion työllistämisvaroista. 1994 alkaneiden restaurointien suunnittelusta vastasi Museoviraston konsulttina Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemi ja paikallisena valvojana toimi Pirjo Siipola (os. Kaltiainen). Kesinä 1997-1999 saatiin ympäristöhoito- ja aitatöitä varten rahoitus ja työntekijät Ympäristökeskukselta. Metsähallitus osallistui restaurointeihin puiden hankinnan ja joidenkin korjaustöiden osalta.¹⁶ Tehdyt restauroinnit ja hoitotyöt raportoitiin tarkasti joka kesä yhteen koottuna Lamminahon kesä -raporteiksi, joihin liitettiin myös lukuisia kuvia tehdyistä töistä. Raportin kokosi vuonna 1993 Kaisu Siika-aho ja muina vuosina Pirjo Siipola (o.s. Kaltiainen).¹⁷

¹¹ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹² Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹³ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁴ Helena Hirviniemien haastattelu 7.7.2014.

¹⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁷ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto;
Pirjo Siipola: Lamminahon kesä -raportit vuosilta 1994-1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Vuosi	Rakennuttaja	Suunnittelija	Valvoja	Urakoitsija	Työmiehet
1990	Lamminahot: Aune ja Hanna	Ark tsto Helena Hirviniemi konservaattoriharjoittelija Kaisu Siika-aho	Ark tso Helena Hirviniemi konservaattoriharjoittelija Kaisu Siika-aho	Lamminahot	työmies Ahti Kokko työmies Arttu Seppänen
1994	Museovirasto: Teppo Korhonen	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Kaltiainen	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	työmies Veikko Lämsä työmies Kaarlo Roininen metsätalousteknikko Jaakko Kvist
1995	Museovirasto: Maija Kairamo	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Siipola	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	kirvesmies Sauli Valtanen kirvesmies Yrjö Valtanen sekatyömies Martti Siira nuori työllistetty Teija Karjalainen
1996	Museovirasto: Maija Kairamo	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Siipola	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	kirvesmies Sauli Valtanen kirvesmies Yrjö Valtanen työmies Valto Leinonen työmies Erkki Lämsä kirvesmies Matti Schroderus
1997	Museovirasto: Maija Kairamo	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Siipola	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	kirvesmies Yrjö Valtanen kirvesmies Alpo Keränen työmies Valto Leinonen
1998	Museovirasto: Maija Kairamo, Kari Nikkanen	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Siipola	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	kirvesmies Alpo Keränen kirvesmies Simo Lyttinen työmies Markus Leinonen työmies Valto Leinonen työmies Olavi Hämäläinen
1999	Museovirasto: Kari Nikkanen	Ark tsto Helena Hirviniemi	arkkitehti Pirjo Siipola	Vaalan kunta: tekninen johtaja Juha Airaksinen	kirvesmies Alpo Keränen kirvesmies Simo Lyttinen

Kuva 192. Lamminahon restaurointien tekijät 1990-luvulla.

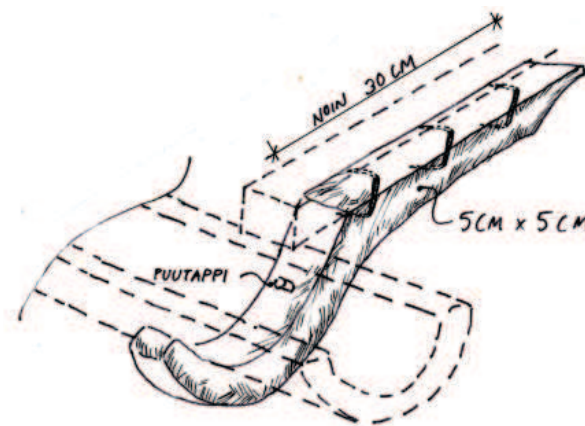
© Noora Puustinen 2014.

3.2.2. Periaatteet ja tavoitteet

Lamminahon restauroinneissa tavoitteena on säilyttää tilan harvinaisen laaja ja monipuolinen talonpoikainen rakennuskanta kokonaisuudessaan jälkipolville. Tila on harvinaisen hyvin säilynyt kokonaisuutena ja autenttisenä. Niinpä Lamminahosta ei haluttu tehdä menneestä kertovaa yleistä talomuseota, vaan se kertoo vain Lamminahon tilan elämästä ja sitä kautta osin myös yleistä talonpoikaista historiaa. Restauroinneissa tilalle ei tuotu muualta rakennuksia korvaamaan ajan saatossa purettuja tai puuttuneita tyyppirakennuksia, esimerkiksi tuulimyllyä, vaan päädyttiin ratkaisuun, jossa vuosisatojen tuoma tarpeiden muutos näkyy kerroksina tilan rakennuskannassa. Restauroinnilla pyrittiin säilyttämään kaikki tilan kehityksestä kertovat rakenteet ja muutokset, sen sijaan että palautettaisiin se tietylle aikakaudelle. Restauroinnilla ja museokäyttöön ottamisella tilalle vain tuotiin yksi ajanjakso lisää. Museokäyttö vaati joitakin pieniä muutoksia, kuten yleisö-käymälän lisäämistä. Muutokset pyrittiin tekemään mahdollisimman vähäisinä ja rakennuskantaan sovittaen tilan arvojen asettaessa raamit muutoksille.¹⁸

”Kaikkien toimien ohjenuorana on talossa aina ollut hyvin tarkoituksenmukainen ja konstailematon ajattelu yhdistyneenä hyvään käsityötaitoon ja ’silmään’”, kuvailee restaurointien suunnittelijana toiminut Helena Hirviniemi talon rakennusten kunnossapitoa. Hänen mukaansa tilalla on aina korjattu korjausta kaipaava osa suuresti menneiden sukupolvien työtä kunnioittaen. Korjaukset suoritettiin menetelmillä, joita tilalla olisi aiemminkin saatettu käyttää. Rakennuksen arvo, autenttisuus ja luonne otettiin huomioon korjauksien laajuutta, menetelmiä ja viimeistelyn tasoa suunniteltaessa. Vanhimmat, yksityiskoh-

tia sisältävät rakennukset restauroitiin huolellisesti alkuperäistä materiaalia ja mallia käyttäen, mutta yksinkertaisemmat ja luonteeltaan vaatimattomammat rakennukset, kuten ladot, korjattiin enemmän materiaalia uusien. Ajan tuomaa kulumaa ei haluttu materiaaleista hävittää, jos kuluma ei aiheuttanut rakenteellista vaaraa rakennukselle. Korjausohjelmassa vuodelta 1998 Helena Hirviniemi kuvaa materiaalien uusimisen periaatetta näin: ”Autenttisen materiaalin säilyttämisen sijaan tulisi rakenteen toimivuus taata ilman piilovirtelmiä.”¹⁹ Materiaaleina käytettiin pääasiassa tilan omista metsistä valittua puuta. Nykyaikaisia aineita ja välineitä pyrittiin välttämään, mutta tarvittaessa käytettiin apuna niin moottorisahaa kuin traktoreitakin, jos niiden käyttö oli järkevää ja perusteltua.²⁰

Kuva 193. Luhdin räystäskourujen puisen kannattajan suunnitelma.
© Pirjo Kaltiainen 7.7.1989, HH.

¹⁸ Helena Hirviniemi: ”Lamminaho, Vaala - Päärakennus - ulkopuolen korjaus- ja maalausohjeet 17.6.1994”, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

¹⁹ Helena Hirviniemi: ”Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999”, 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 14.

²⁰ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

3.2.3. Käytetyt restaurointimenetelmät

Rakennuksen oikaisu, nosto ja uudet nurkkakivet

Nurkkakiville perustetut hirsirakennukset olivat vajonneet ja osin muuttuneet vinoiksi. Syynä tähän on ollut useimmiten nurkkakivien painuminen maahan. Myös vanhat hirret olivat hiljalleen painuneet rakennuksen eri osissa eri tavalla, jolloin kattoon saattoi kohdistua vääntäviä voimia. Restauroinneissa rakennukset pyrittiin oikaisemaan alkuperäiseen asentoonsa. Ongelmia aiheutti kuitenkin esimerkiksi yhtenäinen katto viereisten rakennusten kanssa, kuten massiini-ruumenhuoneen tapauksessa. Tällöinkin rakennus oikaistiin ja nostettiin katon sallimilla rajoissa paremmin maan pinnalle.²¹ Oikaisu toteutettiin usein uusimalla rakennuksen perustuksena toimivat nurkkakivet ja nostamalla ne nousseen maanpinnan päälle. Nurkkakivinä saatettiin käyttää myös alkuperäisiä kiviä, jos ne eivät olleet rapautuneet, mutta tällöinkin ne useimmiten aseteltiin uudelleen.²² Nurkkakivien lisäksi rakennuksen seinähirsien alusta täytettiin joissakin tapauksissa, kuten massiini- ja ruumenhuoneen kohdalla, litteillä kivillä, jolloin hirsikehää tuettiin kevyesti koko seinän pituudelta, vaikka pääosa painosta jäikin varsinaisille nurkkakiville.²³

Kuvat 194 ja 195. Miesten ja naisten aitat ennen vuoden 1989 korjauksia. Aitat ovat painuneet osin maan sisään. Alemmassa kuvassa aitat on nostettu uudelleen nurkkakiville ja oikaistu.

© Eskö Männikkö 1989, HH.

²¹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²² Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

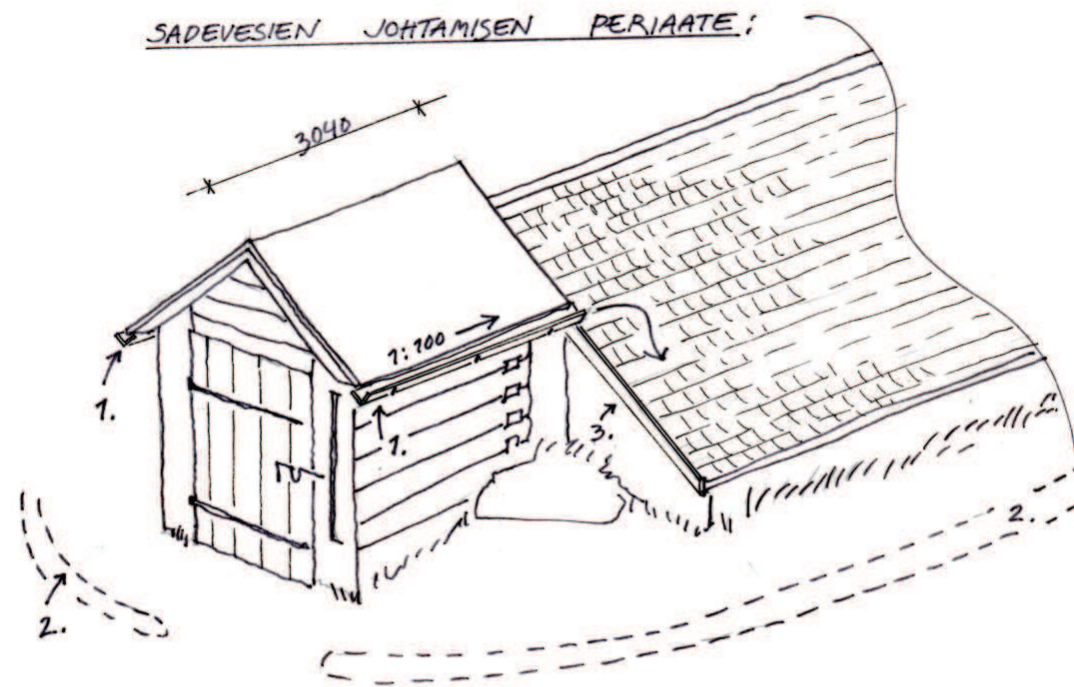

Kuva 196. Elosuojan ympäriltä on kuorittu maata.

© Helena Hirviniemi, HH.

Maanpinnan muokkaus

Luonnollisessa tilassa ollessaan maan pinta nousee ajan kuluessa, kun maahan kerääntyvät lehdet ja muut eloperäiset jätteet kasaantuvat vanhojen päälle. Lamminahossa tämä oli aiheuttanut monien rakennusten alimmaisten hirsien ja laudoitusten jäämistä maan sisään, mikä piti puuosat jatkuvasti kosteana ja aiheutti niihin vaurioita.²⁴ Monissa tapauksissa rakennusta nostamalla pystyttiin estämään kosteuden jääminen puuhun, mutta samalla rakennusten viereistä maanpintaa laskettiin siirtämällä kerääntynyttä maamassaa pois rakennuksen vierustoilta. Maanpintaa muotoiltiin kaavinnan yhteydessä viettämään pois päin rakennuksesta, jotta pintavesi ei aiheuttaisi kosteusriskiä alimmilla hirsikerroille ja vuorauksille. Maanpinnan tuli jäädä selvästi nurkkakivien yläpintaa alemmas.²⁵ Tällaista muokkusta tehtiin lähes kaikkien rakennusten ympärillä, esimerkiksi lantalan lounaissivulla ja vanhan tallin lounaispäädyssä.²⁶

1. Uudet lautarakenteiset vesikourut ; kiinnitys kolmesta kohdasta lattau-rautaisilla kannakkeilla
2. Vanhojen oien avaus
3. Reunalaudan nosto ; vesi ohjataan kellarin kattoon pitkin ojaan

Kuva 197. Kellarin ympärille kaivettiin vanhat ojat uudelleen auki, jotta sadevedet eivät jäisi rasittamaan rakennusta.

© Pirjo Kaltiainen ja Helena Hirviniemi 7.7.1989, HH.

²⁴ Kaisu Siika-ahon vauriokartoitukset ja korjaussuunnitelmat vuosilta 1992-1993, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁵ Ark.tsto Helena Hirviniemi: "Lamminahon talo, vanha talli, korjaustyöt", työpiirustus, 16.7.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 198. Kengitetty aitan nurkka.

© Helena Hirviniemi 1989, HH.

Kengitys ja muut hirsien uusinnat

Vaikka restauroinneissa pyrittiin säilyttämään mahdollisimman paljon alkuperäistä materiaalia, korjaukset toteutettiin käytännöllisyyden ja toimivuuden periaatteita noudattaen.²⁷ Vanhan hirren korjaukset paikkaamalla rajoitettiin vain pieniin vauriokohtiin. Jos vauriokohta oli laaja, uusittiin hirsi koko matkalta tai päädyttiin suojaamaan rakenne esim. koteloinnilla tai suojalaudoituksella.²⁸ Alimmat ja muuten merkittävässä kantavassa roolissa olevat hirret korvattiin aina kokonaan uudella.²⁹

Syynä hirsien vaihtoon oli useimmiten lahovaurio, joka oli syntynyt esimerkiksi maakosketuksen takia tai hirteen muodostuneen vesitaskun seurauksena. Hirret olivat saattaneet myös haristua varsinkin eteläsivuilta. Lisäksi mm. viinaköökissä esiintyi hyönteisvaurioita, joita jouduttiin korjaamaan joko hirsi vaihtamalla tai paikkaamalla.³⁰

²⁷ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

²⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 13.

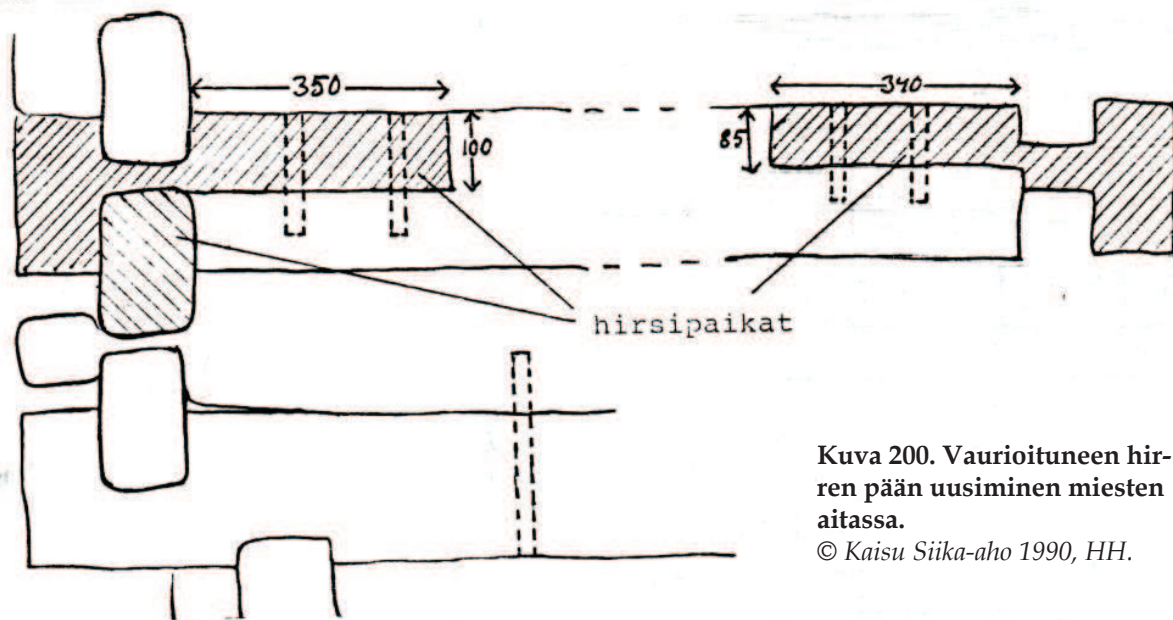
²⁹ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³⁰ Kaisa Siika-aho: "Lamminaho: Kööki (rak.n:o 3). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 29.9.1992, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

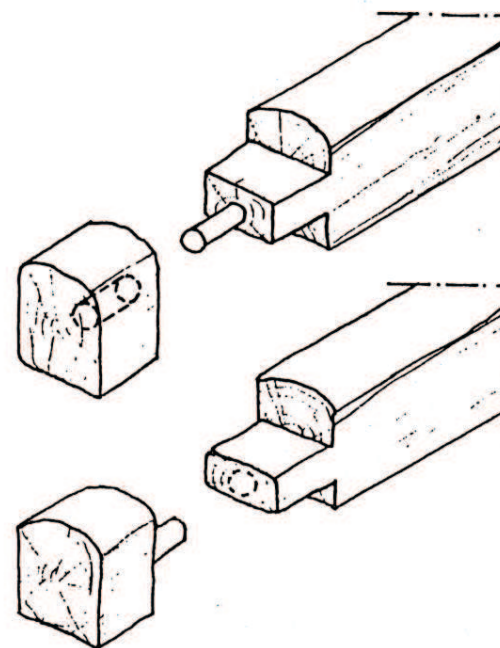
Kuva 199. Kengitetyssä riihessä uudet hirret erottuvat selvästi savun nokeamista vanhoista hirsistä. Hirsiiä on uusittu myös kehän yläosassa. Seinille on lisätty följarit, lattia on valettu uudelleen savi-maa-seoksesta ja riihen orret on uusittu.

© Helena Hirviniemi 1989, HH.

Kuva 200. Vaurioituneen hirren pään uusiminen miesten aitassa.

© Kaisu Siika-aho 1990, HH.

Kuva 201. Hirren pään uusiminen salvoksen kohdalta. Periaatepiirros.

© Urho Orola 1943, kopio HH.

Hirsirakennuksien rasitukselle alttiimpia alimman hirsikerran hirsiiä vaihdettiin uusiin lähes joka rakennuksessa vähintään yhdeltä sivulta eli rakennuksia kengitettiin. Myös keskellä kehää olevia, pahoin vaurioituneita hirsiiä vaihdettiin kokonaan uusiin esimerkiksi riittä korjattaessa.³¹ Kengittäessä rakennuksen kehä nostettiin pois vaihdettavien hirsien päältä ja uudet hirret salvottiin ylempiin vanhoihin hirsiiin sopiviksi vanhaa hirttä mallina käyttäen. Uusittaessa koko hirsii käytettiin materiaalina uutta Lamminahon metsistä kaadettua puuta. Myös ylempien hirsien vaihtoa varten rakennuksen hirsikehää nostettiin vaihdettavaan hirteen asti, jolloin voitiin salvoa uusi hirsii vanhaan kehään sopivaksi ja laskea rakennuksen yläosa takaisin paikoilleen.³²

Hirren pään korjaaminen

Monen rakennuksen suojaamattomat pitkänurkat olivat vaurioituneet 1990-luvulle tultaessa.³³ Jotta rakennuksen jäykkyyden ja pystyssä pysymisen takaava nurkka ei olisi heikentynyt, joidenkin hirsien päitä korjattiin. Korjaamiseen käytettiin vanhaa, harmaantunutta hirttä, jotta vanhan ja uuden osan eläminen tapahtuisi samalla tavalla.³⁴ Paikka veistettiin vaurioituneen hirrenpään muotoon. Paikka kiinnitettiin veistämällä vanhaan hirteen sopiva vaakasuuntainen liitospinta ja tapittamalla paikka kiinni vanhaan hirteen mäntytapeilla.³⁵

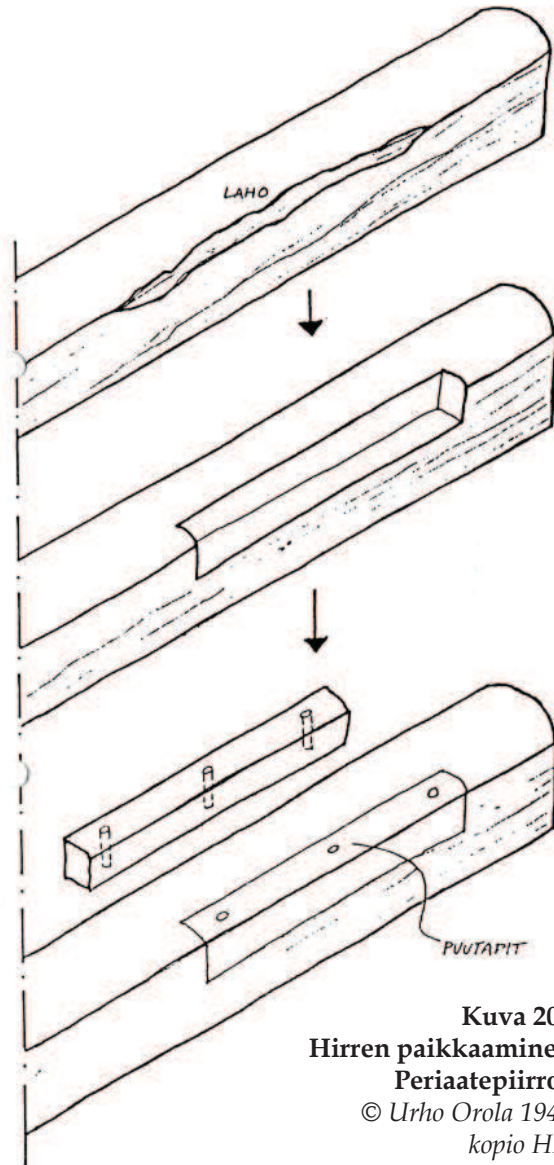
³¹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³² Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³³ Kaisu Siika-ahon vauriokartoitukset ja korjaussuunnitelmat vuosilta 1992-1993, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁴ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 202.
Hirren paikkaaminen.
Periaatepiirros.
© Urho Orola 1943,
kopio HH.

Paikka keskellä hirttä

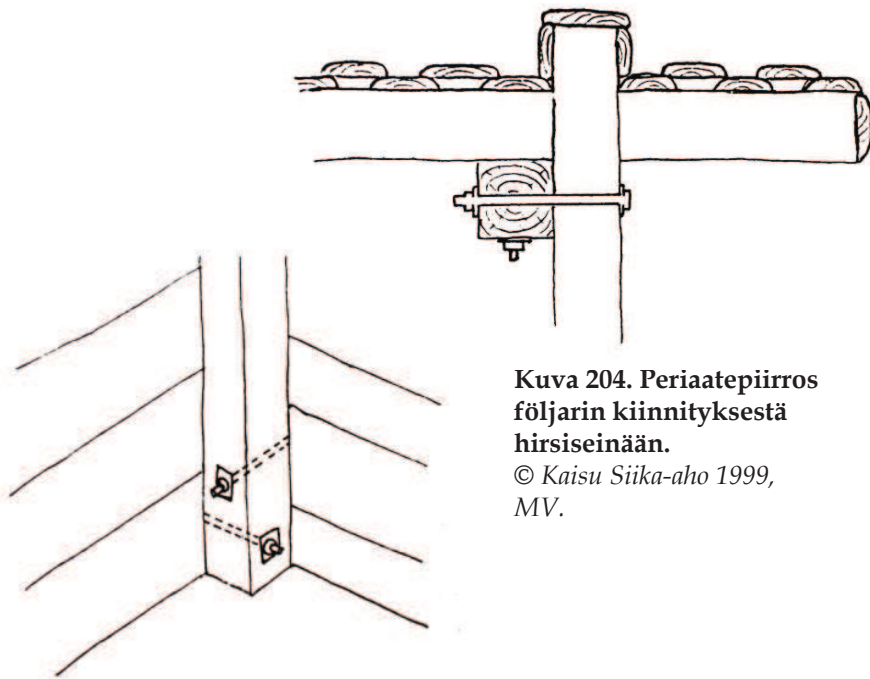
Keskeltä hirttä vaurio paikattiin lähes samalla lailla kuin päässä, korvaamalla vaurioitunut puuaines uudella, mutta vanhasta hirrestä tehdyllä hirrenkappaleella, jotta vanhan hirren ja paikan materiaalin eläminen olisi mahdollisimman samanlaista.³⁶ Paikka veistettiin tarkasti vauriokohdan mukaiseksi ja vanhasta hirrestä poistettiin lahonnutta tai hyönteisten tuhoamaa puuta. Korjauskappale kiinnitettiin puutapein. Vanhan hirren ja uuden puun väliin jäävät pinnat käsiteltiin tervankusella, eli tervanpoltossa saatavalla tervaisella vedellä, tuholaishyönteisten torjumiseksi.³⁷

Kuva 203. Hirsipaikkoja viinaköökin seinässä.
© Esko Männikkö 1999, HH.

³⁶ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

³⁷ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

**Kuva 204. Periaatepiirros
fölgjarin kiinnityksestä
hirsiseinään.**

© Kaisu Siika-aho 1999,
MV.

Fölgjarit

Lamminahon rakennuksiin on lisätty följareita restauroinneissa jo 1970-luvulla mm. viinaköökiin.³⁸ Myös 1990-luvun korjauksissa lisättiin joihinkin rakennuksiin följareita tukemaan notkahtaneita hirsiseiniä.³⁹ Följareita käytettiin osassa rakennuksista, esimerkiksi Vittasuon latoissa, vain väliaikaisesti tukemaan hirsikehää rakennuksen noston aikana, mutta mm. sysikoppiin ja vanhaan taliin lisättiin pysyvät fölgjarit.⁴⁰ Följareina käytettiin neliskulmaiseksi veistettyä hirttä, ja ne lisättiin rakennuksen sisäpuolelle.⁴¹ Tapauksissa, joissa fölgjari tuki väliseinää tai kylkiäisen sisään jäänyttä ulkoseinää, tehtiin tuet seinän kummallekin puolelle.⁴² Fölgjarit kiinnitettiin seinähirsiin metallisilla ruuvipulteilla.

Kuva 205. Fölgjarit kiinnitettiin metallisilla ruuvipulteilla. Riihen seinä.
© Juho Lesonen 2014.

Kuva 206. Vittasuon latoja kengitettäessä käytettiin väliaikaisia följareita.

© Helena Hirviniemi 1999, HH.

³⁸ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁹ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁰ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴¹ Ark.tsto Helena Hirviniemi: "Lamminahon talo, vanha talli, korjaustyöt", työpiirustus, 16.7.1996. Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴² Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat 207 ja 208. Päreiden höyläystä Lamminahon pärehöylällä ja valmiita päreitä pinottuna.

© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Kuvat 209. Vanhan tallin pärekattoa uusitaan.

© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Pärekattojen uusinta ja paikkaukset

Pärekattojen uusinnassa päreet ostettiin alkuvuosina paikalliselta työmieheltä, mutta tilan oman pärehöylän kunnostuksen jälkeen päreet höylättiin traktorilla höylää pyörittäen oman tilan puista.⁴³ Paikallisia vuotokohtia korjattiin lisäämällä vanhaan kattopintaan uusia päreitä. Koko katetta uusiessa tarkistettiin myös alusrakenteet ja erityisesti harvalaudoitus. Jos rakennuksen katon alusrakenteet ja harvalaudat olivat tarpeeksi hyvässä kunnossa, käytettiin niitä uuden katon teossa.⁴⁴ Usein osa laudoista oli lahonnut, joten niitä vaihdettiin uusiin.⁴⁵ Tarvittaessa myös osa vuoliaisista vaihdettiin uusiin. Pärekatot tehtiin vanhan mallin mukaisesti kolminkertaiseksi limittämällä.⁴⁶

Lattioiden uusinta

Maanpinnan kohoamisen ja rakennuksen nurkkakivien maan sisään painumisen takia joissakin rakennuksissa lattioiden niskahirret saattoivat olla jo kokonaan uponneet maan sisään ja lattialankut levätä lähes suoraan maan pinnalla. Maan ylläpitämä kosteus oli vaurioittanut monen rakennuksen lattioita niin pahoin, että esimerkiksi ruumenhuoneessa lattia uusittiin osin ja Vittasuon kolmessa ladossa kokonaan.⁴⁷ Korjauksissa pyrittiin käyttämään ainakin osin vanhoja lattialankkuja ja niskahirsiä, joten purkuvaiheessa käyttökelpoiset osat numeroitiin sijaintinsa mukaan ja otettiin erilleen. Uusittaessa lattialankut ja riu'ut tehtiin vanhan mallin mukaisesti samankokoisiksi ja karkeusasteisiksi. Myös ladonta toteutettiin samalla tavalla.⁴⁸

⁴³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁴ Ark.tsto Helena Hirviniemi: "Lamminahon talo, vanha riihi, korjaustyöt", työpiirustus, 2.7.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁵ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

⁴⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴⁹ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

Kuvat 210, 211, 212 ja 213. Suojalaudoitettuja rakennuksia: pikkuaitta, vanha talli, törmäaitta. Lisäksi uusittua asuinrakennuksen verhousta.

© Helena Hirviniemi 1994-1999, HH.

Suojalaudoitutus ja laudoitusten korjaukset

Restauroinneissa päätettiin suojata pahiten kärsineitä hirsipintoja uusilla suojalaudoituksilla, jotta vanhoja kuluneita seinähirsisiä ei tarvitsisi uusia ja siten autenttista materiaalia säästyisi mahdollisimman paljon.⁴⁹ Suojalaudoitutus tehtiin perinteisen tavan mukaisesti särmäämättömästä ja vaihtelevan levyisestä laudasta laudasta lomalaudoituksena ja maalattiin punamullalla, jos rakennus oli punamullattu.⁵⁰ Uuden suojalaudoituksen 1990-luvun restauroinneissa saivat mm. naisten aitta ja miesten aitta vuonna 1990.⁵¹

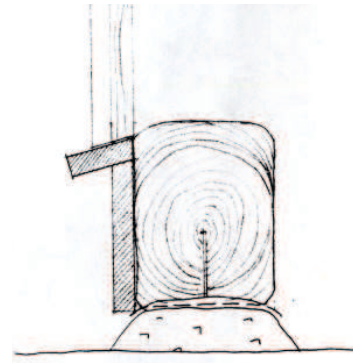
⁴⁹ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

⁵⁰ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵¹ Ibid.

Vanhempien korjausten suojalautoituksia ja lautaverhouksia jouduttiin korjaamaan useista rakennuksista, koska niiden alaosat olivat joutuneet maakosketukseen maanpinnan kohoamisen takia.⁵² Myös kengityksen takia vanhoja suojalautoituksia jouduttiin katkaisemaan alaosaan. Suojalautoitukset korjattiin katkaisemalla lahonneet laudat ja korvaamalla poistetut alaosat uudella laudalla.⁵³ Kengityksen tapauksessa suojalautoitus katkaistiin samalla tavalla, mutta uuden laudan tilalla vanhat laudanpalat laitettiin takaisin omille paikoilleen.⁵⁴ Lautojen leikkauspinta tehtiin ulospäin viettävästi vinoksi. Lautaseinän alaosa voitiin korjata myös tekemällä uusi vaakasuuntainen vesilauta ja sen alle yhtä lailla vaakasuuntainen verholauta. Tällöin lahonneet laudat sahattiin heti naulauksen alapuolelta.⁵⁵

Kuva 215. Suojalautoituksen korjaus vaakasuuntaisella helma-laudalla.

© Helena Hirviniemi 1996, HH.

Kuva 214. Luhdin suojalautoituksen korjaus.

© Noora Puustinen 2014.

⁵² Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto, liitteet.

⁵³ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-9.01 ja A-9.02.

⁵⁴ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵⁵ Ark.tsto Helena Hirviniemi: "Lamminahon talo, vanha talli, korjaustyöt", työpiirustus, 16.7.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuva 216. Punamullan keittoa.
© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Kuva 217. Viinakööki punamullattuna. Luhti ja navetta odottavat vielä punamultausta
© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Kuva 218. Asuinrakennuksen maalin poisto meneillään.
© Helena Hirviniemi, HH.

Ulkorakennusten punamultaus

Värinä rakennuksissa oli aikanaan käytetty italianpunaista punamultaa, mistä todisteeksi puojista löytyi tynnyrillinen jäljelle jäänyttä maalia. Rakennuksista maalattiin hirsiseinät, niitä suojaavat suojalaudoitukset, nurkat koteloiteineen ja räystääsalustat, mutta ei rakennuksiin myöhemmin tehtyjä kylkiäisiä, sillä nämä eivät ole koskaan olleet punamullattuja. Myös kylkiäisten sisään jääneet, osin jo punamullatut seinät jätettiin maalaamatta, samoin kuin puiset jalustarakenteet, portaat ja siltalankut. Maalattavat pinnat puhdistettiin juuriharjalla, mutta niitä ei pesty vanhan puupinnan säilyttämiseksi. Maali keitettiin paikan päällä ja pinnat maalattiin yhteen kertaan mahdollisimman paksusti.⁵⁶

Päärakennuksen maalauksen uusinta

Vanha maali poistettiin metallilastalla raaputtamalla sekä kulumahiomakoneella teräsharjasudilla. Puhdistettu pinta pestiin maalinpesuaineella, jos maali ei lähtenyt riittävän hyvin mekaanisella poistolla. Uusi maalipinta maalattiin mahdollisimman hyvin vanhaa öljymaalia vastaavalla tuotteella useaan kertaan. Kellertävät maalit sävytettiin paikan päällä vanhan mallin mukaisiksi.⁵⁷

⁵⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tilan piharakennusten maalaustyöselitys 1999", Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto, ss. 2-4.

⁵⁷ Ibid., s. 5

Kuva 219. Ikkunoiden maalin poistoa.

© Helena Hirviniemi, HH.

Kuva 220. Karjakeittiön oven karmin alaosan korjaus.

© Helena Hirviniemi, HH.

Ovien ja ikkunoiden kunnostukset

Helena Hirviniemen laatimien korjausohjeiden mukaan ikkunoiden puuosat irrotettiin ja karmin kunto tarkastettiin. Vaurioituneet puuosat korjattiin kuivalla, tiheäsyisellä puulla: lahot osat sahattiin pois ja uudesta puusta tehty paikka kiinnitettiin liimaamalla ja puutapeilla. Lopuksi pinnasta hiottiin reunojen pykällykset pois. Löystyneet puutapit naputeltiin takaisin kiinni ja hävinneiden tilalle tehtiin uudet. Kulmarautojen kiinnitys tarkistettiin ja tarvittaessa niitä kiristettiin ja lisättiin uusia ruuveja pudonneiden tilalle.⁵⁸

Ovet, ikkunat ja luukut maalattiin mahdollisimman hyvin alkuperäisiä värivalintoja noudattaen. Vanhat maalit raaputettiin kokonaan pois mekaanisesti kaapimalla. Tarvittaessa käytettiin irrotetuissa ikkunanosissa kuumailmapuhallinta.⁵⁹ Kellertävissä ja sinertävissä sävyissä uudelleenmaalauksessa käytettiin keittomaaleja, valkeiksi määritellyt osat maalattiin öljymaalilla. Poikkeuksena kaikki hyvin sileät osat maalattiin öljymaalilla. Ovet ja luukut samoin kuin ikkunat maalattiin vain ulkopuolelta, sillä suurin osa näistä on aikanaan ollut maalattu vain ulkopäin. Restaurointien suunnittelijan Helena Hirviniemen perustelujen mukaan sisäpinnat jätettiin maalamatta interiöörin tunnelman takia, vaikka osa ovista on saattanut olla maalattu myös sisäpuolelta.⁶⁰

⁵⁸ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 8.

⁵⁹ Helena Hirviniemi: Lamminahon päärakennuksen ulkopuoliset korjaustyöt, maalausohjeet ja väriyysuunnitelma. 20.6.1994. Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto

⁶⁰ Helena Hirviniemi: Lamminahon tilan piharakennusten maalaustyöselitys 1999, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 3

Asuinrakennuksen sisäpintojen ja kalusteiden restauroinnit

Asuinrakennuksen pintoja restauroitiin vain tarpeen vaatiessa: ehjät ja terveet pinnat jätettiin entiselleen. Jouduttaessa korjaamaan pintaa pyrittiin käyttämään mahdollisimman paljon vanhoja materiaaleja, mm. panelointien osalta. Vesi- ja viemärintiputkien sekä rakenteiden kunnon tarkastamiseksi keittiön muovimatto purettiin ja sen alla olevia lattialankkuja avattiin. Samoin purettiin vessan lattian betonivalu rakenteiden kunnon tarkastamiseksi. Vessan lattia rakennettiin uusista materiaaleista vanhojen lankkujen päälle puukoolauksella ja filmivanerirungolla, jonka päälle asennettiin muovimatto ja pinta laatoitettiin. Uudelleenrakennetun vessan väliseinän vessan puoleisessa seinässä käytettiin yläosassa entistä paneelia uudelleen maalattuna ja alaosaan asennettiin uusi kipsilevy ja kosteuseristetty laatoitus. Väliseinän porstuan puoleinen pinta paneloitiin vanhalla paneelilla.⁶¹

Kamareissa uusittiin osin maalauksia katoista, lattioista ja uuneista. Osassa uusittiin myös tapetointeja. Tapetit kiinnitettiin vanhojen tapettien päälle uudeksi kerrokseksi edellisten tapettien tapaan sähköjohtojen päälle. Myös maalaukset tehtiin pääasiassa vanhojen maalausten päälle.⁶²

Vessassa ja köökissä uusittiin vesi- ja sähkökalusteet. Keittiön kalusteet päädyttiin tekemään kokonaan uudelleen puusepäntyönä koivusta, rimalevystä ja koivuvanerista. Ovet tehtiin uudelleen koivukehyksisinä ja koivuvanerista vanhan mallin mukaisesti. Irtokalusteita ei ollut tarvetta eikä varsinaisesti resurssejakaan restauroida, vaan ne jätettiin siihen kuntoon kuin ne olivat Lamminahojen pois muuttaessa jääneet. Tulevaa käyttöä varten taloon tehtiin kuitenkin muutama uusi penkki vanhan mallin mukaan.⁶³

Kuva 221 ja 222.
Köökin uusi kalustus valmiina ja keskeneräisenä.
© Helena Hirviniemi
1997 ja 1995, HH.

Kuva 223. Kamareista uusittiin tapetointeja ja maalauksia. Tupa.
© Helena Hirviniemi
1997, HH.

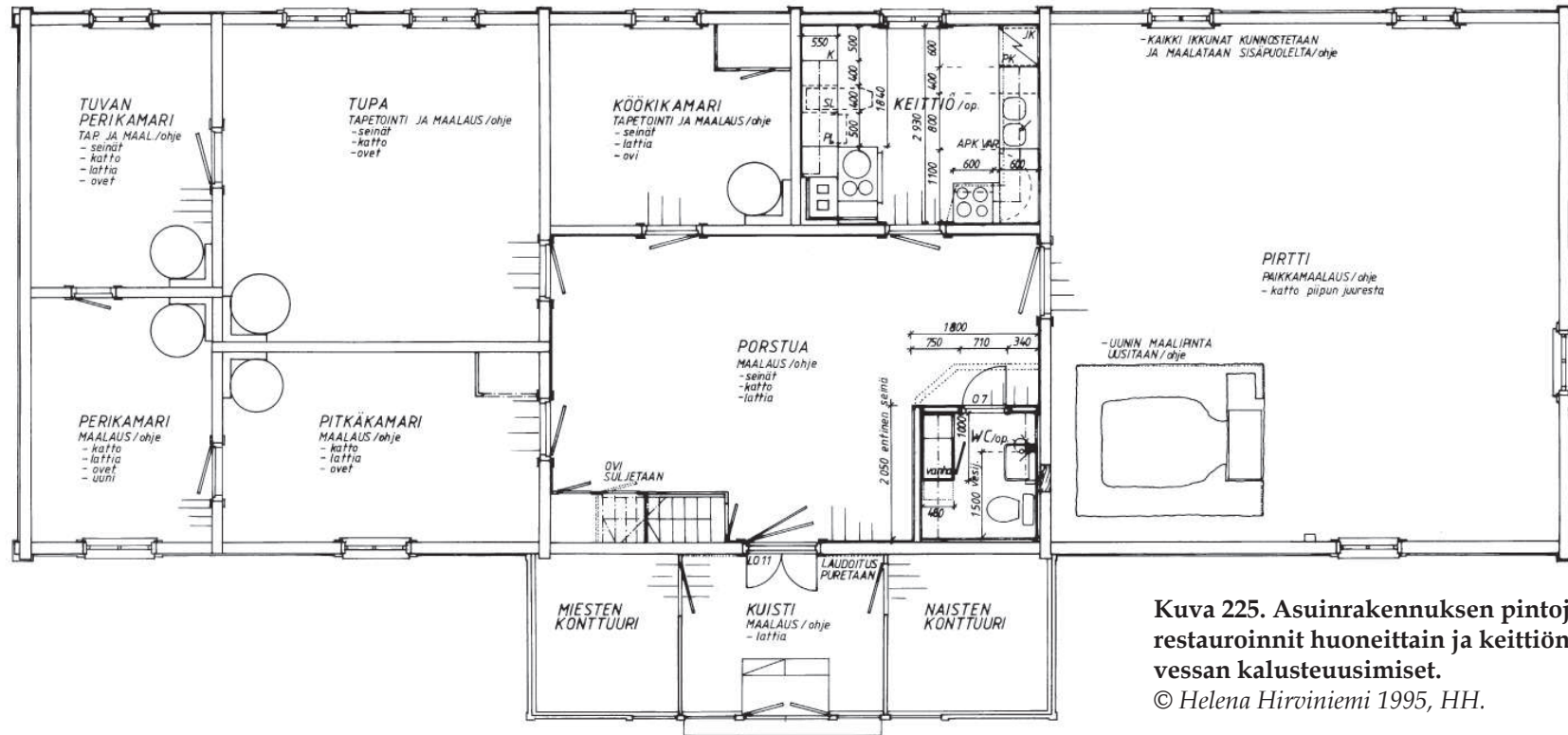

Kuva 224.
Vessan pinnat uusittiin osittain ja huonetta pienennettiin hieman.
© Noora Puustinen
2013.

⁶¹ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

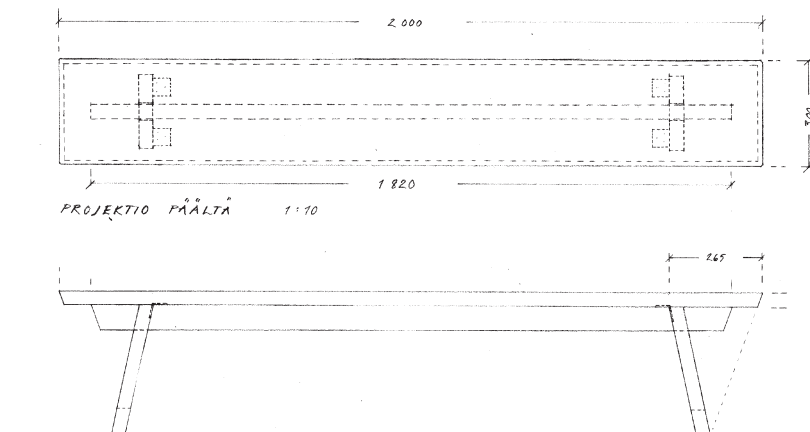
⁶² Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, Vaala - Päärakennus. Väriyysuunnitelma ja maalausohjeet", 16.10.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶³ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

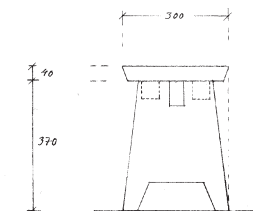
Kuva 225. Asuinrakennuksen pintojen restauroinnit huoneittain ja keittiön ja vessan kalusteuusimiset.

© Helena Hirviniemi 1995, HH.

Kuva 226. Uusien penkkien suunnitelmat.

© Helena Hirviniemi 1995, HH.

Muiden täydentävien osien korjaukset

Restauroinneissa haluttiin pitää Lamminahon täydentävät rakennusosat, kuten portaat ja tikkaat, käyttökuntoisena ja paikoillaan pihalla, sillä ne ovat toiminnallisesti välttämättömiä ja merkittävä osa pihan maisemakuvaa ja luovat siihen eloa.⁶⁴ Pienet osat, kuten porrasaskelmat, uusittiin aina kokonaan: niihin ei lähdetty tekemään paikkauksia, sillä käytössään ne ovat kuluvia ja vaihdettaviksi tarkoitettuja osia. Esimerkiksi portaita pyrittiin käyttämään aina vanhat, hyväkuntoiset osat ja uusiin vain tuhoutuneet hirret ja laudat. Jos koko rakenne vaati uusimista, kuluneet osat uusittiin aina vanhan mallin mukaisesti. Jos kyseisen rakennuksen osa oli tuhoutunut jo aiemmin, tehtiin osa toisen rakennuksen vastaavan osan mallin mukaisesti uudesta materiaalista. Näin toimittiin esimerkiksi puisten portaiden sekä vesikourujen tapauksessa.⁶⁵ Apuna käytettiin osin moottorisahaa, mutta pääasiassa portaat ja kourut veistettiin käsityökaluilla.

Lamminahon riiehen ja pajan kiukaat olivat hajonneet käytön loputtua. Riiehen kiukaan suuret holvikivet oli otettu uusiokäyttöön asuinrakennuksen porraskiviksi. Restauroinneissa koottiin kiukaat uudelleen toimintakuntoisiksi osin vanhoista ja osin uusista kivistä. Laastina käytettiin savilaastia ja hirsiseinien ja kiukaiden välit täytettiin hiekalla paloneristykseksi.⁶⁶

Kuva 227. Portaat kuluvat nopeasti, joten niitä uusittiin monesta rakennuksesta.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

⁶⁴ Helena Hirviniemen haastattelu 7.7.2014.

⁶⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto; Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶⁶ Ark.tsto Helena Hirviniemi: "Lamminahon talo, vanha riihi, korjaustyöt", työpiirustus, 2.7.1996, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Aitojen ja porttien rakennustyöt

Lamminahon toiminnan aikana tilalla oli ollut satoja metrejä erilaisia aitoja rajaamassa pihvoja ja viljelyksiä karjalta. Aitojen tyypit ja sijainnit tutkittiin vanhasta valokuva-aineistosta sekä talon viimeistä asukasta haastatteleamalla.⁶⁷ Restauroinneissa tehtiin kahta eri aitatyyppiä: lyhytjuoksuista pisteaitaa ja riu-kuitaa.

Aidat tehtiin perinteisin menetelmin. Pirjo Siipolan tekemän kesällä 1995 kuvaavan raportin mukaan pystyaidan puutavara, kuusiriu'ut ja halaspuolikkaat hankittiin tilan omasta metsästä ja osin myös luvan kanssa naapurimetsistä. Alapäästään teroitettut seipäät tehtiin kuusiriu'uksista ja pystytettiin aidaksia vastaan hieman kallelleen. Vinotuilla, yhtä lailla kuusesta tehdyillä, tuettiin aita vuoron perään eri puolelta. Aidakset halkaistiin pääosin kirveellä ja kiinnitettiin katajasta tai halkaistuista kuusenoksista tehdyillä vitsaksilla, kolmella jokaisesta seivästä kohti. Vitsakset notkistettiin nuotiolla sidottaviksi.⁶⁸ Aluksi nuotiota pidettiin maassa, mutta paloturvallisuuden takia myöhemmin otettiin käyttöön tapa pitää nuotiota tynnyri-puolikkaassa, mikä osoittautui hyväksi ratkaisuksi.⁶⁹

Kuva 228. Aidan tekoa.

© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Kuva 229. Tulotien häkki. Aidat puuttuvat vielä.

© Helena Hirviniemi, HH.

Kuva 230 (viereinen sivu). Vanhan tallin häkin suunnitelma.

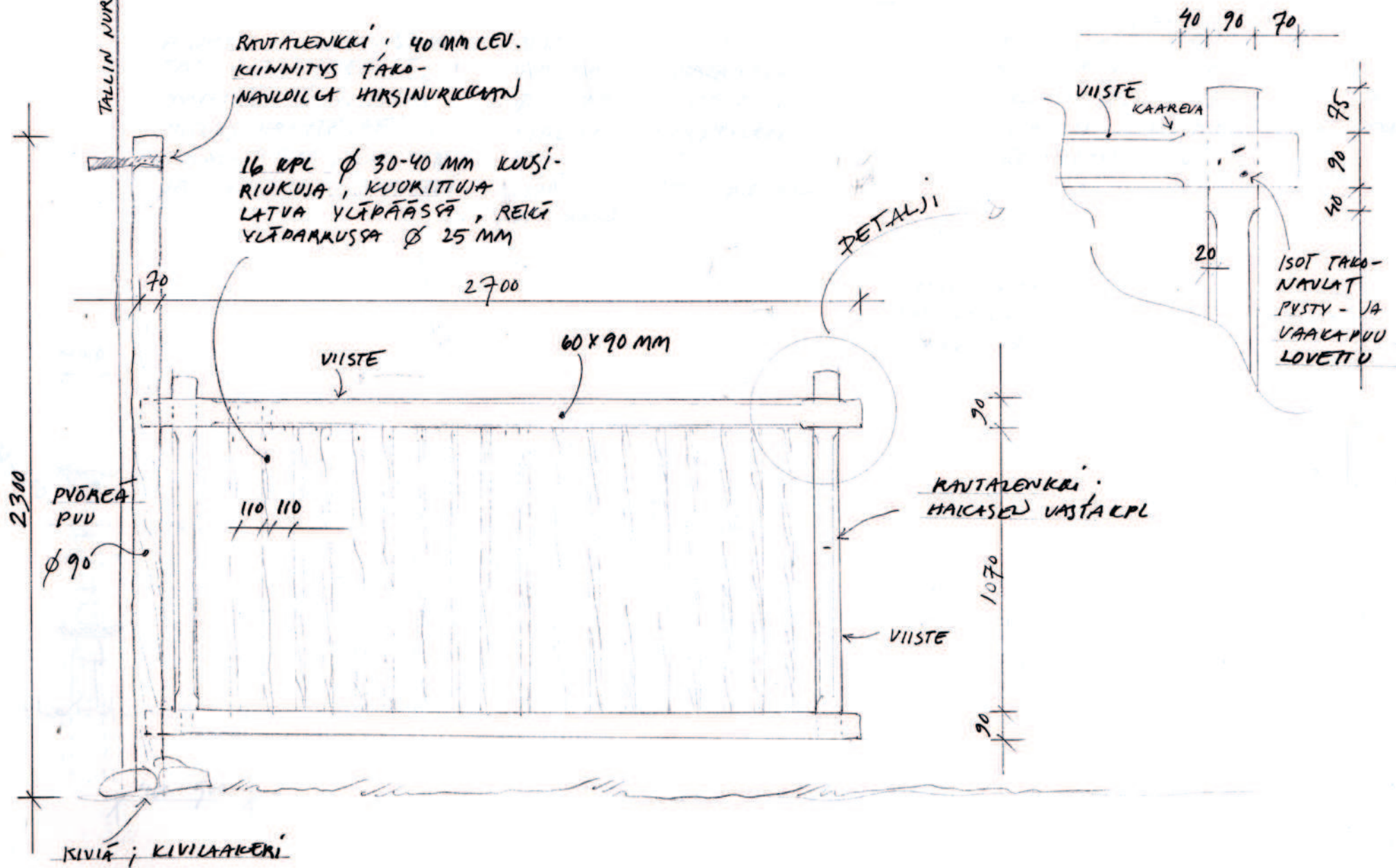
© Pirjo Kaltiainen 1995, HH.

⁶⁷ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

⁶⁸ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶⁹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkist

LAMMINAHO / VAALA ; VANHAN TALUN LUONA OLEVA AIDAN PORTTI

3.2.4. Tehdyt restaurointitoimenpiteet

Koska Lamminahon tila pyrittiin samaan mahdollisimman pian auki yleisölle, ryhdyttiin restaurointeja toteuttamaan aluksi päärakennuksessa. Se toimi luonnollisesti tilan keskuksena, johon yleisö aluksi ohjattiin ja jota pystyttiin pitämään päämajana muita rakennuksia korjattaessa. Päärakennuksen restaurointien valmistuttua ulkorakennuksia ryhdyttiin korjaamaan hätäjärjestyksessä eli ensimmäisenä kiireellisimpänä hoitoa vaativia rakennuksia. Rakennus kunnostettiin kokonaan yhden kesän aikana, joten restauroinnit etenivät rakennus kerrallaan, ei esimerkiksi työvaihe kerrallaan.

Lamminahossa tehdyt toimenpiteet voidaan jakaa neljään osaan: korjaaviin, säilyttäviin ja ennaltaehkäiseviin, palauttaaviin sekä muutostöihin.

Kuva 231. Pajan kiuas ennen restaurointeja.
© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Korjaavat restauroinnit

Korjaavia toimenpiteitä tehtiin vaurioituneisiin rakennusosiin. Näillä tervehdytettiin kuluneita tai tuhoutuneita materiaaleja ja rakennusosia ja näitä toimenpiteitä voidaankin pitää talonpoikaisen hirsirakennuksen luonnollisina hoitotoimenpiteinä, joita rakennusten käyttöajanakin toteutettiin aika ajoin.

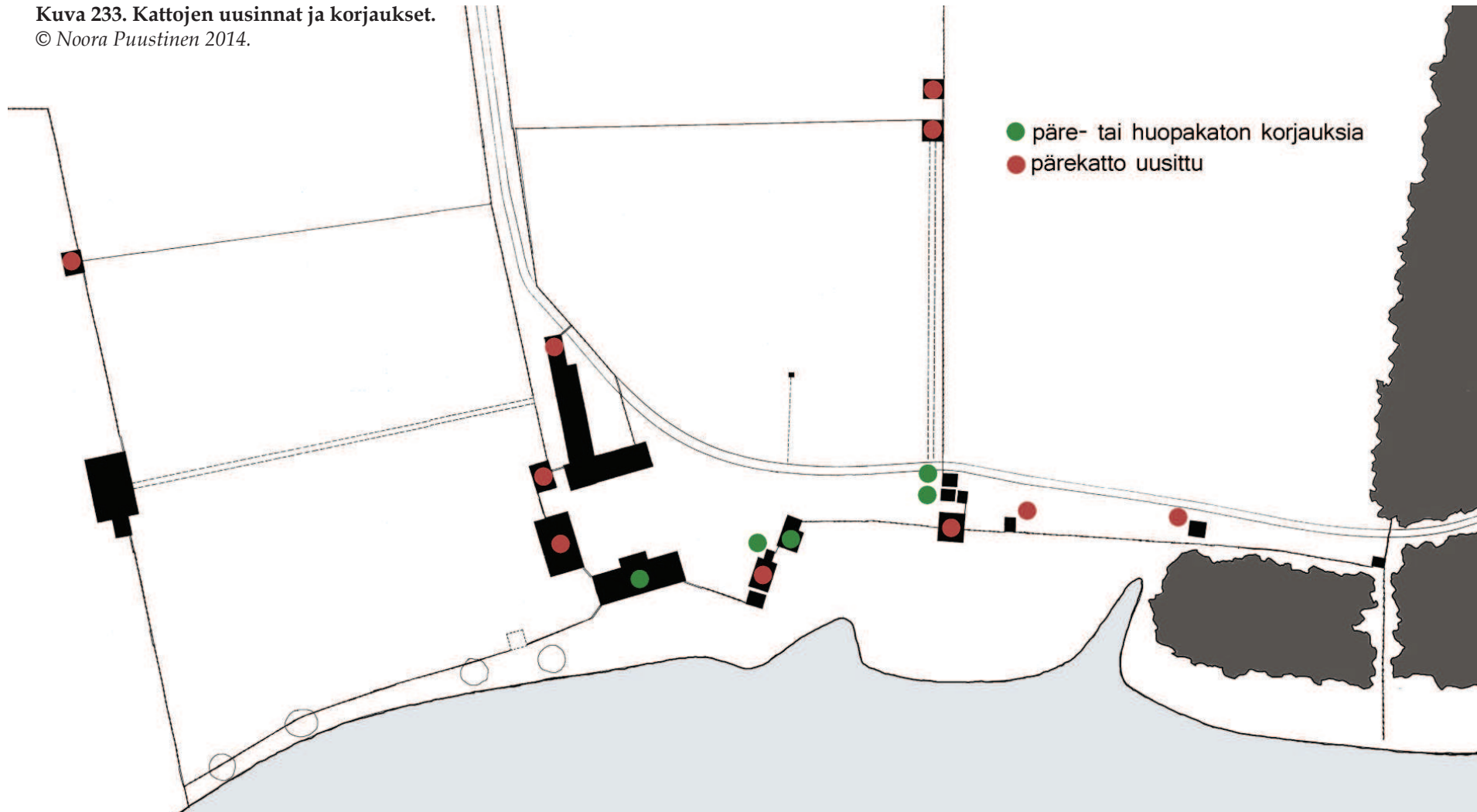

Kuva 232. Nurkan koteloinnin alaosa uusittuna.
© Helena Hirviniemi, HH.

Yleisin korjaava toimenpide Lamminahossa oli pärekaton uusinta, joka tehtiin 1990-luvun aikana kaikkiaan kymmenelle pihapiirin rakennukselle: luhdille, viinaköökillä, massiini-ruumenhuoneelle, kellarille, vanhalla tallilla, traktorikopille, pajalle, riihelle ja molemmille kotipeltejen ladoille. Lisäksi pärekatto

uusittiin kokonaan kaikissa neljässä Vittasuon ladossa. Kokonaan päreiden uusimisen lisäksi kattoja korjattiin paikoin asuinrakennuksessa, puojikopissa sekä naisten- ja miesten aitassa.

Kuva 233. Kattojen uusinnat ja korjaukset.
© Noora Puustinen 2014.

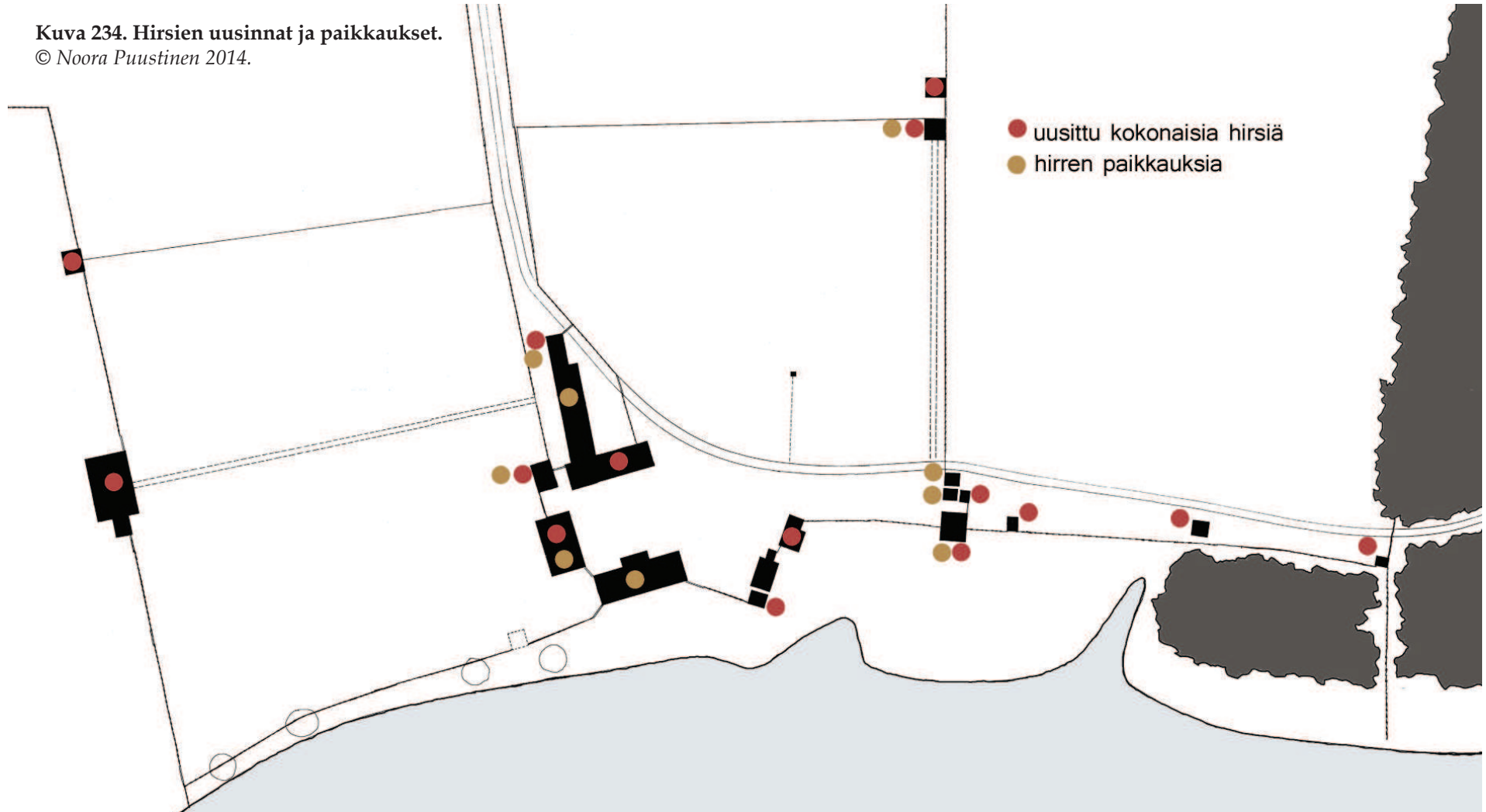

Toinen yleinen korjaus oli rakennuksen kengitys. Osassa rakennuksista alimpia hirsii jouduttiin vaihtamaan useita ja joka sivulta, mutta osassa vaihdettiin vain yksittäisiä hirsii. Pihapiiristä luhti, navetan pihalato, viinakööki, massiini-ruumenhuone, puoji, vanha talli, sysikoppi, riihi ja molemmat ladot sekä elosuojaan kuuluva vanha ruumenhuone kengitettiin. Erilaisten lahovaurioiden takia kokonaisia hirsii vaihdet-

tiin myös ylemmistä hirsikerroista molemmissa kotipellon laidoissa, riiehessä, pikkuaitan jalustakehikossa, vanhassa tallissa, traktorikopin hirsirungossa, sekä Vittasuon kahdessa ladossa. Paikkauksia hirsiiin tehtiin lisäksi yhdeksässä rakennuksessa. Pääosin uusittiin lahonneita hirsien päitä, mutta joitakin paikkoja tehtiin myös keskelle hirttä esimerkiksi vesitaskun aiheuttaman lahovaurion kohdalle.

Kuva 234. Hirsien uusinnat ja paikkaukset.

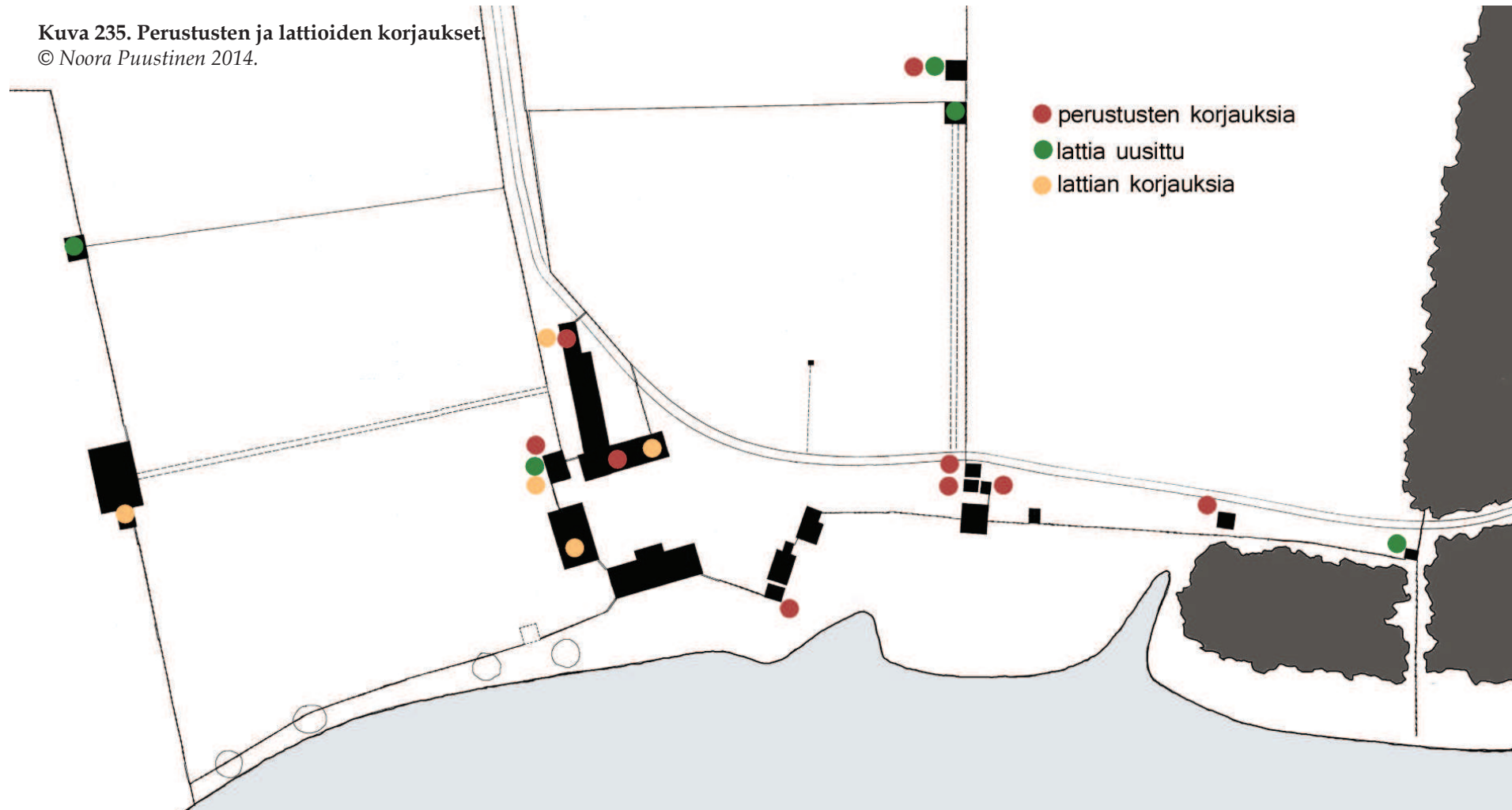
© Noora Puustinen 2014.

Maan kohoamisen ja perustuksina toimivien nurkkakivien maan sisään painumisen takia jotkut rakennukset olivat painuneet vinoiksi ja jääneet osin maan sisään. Näitä rakennuksia nostettiin alkuperäisempään korkoon ja oikaistiin ja osalle laitettiin uudet nurkkakivet. Kuvaan 235 tällaiset perustuksia koskeneet toimenpiteet on merkitty punaisella. Lisäksi joidenkin rakennuksien lattiat olivat joutuneet maakosketukseen painumisen takia ja siten vaurioituneet pahoin. Puulattia jouduttiin uusi-

maan viinaköökissä ja molemmissa kotipeltojen heinäladoissa. Riihessä ollut maa-savilattian koostumus selvitettiin ja riiheen valettiin myös kokonaan uusi lattia. Osittaisia lattian uusimisia tai yksittäisempiä niskojen ja lattialankkujen korjauksia ja uusimisia jouduttiin tekemään luhdissa navetan pihaladossa, massiini- ja ruumenhuoneissa, elosuojan riihiladossa sekä viinaköökissä, jossa korjattiin valettuja betonilattioita.

Kuva 235. Perustusten ja lattioiden korjaukset.
© Noora Puustinen 2014.

Vanhoja suojalautoituksia korjattiin uusimalla niiden kosteudesta kärsineitä alaosia navetassa ja puojissa. Lantalasta, luhdin halkoliiteristä ja vanhan tallin kylkiäisestä samaan tapaan vaihdettiin lautaverhouksen alaosaa purulaarin kohdalta. Sysikopin nurkkien kotelointi päätettiin uusia kokonaan.

Kuva 237. Korjattu suojalautoituksen alaosa.

© Esko Männikkö 1999, HH.

Kuva 236. Uusittu navetan ikkunan vesilista.

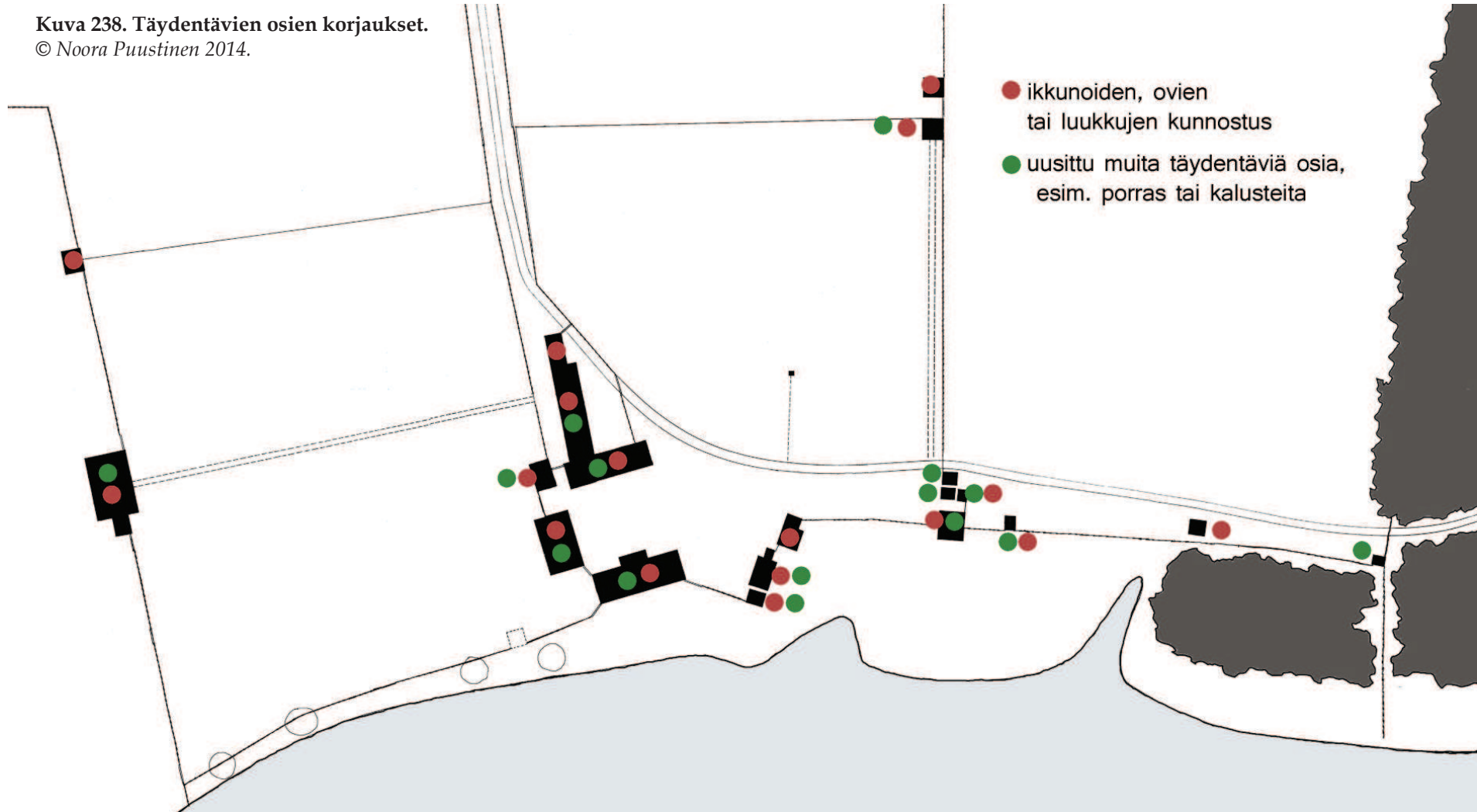
© Helena Hirviniemi 2008, HH.

Korjaavia toimenpiteitä tehtiin myös lukuisiin oviin ja ikkunoihin, jota kunnostettiin mahdollisimman alkuperäisiksi. Ohuita puuosia ja herkkiä yksityiskohtia sisältäviä ikkunoita, ovia ja luukkuja restauroitiin eritasoisesti lähes joka rakennuksessa Vittasuon ladot mukaan lukien. Myös monia muita täydentäviä rakennusosia uusittiin vanhan mallin mukaisesti:

ulko- ja sisäportaita, siltalankkuja, kattojen tikkaita, kaivonkansiä sekä kiintokalusteita esimerkiksi lantalassa. Myös tärkeitä irtokalusteita, kuten elosuojassa oleva pärehöylä, pajan palkeet ja vuoden 1935 traktori, kunnostettiin toimintakuntoiseksi. Korjaaviin toimenpiteisiin voidaan lukea myös päärakennuksen maalauksen uusinta.

Kuva 238. Täydentävien osien korjaukset.

© Noora Puustinen 2014.

Säilyttävät ja ennaltaehkäisevät restauroinnit

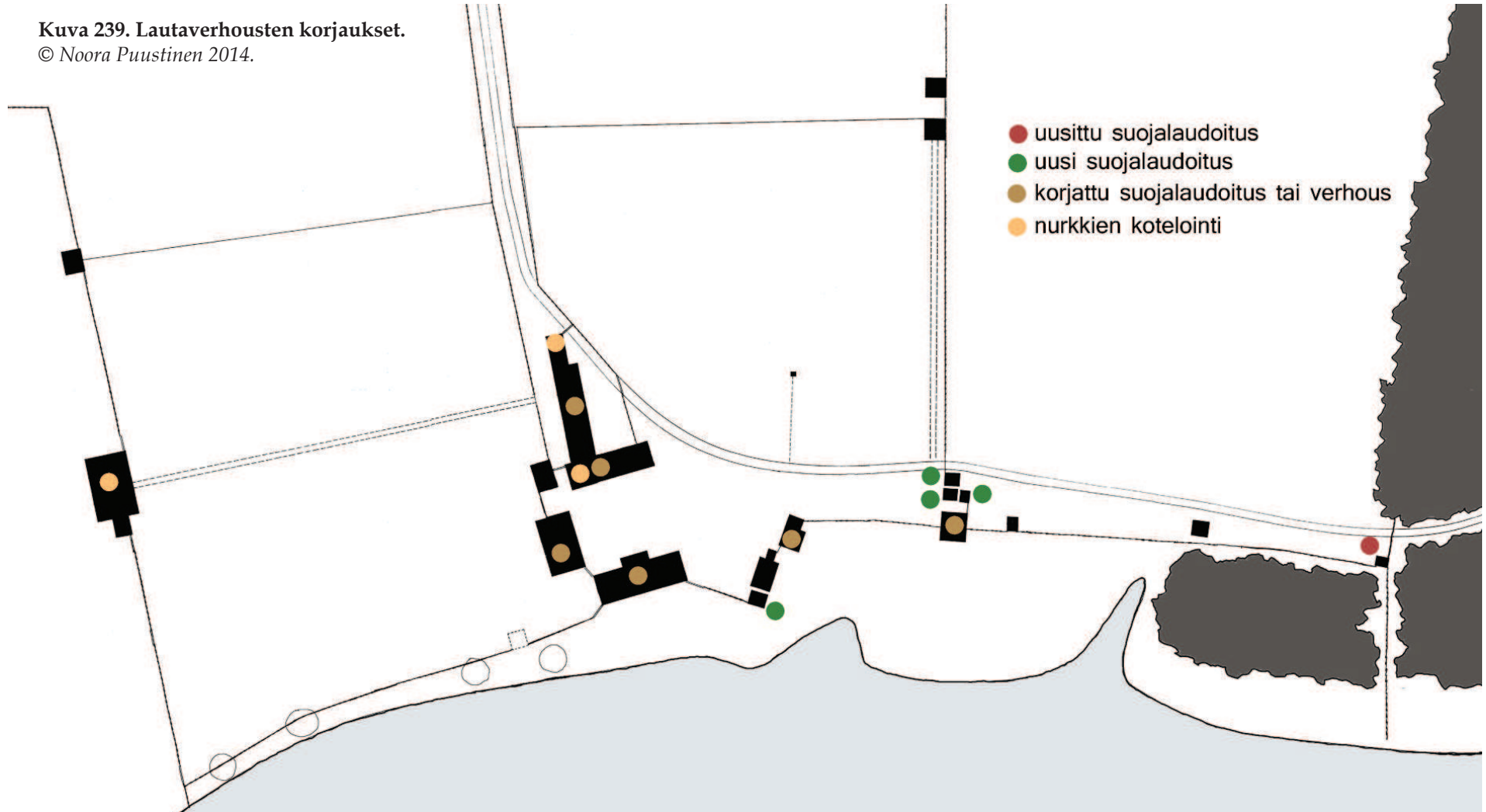
Toisen ryhmän toimenpiteet pyrkivät säilyttämään ja ennaltaehkäisemään uusien vaurioiden syntyä. Nämä toimenpiteet muuttivat rakennuksia ja ympäristöä alkuperäisestä, mutta ne toteutettiin hienovaraisesti vanhoja menetelmiä noudattaen ja esimerkiksi uudet suojalaudoitukset jatkoivat Lamminahon pe-

rinteistä tapaa hoitaa rakennuksia.

Uusia suojalaudoituksia tehtiin kaikkiin kolmeen pieneen aittaan sekä törmäaittaan. Lisäksi herkkiä pitkänurkkia suojattiin uusilla nurkkien koteloineilla ruumenhuoneessa, navetas-
sa sekä elosuojan riihiladossa.

Kuva 239. Lautaverhousten korjaukset.

© Noora Puustinen 2014.

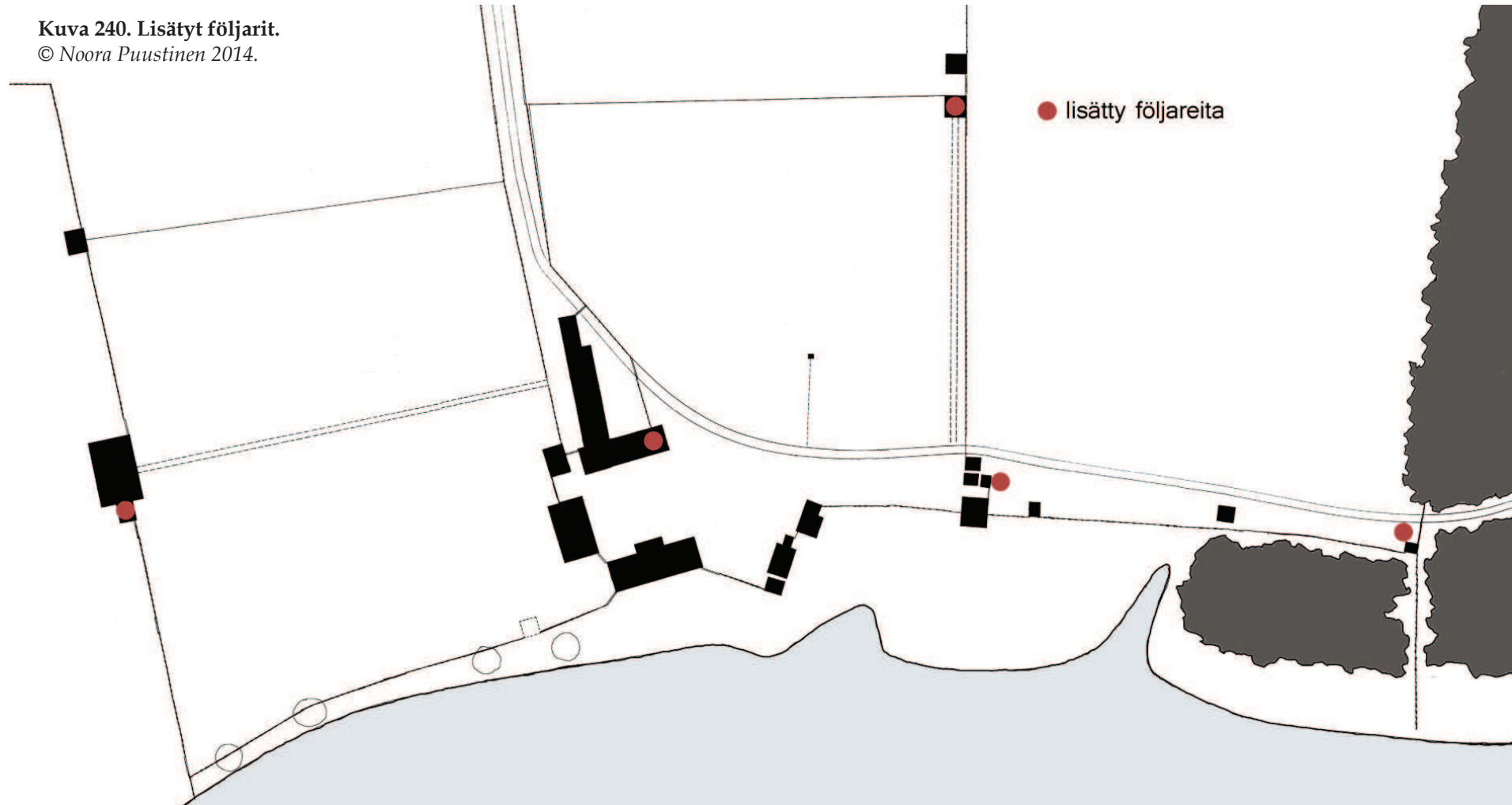
Useiden rakennusten ympäriltä muokattiin maanpintaa uusien vaurioiden ehkäisemiseksi. Notkahtaneita seiniä ei aina haluttu oikaista uusimalla useita kokonaisia hirsii, vaan seinää päätettiin tukea lisäämällä följareita nurkkiin ja navetan pihaladon tapauksessa keskelle seinää. Följareita oli jo aiemmin 1970-luvulla lisätty mm. viinaköökiin ja riiheen.

Muita ennaltaehkäiseviä ja hienoisia muutoksia aiheuttavia toimenpiteitä olivat puisten vesikourujen lisäykset, joilla

pyrittiin estämään roiskevesien aiheuttamia kosteusrasituksia seinille. Ajokaluille tehtiin niin ikään puiset alustat traktori-koppiin ja elosuojaan, jotta ne eivät painuisi hiljalleen maahan ja ruostuisi, vaikka alkuperäisessä käytössä ollessaan ne eivät sellaisia tarvinneetkaan. Säilymisen edistämiseksi tehtiin myös ainoa rakennuksen siirto: pikkuaittaa siirrettiin puolisen metriä kauemmaksi naisten aitasta, jotta tämän katolta valuvat vedet eivät vahingoittaisi pikkuaittaa.

Kuva 240. Lisätyt följarit.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 241 ja 242. Tulotien varsi ennen ja jälkeen puiden raivauksen.
© Esko Männikkö 1989 ja Helena Hirviniemi, HH.

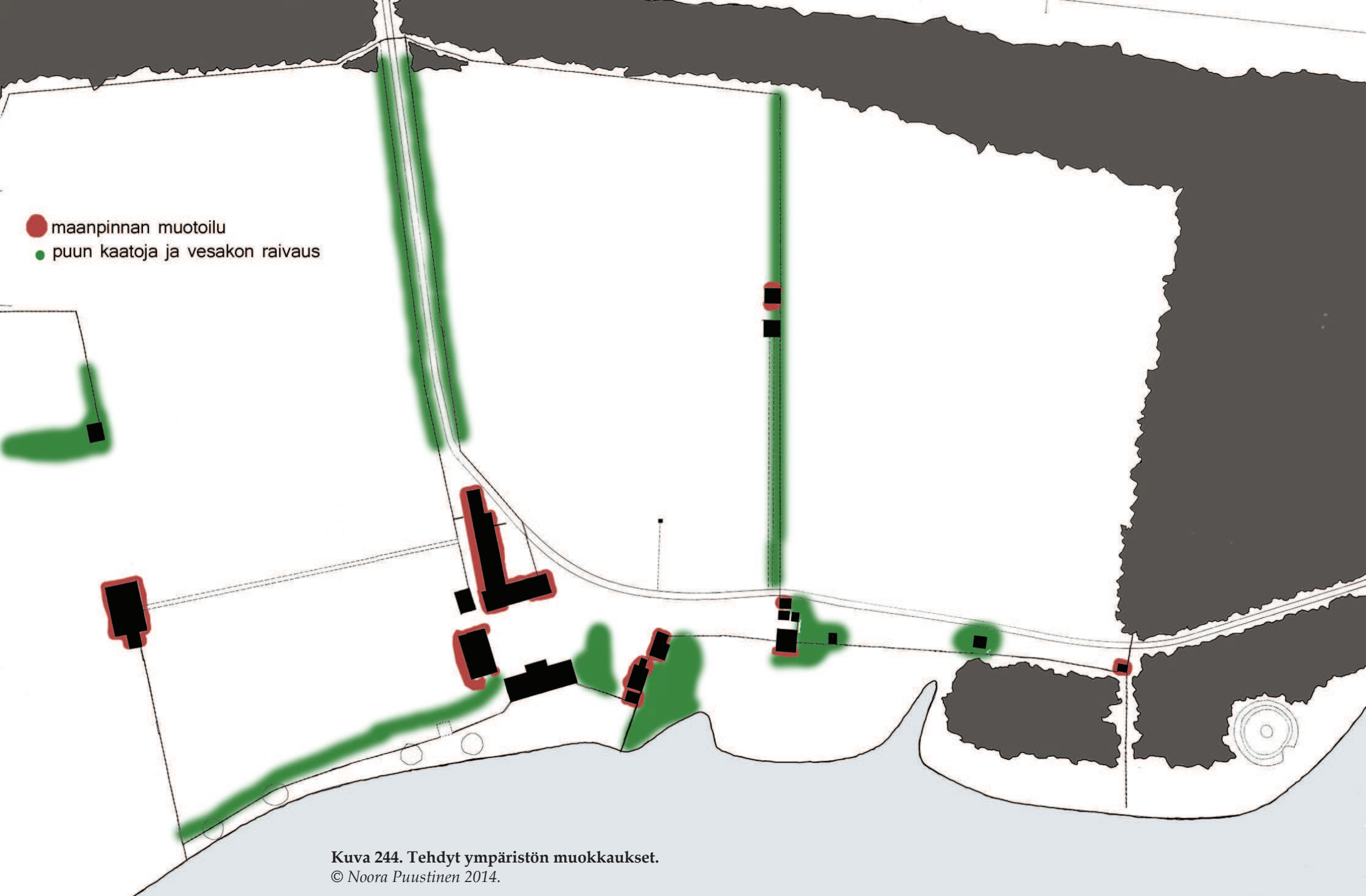
Palauttavat restauroinnit

Vaikka Lamminahossa ei haluttu palauttaa tilaa mihinkään tiettyyn aikakauteen, suoritettiin restauroinneissa joitakin yksittäisiä palauttavia toimenpiteitä. Näillä pyrittiin ennemminkin poistamaan käyttämättömyyden ja hoidon sekä huollon aiheuttamia seurauksia kuin muuttamaan myöhemmissä vaiheissa tehtyjä ratkaisuja.

Ollessaan vain kesäkäytössä oli Lamminahon pihapiiri alkanut kasvaa paikoin pensaikkoa ja puustoa, joten restauroinneissa palautettiin ympäristöä ja maisemakuvaa käytönaikaiseen raivaamalla alueelta paljon puustoa ja pensaikkoa. Erityisesti haluttiin avata jälleen näkymä joelle ja tehdä kotipelloista aukea ilman ojiin ja tienvarsille kasvaneita jo varsin isojakin puita. Puita kaadettiin myös muiden rakennusten läheisyydestä, sillä liian lähellä rakennusta ollessaan ne aiheuttivat riskejä rakennuksille putoavien lehtien ja laajenevien juurien takia. Ympäröiviä piha-alueita alettiin niittää vuosittain ja törmälle hankittiin lainalampaita kesäksi ympäristönhoitotöihin. Myös aikanaan käytössä olleen tervahaudan paikka sekä puretun savusaunan rauniot raivattiin pois enimmästä kasvillisuudesta.

Kuva 243. Vanhan kärrytien paikka niitettynä.
© Helena Hirviniemi 1999, HH.

Kuva 245. Lamminahon maisema ilman aitoja vuonna 1989.

© Helena Hirviniemi 1989, HH.

Ympäristöä palautettiin noudattamaan viljelyä ja karjanhoitoa harjoittavan tilan malliseksi myös rakentamalla uudet aidat alkuperäisille paikoille hajonneiden tilalle. Aitoja rakennettiin kaikkiaan noin kilometrin verran neljän vuoden aikana vuodesta 1995 lähtien ympäri pihapiiriä. Osa ennen tilalla olleista aitalinjoista jätettiin uusimatta peltojen nykyaikaisen viljelyn helpottamiseksi. Tästä syystä elosuojan ja alariihiladon väli jätettiin aidatta.

Merkittävä palautus oli 1960-luvun lopussa Turkansaa-reen lahjoitetun pajan siirto takaisin Lamminahon alkuperäisten nurkkakivensä päälle.

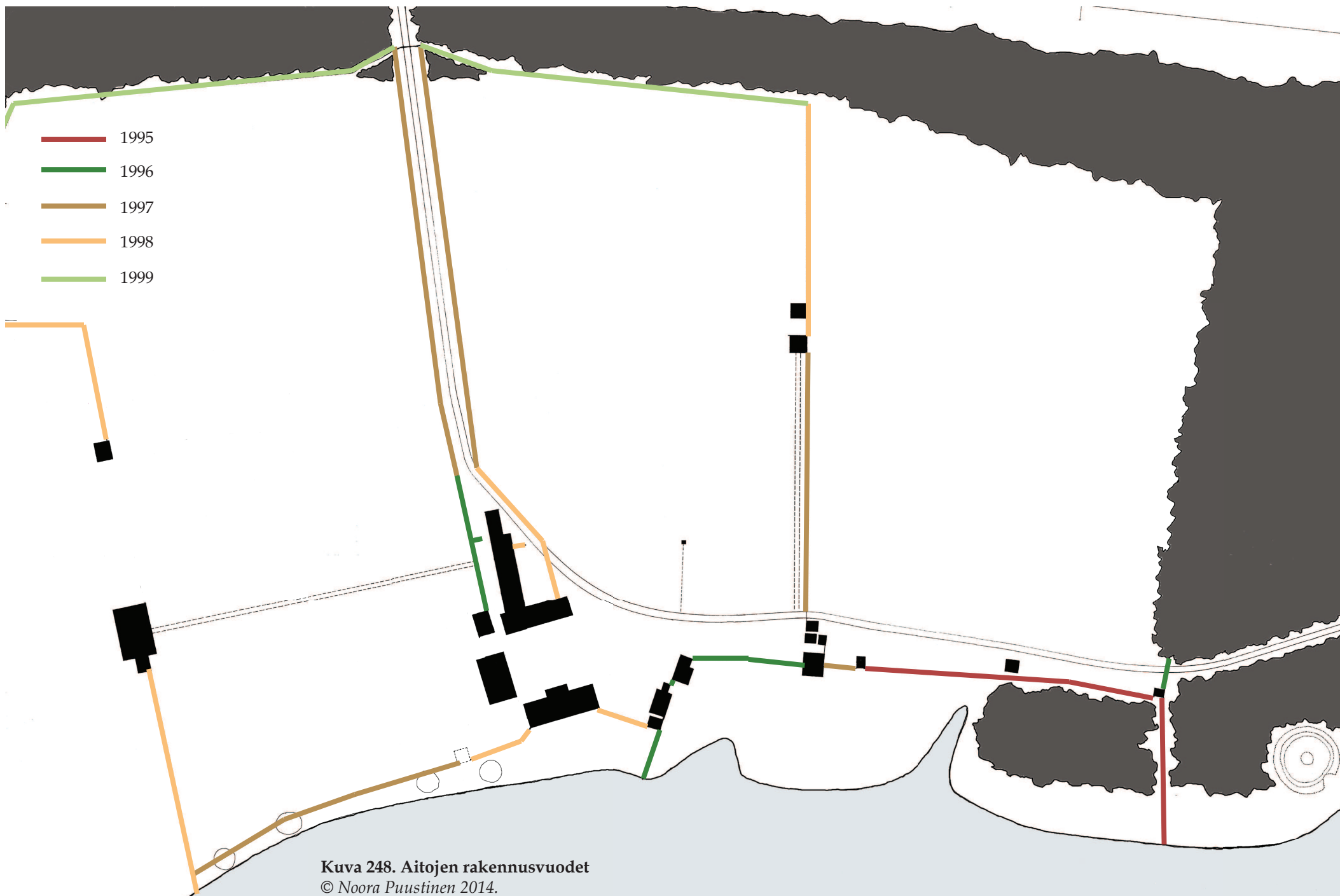
Kuva 246. Näkymä tulotieltä nykypäivänä.

© Sinikka Rantalankila 2011.

Kuva 247. Paja vasta Lamminahon palanneena.

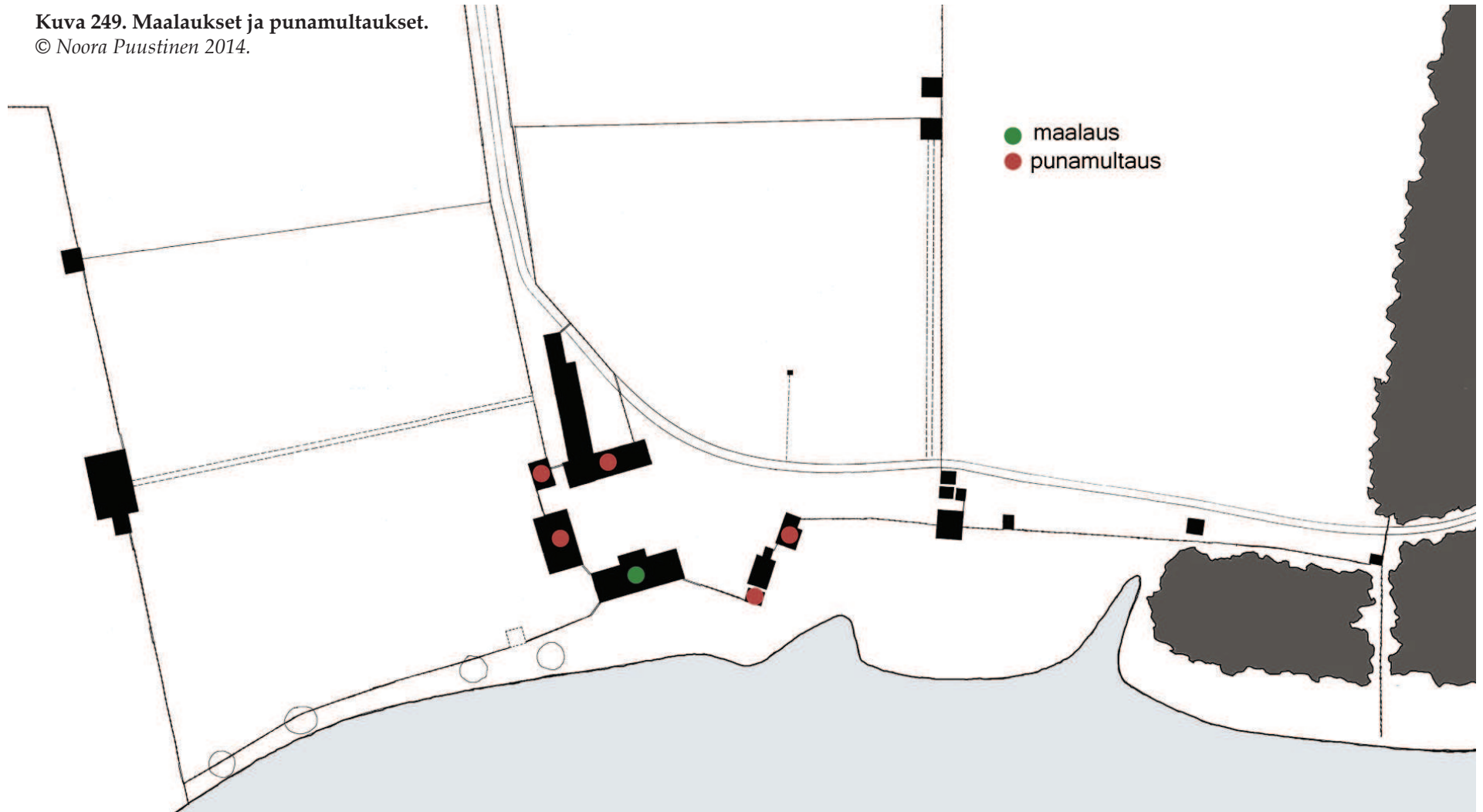
© Helena Hirviniemi 1997, HH.

Pihan tärkeimmät ulkorakennukset ovat aikanaan olleet punamullattuja. Nämä punamullattiin uudelleen kesällä 1999. Rakennusten punamulta oli kulunut pois jo 1900-luvun alkupuolella, mutta myöhemmin rakennettujen kylkiäisten sisälle jääneissä ulkoseinissä oli merkkejä punamultauksesta, minkä

perusteella voitiin päätellä aikanaan punamullalla maalatut rakennukset.⁷⁰ Myös ulkorakennusten aikanaan näkymättömiin ravistuneiden ikkunoiden ja ovien kelta- ja valkomaalauksia tehtiin uudelleen.

Kuva 249. Maalaukset ja punamultaukset.
© Noora Puustinen 2014.

⁷⁰ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

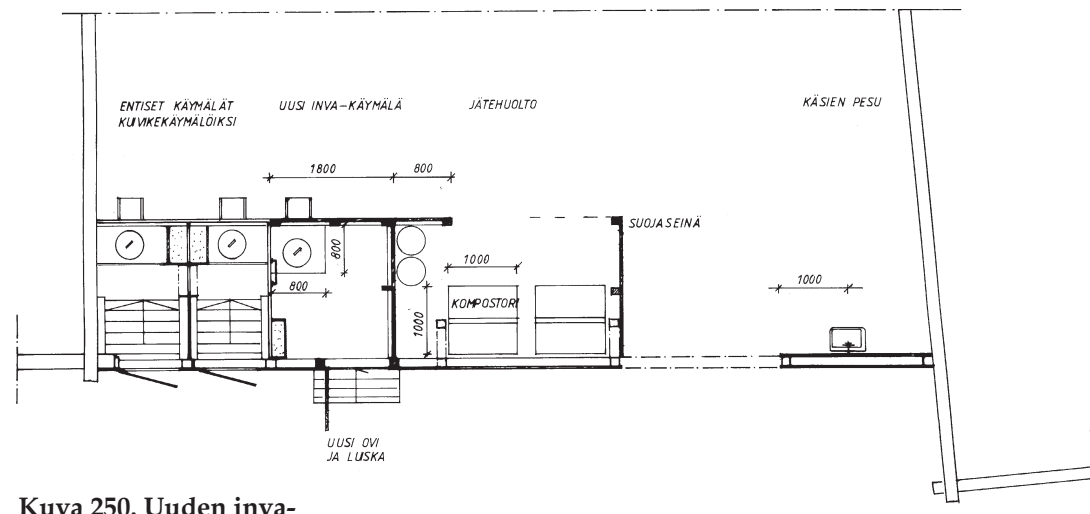
Käytön puutteen takia lahonneita ja jo poistettuja kiintokalustuksia tehtiin uudelleen haastattelutietojen perusteella kellariin. 1970-luvulla tehtyjen korjausten jälkiä sovitettiin paremmin Lamminahon perinteiseen ympäristöön höyläämällä viinaköökkin följareista vihreä lahonsuoja-aine pois sekä vaihtamalla riiden följarit pyöreistä neliskanttisiksi höylättyihin.

Muutostyöt

Yhden perheen tilana toimineen Lamminahon avaaminen yleisön nähtäväksi vaati joitakin muutostöitä. Aikanaan porstuaan lisätty vessasta haluttiin tarkistaa, ettei sen betonivaluisen lattian alle ole päässyt vettä. Vessa purettiin ja rakennettiin uudestaan osin samoista materiaaleista alkuperäistä pienempänä, jotta porstuan ja pirtin välinen henkilöliikenne kulkisi sujuvammin. Päärakennuksen vessa tehtiin vain henkilökunnan käyttöön ja yleisölle kunnostettiin lantalassa olevat kaksi ulko-käymälää.⁷¹ Lisäksi liikkumisrajoitteisille rakennettiin kahden alkuperäisen käymälän viereen kolmas käymälä. Käsienpesua varten rakennettiin lantalaan, karjakeittiön vastaiselle sivulle käsienpesuallas. Lantalaan sijoitettiin myös nykyaikaisen jätteentuoton takia roska-astiat.

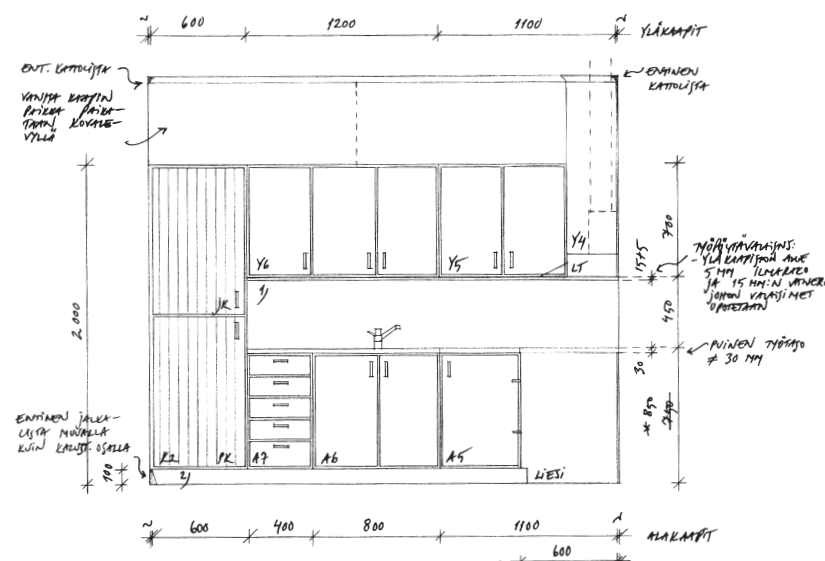
Päärakennuksen kööki uudistettiin kalustukseltaan sekä LVI- ja sähköasennuksiltaan yleisöryhmien tarjoilujen tarpeita vastaavaksi. Vanhat kalusteet purettiin, sillä ne olivat huonokuntoiset ja kevytrakenteiset. Uudet kalusteet tilattiin puusepältä. Keittiön pintamateriaaleja ei muutettu, vaan puretut osat käytettiin uudelleen.⁷²

Koska Lamminaho ja Vaala sijaitsevat hieman sivussa, tulevat vierailijat lähes yksinomaan autoilla paikalle. Autoja ei haluttu tuoda pihaan, joten niille rakennettiin oma parkkipaikka peltoalueen ulkopuolelle, sähkölinjan alle. Lisäksi tilalle pys-

**Kuva 250. Uuden inva-
käymälän ja roska-as-
tioiden sijoittaminen
lantalaan.**

© Helena Hirviniemi
1995, HH.

Kuva 251. Keittiön uudet kalusteet.

© Helena Hirviniemi
1995, HH.

tytettiin joitakin kylttejä asiakkaiden ohjaamiseksi mm. parkkipaikalle ja viinaköökin nurkalla sijaitseviin käymälöihin.

70 Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark.tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷¹ Ibid.

3.3. Toimenpiteet Lamminahossa vuoden 1999 jälkeen

Museoviraston varsinaisen korjaussuunnitelman päätyttyä vuonna 1999 Lamminahossa on Vaalan kunta tehnyt Museo-
virastoa laskuttaen 2000- ja 2010-luvulla vain ylläpitäviä kor-
jaus- ja huoltotöitä. Näitä ovat olleet pääasiassa pärekattojen
uusinnat ja paikkaukset, joiden suorittamiseksi Lamminahossa
on järjestetty kesinä 2012-2014 kansainvälisiä työleirejä, joiden
aikana on uusittu tilan pärekattoja talkootyönä.⁷³ Joka vuosi on
lisäksi uusittu portaita ja luiskia sekä tilan aitoja.⁷⁴

**Kuva 252. Työleirillä vuonna 2011 uusittiin navetan pihan puolen lap-
peen pärekatto.**

© Sinikka Rantalankila 2011.

Kuva 253. Riihiladot saivat uudet katteet vuonna 2012.

© Sinikka Rantalankila 2012.

⁷³ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 5.5.2014.

⁷⁴ Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

3.4. Lamminaho talonpoikaiskohteen restairoitiesimerkinä

Restauroinnissa on aina kyse valinnoista, jotka tehdään kohteen arvojen perusteella. Arvoja voivat olla esimerkiksi esteettiset, rakennustaiteelliset tai taloudelliset ja tuotannolliset arvot. Kohteella on lukuisia erilaisia arvoja, ja niiden määritteleminen on yksi restauroinnin tärkeimmistä tehtävistä. Arvot riippuvat kuitenkin aina arvottajasta. Toinen kokee rakennuksen korjauksiin rahaa syöväenä polttopuukasana, toinen henkilökohtaiseen historiaansa liittyvypolttopuukasana, toinen henkilökohtaiseen historiaansa liittyvänä muistojen paikkana. Rakennusalan ammattilaisen oletetaan arvostavan tiettyjä ominaisuuksia rakennuksissa koulutuksensa myötä, mutta täysin objektiivinen arvottaminen on mahdotonta. Kohteen arvojen määrittelemisen ohjeiksi on tehty erilaisia kansainvälisiä julkilausumia, kuten Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta eli niin kutsuttu Venetsian julistus vuonna 1964 tai Naran dokumentti (The Nara Document on Authenticity) vuonna 1994. Julistukset ovat toki vaikuttaneet kansallisiin säädöksiin ja yleiseen mielipiteeseen, mutta jokaisen kohteen ainutlaatuisuuden takia niitä ei voi pitää kaikissa kohteissa pätevänä.

Vaikeaksi objektiivisten arvojen määrittelemisen tekee myös aika. Kulttuurin ja vallitsevan aatteen myötä kohteen arvostus muuttuu. Tarpeeksi vanhaa rakennuskantaa on arvostettu lähes aina ajasta riippumatta, mutta muodista poistuneita, mutta ei vielä riittävän vanhoja rakennuksia on pidetty rumina ja arvottomina, ennen kuin niiden arvostus taas lähtee nousuun iän karttuessa ja tyylin edustajien harvinaistuessa. Esimerkiksi 1960- ja 1970-luvun Suomessa pidettiin jälleenrakennuskauden pieniä yhden perheen tyyppitaloja, niin sanottuja rintamamies-

taloja, rumina ja vanhentuneina, ja ne haluttiin purkaa mm. Oulun Karjasillalta. Nykyään Karjasilta kuuluu kuitenkin hyvin säilyneenä kokonaisuutena valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen luetteloon.⁷⁵

Arvot siis määrittelevät, mitä rakennuksia ja ympäristöjä suojellaan ja mikä saavat väistyä uuden tieltä. Esimerkiksi 1960-luvulla ei työväenluokkaista, pientä ja vaatimattomampaa asuinrakentamista juurikaan pidetty arvossa, joten Espoon Puu-Käpylän ja Tampereen Pispalan asuinalueet suunniteltiin kaavoitettavaksi uudelleen varsin suurisuuntaisesti ja tehokkaasti. Mielipiteiden vaihtuessa ajan mukana alueet jäivät kuitenkin ilman uutta kaavaa ja nämä kauniit ja tunnelmalliset asuinalueet säästyivät.⁷⁶

Erilaisten arvojen mukaan myös restauroinnin tavat vaihtelevat. 1800-luvun alkupuolella vallitsevana käsityksenä oli restauroida rakennukset noudattamaan mahdollisimman hyvin niiden rakennusajankohdan historiallista tyyliä. Nuoremmat muutokset ja korjaukset poistettiin restauroinneissa ja kohteet palautettiin kuviteltuun alkuperäiseen asuun.⁷⁷ 1980-luvulla yleistyivät muutostyöt, joissa suojellun rakennuksen julkisivu säilytettiin muuttumattomana, mutta sen taakse rakennus rakennettiin täysin uudelleen uusia menetelmiä ja materiaaleja käyttäen.⁷⁸ Tällaisia muutosöitä tehdään toki edelleen, esimerkiksi Kuopiossa, jossa Maljalanhdenkatu 33:n kaksikerroksisen julkisivun takaa purettiin vanha liikerakennus kokonaisuudessaan ja tilalle rakennettiin nelikerroksinen asuinkerrostalo, jonka ensimmäiseen kerrokseen suunniteltiin liikehuoneistoja.

⁷⁵ Museoviraston Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt -verkkosivusto. Viitattu 14.9.2014. <http://www.rky.fi>

⁷⁶ Maija Kairamo: *Restaurointitappeja aikaraitteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, s. 16-18.

⁷⁷ Ibid., s. 11

⁷⁸ Ibid., s. 30.

Arvot ovat ohjanneet aina myös Lamminahon rakentamista ja sen muutostöitä. Lamminahossa käytäntö ja arjen sujuvuus ovat olleet tärkeitä, joten esimerkiksi navetan käydessä vanhanaikaiseksi sen interiööri muutettiin vuonna 1947 vastamaan sen ajan käytön tarpeita. Käytön helpottamiseksi ja mukavuuden lisäämiseksi myös saunan paikka on siirtynyt ensin vanhasta savusaunasta viinaköökiin ja edelleen karjakeittiön

viereen navettaan. Kylkiäiset osoittavat omalta osaltaan omistajien arvoja: uudet ajokalut ja muut työkalut piti saada suojaan, eikä vanhojen rakennusten katsottu kärsivän uusista lisäyksistä. Vuonna 1969 Lamminahot luovuttivat pajan Turkansaaren ulkoilmamuseoon. Heistä rakennuksen säilyminen oli tuolloin suuri arvo.

Kuva 254. Puoji restaurointien aikana.
© Esko Männikkö 1999, HH.

Onko autenttisuus vain materiaalin ominaisuus?

Jos rakennuksen materiaalin autenttisuus otetaan muita alistavaksi arvoksi, toteutetaan restaurointi konservoivana. Tavoitteena on säilyttää ja siirtää kaikki mahdollinen alkuperäinen materiaali tuleville sukupolville muuttumattomana. Menetelmänä käytetään rakennuskonservoinnin tekniikoita. Rakennuksen käyttö suhteutetaan materiaalin säilyvyyden mukaan ja muutokset pidetään minimaalisina.

Lähes toisen ääripään restaurointitapa on rekonstruktio, jossa purettuja ja tuhoutuneita rakenteita rakennetaan uudelleen uudesta materiaalista tai joskus hajonneita rakenteita myös alkuperäisestä materiaalista. Tällaisia vanhasta materiaalista uudelleen alkuperäisille paikoilleen koottuja kohteita ovat yleensä vanhat kivistä muuratut rakennukset kuten Perun Machu Picchu. Uudesta materiaalista vanhalla tekniikalla on restauroitu esimerkiksi Tyrvään Pyhän Olavin kirkko ja Lyytikkälän patsasnavetta.⁷⁹ Rekonstruoitu rakennus pyritään saamaan näyttämään alkuperäiseltä eikä asiaan perehtymätön vierailija osakaan yleensä erottaa rekonstruktioita alkuperäisestä, ellei materiaalin tuoreus esimerkiksi puun kohdalla paljasta rakennetta uudeksi.

Lamminahossa käytettyjä tekniikoita voidaan pitää osaa konservoivina ja osaa rekonstruktiona. Pääosin restauroinnissa päädyttiin kuitenkin ratkaisuun niiden väliltä. Materiaaleja, eli pääasiassa rakennusten seinähirsii, vaihdettiin uusiin. Uusimalla lahonneita ja hyönteisten vaurioittamia hirsii voitiin kuitenkin säilyttää rakennus kokonaisuutena ja estää esimerkiksi sen sortuminen. Vaikka lahonnut hirsi ei olisikaan vielä menettänyt täysin kantavuuttaan, se edistäisi vaurion leviämistä muihin hirsiiin ja aiheuttaisi riskin ympäröiville rakenteille. Restauroinneissa tavoitteena oli kuitenkin säästää mahdollisimman paljon autenttista materiaalia. Uusittaessa pyrittiin materiaalia vaih-

Kuva 255. Uusittu pärekatto on rekonstruktio.

© Noora Puustinen 2014.

⁷⁹ Maija Kairamo: *Restaurointitappeja aikaraitteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006.

tamaan kuitenkin vain välttämättömin: korjauksissa käytettiin hirsien paikkausta aina kun mahdollista, kokonaisia hirsii vaihdettiin vain silloin kuin vaurio oli niin laaja, ettei lukuisien paikkausten tekeminen olisi ollut mielekästä. Jos vaurio oli hyvin laaja, esimerkiksi vanhan navetan etelänpuoleisen seinän kohdalla, päädyttiin rakenne suojaamaan suojalaudoituksella vanhan materiaalin uudella korvaamisen sijaan. Samalla uhrikerroksen ajatuksella suojattiin pitkänurkkasalvoksia kotelomalla ne laudoituksen sisään. Autenttista materiaalia suojattiin myös följareilla: heikentyneitä hirsii tuettiin notkahtaneessa seinässä lisäämällä sen tueksi följari, jolloin koko seinää ei tar-

Kuva 256. Riihestä jouduttiin uusimaan paljon lahonneita osia.

© Helena Hirviniemi, HH.

vinnut uusia. Samanlaiseen ratkaisuun päädyttiin mm. suunnilleen samoihin aikoihin toteutetussa Sodankylän autiokirkon restauroinnissa, jossa Museoviraston edustajana toimi yhtä lailla Lamminahossa vaikuttanut Maija Kairamo.⁸⁰

Lamminahon restauroinneissa luovuttiin osin materiaalin autenttisuudesta. Panu Kailan mukaan vain antikvaarinen osa on vanhassa rakennuksessa arvokasta varsinkin rakennustutkimuksen kannalta, uusitut osat ovat vain kopioita.⁸¹ Lamminahon kohdalla materiaalin autenttisuus on ylipäätään jatkuvan huollon takia vaikeasti määriteltävissä. Rakennuksia on koko niiden eliniän ajan kengitetty, siirretty uusille paikoille, käytetty puretun rakennuksen hirsii uudelleen uudessa rakennuksessa, rakennuksia siirretty ja rakenteita paikattu. Voidaan siis kyseenalaistaa, mikä ylipäätään on autenttista materiaalia Lamminahossa; rakennuksen vanhin hirsi tai kenties sen ensimmäisen rakennusvaiheen aikana siihen käytetyt materiaalit? Eivätkö satavuotiaat alimmat hirret ole autenttisia, jos ne on otettu kengityksen yhteydessä toisesta rakennuksesta? Lamminahon restauroinneissakin käytettiin aina materiaalina alkuperäistä ja aitoa materiaalia, puuta, jota varten rakenteet on suunniteltu ja jolla korjaukset on ennekin tehty. Rakennusten henki ja identiteetti eivät muuttunut restauroitaessa, vaikka materiaalin alkuperäisyys vähenikin korjausten myötä.

⁸⁰ Maija Kairamo: *Restaurointietappeja aikaraiteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, s. 102-108

⁸¹ Panu Kaila: "Rakennustekniikka", *Rakennuskonservointi*, Anja-Tuulikki Huovinen, Toimi Jaatinen, Anja Rantala (toim.), Suomen Museoliitto, 1983, ss. 4-7.

Vai voiko autenttisuus sisältyä tekniikkaan?

Lamminahon kaltaisen talonpoikaisen kohteen kohdalla autenttisuudessa on kuitenkin ennemminkin kyse rakenteen autenttisuudesta kuin materiaalista, yksittäisen hirren iästä. Vaikka alkuperäinen, vuosisatoja vanha hirsipinta on aina arvokkaampaa kuin vanhalla tekniikallakin uusittu seinä, on kokonaisuuden ja rakennusten autenttisuus ennemminkin aineetonta kuin aineellista. Rakennukset ja niiden rakenteet on suunniteltu kestämään tietyn aikaa ja vaatimaan sen jälkeen tiettyjä huolto- ja korjaustöitä. Rakenteiden toimivuus perustuu ajoittaiseen uusimiseen. Pärekatot, portaot ja kehien alimmat hirret on rakennusten käyttöänsä aikana vaihdettu moneen kertaan samaan tapaan, joten samalla tekniikalla uusiminen restauroinnissa on vain osa rakennuksen luonnollista jatkumoa.

Restaurointi olisi voitu tehdä myös erilaisin piiloviritelmin, jolloin rakennuksen näkyvien pintojen ja osien alkuperäinen materiaali olisi voitu säilyttää. Tällaisessa ulkoasun autenttisuutta arvostavassa restauroinnissa on tarkoitus saada rakennus näyttämään alkuperäiseltä, mutta heikentyneitä rakenteita ja materiaaleja tuetaan nykyaikaisilla rakennusmateriaaleilla. Rakennuksen runko ja kantava rakenne nähdään vain kuorta pystyssä pitävänä luurankona ja siten arvottomampana, jolloin peittyviä osia voidaan uusia autenttisen ulkoasun säilyttämiseksi. Tällaisia rakenteeltaan uusittuja restaurointeja on tehty esimerkiksi Tornion kirkossa, jossa vanha hirsiniskainen lattia korvattiin kantavilta osilta betonivalulla, vaikka lattian pinta säilytettiin lankkuisena.⁸² Lopputuloksena tällaisessa restauroinnissa on vanhalta näyttävä mutta joskus täysin uutta rakennustekniikkaa edustava rakennus.

Lamminahon tapauksessa vältettiin kaikenlaisia piilotettavia rakenteita. Restaurointimenetelmät olivat perinteisiä ja talonpoikaiseen rakennuskulttuuriin kuuluvia, autenttisia: ra-

kennukset restauroitiin kuten niitä oli aikaisemminkin korjattu. Jokaisen rakennuksen vauriot kartoitettiin yksityiskohtaisesti ja korjaukset suunniteltiin jokaiseen rakennukseen tapauskohtaisesti. Tuloksena Lamminahossa on laaja kirjo erilaisia talonpoikaiseen rakennustapaan kuuluvia korjausmenetelmiä. Silti kaikista on nähtävissä korjausten periaatteiden ja tavoitteiden yhtenäisyys. Tarkoituksena ei ollut kokeilla mahdollisimman

Kuva 257. Uusien hirsien veistoa.
© Helena Hirviniemi 1997, HH.

⁸² Maija Kairamo: *Restaurointitappeja aikaraitteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, s. 58.

erilaisia menetelmiä, vaan soveltaa kuhunkin vaurioon juuri siihen parhaita menetelmää. Tehdyt korjaukset ja uudempi materiaali jätettiin reilusti näkyville, eikä niitä yritetty saada heti näyttämään vanhalta esimerkiksi kemiallisilla aineilla, mikä olisi ollut hyvin turhaa - muutamien vuosien jälkeen puu oli jo harmaantunut, eikä erottunut silmiinpistävästi vanhasta hirsiseinästä. Uusittavat osat korjattiin aina vanhan mallin mukaisesti, eikä niitä ryhdytty tekemään uudemmasta, kenties kestävämmästä, materiaalista. Uusien materiaalien ja varsinkin kemikaalien käytön välttäminen yhdessä perinteisten rakenteiden kanssa mahdollistaa myös reversibiliteetin. Korjaukset on varsin helposti poistettavissa, uusi materiaali vaihdettavissa.

Uudet tukirakenteet, suojalautoitukset ja följarit, tehtiin reilusti näkyviksi. Ne olivat Lamminahossa uusia rakenteita, mutta ne kuuluivat talonpoikaiseen rakennustapaan ja olivat jo Lamminahon rakennusten rakennusajankohtana yleisesti muualla käytettyjä. Aiheeseen perehtymätön kävijä voi pitää näitä alkuperäisinä rakenteina. Asia, mitä on joskus restaurointiteorioissa pidetty virheenä. Venetsian julistuksessa vuodelta 1964 sanotaan, että "kaiken välttämättömän lisärakentamisen on erotuttava arkkitehtonisesta kompositiosta ja sillä on oltava nykyajan leima"⁸³. Tämän näkemyksen mukaan restauroitaessa tehtävät muutokset ja korjaukset on aina oltava selvästi erotettavissa: jokaisen on osattava sanoa, mikä on alkuperäistä ja mikä restauroinnissa lisättyä. Uudet lisäykset saisi siis tehdä hyvin modernisti: nykyajan tekniikoita, materiaaleja ja muotokieltä käyttäen. Lamminahossa tämäntyylinen menetelmä olisi ollut kuitenkin ennemminkin hajottanut pihan yhtenäisyyttä kuin tuonut sille lisää arvoa. Restauroinnit on hyvin tarkasti dokumentoitu, joten asiasta kiinnostunut pystyy selvittämään, mikä rakenteesta on uutta ja mikä vanhaa. Ei ole tarpeellista, et-

Kuva 258. Törmäaitan hirren päitä suojattiin vesilistalla. Siltalankut on uusittu kokonaan.

© Esko Männikkö 1999, HH.

tä kaikki pystyvät erottamaan jokaisen uuden osan; riittää että asiantuntijat ja rakennuksen ajoittavat osaavat pitää uusia osia myöhempinä lisäyksinä. Osaltaan esimerkiksi uudelleen tehtyjä pärekattoja voidaan pitää rekonstruktioina, mutta tarkan dokumentoinnin ja vanhojen menetelmien ja rakenteen noudattamisen myötä ne pitäisi nähdä ennemminkin vain normaalisti huollettuina rakenteina. Ne on suunniteltu uusittaviksi, niitä on käyttöajanakin jatkuvasti uusittu. Lamminahon restauroinnit ovat ylipäättään enemmänkin osa tilan elämän jatkumoa. On jopa turhaa pyrkiä eriarvoistamaan alkuperäinen, myöhemmin muutettu ja restauroitu rakennusosa, kun ne omina kerroksinaan luovat Lamminahon tarinan.

Lamminahon, kuten myös muutamien muiden 1990-luvulla toteutettujen puurakennuskokonaisuuksien, restaurointien perinteisten tekniikkojen valinnan merkitys on suuri restaurointiperinteen kannalta. Aikaisempina vuosikymmeninä vanhoihin kohteisiin oli käytetty uusia materiaaleja, sillä perinteisten materiaalien, varsinkin puun, katsottiin olevan liian kestäättömiä restaurointeihin. Perinteisten tekniikkojen käyttöönotto laajassa mittakaavassa oli kokeilevaa ja loi uskoa puun käyttömahdollisuuksiin myös restauroinnissa.⁸³

Kokonaisuus huomioiden

Lamminahon restauroinnit ottavat kaikilta osiltaan huomioon erityisesti kohteen kokonaisuutena. Restauroinnit ulotettiin koskemaan kaikkia tilan rakennuksia aina kauimmaisista Vittasuon latoja myöten. Rakennuksien katsottiin kaikkien olevan arvokkaita juuri kokonaisuuden osana, eikä huonokuntoisimpia tai vaatimattomimpia päätetty purkaa esimerkiksi taloudellisten resurssien säästön takia. Ansiokasta restauroinnissa oli sen kaiken kattava suunnitelmallisuus: kohteen restauroinnit suunniteltiin kokonaisuutena, vaikka toteutus jakautuikin eri vuosille ja rahoituksille. Merkittävän osan suunnitelmassa muodostavat ympäristötyöt. Maisemanhoito ja pienien rakenteiden korjaukset säilyttivät tilan identiteettiä ja edesauttavat myös rakennusten säilymistä fyysisesti: rehottavat pensaikot lisäävät kosteusriskiä ja talon vierellä lahoava puu voi kaatua rakennuksen päälle. Ympäristö on merkittävä osa Lamminahon kokonaisuutta, siksi esimerkiksi aitojen palauttaminen pihapiiriin ja peltojen jatkuva viljely tekevät tilasta taas huomattavasti elävämmän ja omaa aikaansa edustavamman.

Oman lisänsä restaurointiin toi hyvin laaja esineistö aina astioista huonekaluihin asti. Tilaa käsiteltiin myös tältä osin kokonaisuutena: myös nämä inventoitiin ja osa restauroitiin. Ajatus kokonaisuudesta sai kuitenkin kolauksen, kun arvokkain esineistö kuljetettiin tilalta Kansallismuseoon säilytettäväksi. Tietenkin esineet säilyvät museon säädettävissä olosuhteissa huomattavasti paremmin ja ovat helpommin asetettavissa näyttille kuin Lamminahon talvisin kylmissä rakennuksissa, mutta tuntuu julmalta viedä vuosikymmeniä ja jopa -satoja tilalla asuneet ja sinne valmistetut esineet pois autenttisesta ympäristöstään ja siten hajottaa tilan historia useaan paikkaan.

⁸³ Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta eli Venetsian julistus 1964, 9. artikla.

⁸⁴ Maija Kairamo: *Restaurointitappeja aikaraitteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, s. 120.

Kokonaisuuden arvostus näkyi restauroinneissa ajallisen kokonaisuuden käsittämisenä. 1990-luvun restauroinneissa kunnostettiin kaikki Lamminahon historian aikakerrokset. Toki ikääntyneimpiä rakennuksia ja rakennusosia restauroitiin erityisellä pietetillä, mutta myös uudemmat lisäykset restauroitiin ja jätettiin näkyviin. Kerroksille ei lähdetty antamaan erilaisia arvoja tai poistettu joitakin kerroksia vanhemman tuomiseksi paremmin esiin, sillä kerroksellisuus on yksi Lamminahon arvoista ja tilalle hyvin luonteenomaista ja näkyvää. Restaurointien näkyvyys oli siis myös luonteva ratkaisu. Restauroinnit tuovat Lamminahoon vain yhden uuden ajanmukaisen lisäkerroksen.

Vaihtoehtoisesti kerroksellisuutta olisi voitu lähteä poistamaan purkamalla uudempia osia. Tavoitteeksi olisi voitu ottaa Lamminahon näyttäminen tiettyinä ajanhetkenä. Tällaista palauttavaa restaurointia on toteutettu erityisesti 1960-luvulla. Pyrkimyksenä oli palauttaa kohde "loistonsa aikaan",⁸⁵ mikä voisi Lamminahon tapauksessa tarkoittaa esimerkiksi 1800-luvun loppupuolta. Palauttamisessa poistetaan myöhemmät osat ja rekonstruoidaan myöhemmin poistetut tai muutetut, valittuun ajankohtaan kuuluvat osat. Esimerkiksi Renlundin museotalo Kokkolassa koki 1964-1966 vuosina toteutetussa restauroinnissa varsin rajun palautuksen, jossa mm. ulkoverhous ja ikkunat purettiin kokonaan pois ja tehtiin uudelleen dokumenteista löydettyjen vanhempien mallien mukaisiksi.⁸⁶ Samaa alkuperäiseen asuun palauttamista tavoiteltiin myös Hämeenlinnan kirkon restauroinnissa sekä Utajärven kirkon restauroinnissa 1969-1971, joissa ensiksi mainitussa suuren myöhempien kerrosten poiston sai interiööri, jälkimmäisessä tapauksessa myös kirkon ulkoasu muuttui radikaalisti.⁸⁷

⁸⁵ Maija Kairamo: *Restaurointitappeja aikaraiteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, ss. 21-23.

⁸⁶ Ibid., s. 19.

⁸⁷ Ibid., ss. 50-69.

Kuva 259. Lamminahoon kuuluu tärkeänä osana tilan oma esineistö.

© Sinikka Rantalankila 2011.

Eräänlaista palauttamista on myös tyylirestaurointi, jossa rakennus muutetaan vastaamaan aikansa tyyliä. Rakennuksesta on tarkoitus tehdä mahdollisimman eheä kokonaisuus, joka kuvaa tyyliä mahdollisimman tyypillisimmillään. 1800-luvulla tehdyissä tyylirestauroinneissa rakennuksia muutettiin ulkoasuun, jossa ne olisivat voineet joskus olla: ei ollut tärkeää oliko juuri kyseinen kohde joskus näyttänyt restauroinnissa saavutetun ulkoasun kaltaiselta. Restauroinnissa pyrittiin myös poistamaan yksilölliset ratkaisut ja piirteet.⁸⁸ Lopputulokset restauroinneissa olivat varsin toisensa kaltaisia ja erittäin identiteettittömiä.

Lamminahossa kumpaankaan palautukseen ei päädytty. Olisi ollut mahdotonta määrittää, mihin aikakauteen Lamminaho olisi palautettava. Tilan pihapiiri ja yksittäiset rakennukset ovat rakentuneet hiljalleen ajan saatossa, osa osalta. Se muodostuu osiensa summasta. Palauttamisessa olisi päädytty aina jonkin tai joidenkin rakennusten tai vähintään niiden osien purkamiseen, jolloin olisi menetetty historiallisten kerrosten arvo ja tarina. Olisi pitänyt määrittää, miksi myöhemmät kerrokset eivät ole yhtä arvokkaita ja mikä on säilyttämisen arvon iällinen raja. Palauttaminen aiempaan vaiheeseen oli myös luonut oudon ristiriidan muuttuneen ja palautumattoman ympäristön ja rakennusten välille. Hienovaraisia palauttavia toimenpiteitä Lamminahossa tehtiin pääosin juuri ympäristön osalta. Nämä toimenpiteet, kuten puiden raivaus, punamultaus, kiintokalusteiden rekonstruointi, koskivat muutoksia, jotka johtuivat hoitamattomuudesta. Täydellisiin rekonstruktioihin vanhojen ja hävitettyjen rakennusten palauttamiseksi ei ryhdytty. Esimerkiksi vanhaa savusaunaa tai vanhaa liiterinä toiminutta navettaa ei lähdetty rakentamaan uudelleen, ei vanhalla eikä modernilla tekniikalla, vain näyttääkseen, että tilalla ovat nämä rakennukset joskus olleet. Niiden puuttuminen kuuluu osaksi

tilan tarinaa. Sen sijaan Lamminahon alkuperäinen paja hankittiin takaisin tilalle Turkansaaren museosta: on luonnollisempaa, että se sijaitsee alkuperäisellä paikallaan kuin museoesineenä muualle vietyinä.

Merkittävää on, että Lamminahosta ei tehty paikalleen jämähtänyttä yleismuseota, jonne olisi haalittu erityyppisiä rakennuksia eri osista maata tai Pohjois-Pohjanmaata. Kokonaisuuden ottaminen huomioon restauroinnissa vahvasti kohteen erityistä identiteettiä ja sen merkitystä yksittäisen suvun historian.

⁸⁸ Ibid., s. 9.

Historiallinen rakennus - museoitava taideteos vai käyttöesine?

Venetsian julistuksessa todetaan rakennuksen hyödyllinen käyttö suojelua edistävänä tekijänä. Samalla julistuksen mukaan käytön tulisi kunnioittaa rakennuksen historiallisia ja taiteellisia arvoja.⁸⁹ Rakennuksen säilyminen onkin hyvin vaikeaa ilman sen käyttöä. Käyttämättömällä rakennuksella ei ole yhtä monelle merkitystä kuin käytetyllä. Siihen ei muodostu yhtä monia tunnesiteitä. Koska arvot ja sitä myöten arvostus ovat tunnepohjaisia ja subjektiivisia, tunnesiteiden väheneminen vähentää myös rakennuksen arvostusta ja siten halua säilyttää ja hoitaa sitä. Vaaraksi muodostuu hoitamattomuus tai jopa halu päästä eroon resursseja vievästä rakennuksesta. Arvotonta rakennusta ei hoideta yhtä hyvin, jolloin luonto pääsee toteuttamaan entropian lakiaan ja hiljalleen hajottamaan rakennusta. Toisaalta käyttö aina kuluttaa. Olivat käyttäjät kuinka varovaisia tahansa, askeleet jättävät jälkensä lattioihin ja sormet ovenpieliin. Rakennuksen käyttöä voidaan rajoittaa osin tai jopa kokonaan, jotta se säilyisi paremmin ja riskit, esimerkiksi tulipalovaara, vähenisivät. Suurin osa rakennuksista on kuitenkin tehty käytettäväksi. Rakennus menettää suuren osan arvostaan, jos se jätetään käyttötarkoituksetta. Tuhansia vuosia vanha rakennus ei enää tarvitse käyttötarkoitustaan ollakseen säilyttämisen arvoinen, mutta on vaikea vetää rajaa, koska rakennus on tarpeeksi vanha, jotta se tulisi säilyttää vain säilyttämisen takia. Jos rakennus nähdään esteettisenä taideteoksena, kuten maalaus, sen säilyttäminen tyhjänä kuorena vain katseltava on hyvin perusteltua. Jos taas rakennus nähdään ennemminkin uniikkina käyttöesineenä, kuten esimerkiksi astiana, sen poistaminen käytöstä on sen olemusta vastaan.

Kuva 260. Lamminaho on kesäkäytössä mm. esiteltävänä museona.

© Helena Hirviniemi 2011, HH.

Eräs vaihtoehtoinen restaurointitapa on toteuttaa restaurointi käytön tarpeita ajatellen. Lähtöarvoiksi nostetaan tällöin tehokkuus, taloudellisuus, hyödyllisyys ja mukavuus. Restauroinnin yhteydessä rakennus muutetaan vastaamaan nykyajan tarpeita ja siihen lisätään ajan mukavuudet, rakennus ikään kuin perusparannetaan. Samalla poistetaan rakennusmateriaalinen kuluma ja pyritään nostamaan rakennuksen taloudellista arvoa. Erityisesti 1960-luvun restauroinneissa kohteisiin tuotiin usein nykyajan mukavuudet ja varsin usein myös nykyajan materiaalien ja tekniikan välityksellä.⁹⁰ Tällainen ajattelutapa on varsin vaarallinen vanhalle rakennukselle, sillä usein mukavuutta ja tehokkuutta tavoitellessa rakennusta ylikorjataan: poistetaan kulumaa ja patinaa, vaikka se ei aiheuta teknisiä riskejä, vai esteettisiä ja kenties käytön mukavuuteen aavistuksen vaikuttavia heikennyksiä.

⁸⁹ Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta eli Venetsian julistus 1964, 5. artikla.

⁹⁰ Maija Kairamo: *Restaurointietappeja aikaraitteella*, Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006, s. 21.

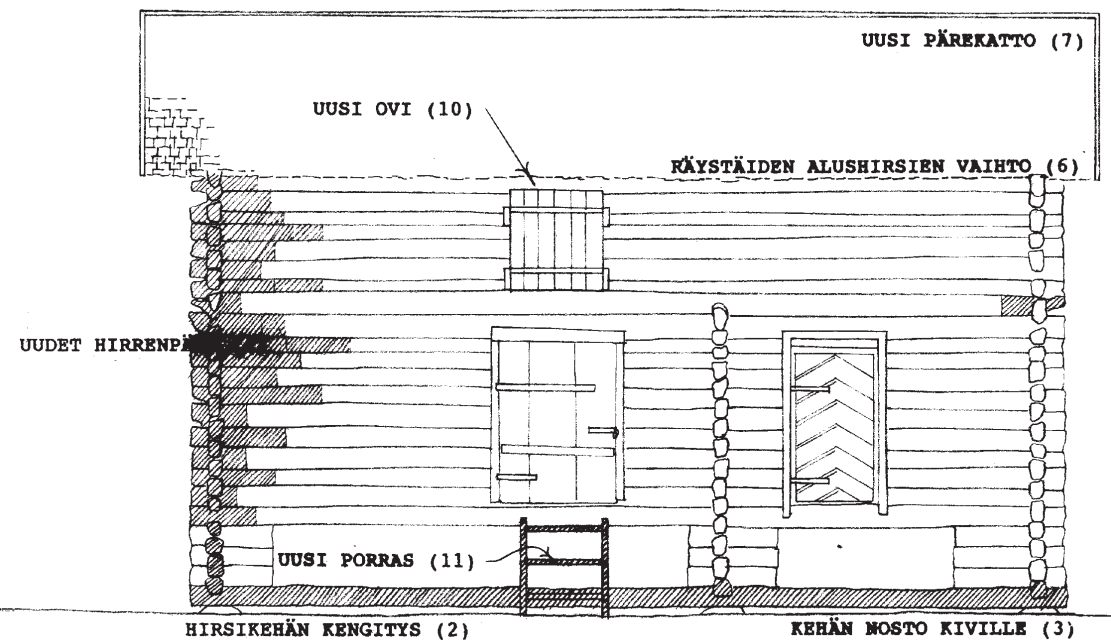
Lamminahossa käyttö on aina ohjannut tilan rakentamista, mutta tällaiseen ylikorjaamiseen ei restauroinneissa sorruttu. Korjauksissa noudatettiin aina hienovaraisuutta. Patinan annettiin jäädä rakennukseen ja vain riskejä aiheuttavat vauriot korjattiin. Vaikka restauroinnissa tehtiin uusia rakenteita esimerkiksi päärakennuksen keittiöön ja vessaan mm. lisäämällä lämmöneristettä, ei rakenteesta yritetty tehdä uutta ja nykyajan standardeja vastaavaa.

Käytön uusia tarpeita varten tilalle tehtiin muutoksia kohteen henkeä noudattaen ja sen sallimissa rajoissa. Muutokset tehtiin ympäristöön vanhaan ympäristöön sovittaen ja pääasiassa osiin, jotka ovat kokeneet erilaisia muutoksia historian aikana ennekin. Käyttö sai taipua tilan asettamiin rajoihin, eikä pihapiiriä lähdetty muuttamaan uudisrakennuksella edes parkkipaikan yhteyteen, toisin kuin esimerkiksi Lamminahon kaltaisessa talonpoikaiskohteessa Suomenniemen Lyytikkälässä, jossa museokäytön helpottamiseksi tilalle tehtiin uudisrakennus pihapiirin ulkopuolelle.⁹¹ Lamminahoa ei haluttu museoida ja asettaa käyttökieltoja, vaan sovittaa sen historiaan uudenlaisen käytön aikakausi.

Kuva 261. Lamminahon köökin kalustus päätettiin restauroinneissa uusia liettä lukuun ottamatta kokonaan. Uusittu kalustus palevelee vanhaa paremmin rakennuksen nykyistä käyttöä.

© Helena Hirviniemi 2011, HH.

⁹¹ Ibid., s. 33.

Kuva 262. Lamminahon vanhan tallin restaurointisuunnitelma.
© Helena Hirviniemi, HH.

Dokumentointi

Panu Kailan mukaan rakennuksen restaurointi tulisi aloittaa perusteellisella tutkimuksella, jonka tavoitteena on dokumentoida rakennuksen senhetkinen kokonaisuus ja yksityiskohdat muotoa ja materiaaleja myöten ennen restauroinnin aiheuttamia muutoksia.⁹² Myös Venetsian julistuksessa 16. artikla korostaa dokumentoinnin tärkeyttä restaurointityön osana.⁹³ Tarkan dokumentoinnin ansiosta myöhempien käyttäjien ja restauroijien sekä tutkijoiden on mahdollista paikantaa muutokset ja kor-

jaukset, vaikka ne eivät olisikaan heti silmin havaittavissa. Se helpottaa uusien restaurointien suunnittelua, sillä hyvistä dokumenteista selviää luotettavasti ilman rakenteen purkamista, millaisia rakenteita on käytetty piiloon jäävissä osissa, esimerkiksi seinissä. Tarkka dokumentointi palvelee myös laajempaa tutkimuskäyttöä ja mahdollistaa muutosten myöhemmän poistamisen.

Lamminahossa dokumentointi toteutettiin huolellisesti. Rakennuksista tehtiin tarkat vauriokartoitukset ja lukuisia mittapiirustuksia valokuvien ohella, joten tilanne ennen restaurointeja on selvitettävissä dokumenteista. Restaurointitöiden aikana dokumentointi koski kaikkea, mitä ja miten rakennuksia restaurointiin. Tuloksena on laaja aineisto raporteja, selostuksia, piirroksia ja valokuvia.

Restaurointien jälkeen dokumentointia tulisi jatkaa. 2000-luvun jälkeen aineisto on vähäistä, vaikka korjausten vaikutuksia ja teknistä toimivuutta niiden fyysisesti vanhentuessaan pitäisi seurata, nyt kun menetelmät ja ajankohdat tiedetään, toisin kuin asukkaiden tekemien korjausten kohdalla. Saatu aineisto hyödyttäisi laajasti puurakennusten restaurointia tulevaisuudessa. Lamminahon seuraavassa vauriokartoituksessa tulee kiinnittää huomiota erityisesti korjausten toimivuuteen ja kirjata havainnot huolellisesti ylös, jotta niitä voidaan hyödyntää jatkossa tilan hoidossa.

⁹² Panu Kaila: "Rakennustekniikka", *Rakennuskonservointi*, Anja-Tuulikki Huovinen, Toimi Jaatinen, Anja Rantala (toim.), Suomen Museoliitto, 1983, s. 11.

⁹³ Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta eli Venetsian julistus 1964, 16. artikla.

Käytännön toteutus

Restauroinnissa harmillisen usein unohdetaan organisaation toimivuuden merkitys restauroinnin onnistumiselle. Yhteistyökykyinen ja sujuva organisaatio saa hyödynnettyä käytössä olevat resurssit huomattavasti paremmin. Eri toimijoilla, omistajilla, viranomaisilla, käyttäjillä, suunnittelijoilla ja urakoitsijoilla, on oltava yhteinen näkemys työn päämäärästä, tavoitteista ja keinoista. Hyvin toimiva organisaatio saa aikaan sujuvan ja realistisen aikataulun ja edistää rahoituksen onnistumista ja sen osoittamista oikeisiin asioihin. Näkyvän lopputuloksen kannalta työmiesten motivaatio on tärkeää. Heidän on osattava kohteen kannalta oikeat menetelmät ja pystyttävä sujuvaan yhteistyöhön suunnittelijoiden kanssa. Ei riitä, että suunnittelijalla on näkemys työn tavoitteista, vaan myös rakentajien tulee tietää miksi työ toteutetaan tietyllä tavalla.

Lamminahon restauroinneissa organisaation onnistuneisuus näkyy työn laajuudessa, suunnitelmallisuudessa ja työjäljessä. Työt tehtiin erittäin tehokkaasti ja varoja säästellen, jolloin pienelläkin budjetilla voitiin toteuttaa laajan rakennuskannan kattavat restaurointityöt. Aikataulutaminen ja rakennusten korjausten järjestys mahdollisti tilan avaamisen yleisölle jo ennen varsinaisten restaurointitöiden loppumista. Työmaavalvonnan ja suunnittelun yhdistäminen mahdollisti sujuvat ja nopeat ratkaisut ongelmatilanteissa. Työmiesten motivaatio ja jatkuvuus edesauttoivat työn huolellista lopputulosta.

Samanlaista jatkuvuutta Lamminahossa tulisi ylläpitää edelleen. Restaurointeja ja hoitotöitä tulisi jatkaa suunnitelmallisesti, vaikka edelleenkin joka kesä tilalla korjataan aina jotain. Lamminahon pitkän tähtäimen restaurointisuunnitelma tulisi pitää jatkuvasti ajan tasalla yhdessä dokumentoinnin kanssa. Koska ympäristö on merkittävä osa Lamminahoa, erilaiset ympäristötyöt kuten esimerkiksi peltojen jatkuva viljely on kohteelle tärkeää. Aidat vaativat jatkuvaa uudelleenrakennusta ja ne tulisi korjata jo ennen kuin aita makaa massa satojen met-

rien matkalta. Ympäristöä voisi pitää kunnossa laajemminkin: varsin surulliselta näyttävät Vittasuon latojen hajoavat pärekattot, metsittyvä peltoaukea ja hajonneet ojasillat.

Kuva 263. Lamminahon pärekattoja on uusittu viime vuosina kansainvälisten työleirien voimin. Leiriläiset oppivat samalla suomalaista perinnetrakentamista.

© Sinikka Rantalankila 2012.

4. Lamminahon kehittäminen

4.1. Talonpoikaismuseoita muualla Suomessa

Suomalaisesta perinnerakentamisesta kertovia museoita on Suomessa lukuisia. Monella paikkakunnalla on kotiseutumuseo tai ulkoilmamuseo. Nämä edustavatkin tyypillisintä talonpoikaismuseota. Ulkoilmamuseoihin on siirretty eri tiloilta mahdollisimman laaja kirjo erilaisia rakennustyyppisiä edustamaan esimerkiksi kyseisen seudun rakennustapaa. Ulkoilmamuseo on eräänlainen keräilymuseum, johon esinekeräilyjen sijaan talletetaan rakennusten kokoelma. Ulkoilmamuseo ei aina ympäristöltään yritäkään vastata aitoa pihapiiriä, vaan rakennukset on voitu sijoitella vain vieretysten esineiksi. Monissa kuitenkin on luotu eri rakennustyyppistä muodostuva pihamuodostelma, joka luo yhtenäisen kuvan maalaistalosta, vaikka rakennukset ovatkin eri tiloilta. Rakennukset saattavat edustaa hyvinkin eri aikakausia ja eri seuduilla tavattuja rakennustyyliä, mikä saattaa luoda museosta ristiriitaisen ja hajanaisen.

Ulkoilmamuseo on museo tyypillisimmillään, sillä sen tarkoitus on esitellä rakennuksia usein pääsymaksua vastaan yleisölle. Suurin osa rakennuksista on vain museokäytössä, mutta usein ulkoilmamuseoissa on mahdollisuus järjestää yksityistilaisuuksia, kuten häitä ja sukujuhlia. Vuokrattava saattaa olla varsinainen museorakennus, tai vuokratyövärtä varten on alueelle tehty uudisrakennus aputoimintoihin.

Oulussa ulkoilmamuseoita edustaa Pohjois-Pohjanmaan museon omistama Turkansaari, jonne on kerätty lähialueen eri rakennustyyppisiä aina kirkosta sepän pajaan asti. Myös Suomen vanhin talomuseo Seurasaari koostuu laajasta kokoelmasta erilaisia ja eri aikakausia edustavista rakennuksista. Seurasa-

reen kävijä pääsee koska tahansa, mutta rakennuksiin sisälle päästäkseen tulee maksaa pääsymaksu. Yleisölle auki pitämisen lisäksi Seurasaarella tehdään jatkuvien ylläpitoluonteisten korjaustöiden ohessa konservointitutkimusta ja korjausten ja rakennusten tarkkaa dokumentointia tarkoituksena säilyttää ja kehittää suomalaista rakennuskonservointia. Puistomaisena alueena Seurasaarella järjestetään kesäisin lukuisia tapahtumia, mm. tansseja ja vuosittainen juhannusjuhla.¹

Kuva 264. Seurasaaren talomuseo, Antin pihapiiri kesällä 2014
© Noora Puustinen

¹ Museoviraston Seurasaaren ulkomuseon sivusto, viitattu 17.8.2014, http://www.nba.fi/fi/museot/seurasaaren_ulkomuseo

Kuva 265. Seurasaaren talomuseon rakennukset tarvitsevat jatkuvaa restaurointia ja huoltoa. Seurasaaren Niemelän torppan vasta uusittu tuohi-malkakatto.
© Noora Puustinen

Varsinaisten ulkoilmamuseoiden rinnalla ovat yhden tilan historiasta kertovat talomuseot, joita Lamminahokin edustaa. Näissä kohteissa museon kaikki rakennukset on rakennettu yhdelle tilalle, eikä paikalle ole tuotu muualta rakennuksia koelmaksi. Rakennukset ovat kuitenkin aina rakentuneen eri aikoina ja tila muodostunut siten ajan saatossa nykyiselleen. Museo voi olla keskittynyt edustamaan talon laajaa rakennustyyppien kirjoa, olla historialliseen henkilöön liittyvä rakennus tai edustaa harvinaista arkkitehtuuria. Esimerkiksi Sissola

Ilomantsissa tunnetaan runonlaulaja Simana Sissosen kotina ja puolestaan laajaa rakennuskirjoa edustaa esimerkiksi Riutalan talonpoikaismuseo Karttulassa. Lamminahon kanssa samanlaisia kohteita ovat Suomenniemen Lyytikkälä ja Lohjan Myllymäki. Nämä Museoviraston omistuksessa olleet kohteet ovat yhden suvun tiloja, jotka on haluttu säilyttää edustavina esimerkkeinä talonpoikaisesta pihapiiristä. Molemmat kohteet on myös restauroitu varsin samalla filosofialla Lamminahon kanssa: kaikissa kohteissa on restaurointeihin käytetty perintei-

Kuva 266. Riuttalan talonpoikaimuseon asuinrakennus kesällä 2008.
© Noora Puustinen

siä korjausmenetelmiä.² Myllymäen rakennukset ovat paikalle osaavan vierailijan saavutettavissa, mutta tilaa ei pidetä varsinaisesti auki yleisölle. Lyytikälän kesän kestävästä aukipidosta vastaa paikallinen säätiö. Museokävijöille auki olevan kahvilan lisäksi tilalla järjestetään erilaisia tapahtumia useamman kerran vuodessa: esimerkiksi musiikki-, runo ja tanssiesityksiä sekä kinkereitä.³

Oman lukunsa muodostavat elävät kohteet, jotka eivät ole pelkästään tai lainkaan varsinaisia museoita. Tällaisia ovat esimerkiksi Venäjällä sijaitseva Kinnermäen kylä, jossa on säilynyt edustava kokonaisuus karjalaisesta kylästä. Kylässä asuu muutamia vakituksia asukkaita. Rakennuksia on restauroitu suomalaisen Kinnermäen ystävät ry:n ja erilaisten projektien saamien rahoitusten voimin. Kylän suojelun lähteinä ovat olleet kuitenkin kylän asukkaat ja talojen omistajat. Kylään on restauroitu vanhasta asuinrakennuksesta koko kylää, paikalliskulttuuria ja matkailua palveleva kyläntalo, jossa on myös kylän rakennuksista kertova näyttely. Nykyään kylään järjestetään niin Suomesta kuin Venäjältäkin matkoja, joilla voi kokea entisajan karjalaisen kylän aidoimmillaan.⁴

Toisella tavalla elävänä voidaan pitää museomaisia perinnetiloja, joilla ei enää asuta, mutta joilla pidetään yllä esimerkiksi vanhaa viljelykulttuuria. Tällaista edustaa Tammelassa Liesjärven kansallispuistossa sijaitseva Kortenien perinnetila. Tilalla viljellään omaa ruista, joka kylvetään, niitetään ja puidaan perinteisin menetelmin palkallisten työntekijöiden vetäminä talkoina. Kesäisin tilalla laiduntaa maatiaisrotuisia eläimiä, kuten lehmiä ja hevosia. Vierailijat pääsevät ilmaiseksi tilalle, jossa kävijä voi osallistua talon arjen töihin. Tilan savusaunaa vuokrataan yksityiskäyttöön ja tilalla järjestetään pääosin perinteiseen maanviljelyyn liittyviä tapahtumia, mutta myös ulkopuolisten toimijoiden järjestämiä tapahtumia, kuten seuroja.⁵

² Museovirasto restauroi -verkkosivusto. Viitattu 29.7.2014. <http://museovirastorestauroi.nba.fi>

³ Suomenniemen tapahtumakalenteri 2014. PDF-verkkosivusto. Viitattu 29.7.2014. <http://www.suomenniemi.fi/>

⁴ Kinnermäen ystävät RY:n verkkosivut. Viitattu 29.7.2014. <http://personal.inet.fi/business/kinnermaki>

⁵ Kortenien perinnetilan verkkosivu Metsähallituksen Luontoon.fi-palvelussa. Viitattu 9.7.2014. <http://www.luontoon.fi/Retkikohteet/historiakohteet/perinnetilatjamaismat/kortenienperinnetila>

4.2. Lamminahon nykyinen toiminta

Museoviraston ja Vaalan kunnan välisen sopimuksen mukaan Vaalan kunta ylläpitää Lamminahon toimintaa. Talo toimii nykyään talonpoikaistilana: se ei ole pelkästään museo, vaan pikemminkin esittelykäytössä olevan talomuseon ja perinnetilan yhdistelmä, joka tarjoaa erilaista toimintaa. Tila on avoinna vieraille kesäkuun puolivälistä elokuun puoliväliin. Ryhmille taloa pidetään auki myös varsinaisten aukioloaikojen ulkopuolella toukokuusta syyskuun loppuun saakka, mutta talvisin talo pidetään suljettuna. Varsinaisen museotoiminnan lisäksi taloa voi vuokrata yksityiskäyttöön rakennukselle sopiviin tapahtumiin. Lamminahossa järjestetään lisäksi useita tapahtumia kesän aikana.⁶

Kuva 267. Tapahtumien aikaan Lamminaho täytyy kävijöistä.
©Sinikka Rantalankila 2010.

Kuva 268. Lamminahossa maisemanhoitotöitä tekevät lampaat puojin ja kellarin välisellä portilla.
©Tiina Puustinen 2014.

Koska Vaala on hieman syrjässä maan pääväyliltä ja suhteellisen kaukana esimerkiksi Oulusta, kävijämäärät pysyvät varsin pieninä, viime vuosina noin 1600 kävijässä kesässä.⁷ Ensimmäisinä kesinä vierailijat olivat pääasiassa uuteen kohteeseen tutustuvia paikkakuntalaisia, mutta nykyään suurin osa kävijöistä on ulkopaiikkuntalaisia.⁸ Yleensä suurin yhtäaikaisten kävijämäärä on noin bussilastillinen vierailijoita, mutta kävijöiden määrää lisäävät merkittävästi tapahtumat, erityisesti perinnepäivät, jolloin vierailijoita saattaa olla n. 300 päivässä.⁹ Tapahtumien kävijöissä on paljon paikallisia asukkaita, jotka

⁶ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014 sekä sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

⁷ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

⁸ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

⁹ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

Kuva 269. Perinnepäivillä tilalla pääsee hevoskyytiin.

©Sinikka Rantalankila 2006.

vierailevat jokavuotisissa tapahtumissa aina uudelleen.¹⁰ Lamminahon tulot koostuvat pääasiassa kävijöiden sisäänpääsymaksuista, talolla järjestettävästä kahvi- ja keittomyynnistä sekä kirjojen ja korttien myynnistä. Jokavuotiset tapahtumat ovat kuitenkin sisäänpääsytään ilmaisia.¹¹

¹⁰ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

¹¹ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

¹² Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

Kuvat 270 ja 271. Pirtti sopii monenlaisen tapahtuman pitopaikaksi.

Yläkuvassa perinnepäivien musikantteja ja alemmassa Touon siunaus.

©Sinikka Rantalankila 2006.

Toiminnan ja ylläpidon kannalta talvikäyttö Lamminahossa on hyvin vaikeaa jo pelkän lämmityksen ja sen aiheuttaman paloturvallisuusriskin takia. Lamminahoon ei myöskään ole pidetty tietä talvella aurattuna, jotta se ei houkuttele kutsumattomia vieraita.¹²

Lamminahon toiminnasta vastaa Vaalan kunnan vapaa-aika johtaja. Tilalla työskentelee kesän aikana kaksi emäntää, jotka ovat vuorotellen töissä. Apulaisiksi heille palkataan 16-18-vuotiaita opiskelijoita kesätöihin.¹³ Emännät vastaavat talon avaamisesta yleisölle, yleisestä ylläpidosta ja siisteydestä, kahvila-toiminnasta sekä tapahtumien organisoinnista. Tarvittaessa kunnan teknisen osaston työmiehet korjaavat talossa jatkuvaa huoltoa vaativia osia kuten aitoja, portaita ja luiskia. Pihapiiriä ympäröivien niittyjen hoitoa varten tilalle otetaan Pelson varavankilan lampolasta neljä lammasta laiduntamaan kesäksi puojin, pajan ja sysikopin väliselle rantaniitylle.¹⁴ Muut niityt niitetään kerran kesässä, vaikka toiminnan ensimmäisinä vuosina myös Vittasuon niityillä pidettiin isompaa lammasmaa maisemanhoitotöissä, mutta tätä pidettiin liian työläänä.¹⁵ Ympäröivät pellot on vuokrattu ulkopuolisen viljelijän käyttöön.¹⁶

Vierailijoille on järjestetty mahdollisuus kahvitteluun Lamminahon pirtissä tai pihaladossa. Pirtin kahvit tarjoillaan pirtin pöydän ääressä, jolloin kävijä tuntee itsensä Lamminahon vieraaksi.¹⁷ Pirtissä on hyvä akustiikka, ja sitä onkin käytetty paljon pieniin musiikkiesityksiin, kuorojen esiintymistilana sekä virsiseurojen tapahtumapaikkana. Se soveltuu hyvin myös mm. runoiltoihin. Suurissa tapahtumissa on voitu pienillä äämentolaitteilla järjestää pirtistä ääni kuulumaan myös porsutuaan ja pöytätilaa lisätä kokoontaitettavilla pöydillä ja lisäpenkeillä.¹⁸

¹³ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

¹⁴ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

¹⁵ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

¹⁶ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

¹⁷ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

¹⁸ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

¹⁹ Ibid.

Isommat, noin 100 hengen ryhmät on voitu kestittää pihaladossa. Pihaladon ongelmana on kuitenkin ollut sen lattian epätasaisuus, joka aiheuttaa huonojalkaisemmille vierailijoille kompastumisriskin. Tapahtumissa on saatettu käyttää pihalla kunnan telttoja sade- ja aurinkosuojana esimerkiksi ravintolakäytössä. Pihapiirissä esiintyneiden kuorojen ja muiden esiintyjien aikana luhdin edusta on toiminut näyttämönä ja pihan avoimelle sivulle on tehty katsomo siirrettävistä penkeistä. Kesällä 2013 esiintynyt kesäteatteri rakensi nousevan, siirrettävän katsomon pihaan, joten pihapiiri sopii myös väliaikaisten rakenteiden avulla teatterille.¹⁹

Kuva 272. Touon siunaus.
©Sinikka Rantalankila 20011.

Kuvat 273 , 274 ja 275. Perinnepäivien käsityönäytöksiä.

©Sinikka Rantalankila 2011.

Lamminahossa on tällä hetkellä neljä jokakesäistä tapahtumaa: Touon siunaus, Herättäjäjuhlien lähtöseurat, perinnepäivä ja leivontapäivä. Näiden lisäksi talossa järjestetään myös muita tapahtumia joko kunnan tai jonkin muun toimijan järjestäminä.²⁰

Touon siunaus on yleensä kesän ensimmäinen tapahtuma. Se järjestetään jo ennen varsinaista avaamista tai kesän avajais-tapahtumana. Eläkeliiton Vaalan yhdistyksen, Maa- ja metsä-taloustuottajain Keskusliiton ja Vaalan seurakunnan yhdessä järjestämässä tilaisuudessa siunataan seudun kylvetty viljasa-to.²¹ Herättäjäjuhlien lähtöseurat on Muhoksen seurakunnan järjestämä tapahtuma, jossa valmistaudutaan Herättäjäjuhli-lle. Seurat pidetään yleensä kesä-heinäkuun vaihteessa.²²

Perinnepäivä esittelee entisaikojen käsityökulttuuria eri-laisin työnäytöksin. Päivillä keritään lampaita, kehrätään, teh-dään vastoja ja pajassa seppä esittelee takomista, joskin nykyään pajan alkuperäiset palkeet ovat liian hiiren syömät, että näytök-sissä on käytetty sähköpalkeita.²³ Perinnepäivillä vuoden 1935 mallia oleva traktori käynnistetään ja aiemmin on höylätty pä-reitä tilan pärehöylällä traktorin voimalla. Syntyneet päreet on käytetty tilan rakennusten kattamiseen, mutta niitä on myyty myös Turkansaaren ulkomuseoon.²⁴ Nykyään höylän terän on huonokuntoinen, joten höylällä ei enää saa käyttökelpoisia pä-reitä.²⁵

²⁰ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

²¹ Sinikka Rantalankilan haastattelu 18.8.2014.

²² Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

²³ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

²⁴ Lamminahon korjaustöiden työmaakokouksen pöytäkirja, 14.6.1999, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁵ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

Kuva 276. Leivontapäivän tuotteita orsilla.
©Sinikka Rantalankila 2010.

Kuva 277. Leivontapäivänä Lamminahon pirtin uunissa paistetaan leivonnaisia suolaisesta makeaan.
©Sinikka Rantalankila 2010.

Leivontapäivä järjestetään syyspuolella. Kaksipäiväisessä tapahtumassa pirtin suuressa leivinuunissa leivotaan talkoolaisien voimin perinteisiä leivonnaisia, kuten ruisleipiä, rieskoja ja pullia. Tapahtuman raaka-aineet saadaan lahjoituksena ja syntyvät herkut myydään jälkimmäisenä päivänä, jolloin leivontapäivästä saadaan hieman voittoa Lamminahoon. Leivontapäivä on ollut varsin suosittu tapahtuma, ja se onkin järjestetty lähes jokaisena vuonna talon avaamisen jälkeen.²⁶

Aiemmin Lamminahossa on järjestetty myös lastenpäivät, jolloin tilalla on ollut erityisesti lapsille suunnattua ohjelmaa mm. perinneleikkien ja satujenkerronnan muodossa.²⁷ Toiminnan vuosien aikana Lamminahossa on lisäksi järjestetty mm. kesäteatteria, runo- ja musiikki-iltoja, sekä villiyrtyttikurssi. Myös Kankarin taidehuvilan taidemaalaukskurssin osallistujat ovat käyneet parina päivänä maalaamassa Lamminahossa Kuutti Lavosen johdolla.²⁸

Lamminahon taloa vuokrataan yksityisiin tilaisuuksiin. Vuokraehtoihin kuitenkin kuuluu, että käyttö ei saa rasittaa liikaksi arvokasta vanhaa rakennusta. Vuokra-aikana tilan emäntä on aina paikalla. Taloa on vuokrattu mm. syntymäpäivien juhlapaikaksi. Vuokratkäyttö ei ole kovinkaan suurta eikä sitä juurikaan mainosteta, sillä talon ensisijainen tehtävä on säilyä ja esitellä paikallista talonpoikaiskulttuuria. Tästä johtuen taloa ei vuokrata kuin hyvin harkiten ja tilaisuuden sopivuus Lamminahoon arvioiden.²⁹

²⁶ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

²⁷ Ibid.

²⁸ Sinikka Rantalankilan haastattelu 9.5.2014.

²⁹ Jaana Tähtisen haastattelu 21.11.2013.

4.3. Lamminahon arvot

Suojelun perusteet

Suojeltu kohde Lamminahon tila on suojeltu kaikkine rakennuksineen rakennussuojelulailla kulttuurihistoriallisesti huomattavana kohteena,³⁰ sillä ”Lamminaho hyvin säilyneine rakennuksineen kuvastaa poikkeuksellisen monipuolisesti peräpohjalaista rakennusperinnettä ja kirvesmiesten kädentaitoja”³¹. Se mainitaan kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaana kohteena myös Senaatti-kiinteistöjen omistukseen siirtyvien kohteiden luettelossa.³² Lamminaho on siis valtakunnallisesti tunnustettu merkittäväksi kohteeksi, ja sen arvot ovatkin moninaiset.

Kokonaisuus

Vaikka vanhimpien rakennusten ikä on jo sinänsä arvo Lamminahossa, tilan suurin niistä on sen muodostamassa kokonaisuudessa niin arkkitehtonisesti kuin kulttuurihistoriallisestikin. Lamminahossa on säilynyt talonpoikaisen asumisen moninaisuus koko komeudessaan. Asuintaloa täydentävät aikanaan elämiselle välttämättömät rakennukset, joista jokainen tehtiin tiettyä käyttötarkoitusta varten: viljan puintiin, hevosien tai koneiden suojaksi, ruokien säilytykseen, kesällä nukkumiseen. Varsin harvassa maalaistalossa on säilynyt näin lukuisa joukko erilaisia talousrakennuksia, vaikka päärakennus olisikin pysynyt hyväkuntoisena. Toisin kuin eri paikoilta rakennuksia keräilemällä muodostetuissa ulkoilmamuseoissa, Lamminahossa on yksittäisten rakennusten arvon lisäksi niiden muodostaman pihapiirin kokonaisuuden arvo. Rakennukset on tehty aikanaan näille paikoille tai siirretty käytön vaatimusten mukaan

uudelle paikalle pihapiirissä. Lamminahossa pystyy näkemään talonpoikaisen pihapiirin, sen muodostaman tilan, ei pelkkiä rakennuksia. Merkittävä rooli kokonaisuudessa on myös ympäristöllä ja sen rakennelmilla: aidoilla, teillä ja pelloilla. Ne ovat osa kokonaisuutta ja kertovat omalta osaltaan tilan elämästä menneillä vuosisadoilla.

Lamminahon kokonaisuuden arvoa täydentää kulttuurihistorian näkökulmasta myös talon laaja ja hyvin säilynyt esineistö sekä kirjallinen ja kuvallinen aineisto. Asiakirjoja on Lamminahossa säilynyt aina 1700-luvulta asti.

Kuva 278. Lamminahon lukuisat aidat ovat merkittävä osa kokonaisuutta.

© Helena Hirviniemi 2010, HH.

³⁰ Valtioneuvoston päätös Oulun lääninhallituksen päätökseen kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelua koskevassa asiassa, Annettu Helsingissä 15 päivänä marraskuuta 1973, Museoviraston arkisto.

³¹ Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaton julkaisu 16, Museovirasto ja Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993, s. 259.

³² Museoviraston kiinteistöt ja rakennukset: Työryhmän esitys kiinteistövarallisuuden hallinnan uudelleen järjestämisestä; Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:3.

Tyypillisuus

Lamminahon merkittävyys valtakunnallisesti perustuu kokonaisuuden tuomaan tyypillisyyteen, mikä on huomattavaa niin arkkitehtuurin kuin kulttuurihistoriankin osalta. Tila edustaa aikansa talonpoikaista maalaistalon rakentamistapaa ja tekniikoita sekä typologiaa hyvin vahvasti. Koska talonpoikainen asuinrakentamista on pidetty arkisena ja niin tavanomaisena, ei sitä ole arvostettu ja säästetty samalla lailla kuin suuria kartanoita tai julkisia rakennuksia. Siksi Lamminahon tila, jonne voisi edelleen kuvitella venäjänajan Lamminahon perheen asumaan, on varsinainen harvinaisuus. Lamminahosta on nähtävissä niin koko Suomessa tyypillisiä piirteitä kuin seudullisen vaikutuksen jälkiäkin. Esimerkiksi aitat ovat tyypillisiä Pohjois-Pohjanmaan - Kainuun alueille kehäjalustoituneen ja ot-sineen, mutta myös asuinrakennuksen tyyppi ja kuisti edustavat tietyiltä osilta paikallista perinnettä.³³ Varsinkin puojin kolmikerroksinen aitatyyppi on varsin pienen alueen erikoisuus ja Lamminahon puoji edustaakin eteläisintä tätä yleensä vain Tornionjokilaaksossa tavattua aittatyyppiä.³⁴

Autenttisuus

Vaikka autenttisuuden käsite on vaikea määriteltävä, voidaan Lamminahon arvona pitää sen alkuperäisyyttä. Sen vanhimpien rakennusten runkorakenne on pysynyt samana, monissa rakennuksissa on edelleen muitakin alkuperäisiä materiaaleja ja osa rakennuksista on säilyttänyt ulkonäkönsä samanlaisena kuin rakennusvuotenaan. Tätä on edesauttanut tilan säilyminen pitkään alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan: rakennuksia on huollettu eikä niiden ole annettu kuluja korjauskelvottomiksi. Käyttö ja korjaus näkyvät rakennuksissa ja pihapiirissä kerrostumina ja eri-ikäisinä rakennuksina ja rakennusosina, mikä

Kuva 279. Lamminahoissa tehtyjä restaurointeja mm. menetelmien osalta voidaan soveltaa muihinkin samantyyppisiin restaurointikohteisiin esimerkiksi yksityisomistuksessa olevissa maalaistaloissa.

© Esko Männikkö 1999, HH.

osaltaan lisää tilan arvoa. Lamminahossa pystyy näkemään eri vaiheiden tuomia lisiä ja ajan muutoksen vaatimia muutoksia.

Restaurointimalli

Eri sukupolvien tekemät korjaukset ja varsinkin 1990-luvun monipuolinen restaurointi tekevät Lamminahosta elävän talonpoikaisen korjausrakentamisen laboratorion. Lamminahossa rakennuksia on korjattu niiden oman ajan mukaisesti ajan materiaaleilla ja menetelmillä, ei pyrkien tekemään nykyaikaisilla keinoilla vanhaa. Lamminahossa vanhaa on korjattu aina ilman, että se menettää arvoaan. Rakennukset on aikoinaan tehty menetelmillä, joiden on tiedetty vaativan tietynlaista korjausta ja ne ovatkin kuuluneet rakennuksen huoltoon. Korjaaminen ja korjaukset kuuluvat Lamminahon rakennukseen, ja Lamminaho tarjoaakin mahdollisuuden tutustua erilaisiin talonpoikaisiin korjausmenetelmiin hyvin laajasti.

³³ Alfred Kolehmainen: Puurakentamisperinne, Rakennustieto Oy, Tampere, 1998; Antti Pihkala, Anna-Liisa Sippola, Lauri Yli-Tepsa: Suvannon kylä, Kustannus-osakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986.

³⁴ Kolehmainen, op.cit., s. 45.

Maisemakuva

Merkittävä rooli Lamminahon tilalla, erityisesti sen päärakennuksella, on Oulujoen maisemassa. Lamminahon tila on aina näkynyt hyvin rantatörmältään Oulujoessa kulkeneille matkailaisille ja tervaveneilijöille. Vaikka kosket ovat hiljenneetkin ja padot estävät joen käyttämisen kulkureittinä, on Lamminahon asuinrakennus merkittävä maamerkki jokivarressa. Se edustaa tyyppillistä jokivarren asutusta ja sijoittelua ympäristöön.

Historiallisuus

Lamminahon henkilöhistoria on myös varsin huomattava paikallisesti, sillä onhan talon isäntä ollut niin koskenlaskijoina, ulkomaistenkin matkailijoiden majoittajina kuin puidenuiton johtajanakin. Esimerkiksi Juho Lamminahon ansioksi osin luetaan myös Utajärven kansakoulun rakentaminen 1910- ja 1920-lukujen taitteessa, sillä hän oli rakennuttamishankkeen johtohahmoja. Lamminaholaiset ovat kuuluneet ja näkyneet kylällä.

Identiteetti

Lamminahon tilan toiminta jatkuu mm. erilaisten tapahtumien voimin, mikä on arvo sinänsä. Lamminaho ei ole tiettyyn vuoteen paikalleen jämähtänyt museo, joka pyrkii säilyttämään kaiken niillä sijoillaan muuttumattomana, vaan sen tunnelma on hyvin aito ja helposti lähestyttävä. Tila elää, joskin eri lailla kuin ennen. Siksi onkin ehkä enemmän syytä puhua perinnetilasta kuin museosta.

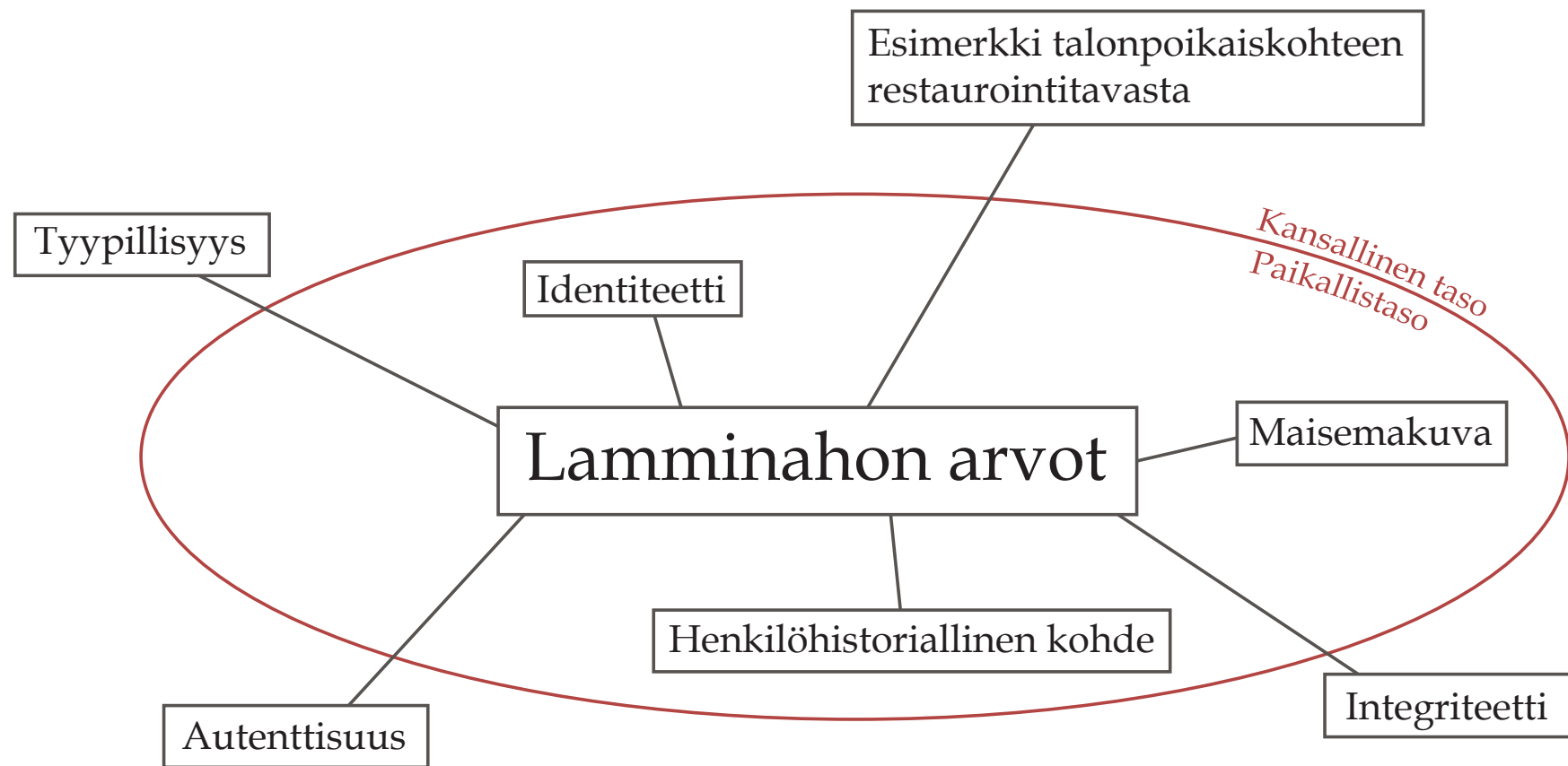
Kuva 282 (viereinen sivu). Lamminahon arvojen luokittelu.
© Noora Puustinen 2014.

Kuva 280. Lamminahon suku on jättänyt jälkensä Niskan kylään ja paljon kauemminkin. Kuvassa Aini ja Hanna vuonna 1943.
© Lamminahon albumit, MV.

Kuva 281. Lamminahon talo on ollut jo vuosisatojen ajan näkyvä osa jokimaisemaa.
© Helena Hirviniemi 2009, HH.

4.4. Kehitysideoita Lamminahoon

Lamminahon rakennukset tulee ensisijaisesti säilyttää esimerkkinä pohjoispohjalaisesta talonpoikaisrakentamisesta omana museonaan. Säilymistä edesauttaa kuitenkin aina rakennusten hyödyllinen ja mahdollisimman tehokas käyttö, joka ottaa huomioon rakennuksen historiallisen arvon eikä aiheuta vaurioitumisriskejä.

Ulkoilijan käyntikohteeksi

Lamminahon tila sijaitsee hieman syrjässä, mutta se voidaan ottaa osaksi esimerkiksi kävelypolkua, jolloin vaalalaiset ja Vaalan kävellessä tutustuvat löytäisivät paremmin tilalle luonnossa liikkueensa. Tila voi olla osa esimerkiksi ns. Lummanlenkin retkipolkua, joka nykyään kulkee Vaalan taajaman vierestä Nuojuan voimalaitokselle.³⁵ Reitillä on ollut aikanaan alueen historiasta kertovia opastauluja, mutta osa näistä on hävinnyt ja osa rapistunut.³⁶ Reittiä voi jatkaa kulkemaan joen pohjoispuolta Järvikylälle rakentamalla mm. silta Otermanojan yli, jolloin Lamminaho toimii kesäisin reitin levähdyspisteenä kahvitarjoiluineen. Toinen vaihtoehto olisi lisätä joen eteläpuolelle Lamminahon kohdalle Siitarinniemen soutuvene, jolla soudettaisiin eteläpuolelta käymään Lamminahossa. Tällaisia retkeilypolun osana olevia soutuveneitä on käytössä mm. Ruunaan retkeilyalueella Lieksassa. Soutaminen kävelyn välissä toisi jokivarren kulttuurista kertovaan polkuun oman vaihtelevuutensa esittelemällä myös perinteisen liikkumismuodon jokivarren taloon. Soutuveneiden käytön järjestäminen vaatii kuitenkin jonkin verran huoltoa sekä saattaa lisätä ilkeivallan riskiä veneiden osalta. Myös tilan rantaan pitää rakentaa venelaituri soutuveneiden käyttöön.

Kuvat 283. Lamminahon yhdistäminen Lumman lenkin retkeilypolun osaksi. Kuvassa vihreällä nykyinen Lumman lenkki, punaisella reitin jatke Järvikylään ja katkoviivalla soutuveneiden reitti.

© Noora Puustinen 2014. Pohjakartta Vaalan karttapalvelu, Infokartta Oy.

³⁵ Lumman lenkki. Vaalan kunnan verkkosivut. Viitattu 5.8.2014 http://www.vaala.fi/sivu/fi/matkailu/lumman_lenkki/

³⁶ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 26.8.2014.

Lamminaho voi myös toimia Kutujoen melontareitin päätepiirteenä. Tällöin tilalle myös saavuttaisiin alkuperäisestä lähestymissuunnasta eli joelta. Melojille muodostettaisiin kanoottinostopaikka kajakkilaitureineen tervahaudan viereen, jolloin tervahaudan aluekin pysyisi helpommin puuttomana. Tie nostopaikalle voisi järjestää omana liittymänään Lamminahon itäpuolelle. Melontareitin osaksi järjestäminen vaatisi uuden tieyhteyden avaamista ja selkeää opastavaa kylttiä taloon myös sysikopin takaa tultaessa.

Kuvat 284. Lamminahon yhdistäminen Kutujoen melontareitin päätteeksi. Kuvassa sinisellä nykyisen melontareitin pää ja punaisella reitin jatke Lamminahoon.

© Noora Puustinen 2014. Pohjakartta Vaalan karttapalvelu, Infokartta Oy.

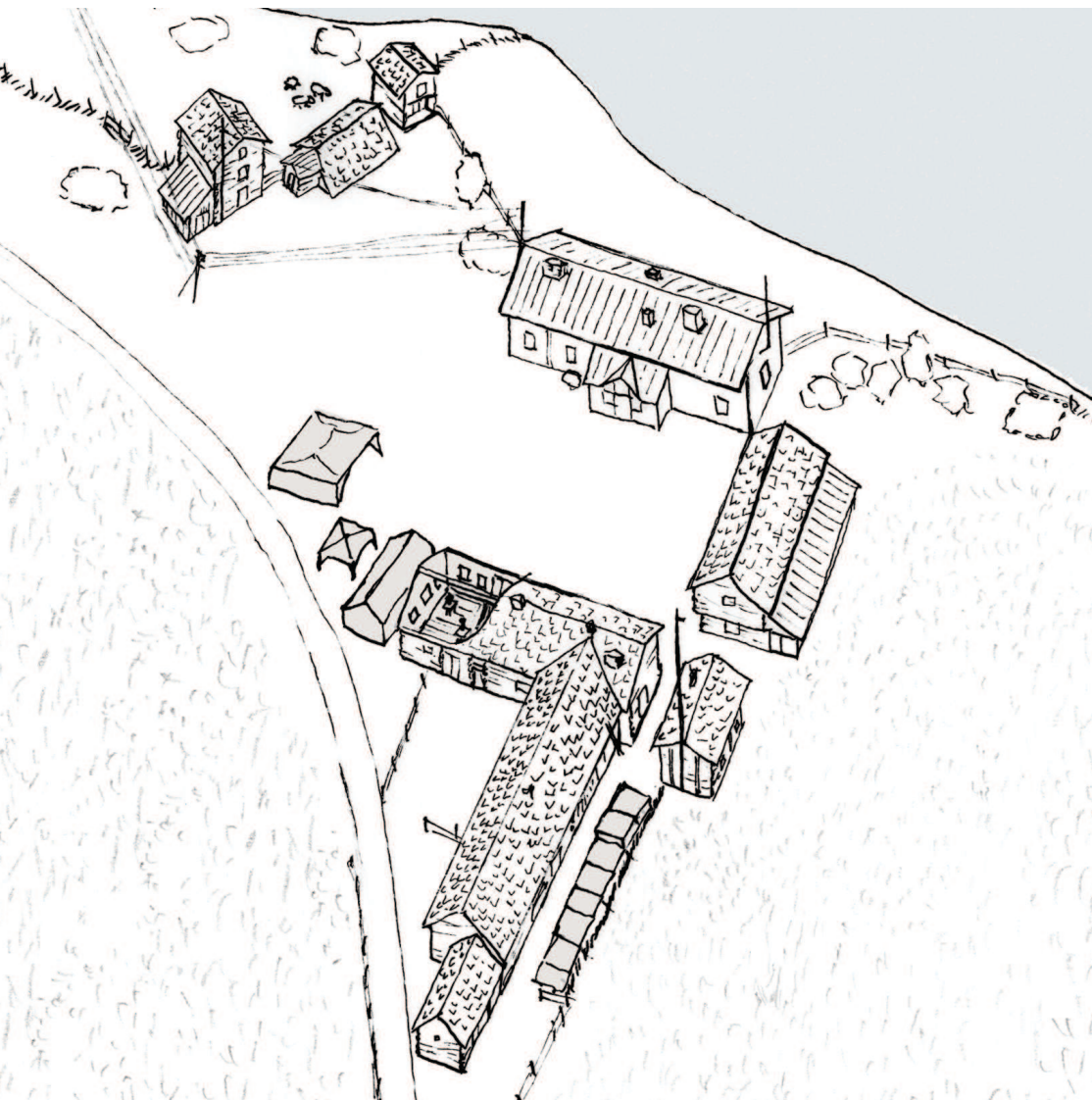

Yksi keino Lamminahon liittämiseksi retkeilijöiden kohdelistalle on myös geokätkön laittaminen tilalle. Kätkö olisi hyvä laittaa johonkin lukittavaan rakennukseen sisälle varsin helposti löydettäväksi, jolloin kätköilijät pääsisivät etsimään kätköä vain Lamminahon ollessa auki eivätkä täten tekisi tilalle uusia polkuja tai vahingoittaisi rakennuksia ja ympäristöä kätköä etsiessään. Toinen mahdollisuus olisi sijoittaa geokätkö jonkin Lamminahon lähiympäristöön, esimerkiksi metsään, josta avautuisi näkymä Lamminahoon. Tällöin kätköä voisi etsiä myös tilan ollessa suljettu eikä vaaraa kätköilijöiden aiheuttamasta tonkimisesta olisi. Todennäköisesti monet aukioloaikana kätköä etsivät päätyisivät kuitenkin käymään tilalla.

Kuvat 285. Kanoottien vesillelaskupaikan sijainti ja uusi yhdystie Lamminahontielle. Ohuella punaisella viivalla merkitty veneenlaskupaikalta Lamminahoon kulkeva kävelyreitti, joka tulisi merkitä opastein.

© Noora Puustinen 2014. Pohjakartta Kainuun ulkoilukartta.

Kuvat 286. Telttojen, lavarakenteiden ja vaihtuvan näyttelyn sijoitumisehdotus ydinpihapiirissä.

© Noora Puustinen 2014.

Mahdollisuuksia vuokraajalle

Lamminahon vuokrauksia ja tapahtumia palvelemaan voidaan ottaa nykyistä paremmin käyttöön pihalle koottavat väliaikaiset rakenteet. Tilalla on jo nykyisellään käytetty joissakin tapahtumissa kunnan telttoja aurinko- ja sadesuojina esimerkiksi ruokatarjoilujen yhteydessä, mutta telttamahdollisuutta voitaisiin tarjota myös tilaa vuokraaville. Teltta lisäisi käyttötilaa ja ulkona voitaisiin järjestää tapahtumia, jotka olisivat muuten liian iso rasite esimerkiksi tuvalle. Tilalle voitaisiin rakentaa myös siirrettävät lavarakenteet esimerkiksi tanssia varten. Osista koottava yksinkertainen lava voitaisiin sijoittaa viinaköökin taakse pellon ja lantalan taakse. Sijainti olisi hieman syrjemmässä eikä täten rikkoisi ydinpihan yhtenäisyyttä ja luonnetta, mutta silti hyvin kauniilla ja idyllisellä paikalla käyttäjiä ajatellen. Tilalla voitaisiin järjestää myös väliaikaisia taidenäyttelyitä esimerkiksi piha- tai talliladossa, joskin tämä edellyttäisi talliladon lukituksen lisäämistä.

Maustetta museotoimintaan

Nykyistä museokäyttöä palvelemaan tilalle voisi suunnitella opaslehtiset, jotka kävijät saisivat lainaan tai voisivat ostaa pääsymaksun maksamisen yhteydessä. Opaslehtisiä voi olla useammanlaisia: kiireisemmille kävijöille opaslehtisessä olisi vain pihan kartta ja lyhyet esittelyt rakennuksista ja niiden käytöstä. Laajemmin tilaan tutustuville käytössä voisi olla rakennushistoriaa ja tilan vaihteita syvemmin valottava opas, joka voisi esitellä myös rakennustekniikkaa ja talonpoikaista arkkitehtuuria. Lapsien kanssa liikkuville opas sisältäisi paljon kuvia rakennusten käytöistä ja yksittäisistä esineistä ja niiden käyttötarkoituksista. Lapsille tilalle voitaisiin hankkia myös entisajan leluja ja joitakin työkaluja, joilla he saisivat vapaasti leikkiä ja pääsisivät kokeilemaan esimerkiksi kahvimyllyä.

Lamminahossa voidaan järjestää myös erilaisia kursseja nykyistä enemmän. ”Lamminahossa on suunniteltu aloitettavaksi säännölliset taiteilijoiden päivät, jolloin kuvataiteilijat voivat tulla maalaamaan tai piirtämään Lamminahon maisemaa, rakennuksia ja esineitä. Näinä päivinä taiteilijoilla on taloon vapaa pääsy ja loppukesästä voidaan tehdä yhteinen näyttely vaikkapa pihalatoon,” Vaalan kunnan vapaa-aikajohtaja Sinikka Rantalankila kertoo. Tila tarjoaisi tunnelmalliset puitteet myös erilaisille käsityökurseille, kuten kankaankudonta-, kehräys tai kasvivärijäyskurseille. Tilalla olisi myös loistavat mahdollisuudet järjestää perinnerakentamista opettavia kursseja, kuten esimerkiksi aidanpanoa ja hirsiseinien salvomista opettavia kursseja. Osallistujia voitaisiin houkutella myös ulkopaikkakunnilta, jos ne järjestettäisiin nykyisten työleirien tapaan leireinä ja majoitus hoidettaisiin esimerkiksi Uiton kämpällä Vaalassa.

Kuva 288. Seurasaaren talomuseossa on lapsille oma huone, jossa he saavat kokeilla ja leikkiä entisajan välineillä. Samanlaista ajatusta voisi tuoda Lamminahoonkin.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 287. Lamminahon aitoja joudutaan uusimaan varsin usein. Uusimisien yhteydessä voitaisiin järjestää aidantekokursseja, joilla opetettaisiin erilaisia perinteisiä aidanpanotapoja.

© Helen Hirviniemi 2012, HH.

Kuva 289. Nykyisellään Vittasuon niityt ovat pajupuskien peitossa. Eläinten pito niityillä ylläpitäisi perinnemaisemaa.

© Noora Puustinen 2014.

Kohti elävämpää perinnetilaa

Jo Lamminahon viimeiset asukkaat ehdottivat tilan muuttamista perinnetilaksi, jolla viljeltäisiin maata perinteisin menetelmin. Tilalla on mahdollista harjoittaa Tammelan Korteniemen perinnetilan esimerkin mukaisesti viljelyä talkoovoimin palkatun työntekijän johtamana. Kesällä Vittasuolle voitaisiin hankkia laiduntamaan nykyisten lampaiden lisäksi muitakin eläimiä, esimerkiksi pohjois-suomalaista nautakarjaa ja hevosia, ehkä jopa hieman harvinaisempia eläimiä kuten aaseja tai vuohia, jotka ilahduttaisivat varsinkin lapsivieraita. Vittasuon nykyisistä ladoista voitaisiin kunnostaa eläimille pihattoja, jolloin ladot saisivat käytön ja ne tulisi pidettyä paremmassa kunnossa. Eläinten lisääminen tosin lisäisi myös työn määrää huomattavasti sekä niiden sijoittaminen kauemmas Vittasuolle riskiä

Kuva 290. Lamminahossa voitaisiin järjestää esimerkiksi paimennuskoirakursseja.

© Tiina Puustinen 2013.

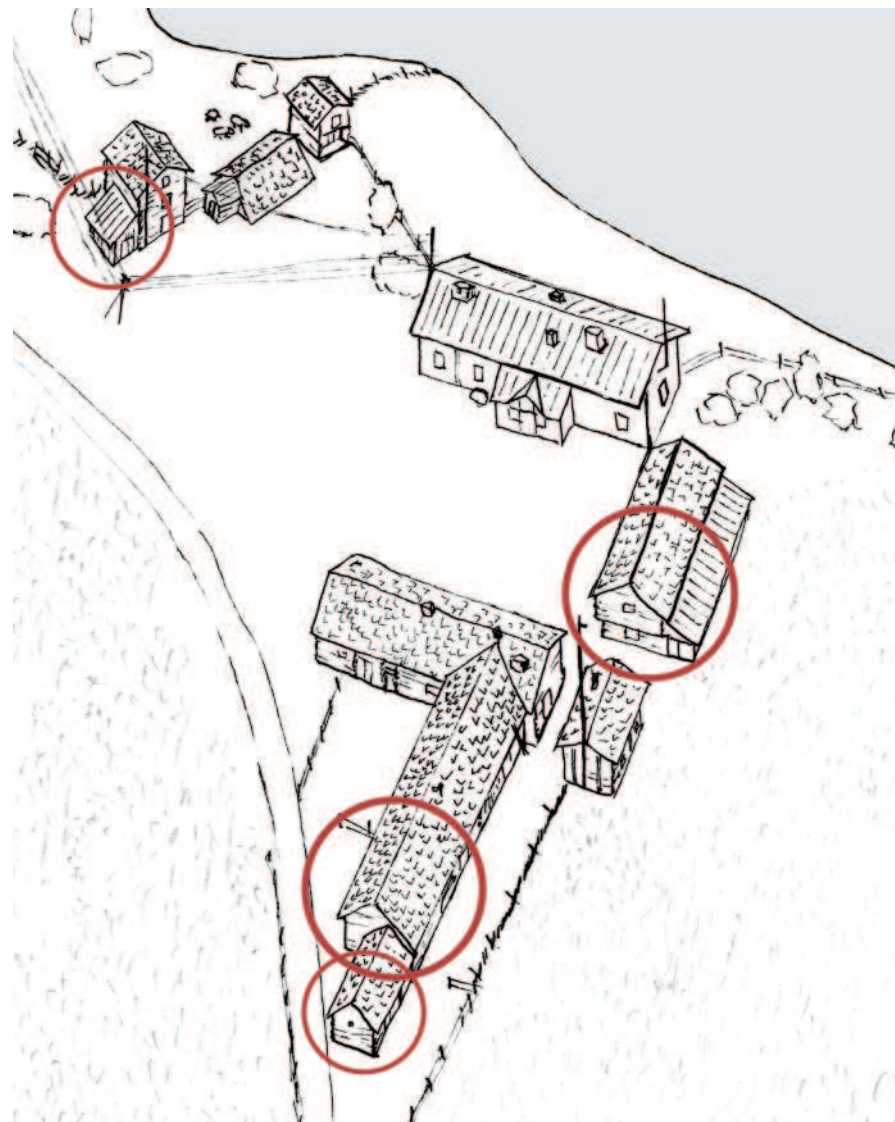
esimerkiksi petoeläinten aiheuttamille vahingoille. Vittasuon käyttäminen mahdollistaisi myös isomman lammaslauman pitämisen ja siten esimerkiksi paimennuskoirakurssien järjestämisen. Eläimet pitäisivät samalla Vittasuon perinnemaiseman mukaisena aukeana, sillä nykyisellään se metsittyy hyvää vauhtia. Vittasuolle voitaisiin rakentaa lisäksi pari retkipöytää, jotta perheet voisivat syödä eväitä eläimiä katsellessaan. Esimerkiksi latojen seiniin voisi kiinnittää kyltit, joka kertoisivat Vittasuosta, sen entisestä käytöstä ja kesäasukkaista. Toinen mahdollisuus olisi sijoittaa sama informaatio edellä mainitun kaltaiseen palautettavaan opaslehtiseen, jolloin asiakkaat kävisivät myös Lamminahon kotipalstalla ja maksaisivat pääsymaksun ennen kuin saapuisivat eläimiä katselemaan.

4.3.1. Rakennushistorian näyttely

Lamminahossa vierailijoiden nähtävälle olisi syytä koota pieni näyttely kertomaan tilan rakennushistoriasta. Näyttely syventäisi opastuskierroksella annettua tietoa ja palvelee kävijöitä, jotka eivät halua varsinaista opastusta vaan tutustuvat tilaan itsenäisesti. Näyttely havainnollistaisi yleisimpiä talonpoikaisen rakentamisen tekniikoita ja kertoisi Lamminahon tilan rakennushistorian 1700-luvun lopulta 1960-luvulle ja tilan restauroinneista 1990-luvulla.

Näyttely kootaan siirrettävistä kalustemaisista osista, jolloin näyttely olisi mahdollista siirtää rakennuksesta tai paikasta toiseen valaistuksen ja lukittavuuden asettamissa rajoissa. Itse rakennuksiin ei kiinnittäisi näyttelyä varten mitään, jolloin vanhoja hirsii ei rasitettaisi edes pienillä naulanrei'illä.

Näyttely voitaisiin Lamminahossa sijoittaa ruumenhuoneeseen, puojikoppiin, luhtiin tai tallilatoon. Ruumenhuone sopisi näyttelylle, sillä se on sopivan pieni ja tunnelmallinen tila, jonka katto ei ole liian matalalla. Nykyisellään se on tyhjiään ja sinne olisi mahdollista vetää jatkojohdoilla sähkö talliladon puolelta valaistusta varten. Tilan huonoja puolia on sen oviaukon todella korkea kynnyks ja epätasainen lattia, jotka estäisivät huonojalkaisempia vierailijoita pääsemästä tilaan. Koska tilaa käytetään vain ajoittain päreiden varastointiin ja on osan ajasta tyhjiään, sen ovesta ei ole lukkoa. Näyttelytilana käytettäessä ruumenhuoneeseen tulisi asentaa jonkinlainen lukko ilkeivallan ehkäisemiseksi. Vaikka pieni tila luo tunnelmallisuutta, voi se koitua myös ongelmaksi suurempien vierailijaryhmien aikana, jos tila ruuhkautuu. Ruumenhuoneen sijainti navetan ja tallin takana on myös valvonnan kannalta epäedullinen, mutta voisi sopia hyvinkin tilan kiertoon: näyttelyssä käytäisiin joko museokierroksen keskellä tai lopuksi, jolloin näyttelyssä esiteltävät rakennukset olisi jo nähty ja näin ollen vierailijain olisi helpompi hahmottaa historiaa.

Kuva 291. Näyttelyn sijoittumisen vaihtoehdot Lamminahossa.
© Noora Puustinen 2014.

Kuva 292. Ruumenhuone olisi tunnelmallinen ympäristö näyttelylle.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 293. Ruumenhuoneen oven kynnyks on kuitenkin hyvin korkea ja vaikuttaa merkittävästi kulkua tilaan.

© Noora Puustinen 2014.

Kuva 294. Talliladossa säilytetään nykyään rekiä, joille voisi olla vaikea löytää muualta Lamminahosta esittely ja säilytyspaikkaa

© Tiina Puustinen 2014.

Luhdissa näyttelyn voi sijoittaa kartanolatoon. Se sijaitsee keskeisellä paikalla emännän helposti valvottavissa ja heti museokierroksen alussa. Kävijällä olisi enemmän mielenkiintoa kiertää loput rakennukset, kun hän tietäisi niistä jo historiaa. Kartanolatoon on hyvä luiska ja melko tasainen lattia, jolloin se olisi esteettömämpi esimerkiksi ruumenhuoneeseen verrattuna. Ovessa on lukko. Tila on suurehko, joten sinne voitaisiin kasata hieman laajempikin näyttely. Toisaalta kartanolato on nykyisellään käytössä tavaransäilytystilana mm. käytössä oleville työkaluille, jolloin se pitäisi tyhjätä ja etsiä tavaroille uudet paikat. Toinen ongelma olisi valaistuksen tarvitseman sähkön järjestäminen, sillä rakennukseen ei ole vedetty sähköjä.

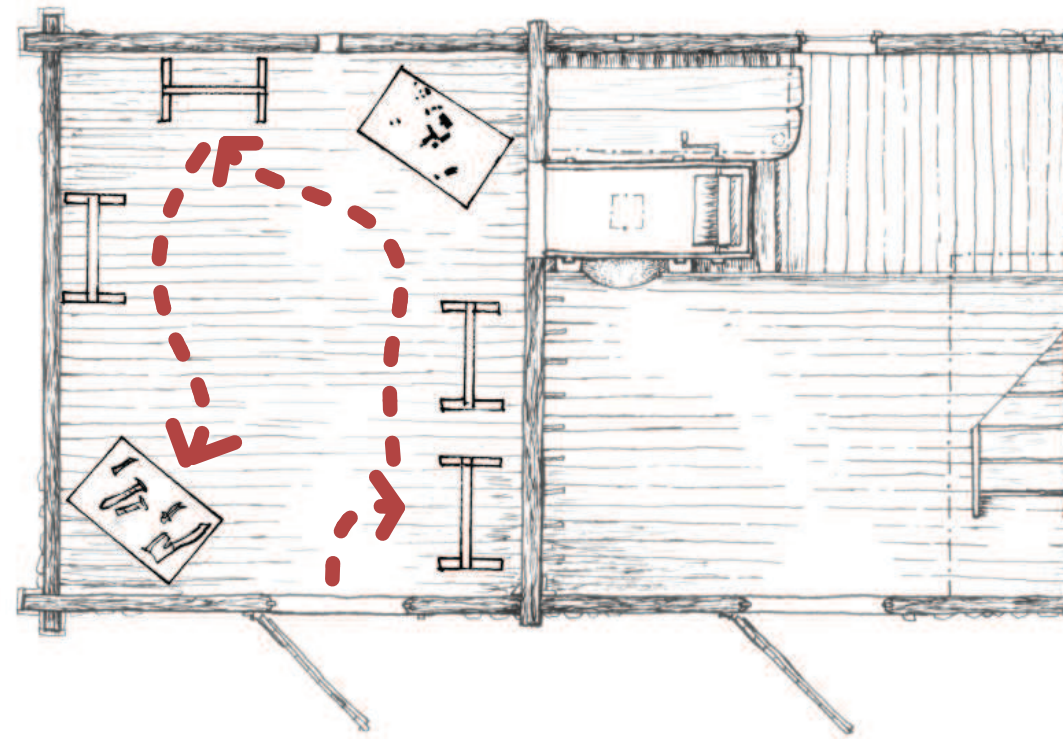
Kolmas vaihtoehto on puojikoppi. Myös se olisi luhdin tapaan melko keskeisellä paikalla ja todennäköisesti alkupäässä museokiertoa. Sen sijaan se on kartanolatoa huomattavasti pienempi ja sopisi siten vain vaatimattomammalle näyttelylle. Rakennukseen ei ole sähköä helposti saatavilla. Sen sijaan tilassa on pieni ikkuna, joten koppiin saisi luonnonvaloa. Kuten kartanoladossakin on puojikopissakin paljon tavaroita, joiden uudelleensijoitus voisi olla ongelma.

Tallilato on vaihtoehtoista suurin ja väljin. Tilassa on sähkövaloja jo valmiina sekä sen lattia ja ovelle johtava luiska ovat varsin helposti kuljettavissa. Talliladossa kuitenkin säilytetään tilan rekiä, joille tuskin löytyisi muualta sopivan suurta säilytystilaa. Niinpä näyttely pitäisi sovittaa rekien kanssa tallilatoon. Tilassa ei myöskään nykyisellään ole lukitusta. Se sijaitsee ruumenhuoneen tapaan hieman syrjemässä, mutta silti lähellä pihaa.

Lamminahon rakennushistoriasta kertovat kuvat ja teksti voidaan esitellä yleisölle siirrettävissä ja vapaasti seisovissa telineissä. Omilla jaloilla seisovuus tekee niistä liikuteltavia, mikä toisaalta vaatii rakenteilta keveyttä. Telineet voitaisiin rakentaa myös osiin purettavina, jolloin ne voitaisiin kasata pienempään tilaan säilytystä varten esimerkiksi talven ajaksi. Telineiden materiaalin tulisi olla tilan hengen mukaisesti aitoa ja rehellistä, myös muotokieli konstailematonta ja tarpeeksi yksinkertaista. Materiaalien tulisi kestää kylmissä tiloissa säilytystä, niin kosteutta kuin pakkastakin. Telineet eivät saisi muodostua vapaasti seisovuudestaan huolimatta liian massiivisiksi, sillä käytettävät tilat ovat pieniä eivätkä siten kestäisi raskaita rakenteita muuttumatta ahtaan tuntuisiksi. Erityistä huomiota suunnittelussa tulisi kiinnittää telineiden jalkoihin, jotta ne olisivat tukevat ja samalla sopisivat epätasaisillekin lattiapinnoille esimerkiksi säätömahdollisuuden kautta.

Tekstiä ja kuvia tukemaan näyttelyyn voitaisiin lisätä pienoismalleja telineiden tyylin kanssa yhtenevillä pöydillä esitettynä. Näyttelyssä voisi olla perinteinen tiettyä ajanjaksoa kuvaava pienoismalli tai vierailijan koottavissa oleva pienoismalli. Tässä vaihtoehdossa malli havainnollistaisi pihapiirin rakentumista. Kävijä voisi sijoittaa irtonaisina palikoina olevat rakennukset väri tai muulla koodauksella merkittyihin koloihin maastomallissa ohjeen mukaan eri aikakausien mukaisiksi kokonaisuuksiksi. Tällainen koottava pienoismalli vaatisi hyvin yksinkertaisen massamallin ja sen tulisi kestää pientä koulutusta. Myös palikoiden häviävyys voisi aiheuttaa ongelmia. Lisäksi näyttelyssä voisi olla rakennustekniikkaa havainnollistavia pienoismalleja rakennuksen osista. Näissä jokin rakenne olisi esitetty ”aukaisemalla” rakennetta ja näyttämällä eri kerrokset ja työvaiheet.

Näiden lisäksi näyttelyyn voitaisiin sijoittaa esille rakentamiseen liittyvää lamminaholaista esineistöä, kuten piilukirveitä, saranoita ja varoja. Esineiden taustaa voitaisiin havainnollis-

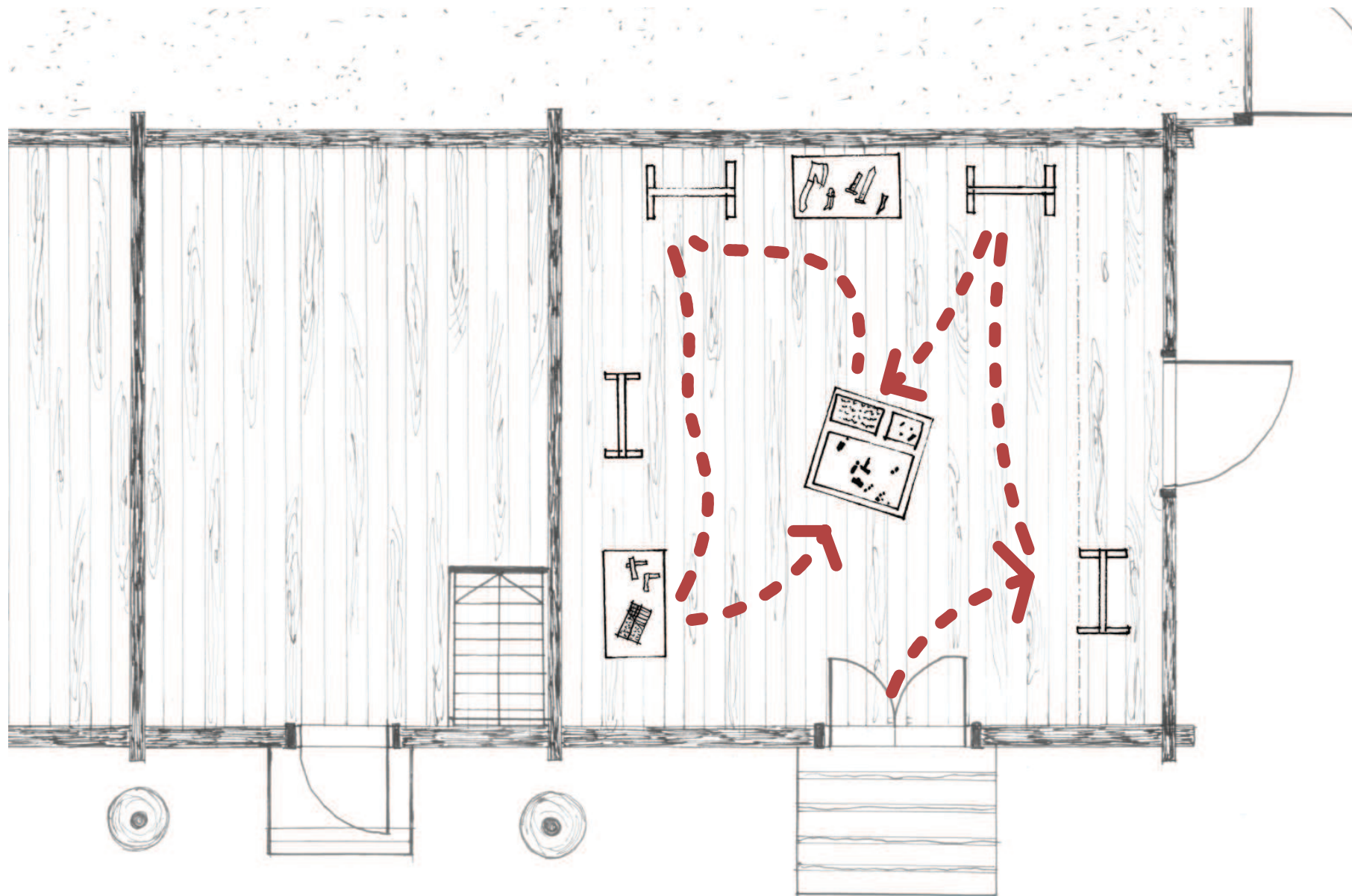

Kuva 295. Esimerkki näyttelyn sijoittumisesta ruumenhuoneeseen.

© Noora Puustinen 2014, pohjakuva Aino-Sinikka Ervasti, Risto Honkonen, Hanna-Maaria Sivula 2010, AHKO.

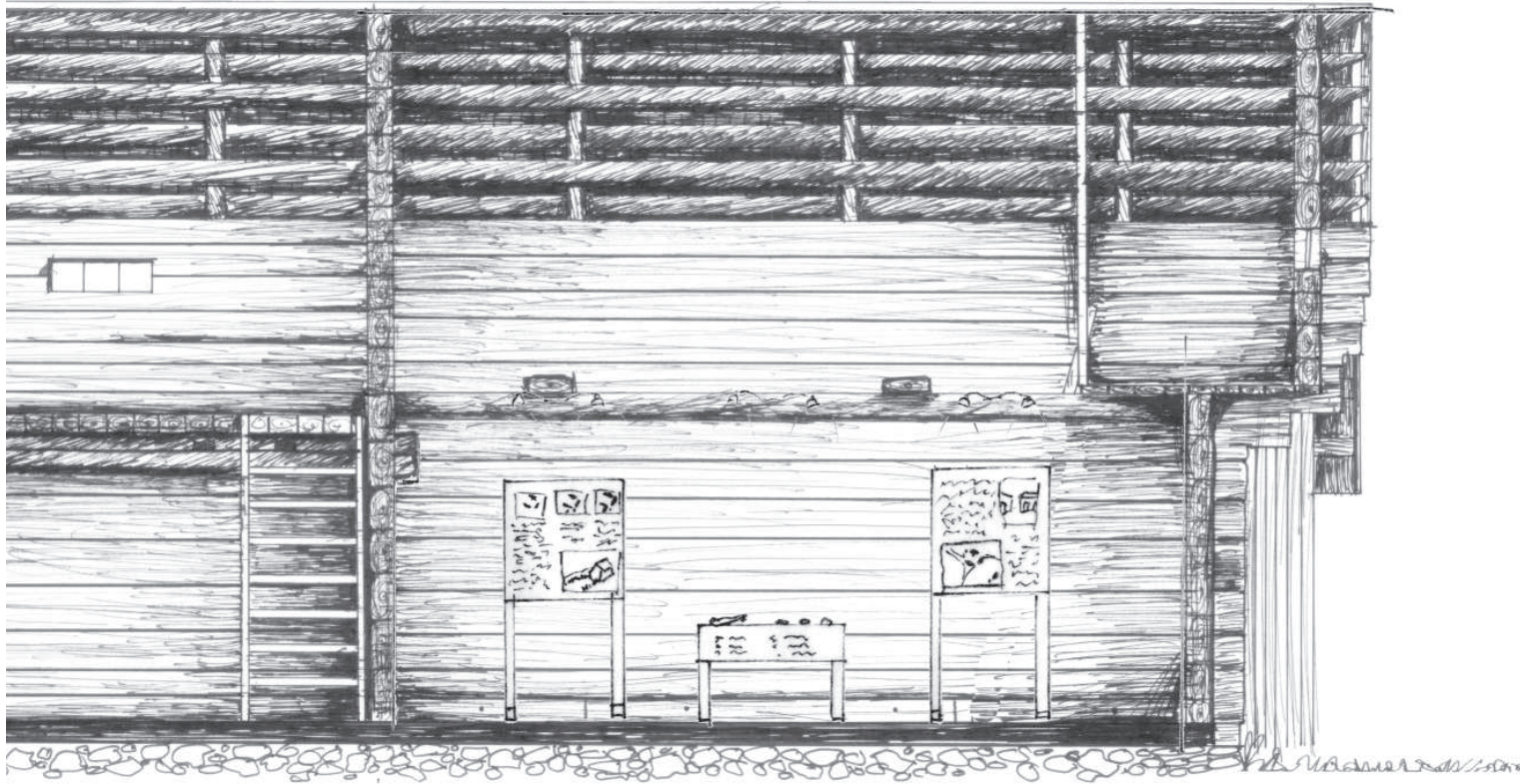
taa viereen liitettävillä teksteillä ja piirroksilla niiden käytöstä.

Näyttelyn kohteiden valaistuksen tulisi olla muiden osien tapaan liikuteltavia ja omilla jaloilla seisovia. Joissakin tapauksissa valaisimet voitaisiin ripustaa jollain rakennetta rikkomat-
tomalla menetelmällä, esimerkiksi sitomalla, rakennuksen orsiin.

Kuva 296 . Esimerkki näyttelyn sijoittumisesta kartanolatoon, pohjapiirros.

© Noora Puustinen 2014, pohjakuva Sanni Sipilä, Toni Pallari, Antti Kainulainen, Joni Paaso 2010, AHKO.

Kuva 297. Esimerkki näyttelyn sijoittumisesta kartanolatoon, projektiopiirros.

© Noora Puustinen 2014, pohjakuva Sanni Sipilä, Toni Pallari, Antti Kainulainen, Joni Paaso 2010, AHKO.

Kuvat 298, 299, 300 ja 301. Seurasaaren talomuseossa olevia erilaisia kylttejä. Näistä kolmas edustaa tyyppiltään Lamminahoon ehdotettavia siirrettäviä kylttejä.

© Noora Puustinen 2014.

4.3.2. Kyltititys

Lamminahon tilalla ei ole laitettu rakennuksiin niiden nimen kertovia kylttejä, sillä tilaa avatessa Lamminahon pihanäkymästä ei haluttu luoda liian museomaista.³⁷ Tilalla vierailleet ovat kuitenkin kaivanneet jonkinlaisia kylttejä, sillä muuten rakennukset saattavat jäädä täysin vaille nimeä ja merkitystä, sillä parkkipaikan luona oleva opastaulu numerointineen ei hyödytä pihapiirissä liikkuesssa. Pihapiirissä on vain käymälään opastavat maahan upotetut kyltti sekä käymälän ovissa olevat kyltit. Lamminahoon tulee lisätä nykyisiä opasteita täydentävä kyltititys. Jokaiseen rakennukseen tarvitaan kyltti, johon kirjattaisiin opastaulun mukainen rakennuksen numero, rakennuksen nimi ja käyttötarkoitus lyhyesti. Numeroinnilla kävijä voisi helposti hakea rakennuksen opaslehtisistä, jossa olisi tarkemmin tietoa rakennuksesta.

Opaskyltit sijoitetaan rakennuksiin niiden sisäpuolelle, jolloin ne eivät rikkoisi pihapiirin tunnelmaa. Kyltit aseteltaisiin lähelle ovea, muttei kuitenkaan keskelle huonetta tai oviaukkoa, jotta ne eivät näyttäisi rakennuksen interiöörissä liian vierailta. Kyltit voitaisiin toteuttaa esinemäisinä ja varsin pieninä, jotta ne eivät kiinnittäisi liikaa huomiota. Huomiota tulisi kiinnittää niiden tukevuuteen, jotta ne eivät kaatuisi epätasaisellakaan lattialla tai tuulen puhaltaessa avonaisesta ovesta ja harvoista nurkista. Kyltit voisivat olla esimerkiksi matalia, ylhäältäpäin luettavia, joissa teksti olisi riittävän iso seisaaltaan luettavaksi. Materiaalin tulisi kestää pakkasta ja kosteutta, jotta niitä ei tarvitsisi varastoida erikseen talveksi muualle. Kyltin materiaalien ja tyylin valinnassa tulisi noudattaa talonpoikaiseen arkkitehtuuriin sopivia ratkaisuja. Jokaisessa rakennuksessa olevien numerokylttien lisäksi päärakennuksen kuistille voitaisiin sijoit-

³⁷ Helena Hirviniemen haastattelut 15.11.2013-11.8.2014.

taa taulumaisempi kyltti, joka kertoisi tupakoinnin olevan kiellettyä koko alueella. Näin vierailijat näkisivät sen heti tullessaan sisään, mutta sitä ei tarvitsisi sijoittaa pihalle, jossa kyltti olisi pihapiiriin arkkitehtuuriin kuulumaton.

Nykyisellään metsään lähes kadonnut tervahauta voidaan ottaa kyltityksen avulla paremmin osaksi tilan museokiertoa. Nykyään haudalle on kyltti sysikopin takaa, mutta itse hauta katoaa maastoon. Haudalle voitaisiin raivata selkeä polku, joka voitaisiin päällystää purulla tai soralla, jotta se erottuisi metsästä paremmin ja opastaisi kävijät paikalle. Itse hauta tulisi pitää

paremmin paljaana kasvillisuudesta. Haudan viereen voitaisiin lisätä useamman pienehkön kyltin kokonaisuus, jossa lyhyellä tekstillä ja kuvin kerrotaisiin haudan toimintaperiaatteesta. Kuvitus voi koostua valokuvasta ja yksinkertaisesta sarjakuvamaisesta piirroskuvasarjasta, joka näyttäisi selkeästi haudan käytön.

Kuva 302. Lamminahon tervahaudan paikka on nykyisin lähes kadonnut metsään. Kyltitystä parantamalla ja raivauksella se voitaisiin ottaa paremmin tervanpoltosta kertovaan esittelykäyttöön.

© Juho Lesonen 2014.

5. Lopuksi

Lamminahon restaurointeja voidaan pitää mallina talonpoikaisen kulttuurikohteen restauroinnista. Työn organisoinnilla saatiin aikaan toimiva yhteisö ja suhteellisen vähällä taloudellisella panostuksella Lamminahon rakennuksien korjaukset saatiin toteutettua kulttuurisesti kestävästi. 1990-luvun restaurointien päätyttyä talossa on tehty vain huoltomaisia toimenpiteitä. Koska restauroinneissa käytettiin perinteisiä menetelmiä, joiden ei ole tarkoituskaan kestää vuosisatoja ilman jatkuvaa huoltoa, on Lamminahossa pian edessä uusi restaurointikierros. Sen pohjaksi tulisi päivittää tilan vauriokartoitus ja suunnitella restauroinnit laajana kokonaisuutena ympäristötyöt mukaan ottaen. Restaurointien periaatteet on syytä pitää samoina. Menetelminä tulisi jatkaa perinteisen käsityön perinnettä: Lamminahon autenttisuus on pitkälti kiinni sen restauroinneissa käytetyissä menetelmissä.

Tilan ehdoton säilymisen edellytys on sen toiminnan jatkuminen, jatkuminen muutenkin kuin vain esiteltävänä talomuseona. Tilan tuleekin elää ajassa kehittäen tarjontaansa ajan mukaan. Tilan ei ole tarkoitus olla rahantuotantolaitos, sillä sen tärkein tehtävä on säilyttää ja välittää tietoa menneestä talonpoikaiskulttuurista. Jatkumon edellytyksenä on tiedon ja taidon sukupolvelta toiselle siirtyminen. Tilan käytön ja hoidon jatkuvuus tulisi taata tarpeeksi kattavalla dokumentoinnilla ja jakelulla. Vaarana on, että tiedot ja taidot jäävät unholaan edellisen sukupolven väistyessä tilan hoidosta. Lamminaho säilyttää mukanaan talonpoikaista rakennustapaa, mitä tulisi käyttää hyödyksi mm. perinteisten käsityö- ja rakennustaitojen ylläpitämiseksi.

Kuva 303. Lamminahon tulotie navetan nurkalta.
© AHKO.

Tilan hoidon ja käytön pohjana on oltava tietoisuus tilan arvoista ja ymmärrys käytetyistä periaatteista. Ei ole pelkästään oleellista tietää miten hoidetaan, vaan ensiarvoisen tärkeää tietää miksi hoidetaan. Tila tulisi aina arvioida kokonaisuutena ottaen huomioon yksittäisten rakennusten lisäksi koko ympäristö peltoineen ja aitoineen. Ympäristö ei kestä esimerkiksi uudisrakentamista, joten käyttö tulisi tulevaisuudessakin suhteuttaa nykyisen rakennuskannan kestävyYTEEN. Rakennukselle ihminen on elinehto, yhtä aikaa uhka ja mahdollisuus. Uhkana voi Lamminahossakin olla ilkivalta, mitä tehokkaasti ehkäisee paikallisten arvostus tilaa kohtaan. Arvostuksen tulisi kuitenkin siirtyä aina uudelle sukupolvelle, jolla ei vielä ole henkilökohtaista suhdetta kotiseutunsa kohteisiin. Parhaimmassa tapauksessa paikallinen väestö kokee kotiseutunsa rakennusperinnön arvokkaana ja yhdistävänä tekijänä, jota halutaan hoitaa ja pitää kunnossa.

Kuva 304. Päärakennus joen puolelta.
© Tellervo Karinsalo 2009, AHKO.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painettu kirjallisuus

Arkkitehtuurin historia ja nykyaika.
Juhlakirja Kaisa Broner-Bauerille.
Oulun yliopiston arkkitehtuurin osasto, Sarja A50, Oulu, 2010.

Entinen Oulujoki. Historiikka ja muistitietoa.
Oulujoki Osakeyhtiö, Helsinki, 1954.

Heikkinen, Maire. *Suomalainen tapettikirja.*
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Museovirasto, Porvoo,
2009.

Heikkinen, Reijo; Komulainen, Jorma.
Kainuu: elämyksiä, historiaa, nykyisyyttä.
JK-reportaasikuva, Helsinki, 1999.

Helamaa, Erkki. *Vanhan rakentajan sanakirja.*
Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2004

Honkala, Liisa (toim.). *Arkkitehtuurin sanakirja.*
Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 2000.

Huovinen, Anja-Tuulikki; Jaatinen, Toimi ja Rantala, Anja
(toim.). *Rakennuskonservointi. Museokohteena säilytettävien raken-*
nusten korjausopas.
Suomen Museoliitto, 1983.

Härö, Elias; Kaila, Panu. *Pohjalainen talo.*
Etelä- ja Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitot,
Svenska Österbottens Landskapsförbund, 1975.

Jokiniemi, Erkki; Davies, Nikolas.
Kuvitettu rakennussanakirja Suomi-englanti-suomi.
Rakennustieto Oy, Viro, 2012.

Kaila, Panu; Pietarila, Pentti ja Tomminen, Hannu.
Talo kautta aikojen - Julkisivujen historia.
Rakentajain Kustannus, Helsinki, 1987.

Kairamo, Maija. *Restaurointitappeja aikaraiteella.*
Puoli vuosisataa rakennussuojelua ja restaurointia Suomessa.
Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtiosasto, Tampere, 2006.

Kansantieteellinen arkisto II.
Suomen muinaismuistoyhdistys, Forssa, 1937.

Kolehmainen, Alfred. *Hirsirakentamisperinne.*
Rakennustieto, Tampere, 1996.

Kolehmainen, Alfred. *Lukkoperinne.*
Joensuu, 1988.

Kolehmainen, Alfred. *Puurakentamisperinne.*
Rakennustieto, Tampere, 1998.

Kolehmainen, Alfred. *Suomalainen talonpoikaistalo.*
Otava, Keuruu, 1979.

Kolehmainen, Alfred ja Laine, Veijo A. *Suomalainen aitta.*
Otava, Keuruu, 1983.

Korhonen, Teppo. Aita. *Perinteiset aidat ja portit*. Maahenki, Helsinki, 2013.

Kovalainen, Pasi; Louekari Anna. *Pohjois-Pohjanmaan talonpoikaisarkkitehtuuria*. Kustannus Pohjoinen, Oulu, 1994.

Metsälä, Harri: *Puukirja*. Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki, 1997.

Mårtenson, Hans ja Korhonen, Teppo. *Kuistit ja verannat*. Rakennusalan Kustantajat, Jyväskylä, 1995.

Pajula, Pirkko. *Puuarkkitehtuuri*. Rakentajain Kustannus, Jyväskylä, 1983.

Perkkiö, Miia. *Utilias restauroinnissa. Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti*. Oulun yliopisto, Oulu, 2007.

Pihkala, Antti. *Paanu ja päre. Tutkimus suomalaisista puukatteista*. Oulun yliopisto, teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin historian laboratorio, AO julkaisu A26, 1998.

Pihkala, Antti. *Paanukatot Suomen kirkoissa ja tapuleissa. Tutkimus paanukatteiden rakennushistoriasta ja restaurointikäytännöistä keskiajalta nykyaikaan*. Oulun yliopisto, Teknillinen tiedekunta, Arkkitehtuurin osasto, Oulu, 2009.

Pihkala, Antti; Sippola, Anna-Liisa ja Yli-Tepsa, Lauri. *Suvannon kylä*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, 1986.

Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16, Museovirasto ja Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993.

Sarajas-Korte, Salme (toim.). *Ars Suomen taide 2*. Otava, Keuruu, 1988.

Sihvo, Pirkko. *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*. 2. painos, alkup. 1996. Museovirasto, Helsinki, 2006.

Siikonen, Heikki. *Pienviljelijän rakennusoppi*. 4. painos, alkup. 1929-1932. Maatalousseurojen keskusliitto, Lahti, 1951.

Valonen, Niilo; Vuoristo, Osmo. *Suomen kansanrakennukset*. Museovirasto, Vammala, 1994.

Vuorela, Toivo. *Suomalainen kansankulttuuri*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1975.

Vuorela, Toivo (toim.). *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1976.

Muut painetut lähteet

Cavén, Olli: "Pärekatto". Museoviraston korjauskortisto, 11.3.2002, ISSN 1236-4517

Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta. Venetsian julistus. Ympäristöhallinnon suomennos alkuperäisestä dokumentista *The Venice Charter*. ICOMOS, 1964.

The Nara Document on Authenticity, ICOMOS, 1994.

Arkistot ja niiden lyhennykset

Museoviraston arkisto, Helsinki. (MV)

Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemen arkisto, Oulu. (HH)

Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjaussuunnittelun laboratorion arkisto, Oulu. (AHKO)

Julkaisemattomat lähteet

Petri Vuojala. "Että rakennusperintö olisi intressimme - restauroinnin ja rakennussuojelun arvofilosofiaa". Resta-kurssin luentomateriaali 17.10.2013, Oulu. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin tiedekunta.

Sähköiset lähteet

Grönroos, Matti. "Valtatie 22". Suomen pääteiden kuvauksia ja historiaa Grönroosin verkkosivuilla. Viitattu 8.7.2014.
<http://www.mattigrönroos.fi/Tiet/Vt22.htm>

Kinnermäen ystävät RY:n verkkosivut. Viitattu 29.7.2014.
<http://personal.inet.fi/business/kinnermaki>

KIOSKI-tietokanta. Kohteet 200102 Lamminaho ja 201140 Lamminahon tila. Viitattu 8.4.2014 ja 10.4.2014.

Korteniemen perinnetilan verkkosivu Metsähallituksen Luontoon.fi-palvelussa. Viitattu 9.7.2014.
<http://www.luontoon.fi/Retkikohteet/historiakohteet/perinnetilatjamaismat/korteniemenperinnetila>

Museoviraston verkkosivut. Viitattu 27.8.2014. <http://www.nba.fi>
"Museoviraston kiinteistöt siirretään Senaatti-kiinteistöille ja Metsähallitukselle" 30.12.2013. Viitattu 28.6.2014.
<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/tiedotearkisto?Article=5862>

Museoviraston Puukausi-sivusto. Viitattu 30.3.2014.
<http://www.nba.fi/puukausi>

Haastattelut

Jaana Tähtinen, Vaalan kunnan vapaa-aika sihteeriksi vs. 21.11.2014, Vaala.

Helena Hirviniemi, arkkitehti, 15.11.2013-11.8.2014, Oulu ja Vaala.

Sinikka Rantalankila, Vaalan kunnan vapaa-aikajohtaja, 9.5.2014, Oulu; sähköpostitse 5.5.2014, 18.8.2014 ja 26.8.2014.

Pertti Karjalainen, Vaalan kunnan talonrakennusmestari, sähköpostitse 12.7.2014.

Museovirasto restauroi -verkkosivusto. Viitattu 29.7.2014.
<http://museovirastorestauroi.nba.fi>

Museoviraston Seurasaaren ulkomuseon sivusto. Viitattu 17.8.2014.
http://www.nba.fi/fi/museot/seurasaaren_ulkomuseo

Museoviraston sähköinen rakennusperintörekisteri. Kohde id:200263 Lamminahon tila. Viitattu 16.1.2014.
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

Oilinki, Pekka. "Kylä virran rannalla. Niskan kylän historiaa". Utajärven kylät -verkkosivusto. Viitattu 24.1.2014.
<http://www.utajarvi.fi/kylat/niskankyla/sivu.php/historia>

Oilinki, Pekka. "Niskankylä 250 vuotta sitten". KirjastoVirma -verkkosivusto. Viitattu 15.1.2014.
http://www.kirjastovirma.net/oilinginvarrelta/niskankyla_250_vuotta_sitten

Oilinki, Pekka. "Niskajoen Lamminaho". KirjastoVirma -verkkosivusto. Viitattu 15.1.2014.
http://www.kirjastovirma.net/oilinginvarrelta/niskanjoen_lamminaho

"Oulujoen voimalaitosrakentaminen". KirjastoVirma -verkkosivusto. Viitattu 27.1.2014.
<http://www.kirjastovirma.net/oulujoki/voimalaitosrakentaminen>

Salmi, Paavo. "Kärrypoluista valtateiksi. Teiden vaiheita 1600-luvulta alkaen". Laitasaari-historiablogi. Viitattu 8.7.2014.
<http://www.laitasaari.fi/karrypoluista-valtateiksi-osa-2>

Suomenniemen tapahtumakalenteri 2014. PDF-verkkojulkaisu. Viitattu 29.7.2014.
<http://www.suomenniemi.fi/>

Riuttalan talonpoikaismuseon verkkosivut. Viitattu 29.7.2014.
<http://riuttala.fi/>

Vaalan kunnan verkkosivut: <http://www.vaala.fi>

"Tietoa Vaalasta". Viitattu 27.1.2014. <http://www.vaala.fi/sivu/fi/kuntainfo/>

"Työ ja elinkeinot Vaalassa ". Viitattu 27.1.2014. http://www.vaala.fi/sivu/fi/tyo_ja_elinkeinot/

"Lumman lenkki". Vaalan kunnan verkkosivut. Viitattu 5.8.2014.

http://www.vaala.fi/sivu/fi/matkailu/lumman_lenkki/

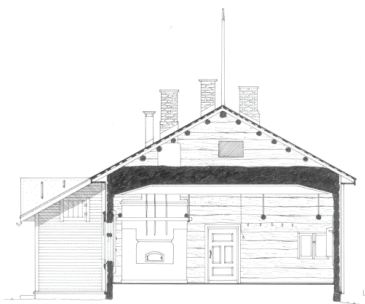
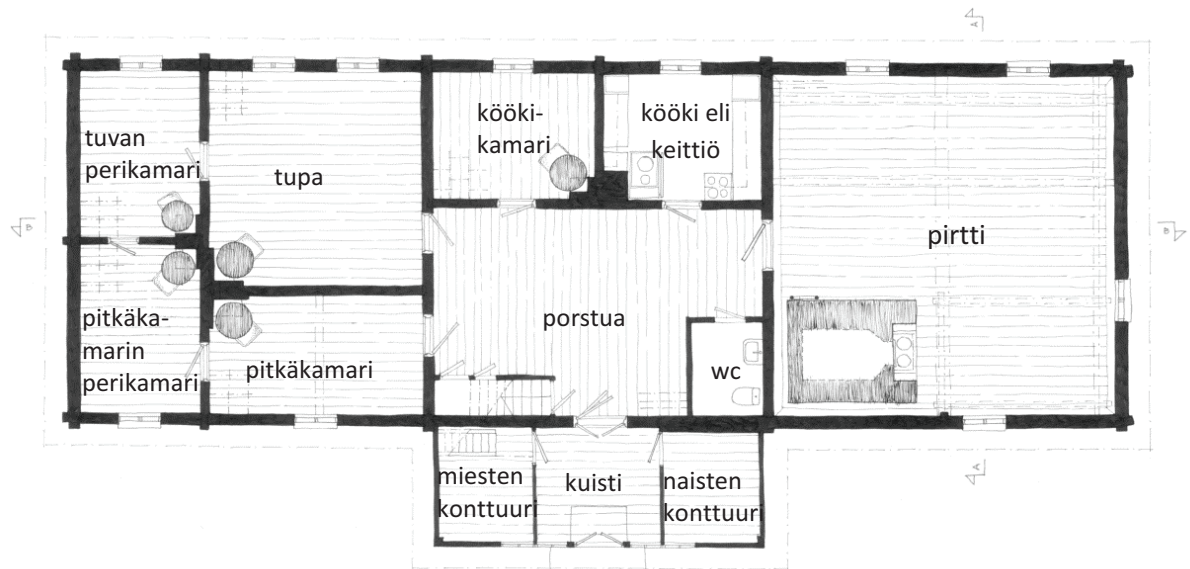
Lamminahon rakennusten muutos- ja restaurointityöt

Numerointi noudattaa Lamminahon opaskarttojen numerointia.

1. Päärakennus	2
2. Luhti	7
3. Viinaköökki	9
4. Navetta	12
5. Lantala, talli ja lato	15
6. Massiini- ja ruumenhuone	17
7. Törmäaitta	19
8. Kellari	21
9. Puoji	23
10. Miesten aitta	25
11. Naisten aitta	27
12. Pikkuaitta	29
13. Vanha talli	31
14. Traktorikoppi	33
15. Paja	35
16. Sysikoppi	37
18. Lato	39
19. Riihi	41
21. Lato	43
22. Elosuoja	44
25. Vittasuon ladot	46
26. Ympäristön hoitotyöt	48

1. Päärakennus

Kuvaus	Tilan yksikerroksinen asuinrakennus, jossa on viisi kamaria, kööki, porstua ja pirtti, vessa sekä naisten- ja miestenvarastot ja ullakko.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset kuisti rankarakenteinen ja lautavuorattu ulkoverhous maalattu vaakasuuntainen puoliponttilaudoitus, sisällä seinät osin tapetoitu	
Katto	kolmiorimahuopakate; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	hakatut luonnonkivet; perusmuuri lankkulattia, wc-tilassa laatoitus	
Koko	23,8m x 8,2m (ilman kuistia), harjakorkeus 6,8m	
Käyttö	Asuinrakennus	

1804	Rakennettu mahdollisesti pirtti.
1813	Rakennettu, ainakin porstua ja kamaripääty. ¹
1800-l aikana	Punamultaus.
1904	Pääjulkisivun ja päätyjen vuoraus pystyrimavuorauksella. ²
	Kuistin katteen vaihto laudasta päreeksi.
	Kuistin yläpuolisen aukon lasittaminen.
	Kamarien ikkunoiden vaihto ristinmallisiin neliruutuisiin ikkunoihin.
	Mahdollisesti pirtin kengitys. ³
1909-1911	Kivijalan vaihto luonnonkivistä hakattuun kiveen.
	Katteen vaihto tuohi-malasta päreeksi.
	Kengitys.
	Avokuistin purku ja umpikuistin rakennus.
	Pystyrimavuorauksen poisto ja vaakapaneloinnin laitto joen puolen sivulle ja päätyihin.
	Ikkunoiden vaihto T-mallisiin.
	Pirtin uunin muuraus uloslämpöäväksi.
	Pirtin laipion panelointi ja seinähirsien veisto. ⁴
1910-1920	Viilihuoneen muunto köökikamariksi.
1918	Lippusalon lisääminen pirttipäätyyn. ⁵
1920	Lautakopin rakentaminen pirtin itänurkkaan.
1930	Ainakin köökin seinien maalaus. ⁶
1934	Pirtin lattian maalaus. ⁷
1940-l	Kuistille pariovi. ⁸
1945	Köökin hellan uusiminen tiilestä muuraamalla. ⁹
	Pärekaton uusiminen. ¹⁰
	Lautakopin purkaminen pirtistä.
	Lippusalon poistaminen pirttipäädystä ja uuden lisääminen kamaripäätyyn. ¹¹
1949	Levyrakenteisen kopin rakentaminen pirtin etelänurkkaan. ¹²
1952	Pihanpuolen julkisivun verhous vaakapaneelilla. ¹³
1952	Köökin kalusteiden ja hellan uusiminen, katon levytys Haltex-levyllä ja seinien levytys Enso-levyllä. Köökin ja köökikamarin välisen oven tukkiminen. ¹⁴
1952-1957	Kamareiden tapetointi ja kattojen Haltex-levytys sekä maalaus, sähköasennuksia ¹⁵
1953	Pitkäkamarin pönttöuunin muuraus. ¹⁶
1956	(Todennäköisesti) tuvan pönttöuunin muuraus. ¹⁷
1950-l loppu	Ulkovuorauksen maalaus beigellä maalilla. ¹⁸
1960	Katteen vaihto sälehuovaksi. ¹⁹
1961	WC:n rakennus porstuaan, vintin portaiden siirto. ²⁰
1961-1964	Porstuan seinien ja laipion panelointi. Uusi ulko-ovi susioven ulkopuolelle. Levykopin purku pirtistä. ²¹
1964-1965	Vesivahingon korjaus porstuassa wc:n ja köökin välillä. ²²
1981	Ulkomaalaus. ²³
1987	Huopakaton korjaus. ²⁴
1988	Huopakaton uusiminen. ²⁵
1993	Huopakaton korjaus kaakkoislapeelta.
	Sisäpuutteen ja lasin korjaus etelänurkkaa lähinnä olevasta ikkunasta. ²⁶
1994	Joen puolen julkisivun kolmen ikkunan alta lahonneiden hirsien paikkaus.
	Vuorilaudoituksen uusimista joen puolen sivulta 2-5 sekä eteläsivulta 2 alinta lautaa.
	Alahelmalistojen ja räystäslautojen uusimista.
	Ikkunoiden puuosien ja kulmarautojen kunnostusta. Tehtiin kokonaan uusi ikkuna päätyyn.
	Kuistin vesikourujen puuosien uusimista.
	Ulkomaalaus kauttaaltaan öljymaalilla. Ikkunoiden irrotus, maalaus ja kittaus. ²⁷
	Köökin kiinteän kalustuksen uusiminen.
1995	Wc:n uudelleenrakennus ja pienentäminen.
	Kuistin ja porstuan välisen oven vaihto.

	Kamareiden kattojen ja lattioiden maalaus ja seinien tapetointien restaurointi. Ikkunoiden sisäpuolten maalaus. Pirtin uunin rappauksen ja maalauksen uusiminen. Porstuan paneloinnin maalaus. ²⁸ Kuistin porstuanpuoleisen seinän paneloinnin purku. Kattolistan lisääminen porstuaan. ²⁹ Savupiippujen korjaus. ³⁰
1996	Ulkomaalauksen korjauksia.
1999	Vuorilautojen uusimista alaosaan. Alahelmalistan uusiminen. Yläikkunan uusiminen lounaanpuoleiselta sivulta, kulmapeltolistojen lisäys ikkunoihin. Vesikourujen uusiminen kuistilla ja räystäslaudan uusiminen joen puolen sivulta. Kalustuksen tarkennuksia, naulakon lisäys eteiseen. ³¹
1999-2000	Ulkoverhouksen korjausmaalaus. ³²
2007	Piippujen yläosien korjaus. ³³
2010	Pirtin leivinuunin korjaus. ³⁴

¹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto; Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1958, Museoviraston arkisto.

² Valokuva Lamminahon talosta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ Valokuva Lamminahon talosta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon päärakennuksesta vuodelta 1908, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁴ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto; Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 96; Valokuva Lamminahon päärakennuksesta vuodelta 1908, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-1920-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁵ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto;

⁷ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto; Lamminahojen muistivihko, Museoviraston arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁹ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 96; Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

¹⁰ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto; Kirje Iikkasedälle Hilkalta, Kälviällä 20 VI 45, Museoviraston arkisto.

¹¹ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹³ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.; Kuitti Iikka Lamminaholle Oulujoki Oy:ltä, Jylhämä 11.6.1952, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

¹⁴ Lieden tarkastuslippu ja asennusohje, Högforsin tehdas, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.; Lasku Iikka Lamminaholle Erkki Laitiselta, Nuojua helmikuun 9p:nä 1952, Museoviraston arkisto; Lasku Iikka Lamminaholle Sekatavarakauppa Erkki Laitiselta, Nuojua maaliskuun 13p:nä 1952, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

¹⁵ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto; Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 96.

¹⁶ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1953, Museoviraston arkisto.

¹⁷ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1956, Museoviraston arkisto; Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956

'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

¹⁸ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁹ Käsin kirjoitettu muistiinpanolappu, päivätty keväällä 1960, Museoviraston arkisto; Käsin kirjoitettu lasku Lamminaholle, Museoviraston arkisto; Muutos palovakuutukseen 16.3.1961, Suomen maalaisten keskinäinen vakuutusyhtiö, Museoviraston arkisto.

²⁰ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto; Laskuja Lamminaholle Laitisen Kauppa Oy:ltä 10/1961 ja 11/1961, laskut nro 892080, 892083, 892087, 892088, 892089, 892077 ja 892079, Museoviraston arkisto.

²¹ Helena Hirviniemi: Lamminahon päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt. 30.8.1995. Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²² "Lamminaho 1950-luvulla", Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 28.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²³ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁴ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁵ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁶ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon kesä 1993", raportti korjauksista, 9.9.1993, Museoviraston arkisto.

²⁷ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁸ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

²⁹ Helena Hirviniemi: "Päärakennuksen sisäpuoliset korjaustyöt", 30.8.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³⁰ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³¹ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 16 ja liitteet.

³² Urakkasopimus Lamminahon rakennusten vuoden 1999 korjaustöistä, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto; Helena Hirviniemi: "Korjaustyöt Lamminahossa 1999", vastaanottotarkastuksen pöytäkirja 1.10.1999, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³³ Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014

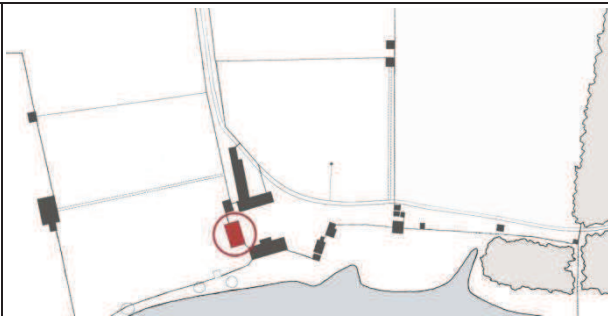
³⁴ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 5.5.2014; Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

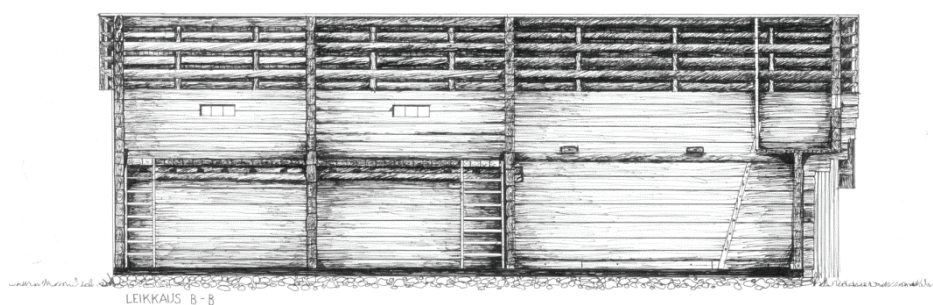
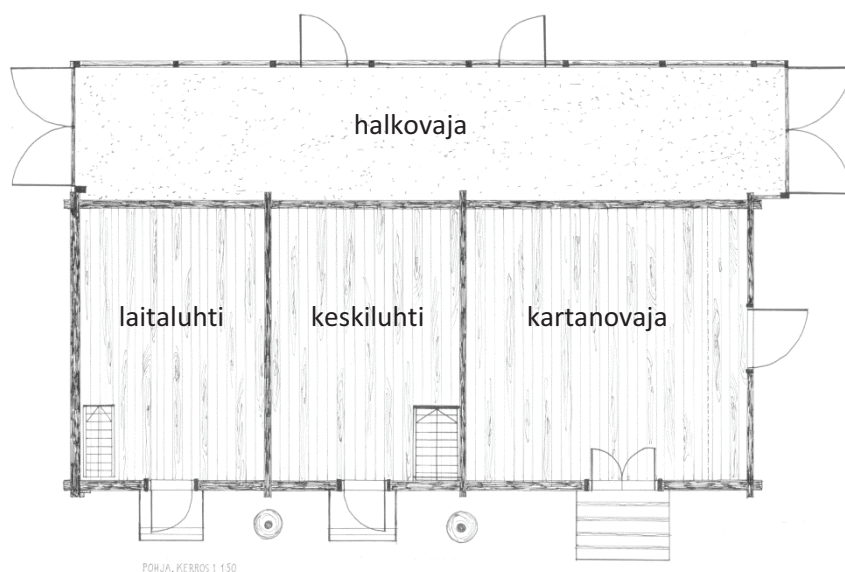
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Juho Lesonen, kesä 2014.

2. Luhti

Kuvaus	Kolmesta aitasta koostuva kaksikerroksinen varastorakennus, jonka takana on saman pärekaton alla oleva kylkiäinen. Toinen pääty on otsallinen.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset Kylkiäinen rankarakenteinen ja lautavuorattu; Yhdellä sivulla suojalautoitus Punamullattu	
Katto	kolminkertainen päre;	
Perustus	vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Lattia	nurkkakivet ja sokkeli; luonnonkivi lankkulattia; halkovajassa maalattia	
Koko	14,8m x 6,4m, harjakorkeus 5,7m	
Käyttö	Kaakkoispäädyn aitassa on säilytetty ruokaa ja yläkerrassa on nukuttu kesäisin, keskimmaisessä eli keskiluhdissa on alakerrassa säilytetty taloustavaroita ja yläkerrassa nukuttu kesäisin ja kolmannessa eli kartanoladossa pidetty vaatetavaroita. Myöhemmin rakennettu kylkiäinen on toiminut halkovajana.	

1827	Rakennettu. ¹
ennen v1885	Malkakatto muutettu pärekatteeksi. Itänurkan kotelointi. ²
1920	Kylkiäinen eli halkoliiteri rakennettu. ³
1947	Pärekaton uusiminen. ⁴
1950-1960-l	Halkoliiterin kate vaihdettu huovaksi.
1978	Pärekaton uusiminen. Päätyseinän suojalautoitus. ⁵
1989	Kylkiäisen pelkkahirren sekä lautavuorauksen alaosan korjaus. Vesikourujen uusiminen. ⁶
1995	Kartanoluhdin lattian paikkauksia. ⁷
1996	Laitaluhdin ja keskiluhdin ulkoportaan uusiminen. ⁸
1998	Kengitys (2 hirsikertaa pihan ja joen sivuilta) ja nosto. Kartanoluhdin hirsien päiden korjauksia. Pärekaton uusiminen. Vesikourujen uusiminen. Kartanoluhdin lattian korjauksia. Kylkiäisen helmalaudoituksen uusiminen. Ikkunoiden ja ovien kunnostus. ⁹
1999	Punamultaus. ¹⁰

¹ Vuosilukukaiverrus luhdin päädyssä.

² Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

⁴ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁵ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁰ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 15.

Kuvat:

Piirroksat:

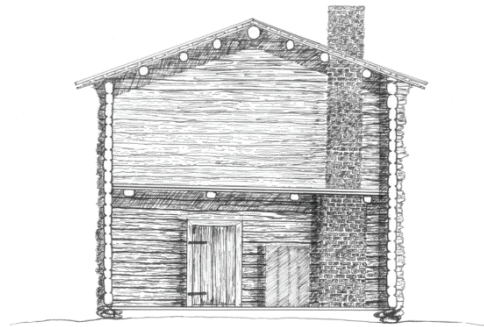
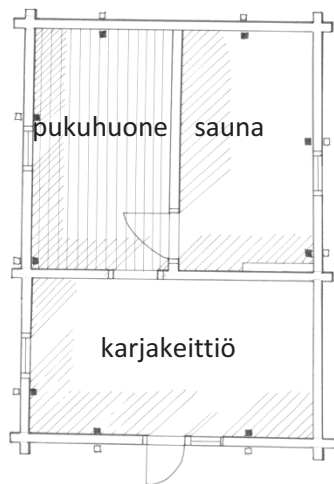
Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva:

Juho Lesonen, kesä 2014.

3. Viinakööki

Kuvaus	Kahden kerroksen korkuinen, kolmesta huoneesta koostuva rakennus. Alaosa tehty kahtena hirsikehänä, yläosa yhtenä kehänä.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset punamullattu.	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet ja kivisokkeli karjakeittiössä ja saunassa betonivalu, pukuhuoneessa lankkulattia	
Koko	5,4m x 7,5m, harjakorkeus 5,2m	
Käyttö	Rakennettu viinanpoltoon, mutta ei ehtinyt toimia tässä tarkoituksessa. Kaksi perimmäistä huonetta toimi varastona, kunnes niihin rakennettiin sauna 1930-luvulla. Etummainen huone on toiminut karjakeittiönä 1960-luvulle.	

1866	Rakennettu. ¹
1800-luvun loppupuoli	Viirisalon kiinnitys rakennukseen.
1885-1920-l	Sivuseinien ikkunoiden vaihto. Kate maloista päreeksi. Ikkunan lisäys kaakkoisseinälle. ²
1930	Saunan rakentaminen, perikehän jako kahteen huoneeseen, betonilattioiden valu saunaan ja karjakeittiöön. ³ Mahdollisesti karjakeittiön kengitys oven korkeudelle saakka. ⁴
1946	Kiukaan teko. ⁵
1955	Peltikuorisen kiukaan asennus. ⁶
1958	Karjakeittiön muurin korjaus ja ikkunan lisääminen saunan ja karjakeittiön sisäseinään. ⁷
1975	Lahonsuoja-aineella käsiteltyjen följarien lisäys joka sivulle. Hirsien paikkauksia. Pärekaton uusiminen. ⁸
1976	Ikkunoiden vuorilautojen uusiminen. ⁹
1950-1978	tuuletusputken poisto. ¹⁰
1984	Ikkunoiden kunnostus. ¹¹
1989	Hirsien uusiminen (lounaissivulta 1 alin ja sauna-pesuhuone-väliseinän 3 alinta hirttä). Saunan betonilattian uusiminen ja karjakeittiön betonilattian korjauksia. Viirisalon ja ulko-oven korjaus. ¹²
1990	Lahonneen ja painuneen välipohjan sammal- ja hiesutäytteiden poisto. Vuotavan katon korjaus piipun juuresta. ¹³
1994	Hirren paikkaus ja paikkalautojen uusiminen. ¹⁴
1997	Kivien lisäys hirsikehän ja lattianiskoja alle koko matkalle. Betonisokkelin valu saunaan nousseen hirsikehän takia. Seinähirsien uusiminen välipohjan kohdalta sivuseinillä. Välipohjalaudoituksen uusiminen. Pärekaton uusiminen. Följarien vihreän lahonsuoja-aineen poisto ja kavennus höyläämällä. Välipohjalaudoituksen, kattokannattajien ja följarien patinointi tervan kusella. Ikkunoiden ulkopuitteiden uusiminen kahteen ikkunaan. Vuorilautojen ja ikkunapuitteiden maalaus ulkopuolelta öljymaalilla. Oven maalaus keltamullalla. Saunan palomuurin uudelleenmuuraus. ¹⁵
1999	Punamultaus. ¹⁶
2013	Viirisalon uusiminen. ¹⁷

¹ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahon pihasta 1920-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi, Museoviraston arkisto.

⁴ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁵ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁶ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1955, Museoviraston arkisto.

⁷ Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁸ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁹ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Kööki (rak.n:o 3). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 29.9.1992, Ark tsto Helene Hirviniemen arkisto.

¹⁰ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta, 1970-luvulta, kuvaaja Veijo Laine, Museoviraston arkisto.

¹¹ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

¹² Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Kööki (rak.n:o 3). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 29.9.1992, Ark tsto Helene Hirviniemen arkisto.

¹³ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁴ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 15.

¹⁷ Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

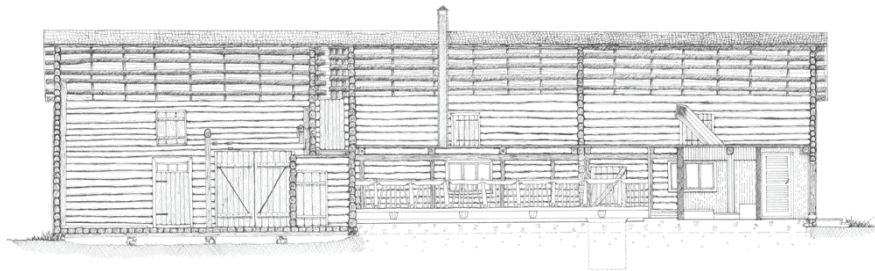
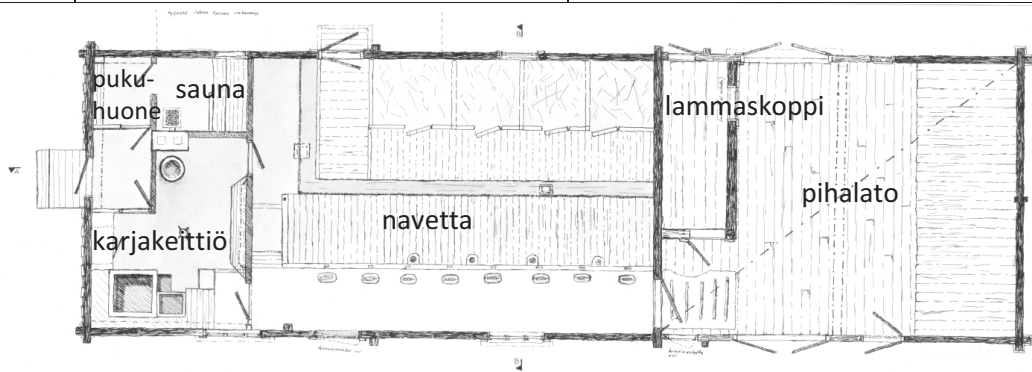
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Juho Lesonen, kesä 2014.

4. Navetta

Kuvaus	Navettarakennus, johon kuuluu varsinaisen navettatilan lisäksi karjakeittiö, sauna sekä navetta- eli pihalato, jossa pieni karsina lampaille. Ullakkotilassa heinävintti.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset Yhdellä sivulla suojalautoitus Punamullattu	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus	luonnonkivi; nurkkakivet ja kivisokkeli	
Lattia	navetassa betonivalu, ladossa lankkulattia, lampolassa maalattia	
Koko	23 m x 7 m, korkeus n. 6 m	
Käyttö	Navetta, karjakeittiö, sauna ja lato sekä lammaskarsina. Ladossa on aiemmin sijainnut talli ja navetan takana kaksi käymälää.	

1820-l	Rakennettu talli ja vuosi myöhemmin navetta. ¹
1896	Tallin välipohjan kannatuksen muuttaminen pilari-palkki-rakenteelle. ²
1897	Navetan välipohjan kannatuksen muuttaminen pilari-palkki-rakenteelle. ³
1903	Navetan "kengitys" (9 hirsikertaa). ⁴
~1850-1885	Katteen muutos maloista päreeksi. ⁵
1909-1920	Navetan ja tallin välisen solan laudoitus ja käymälän rakentaminen sen taakse. ⁶
1946	Pärekaton uusiminen. ⁷
1947	Navetan sisustuksen muutostyöt: navetan betonilattian ja syöttöpöydän valu, navetasta pihaan johtavan oven sulkeminen, ikkunoiden vaihto suurempiin. ⁸
1949-1950	Tallin sisusten ja ylisten sekä käymälöiden purku. Käymäläsolan osittainen purku ja seinän siirto. Parioven lisäys pihaseinälle, käymäläsolan oven sulkeminen.
1964	Karjakeittiön ja saunan rakennus. Uusi piippu. ⁹
1981	Päädyn suojalautoitus. ¹⁰
1987	Pärekaton uusiminen. ¹¹
1990	Karjakeittiön puoleisen vuotavan tuuletusputken paikkaus. Kapeiden lautapienojen korvaus tikkaissa alkuperäisen mukaisilla pyöreillä pienoilla. ¹² Pihaladon lattian paikkauksia. Katossa olevan tuuletustorven luukun korjaus. ¹³
1995	Pihaladon kengitys (etu- ja takasivulta 1, päädyissä 2 hirsikertaa) ja nosto. Kivien lisäys kivijalka umpeen.
1998	Pihaladon lattianiskojen rikkoutuneiden lattialankkujen uusiminen. Följarin lisäys päätyseinälle sisä- ja ulkopuolelle. Nurkkien kotelointi luoteispäädyssä. Navettapäädyn alimman hirren osittainen uusiminen. Navettapäädyn oven kunnostus ja portaan uusiminen. Suojalautoituksen alaosan korjauksia lounassivulla. Ikkunoiden ja ovien kunnostus, tuuletustorvien kunnostus. Purulaarin uusiminen. ¹⁴
1999	Punamultaus. ¹⁵
2011	Pärekaton uusiminen pihan puolen lappeelta. ¹⁶
2014	Pärekaton uusiminen lantalan puolen lappeelta. ¹⁷

¹ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

² Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

³ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

⁴ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Navettarakennus. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 9.9.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 8.

⁵ Valokuva Lamminahon pihasta vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁶ Valokuva Kalle, Matti ja Jenne Lamminahosta tallin edessä hevosten kanssa v. 1909, kuvaaja Jussi Partanen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto

⁷ Kaisu Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Navettarakennus. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 9.9.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 10

⁸ Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁹ Pekka Torsti: "Lamminahon karjakeittiön ja saunan sijoitus navettaan varattuun karjakeittiön paikkaan", muutostyölupapiirustukset, 25.5.1964, Rakennuslupa nro 41/1964, Vaala, Museoviraston arkisto.

¹⁰ Pekka Torsti: "Lamminahon karjakeittiön ja saunan sijoitus navettaan varattuun karjakeittiön paikkaan", muutostyölupapiirustukset, 25.5.1964, Rakennuslupa nro 41/1964, Vaala, Museoviraston arkisto.

¹¹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹² Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁴ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁵ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 16.

¹⁶ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 5.5.2014; Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

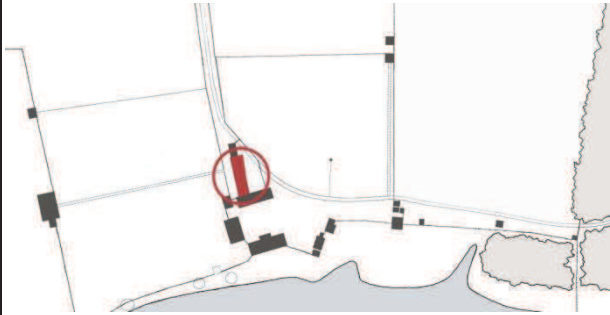
¹⁷ Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

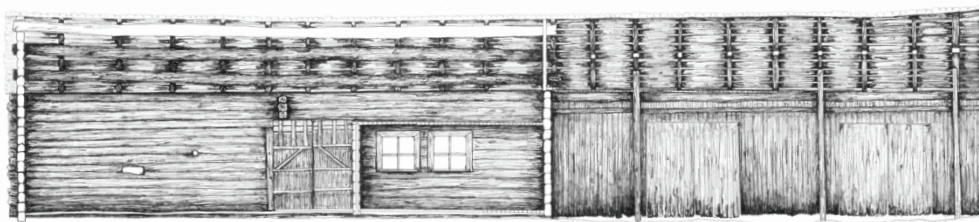
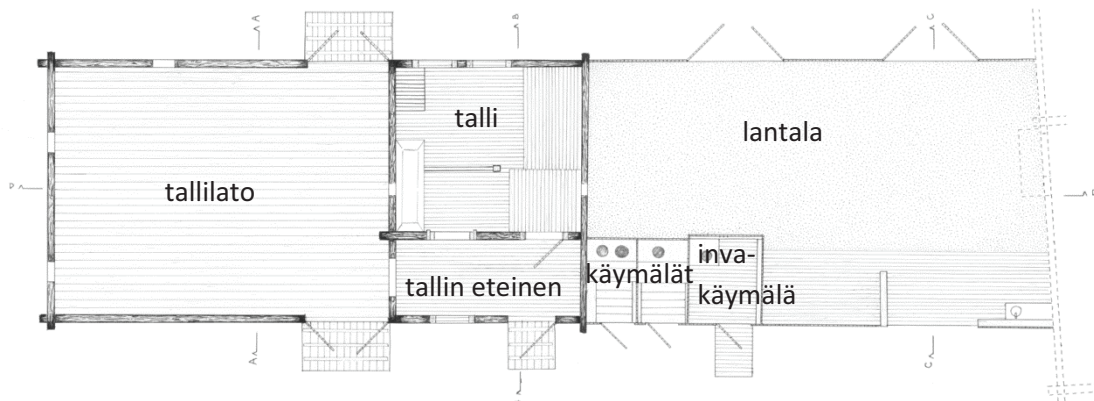
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Tiina Puustinen, kesä 2014.

5. Lantala, talli ja lato

Kuvaus	Yhtenäisen katon alla lantala, käymälät, talli ja siihen liittyvä tallilato. Yksikerroksinen, useammassa osassa rakennettu rakennus.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkka- ja lukkosalvoksia lantala rankarakenteinen ja lautaverhottu maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; lantalaosassa kattotuolien varaan rakennettu harjakatto, isolato-talliosassa vuoliasrakenne	
Perustus	luonnonkivi, betoni; nurkkakivet ja kivisokkeli luonnonkivinen sokkeli, lantala betonisten pilarien varassa	
Lattia	lankkulattia, lantalassa maalattia	
Koko	n. 26mx7,3m, korkeus 5,2m	
Käyttö	Vanhin osa, isolato, toimi rehulatona ennen kuin se jaettiin ja toiseen osaan tehtiin talli. Myöhemmin rakennetussa lautaosassa oli lantala ja käymälät.	

1914	Isolato rakennettu mm. vanhan pirtin hirsistä. ¹
1949	Talli rakennettu isolatoon, ikkunoiden lisäys ja tallin oven lisäys. Mahdollisesti isoladon ovien suurennus. ²
1950	Rakennettu lantala ja sen sisälle käymälät. ³
1981	Pärekaton uusiminen. ⁴
1990	Hyönteisvaurioituneen hirren paikkaus isoladon lounaisseinällä. ⁵ Pintamaan poistoa rakennuksen ympäriltä. Talliin vievän lahonneen porrassillan poisto.
1995	Uuden inva-huussin rakentaminen ja vanhojen muutokset yleisön käyttöön sopiviksi. ⁶ Jäteastiat lantalaan.
1996	Käsienpesualtaan kaapin rakentaminen. Tallin ja talliladon porrasluiskien uusiminen ja portaan alushirren uusiminen. ⁷
1999	Laudoituksen ja hirsirungon osien uusiminen lantalan purulaarin kohdalla. Lautaseinän rakentaminen käymälöiden alustojen eteen. Hirsien paikkauksia isoladon lounaanpuoleisella sivulla. Ovien ja ikkunoiden kunnostus. ⁸

¹ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto; Maanviljelys Kirjanpito Päiväkirja Lamminaho, Museoviraston arkisto;

² likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³ likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁴ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Lantala. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 20.5.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 3.

⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liitteet: A - 5.02.

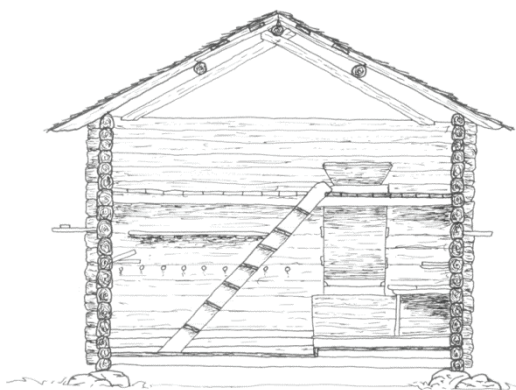
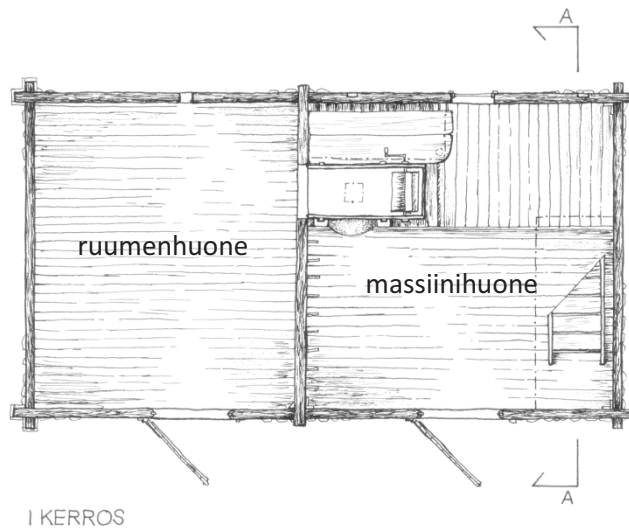
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

6. Massiini- ja ruumenhuone

Kuvaus	Kahdesta erillisestä huoneesta koostuva, yhden katon alla oleva yksikerroksinen rakennus, joka on rakennettu lähes isolatoon kiinni.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet ja kivisokkeli lankkulattia	
Koko	8,2m x 4,5m, harjakorkeus 4,5m	
Käyttö	Massiinihuoneessa on ollut puimakone, jonka tuottamat ruumenet on kuljetettu seinän aukon kautta ruumenhuoneeseen.	

1800-l	Rakennettu puretun pirtin hirsistä. Siirretty nykyiselle paikalle.
1977	Pärekaton uusiminen. ¹
1985	Pärekaton uusiminen, aluslaudoituksen osittainen uusiminen. ²
1989	Ruumenhuoneen lattian niskojen ja lankkujen uusiminen. ³
1990	Maanpinnan kuorinta rakennuksen ympäriltä. ⁴
1998	Nosto ja kivien latominen koko seinän matkalle. Kengitys (1 hirsikerta päätyyn ja väliseinälle). Lattianiskojen uusiminen ja ruumenhuoneen lattian osittainen uusiminen. Viskuumasiinan petin alahirsien uusiminen. Pärekaton uusiminen. Päädyn nurkkien kotelointi. Seinähirsien korjauksia pääty- ja takasivulla. Ikkunoiden ja ovien kunnostus. ⁵

¹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto; Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 6; Muistiinpanoja: "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

² KIOSKI-tietokanta, rakennus 304516, viitattu 8.4.2014; Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Ruumenhuone-massiinahuone. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 27.3.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 6.

³ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Ruumenhuone-massiinahuone. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 27.3.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

⁴ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Ruumenhuone-massiinahuone. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 27.3.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 2.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

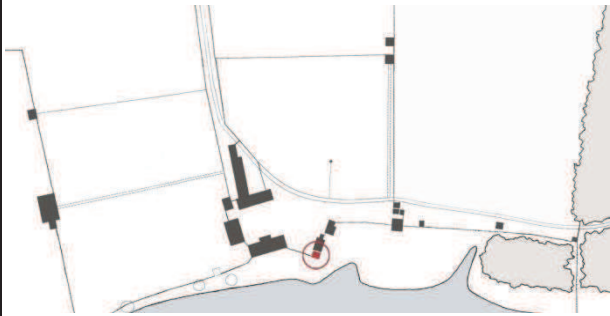
Kuvat:

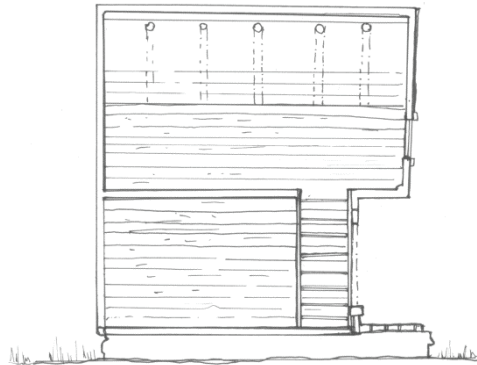
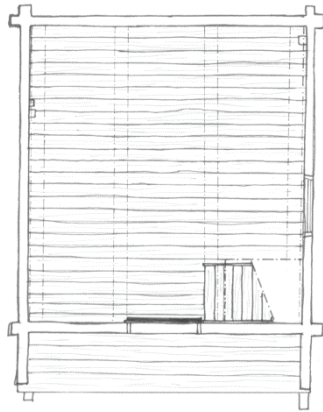
Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010.

7. Törmäaitta

212

Kuvaus	Kaksikerroksinen neliöpohjainen varastorakennus, jossa on posket ja otsa.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset yhdellä sivulla suojalaudoitus punamullattu	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus	luonnonkivi ja hirsi; nurkkakivet ja salvoskehikko	
Lattia	lankkulattia	
Koko	3,6m x 4,5m, harjakorkeus 5,0m	
Käyttö	Alunperin vilja-aitta, toiminut myöhemmin nukkuma- ja tavara-aittana.	

1793	Rakennettu. ¹
ennen 1930	Suojalaudoitus kaakkoisseinälle ja malkakaton muutos pärekatoksi. ²
1949	Pärekaton uusiminen. ³
1981	Suojalaudoituksen korjaus. ⁴
1987	Pärekaton uusiminen. ⁵
1989	Oven ja lukkojen kunnostus. ⁶
1999	Jalustakehikon kengitys. ⁷ Nosto nurkkakiville. Takaosan suojalaudoitus. Oven ja yläluukun vuorilautojen kunnostus. Ikkunoiden kunnostus. Siltalankkujen uusiminen. Punamultaus. ⁸

¹ Vuosilukukaiverrus törmäaitan otsan alimmassa hirressä.

² Valokuva joelta Lamminahon pihaan vuosien 1910-1930 välillä, kuvaaja Arvi Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Törmäaita. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 18.9.1992, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 4.

⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 6.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 6.

⁷ Lamminahon korjaustöiden työmaakokouksen pöytäkirja, 14.6.1999, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 16 ja liite A-7.01.

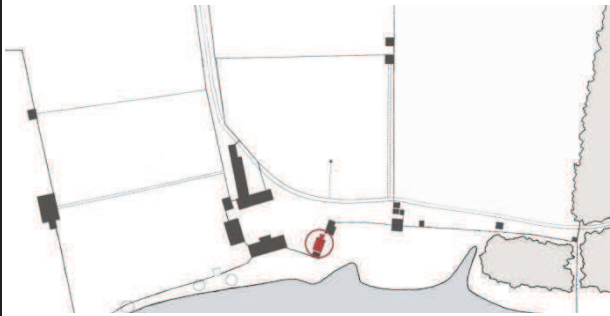
Kuvat:

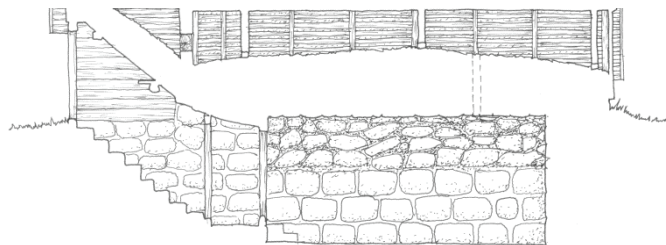
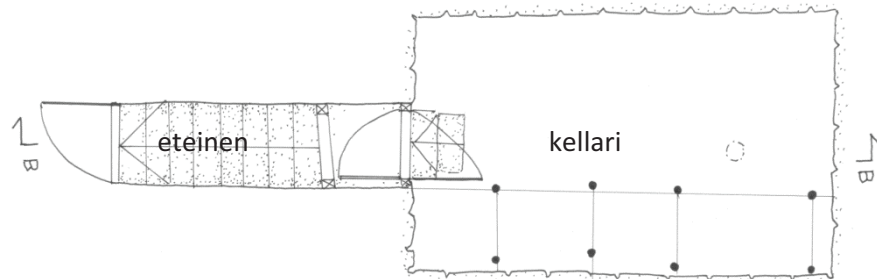
Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva 1: Noora Puustinen, syksy 2013.

8. Kivikellari

214

Kuvaus	Rantatörmään rakennettu maakellari, jonka portaille tehty hirsiseinäinen huone.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi ; pitkänurkkasalvokset maalaamaton luonnonkivi; kylmämuurattu holvaus kolminkertainen päre, eteisessä kolmiorimahuopakate; vuoliaisrakenteinen harjakatto Sisällä lohkotusta luonnonkivistä luonnonkivinen syväperustus betoni	
Katto		
Perustus		
Lattia		
Koko	4,6m x 10,6m, korkeus ulko-oven kohdalla 2,5m	
Käyttö	Ruokien säilytykseen käytetty kellari.	

1906	Rakennettu perimätiedon mukaan. ¹
1931-1934	Kivikellarin kivikumpareen kattaminen hirsi-pärekatoksella ja betonilattian valu. ²
1960-1978	Eteisen katteen vaihto päreestä huopaan. ³
1978	Pärekaton uusiminen. ⁴
1989	Hirsiseinien oikaisu puutuella. Seinien muurauksien korjauksia eteisen ja portaikon seinissä sekä kellarin luoteisseinällä. Portaikon huopakatteen uusiminen ja räystäskourujen lisäys. Kellarin sisäoven karmin uusiminen. ⁵
1998	Pärekaton uusiminen. Peruna- ja juureslaarien ja hyllykön uudelleenrakennus. Sadevesiojien kunnostus kellarin ympäriltä. ⁶

¹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Kellari (rak.n:o 16). Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 15.7.1993, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

² Valokuva Lamminaholaisista päärakennuksen joenpuolella "1930-luvun alussa", luultavasti vuosien 1930-1934 välillä, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva joelta Lamminahon pihaan vuosien 1910-1930 välillä, kuvaaja Arvi Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1934, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

³ likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto; Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu, 1979.

⁴ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Kellari. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 15.7.1993, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 1.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

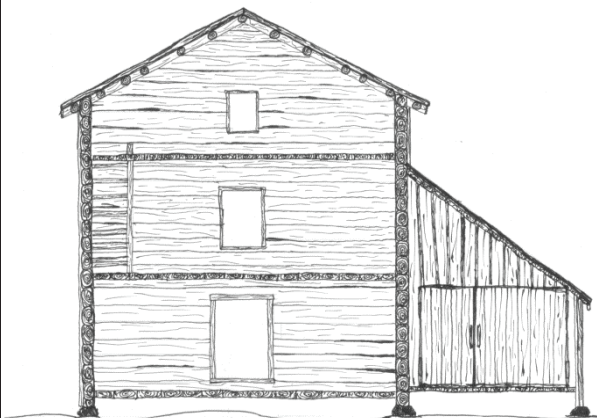
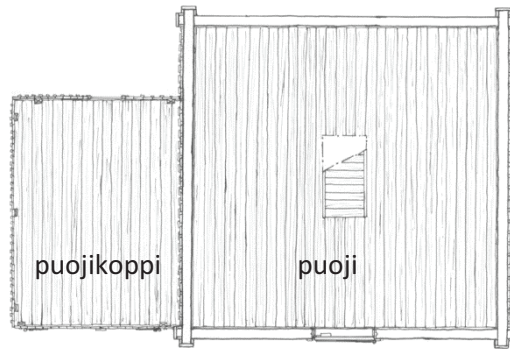
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Tiina Puustinen, kesä 2014.

9. Puoji ja puojikoppi

Kuvaus	Kolmikerroksinen aittarakennus, jonka kyljessä lautarakenteinen, pulpettikattoinen koppi. Kutsuttu myös kolmikerrosaitaksi.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset osa sivuista suojalaudoitettu koppi rankarakenteinen ja lautavuorattu Punamultaus	
Katto	kolminkertainen päre, kopissa huopakate; vuoliaisrakenteinen harjakatto, kopissa pulpettikatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet lankkulattia	
Koko	8,7m x 5,7m, harjakorkeus 7,2m	
Käyttö	Vilja-aitta, toiminut myös kalastustarvikkeiden varastona. Koppi tehty taloustavaroille ja työkaluille.	

1800-l	Rakennettu. ¹
1928	Puojikoppi rakennettu. ²
ennen 1930	Kaakkoisseinä suojalaudoitettu. ³
1950-1960-l	Puojikopin katteen vaihto lautakatosta sälehuovaksi.
1981	Kaakkoisseinän suojalaudoituksen päällimmäisten lautojen uusiminen. ⁴
1986	Puojikopin huopakatteen uusiminen. ⁵
1987	Pärekaton uusiminen. ⁶
1999	Kengitys (3 hirsikertaa). ⁷ Koteloinnin alaosan korjaus lounasseinän nurkissa. Suojalaudoituksen alaosan korjauksia joenpuolen sivulla. Porraskiven nosto. Ovien ja luukkujen kunnostus. Puojikopin huopakaton reuna- ja tuulilautojen korjaus. Pärekaton paikkauksia. ⁸ Punamultaus. ⁹
2012	Puojikopin huopakatteen uusiminen. ¹⁰

¹ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu, 1979.

² Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Puoji ja puojikoppi. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 31.8.1993, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

³ Valokuva Lamminaholaisista päärakennuksen joenpuolella "1930-luvun alussa", luultavasti vuosien 1930-1934 välillä, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁴ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Puoji ja puojikoppi. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 31.8.1993, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 1.

⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Puoji ja puojikoppi. Vauriokartoitus ja korjaussuunnitelma", 31.8.1993, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 5.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Lamminahon korjaustöiden työmaakokouksen pöytäkirja, 14.6.1999, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-9.01 ja A-9.02.

⁹ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite IV.

¹⁰ Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

Kuvat:

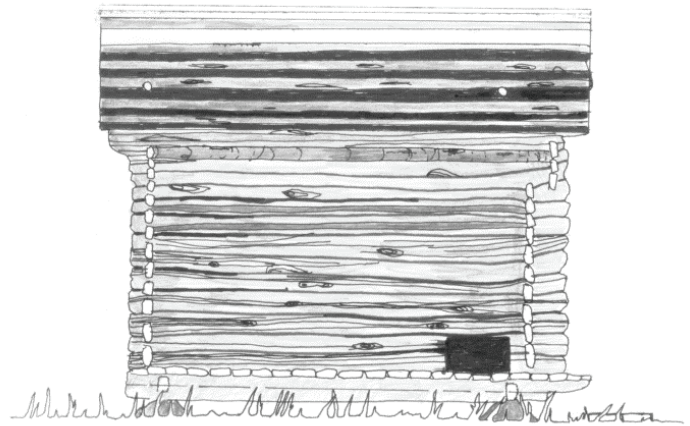
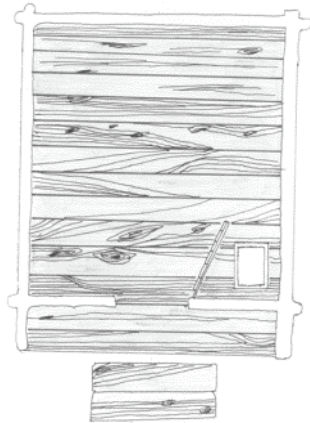
Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Pilvi Kari, syksy 2010.

10. Miesten aitta

218

Kuvaus	Yksihuoneinen aittarakennus, jossa ulkonevat posket ja otsa.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset yhdellä sivulla suojalaudoitus maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus	luonnonkivi ja hirsi; nurkkakivet ja salvoskehikko	
Lattia	lankkulattia	
Koko	3,3m x 4,2m, harjakorkeus 3,6m	
Käyttö	Vaatteiden ja työkalujen säilytys sekä kesäisin yöpyminen	

1827	Rakennettu. ¹
1885-1930-l	Malkakaton muunto pärekatoksi. Siirto nykyiselle paikalle. ²
1930-l	Pärekaton uusiminen tai malkakatteen vaihto päreeksi. ³
1987	Pärekaton uusiminen. ⁴
1988	Kengitys. ⁵
1989	Nosto, oikaisu ja nurkkakiville asettelu. Siltalankun uusiminen. Kengityksen korjaus.
1990	Hirrenpään paikkauksia naisten aitan puoleisella seinällä alimmassa hirressä sekä takaseinän toiseksi alimmassa hirressä. Suojalautoitus kaakkoissivulle..
1999	Uuden portaan teko pikkuaitan vanhan portaan mallin mukaan. ⁶ Nosto. Pärekaton paikkaus ja harja- ja tuulilautojen kiinnitys. ⁷

¹ Vuosilukukaiverrus rakennuksen seinässä.

² Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-1950-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ "Korjaustarkastus 13.9.1978, Vaala, Lamminahon talo", Museoviraston Rakennushistorian osasto, Museoviraston arkisto.

⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 7.

⁵ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Kaisa Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-10.01.

Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva 1: Noora Puustinen, syksy 2013.

11. Naisten aitta

220

Kuvaus	Yksihuoneinen aittarakennus, jossa posket ja otsa.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset yhdellä sivulla suojalaudoitus maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus	luonnonkivi ja hirsi; nurkkakivet ja salvoskehikko	
Lattia	lankkulattia	
Koko	3,8m x 3,5m, korkeus 3,6m	
Käyttö	Vaateaitta, kesäisin nukkuma-aitta naisille	
		
1796	Rakennettu. ¹	
1885-1930-l	Katteen vaihto malkakatosta pärekattoon ja siirto nykyiselle paikalle. ²	
1930-l	Pärekaton uusiminen tai vaihto malkakatosta päreeksi. ³	
1941-1942	Katon vuoliaisten uusiminen ⁴	
1987	Pärekaton uusiminen. ⁵	
1989	Nosto ja oikaisu. Siltalankun uusiminen. ⁶	
1990	Hirren pään paikkaus itänurkalla. Suojalaudoitus kaakkosisseinälle. Itänurkan kotelointi. Uuden portaen teko pikkuaitan vanhan portaan mallin mukaisesti. Oveen lisättiin yksikertainen rautavedin. ⁷	
1999	Nosto. Pärekaton paikkaus ja harja- ja tuulilautojen kiinnitys. ⁸	

¹ Vuosilukukaiverrus rakennuksen seinässä.

² Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-1950-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ "Korjaustarkastus 13.9.1978, Vaala, Lamminahon talo", Museoviraston Rakennushistorian osasto, Museoviraston arkisto.

⁴ Valokuva naistenaitan edestä vuodelta 1942, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-11.01.

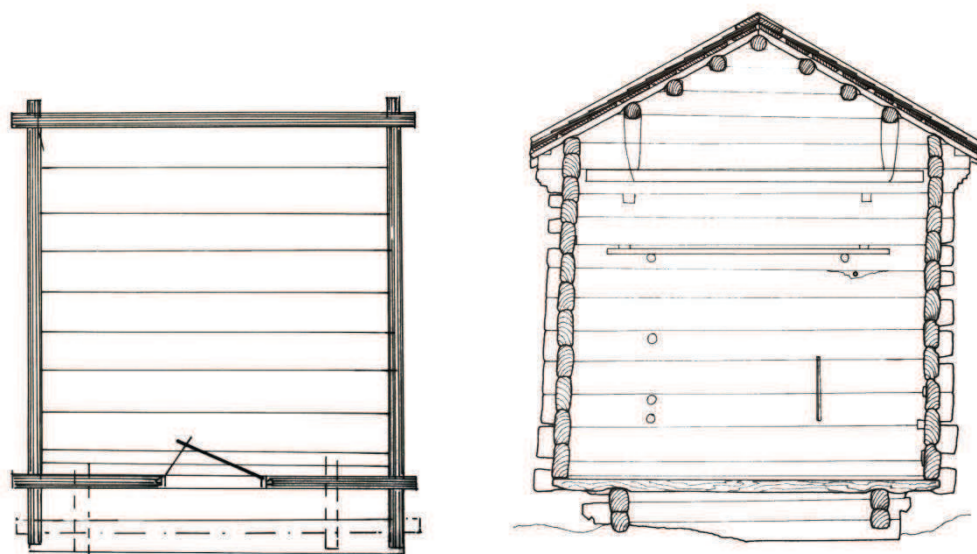
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Tiina Puustinen, kesä 2014.

12. Pikkuaitta

Kuvaus	Yksihuoneinen, yksikerroksinen pieni varastorakennus. Tunnettu myös nimillä piikainaitta ja öljyaitta.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset osalla sivuista suojalaudoitus maalaamaton Katto kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto Perustus luonnonkivi ja hirsi; nurkkakivet ja salvoskehikko Lattia lankkulattia	
Katto		
Perustus		
Lattia		
Koko	2,7m x 2,9m, harjakorkeus 3,6m	
Käyttö	Vaate- ja nukkuma-aitta. Piit ja tyttäret nukkuivat aitassa kesäisin. Säilytetty aikanaan myös traktorin öljyä yms, mistä toinen nimi öljyaitta tulee.	

1700-1800-l taite	Rakennettu. ¹
1885-1930	Kate vaihdettu tuohi-malka-katteesta päreeksi. Siirto nykyiselle paikalle. ²
1975	Pärekaton uusiminen. ³
1989	Nosto ja oikaisu. ⁴ Siltalankkujen uusiminen.
1990	Siltalankkujen veisto. Portaan uusiminen vanhan mallin mukaan. ⁵
1997	Pärekaton uusiminen. ⁶
1999	Siirto 40cm kauemmas naistenaitasta, nosto nurkkakiville, oikaisu. Jalustan lahojen hirsien uusiminen. Itänurkan tukeminen sisäpuolisilla följareilla. Koillis- ja luoteissivun suojalaudoitus. Oven kunnostus. ⁷

¹ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon pikkuaitta - vauriokartoitus ja konservointisuunnitelma", lopputyö 1990, Vantaan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, konservaattoriosasto, Museoviraston arkisto.

² Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-150-luvuilta, Lamminahon albumeit, Museoviraston arkisto.

³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-12.01.

Kuvat:

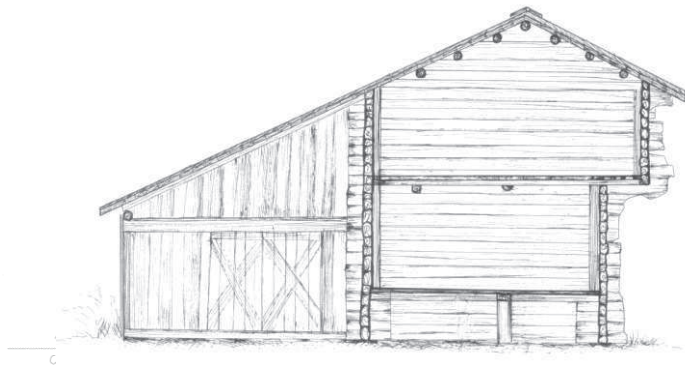
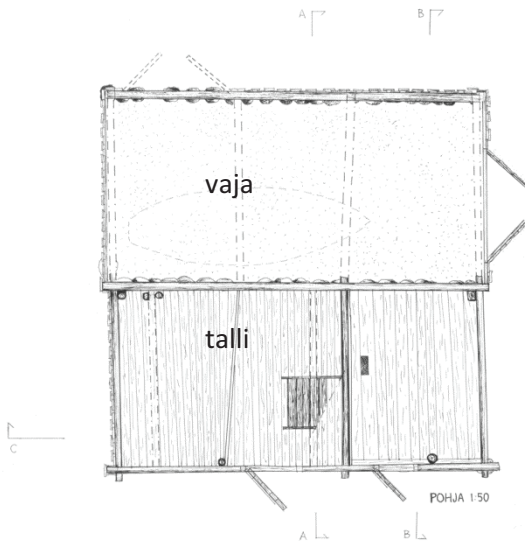
Pohjapiirros: Veijo Laine, 1996, Museoviraston arkisto.

Leikkaus: Kaisu Siika-aho, 1990, Museoviraston arkisto.

13. Vanha talli

224

Kuvaus	Kahdesta vierekkäisestä tilasta koostuva kokkitalli, jonka on nostetun lattian alla on varastotilaa. Etusivulla umpinainen luhti, otsa, ja takana myöhemmin rakennettu lautarakenteinen kylkiäinen. Pienemmän talliosan yläpuolella on vintti.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset yhdellä sivulla suojalaudoitus kylkiäinen rankarakenteinen ja lautavuorattu maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet lankkulattia, vajassa maalattia	
Koko	7,1m x 7,2m, harjakorkeus 5,1m	
Käyttö	Toiminut ennen tallina, myöhemmin kalustovajana. Kylkiäinen on toiminut venevajana.	

1700-l loppu	Rakennettu. ¹
1800-l alkup.	Siirretty nykyiselle paikalle ja muodostettu alle ryömintätila lisäämällä alalaitaan hirsiiä. ²
1885-1930	Katteen vaihto tuohi-malasta päreeksi. ³
1930	Pärekaton uusiminen tai malkakaton vaihto päreeksi. ⁴
1936	Kylkiäinen rakennettu. ⁵
1994	Pärekaton paikkaus. ⁶
1997	Kengitys (3 hirsikertaa) ja uusien nurkkakivien laitto. Följarien lisäys takaseinälle ja nurkkiin. Kahden hirren vaihto päätysivulta ja otsan keskimmäisen kannattajahirren paikkaus. Suojalaudoitus pohjoissivulle. Kylkiäisen helmalaudan korjaus. Pärekaton uusiminen. Yläluukun ja molempien ulkoportaiden uusiminen. Sisällä olevien portaiden askelmien korjaus. ⁷

¹ Alfred Kolehmainen: *Suomalainen talonpoikaistalo*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu, 1979.

² Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

³ Valokuva Lamminahon aitoista vuodelta 1885, kuvaaja W.T. Orde-Powlett, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuvat Lamminahosta 1910-1950-luvuilta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁴ Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi. Museoviraston arkisto.

⁵ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto; likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁶ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

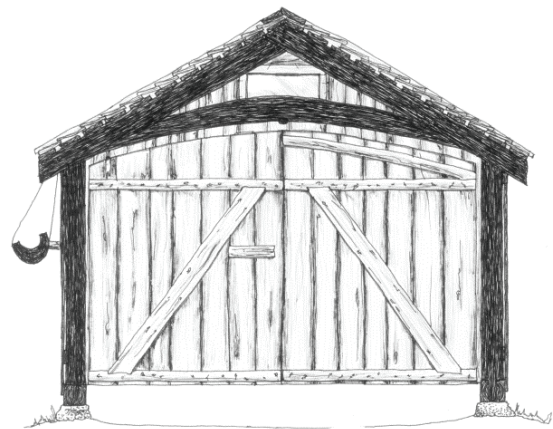
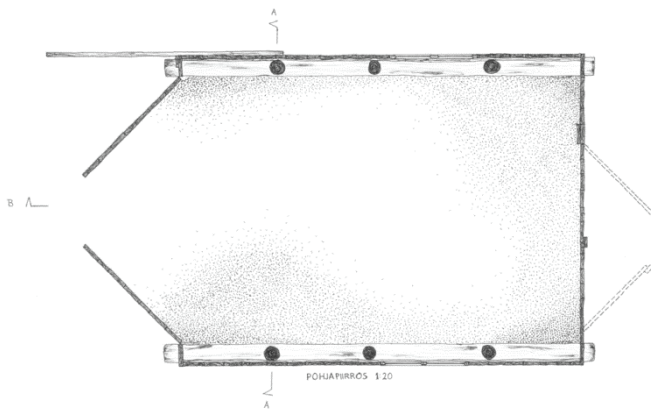
Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

14. Traktorikoppi

Kuvaus	Pieni ja matala yksitilainen varastorakennus.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsinen rankorakenne; verhous lautta maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto, joka tukeutuu hirsikaariin	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet maalattia; traktorilla puinen alusta	
Koko	2,7 m x 3,7 m, korkeus 2,4 m	
Käyttö	Rakennettu traktorin talliksi.	

1935	Rakennettu. ¹
1975	Pärekaton uusiminen. ²
1994	Vesikourun uusiminen. ³
1995	Vesikouru asennettu paikoilleen. ⁴
1997	Jalashirsien ja pystyrunkohirsien alapäiden uusiminen. Ikkunoiden maalaus keltamullalla. ⁵
1998	Pärekaton uusiminen. ⁶
1999	Traktorille puisen alustan teko. Oven kunnostus. ⁷

¹ Valokuva Lamminahon pihapiiristä vuodelta 1935, kuvaaja Lauri Korhonen, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

² Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-14.01.

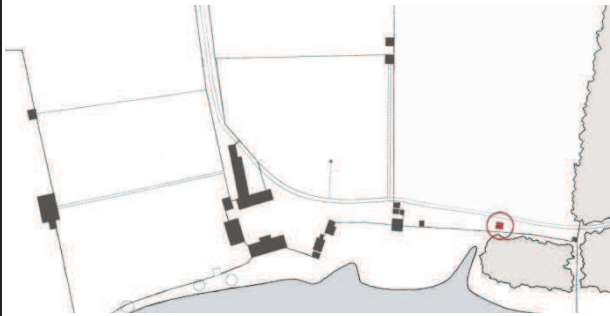
Kuvat:

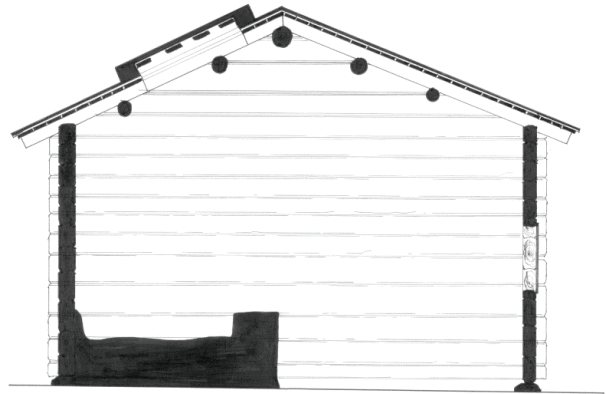
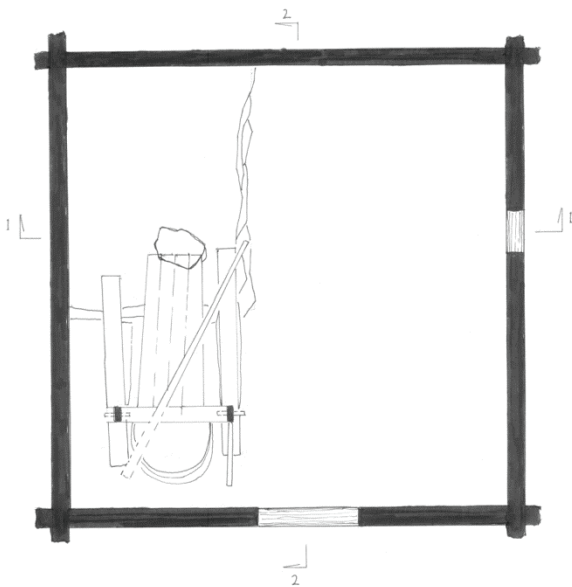
Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

15. Paja

228

Kuvaus	Yksihuoneinen, kiukaallinen rakennus.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet savi-maalattia	
Koko	4 m x 4 m, korkeus 3,2 m	
Käyttö	Toiminut tilan sepän pajana.	

1813	Rakennettu perimätiedon mukaan. ¹
1969	Siirto irtaimistoiheen Turkansaareen. ²
1997	Siirto takaisin Lamminahoon. Yhden alahirren uusiminen ja nurkkakivien lisäys. Kiviladonta koko hirsikehän matkalle. Pärekaton ja ruodelautojen uusiminen. Ahjon uudelleenmuuraus. ³ Oven kunnostus. ⁴

¹ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Kiitoskortti lahjoituksesta Aini, Ida ja Aune Lamminaholle 6.12.1969, Museoviraston arkisto.

³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-15.04.

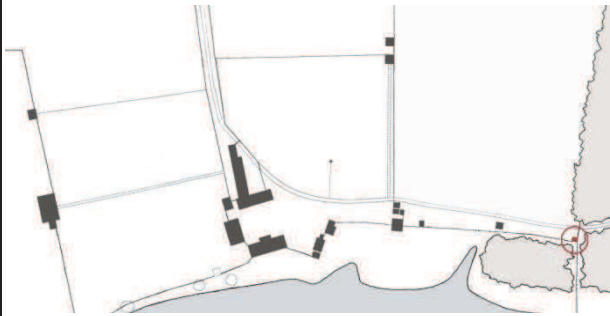
Kuvat:

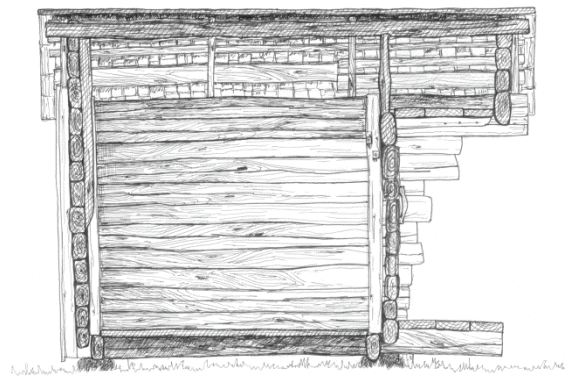
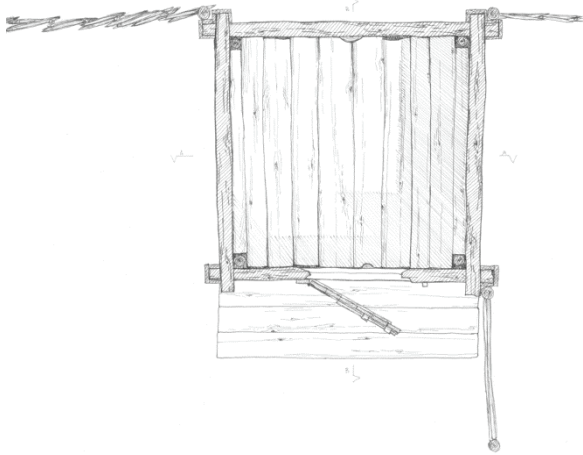
Piirrokset: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

16. Sysikoppi

230

Kuvaus	Pieni, yksikerroksinen ja yksihuoneinen varastorakennus, jossa otsa.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus	luonnonkivi; nurkkakivet	
Lattia	lankkulattia	
Koko	2,5m x 2,4m, harjakorkeus 2,9m	
Käyttö	Toiminut viimeisimpänä sysien eli puuhiilien varastorakennuksena.	

1810	Rakennettu perimätiedon mukaan. ¹ Hirret puretuista rakennuksista.
1800-l	Todennäköisesti siirretty ainakin kahdesti, hirret käännetty sisäpuoli ulospäin.
1980-l	Suojalautoitus. Nurkkien kotelointi. ²
1987	Pärekaton uusiminen. ³
1998	Kengitys (1 hirsikerta), nosto ja oikaisu. Följarien lisäys nurkkiin. Nurkkakoteloitien uusiminen. ⁴ Lattianiskojen ja lattialankkujen uusiminen. Siltalankkujen uusiminen. ⁵

¹ Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 8.

³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-16.01.

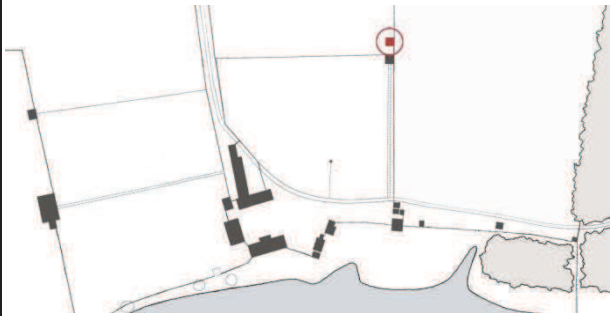
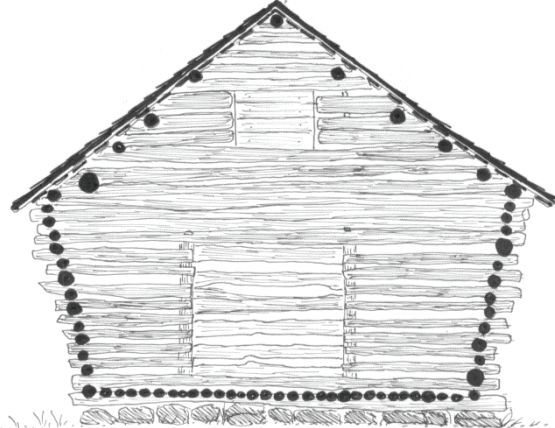
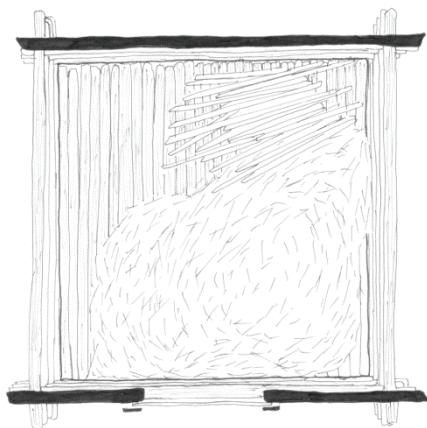
⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva: Helena Hirviniemi 2010, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

18. Lato

Kuvaus	Yhdestä tilasta koostuva harvalato. Kutsuttu yläriihiladoksi.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	pyöröhirsi; koirankaulasalvokset maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet riukulattia	
Koko	leveimmillään 6,0 x 5,7m, harjakorkeus 5,0m	
Käyttö	Heinälato	
		
1908	Rakennettu perimätiedon mukaan. ¹	
1986	Pärekaton uusiminen. ²	
1998	Kengitys ja nosto. Lattian niskahirsien uusiminen ja lattian osittainen uusiminen. Seinähirsien uusimista. Oven karapuun ja viereisten hirsien uusiminen.	
2012	Yläluukun uusiminen. ³	
	Pärekaton uusiminen. ⁴	

¹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Arkisto Helena Hirviniemen arkisto.

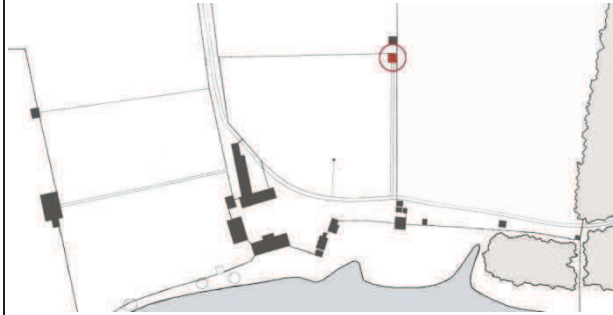
³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Arkisto Helena Hirviniemen arkisto.

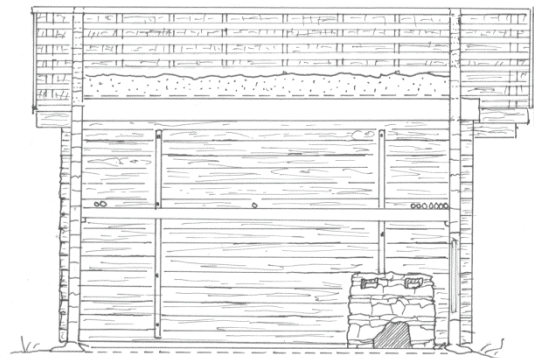
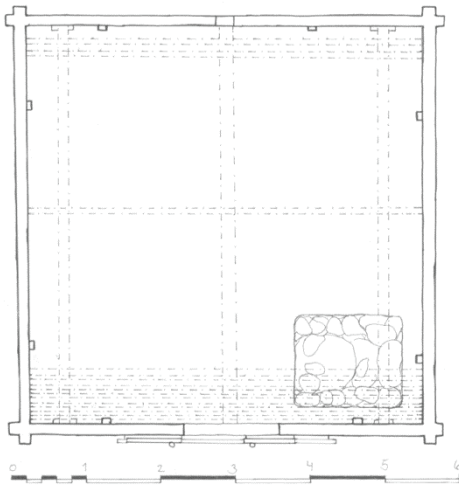
⁴ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 5.5.2014; Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

Kuvat:

Piirroksia: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

19. Riihi

Kuvaus	Yksitilainen, puolitoistakerroksinen, kiukaallinen rakennus.		
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset maalaamaton		
Katto			kolmikertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto
Perustus Lattia			luonnonkivi; nurkkakivet ja sokkeli savi-maalattia
Koko	5 m x 5 m, harjakorkeus 4,9m		
Käyttö	Viljan puinti n. vuoteen 1918 asti, jolloin puimakone syrjäytti käsin puinnin		

1900	Rakennettu. ¹
1953-1954	Riihen sisustuksen purku, kiuaskivien siirto kuistin eteen porraskiviksi. ²
1975	Katon uusiminen. Pyöreiden följarien lisäys sisä- ja ulkopuolelle. ³ Nosto ja oikaisu. Seinähirsien paikkauksia. Tehty ovi. ⁴
1996	Kengitys (3-4 hirsikertaa). Ylimpien tasahirsikehien uusiminen. Seinähirsien paikkauksia ja uusimisia eteläsivulla ja oviaukon yläpuolella. Välikaton kannattajahirren ja katon uusiminen. Pärekaton uusiminen alalautoineen. Kiukaan muuraus osin vanhoista ja osin uusista kivistä. Savilattian valu. Följarien vaihto neliskulmaksiin, ulkopuolisten följarien poisto. Oven uusiminen. Parsipuiden vaihto. ⁵

¹ Lamminahon omaisuusluettelo 1914-1915, Museoviraston arkisto.

² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 16.6.1990, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto

³ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁴ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat:

Piirroksat: Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva 1: Noora Puustinen, syksy 2013.

21. Lato

Kuvaus	Yhdestä tilasta koostuva, ylöspäin levenevä harvalato. Kutsuttu alariihiladoksi.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	pyöröhirsi; koirankaulasalvokset maalaamaton	
Katto	kolminkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto	
Perustus Lattia	luonnonkivi; nurkkakivet riukulattia	
Koko	leveimmillään 5,4m x 6,7m, harjakorkeus 4,8m	
Käyttö	Heinälato	
1907	Rakennettu perimätiedon mukaan. ¹	
1981	Pärekaton uusimien. ²	
1994	Alimpien hirsien uusiminen. Lattian sekä yläluukun uusiminen. Oven ja yläluukun karojen uusiminen. ³	
1997	Perusteellinen korjaus ja uusi pärekato 1997. ⁴	
2012	Pärekaton uusiminen. ⁵	

¹ Käs in kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

³ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

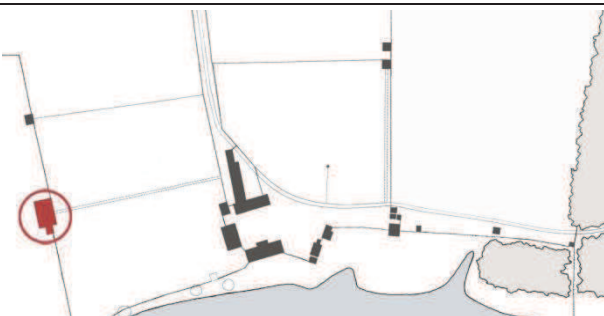
⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 9.

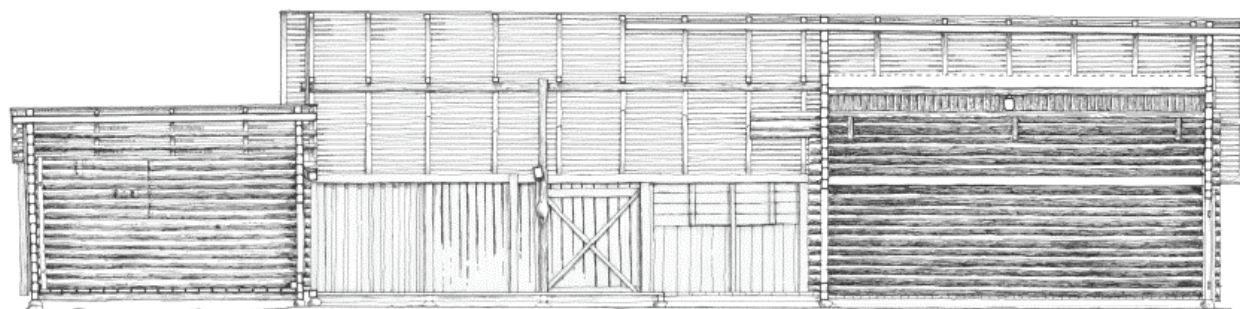
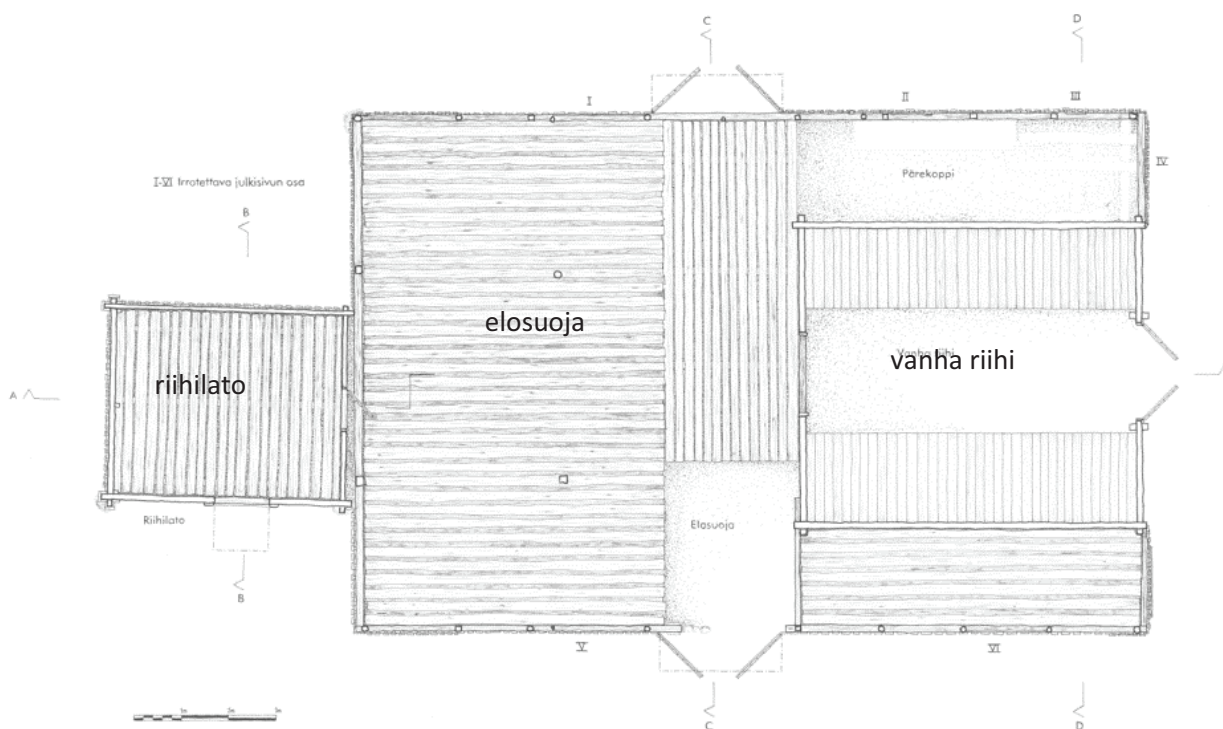
⁵ Sinikka Rantalankilan sähköpostihaastattelu 5.5.2014; Pertti Karjalaisen sähköpostihaastattelu 12.7.2014.

Kuvat:

22. Elosuoja

238

Kuvaus	Vanhasta riihestä ja sen vieressä olevasta vanhasta ruumenhuoneesta eli riihiladosta sekä näiden ympärille rakennetusta ladosta koostuva rakennuskokonaisuus. Käytetty myös nimitystä elosäiliö.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	hirsi; pitkänurkkasalvokset Elosuoja rankarakenteinen ja lautavuorattu maalaaamaton	
Katto	Kolmiorimahuopahuopa, riihiladossa kolminkertainen päre; harjakatto	
Perustus	luonnonkivi; nurkkakivet, osin sokkeli	
Lattia	lankkulattia, osin savi-maalattia	
Koko	suurimmat mitat 22 m x 11 m, harjakorkeus 5m	
Käyttö	Riihi ja ruumenhuone jääneet pois alkuperäisestä käytöstään uuden riihen myötä 1900. Toimineet sen jälkeen varastotiloina maatalouden peltotyökaluille ja pärehöylälle.	

1804	Rakennettu riihi ja riihilato eli silloinen ruumenhuone. ¹
1920	Elosuoja rakennettu vanhan riihen ympärille. ²
1958	Elosuojan katteen vaihto sälehuovaksi. ³
1975	Riihen kengitys, kiukaan muuraus ja oven kunnostus ⁴
1981	Riihiladon pärekaton uusiminen. ⁵
1985	Elosuojan huopakaton korjaus. ⁶
1986	Elosuojan huopakaton myrskytuhojen korjauksia. ⁷
1988	Elosuojan huopakatteen uusiminen. ⁸
1997	Pärehöylän kunnostus. ⁹
1999	Följarien lisäys riihilatoon sisäpuolelle. Riihiladon kengitys. Riihiladon pohjoisnurkan kotelointi. Riihiladon lattian korjaus. Ovien ja luukkujen kunnostus. Vanhan riihen lattian kunnostus ja koneille puisten alustojen teko. ¹⁰

¹ Vuosilukukaiverrus ruumenhuoneen seinässä; Käsien kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta heinäkuussa 1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto

³ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1958, Museoviraston arkisto; likka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁴ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 9.

⁵ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁶ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ "Lamminahon tilan korjaustöitä 1975-1989", muistiinpanoja, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁸ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, s. 9.

⁹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁰ Helena Hirviniemi: "Lamminahon tila, korjausohjelma 1998-1999", 8.9.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto, liite A-22.01.

Kuvat:

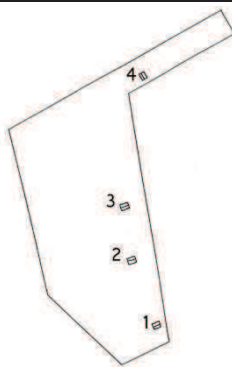
Piirroksat:

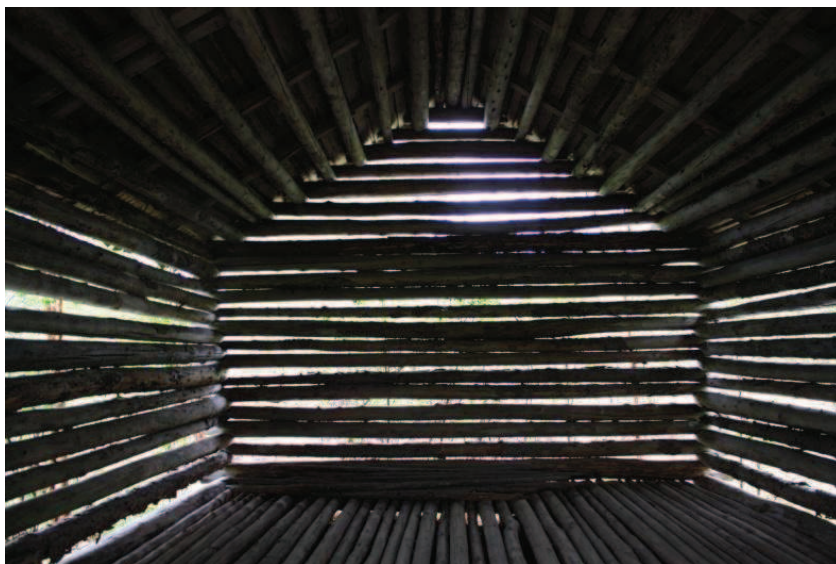
Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston AH II -kurssilaiset vuosina 2009-2011. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiedekunnan Historian ja korjausrakentamisen laboratorion arkisto.

Valokuva:

Pilvi Kari, syksy 2010.

25. Vittasuon ladot

Kuvaus	Neljä Vittasuon palstalla olevaa harvalatoa.	
Materiaalit ja rakenne; Seinät	pyöreitä ja veistettyjä hirsiä; pitkänurkkasalvokset maalaamattomia Katto nelinkertainen päre; vuoliaisrakenteinen harjakatto Perustus luonnonkivi; nurkkakivet Lattia lankku- ja riuku-lattiat	
Koko	Lato 1: 4m x 5m; Lato 2: 4m x 4m; Lato 3: 4m x 6m; Lato 4: 5m x 5,5m	
Käyttö	Heinälatoja	

1818	Lato 1 ja lato 4 rakennettu perimätiedon mukaan. ¹
1908	Lato 2 rakennettu perimätiedon mukaan. ²
1910	Lato 3 rakennettu perimätiedon mukaan. ³
1950-1992	Ladon nro 5 purku. ⁴ Ladon 1 paikkaaminen huovalla luoteislapeella.
1952	Jonkin ladon pärekaton uusiminen. ⁵
1995	Lato 1: kengitys (2 hirsikertaa) , oikaisu ja lattian uusiminen niskahirsineen. Lato 1: Pärekaton uusiminen. Lato 1: Oviaukon karojen uusiminen ja yläluukun uusiminen vanhan mallin mukaisesti. ⁶
1997	Lato 2: kengitys ja osittainen seinähirsien uusiminen. Lato 2: Oikaisu uusille nurkkakiville. Lattian uusiminen. Lato 2: Pärekaton uusiminen. Lato 2: Ovipuiden uusiminen.
1998	Lato 3: kengitys (3 hirsikertaa), oikaisu ja nosto uusille nurkkakiville. Lato 3: Lattianiskojen uusiminen. ⁷
1999	Lato 3: seinähirsien osittainen uusiminen. Lato 3: Pärekaton uusiminen. Lato 3: Lattian uusiminen. Lato 3: Ovi- ja ikkunaluukkujen teko. ⁸

¹ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

² Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

³ Käsin kirjoitettu muistilappu rakennusten valmistumisvuosista, luultavasti 1960-luvulta, Museoviraston arkisto.

⁴ Kartta Niskan kylästä tammi-maaliskuussa 1950, piirtänyt Y. Käki, Museoviraston arkisto.; Kaisu Siika-aho: "Lamminaho: Vittasuon ladot. Inventointi ja korjausehdotukset", 9.9.1992, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁵ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1952, Museoviraston arkisto; likka Lamminahon tilikirja 1934-1956

'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

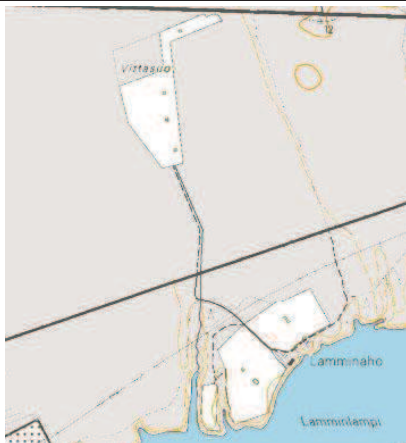
⁸ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto; Korjaustöiden vastaanottotarkastuksen pöytäkirja, Lamminaho, 1.10.1999, Ark. tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat:

Valokuva 1: Noora Puustinen, kevät 2014.

Valokuva 2: Noora Puustinen, kevät 2014.

26. Ympäristön hoitotyöt

Kuvaus	Metsän ja joen rajoittamat peltoaukeat. Jyrkät niittymäiset rantatörmät. Soratie pohjoislaidalta, joka jatkuu pihan poikki kaartaen yläjuoksulle metsään ja tervahaudalle. Lisäksi Lamminahontien toisella puolella Vittasuon peltopalsta.	
Käyttö	Pellot vuokraviljelyksessä.	
		
1920-l loppu	Pyterän myllyn purkaminen. ¹	
1930	Kaivon kehikon uusiminen. ²	
1930-1934	Aita puojin takaa rantaladolle ja jokeen. ³	
1936	Uusi käsipumppu kaivoon. ⁴	
1950	Sähkölinja taloon. ⁵ Kaivon uusiminen betonirenkaista ja puisen vinssin purku. ⁶	
1953	Veden nousu. ⁷ Veden alle jäävien maiden latojen myyntiä. ⁸ Tien muuttuminen karjakujasta tulotieksi.	
1954	Kaivo pellolle. ⁹	
1950-l	Savusaunan ja vanhan navetan purku. ¹⁰	
1956	Maitolaiturin teko. ¹¹	
1963	Vesijohto kunnalta. ¹²	
1989-1999	Maanpinnan kuorimisia korjattavien rakennusten ympäriltä.	
1990	Pihlajan kaato vanhan tallin päädyssä. Muun vesakon raivausta vanhan tallin takana. ¹³	
1993	Puiden raivaus jokitörmällä törmäaitan-puojin välisellä alueella, tulotien varresta peltojen kohdalta sekä riihen ja latojen ympäriltä. ¹⁴	
1994	Joentörmän vanhan kärrytien avaus. Alariihiladon takaisen ojan raivaus puista ja vesoista. Kotipeltojen umpeen kynnettyjen vanhojen ojien aukaisu. Maitolaiturin korjaus: nosto, portaiden osien uusiminen, uusi kattuhuopa.	

1995	Alariihiladon takaisen ojan raivaus puista ja vesoista. Kotipeltojen umpeen kynnettyjen vanhojen ojien aukaisu. Maitolaiturin korjaus: nosto, portaiden osien uusiminen, uusi kattohuopa. Kompostikehikon, rantatörmässä olevan vedentyhjennyskaivon kannen sekä pihakaivon kannen uusiminen.¹⁵ Aidan teko: sysikopilta rantaan ja sysikopilta traktorikopille. Kahden portin teko uuteen aitaan ja vanhan talli nurkalla olevan portin uusiminen. Hautatörmän kurun rantaan menevän tien avaus. Puiden raivaus vasikkahaan törmältä ja sysikopin seuduilta. Männyn kaato törmäaitan luota, kuusen kaato savusaunan raunioilta. Vittasuon ojien aukaisu. Ojan ylittävän sillan uusiminen Vittasuon ladon nro 1 viereen. Veneelle maihinnostoteline.¹⁶
1996	Parkkialueen teko sähkölinjan luo. Aidan teko: vanhan tallin ja puojin väli, törmäitalta rantaan. Kahden portin teko: puojin lähelle uuteen aitaan sekä puojin ja kellarin väliin.¹⁷
1997	Aidan teko: vanhan tallin ja traktorikopin väli, pikkuaitoilta riihelle, savusaunan raunioilta joentörmälle noin elosuojan kohdalle, tulotien varteen tien länsipuolelle Porttien teko uusiin aitoihin sekä Vittasuon tulotielle.¹⁸ Ojan ylittävän sillan teko Vittasuon ladon nro 2 viereen.
1998	Aidan teko: asuinrakennukselta törmäitalle ja savusaunan raunioille, navetan nurkalta ruumenhuoneen nurkalle, yläriihiladolta pohjoiseen metsänreunaan, elosuojalta joenrantaan, alariihiladolta metsänreunaan Porttien teko uusiin aitoihin.¹⁹
1999	Aidan teko: pohjoiseen metsänreunaan pellon rajalle.

¹ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, s. 65.

² Jenne Lamminahon päiväkirja v. 1930, kopioinut vuonna 1990 Helena Hirviniemi. Museoviraston arkisto.

³ Valokuvat Lamminahosta 1930-luvulta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁴ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁵ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁶ Muistiinpanot Maatalouskalenterissa 1956, Museoviraston arkisto; Valokuva Aune Lamminahosta kaivolla 1940-luvulla, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto; Valokuva likasta, Helenasta, Maija ja Heikki Luusuasta kaivolla 1950-luvun alusta, Lamminahon albumit, Museoviraston arkisto.

⁷ Pirkko Sihvo: *Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella*, Museovirasto, Helsinki, 2006, ss. 102-103.

⁸ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

⁹ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastatteluista 1994-1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁰ Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastattelusta 17.6.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹¹ Iikka Lamminahon tilikirja 1934-1956 'Kassakirja. Kajaanin kirjapaino ja kirjansitomo', Museoviraston arkisto.

¹² Helena Hirviniemen tekemät muistiinpanot Hanna Lamminahon haastatteluista 1994-1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹³ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon korjaus- ja kunnostustyöt kesällä 1990", raportti korjauksista, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁴ Kaisu Siika-aho: "Lamminahon kesä 1993", raportti korjauksista, 9.9.1993, Museoviraston arkisto.

¹⁵ Pirjo Kaltiainen: "Lamminahon kesä 1994", raportti korjauksista, 1.10.1994, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁶ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1995", raportti korjauksista, 1.12.1995, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁷ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1996", raportti korjauksista, 19.9.1996, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁸ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1997", raportti korjauksista, 7.1.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

¹⁹ Pirjo Siipola: "Lamminahon kesä 1998", raportti korjauksista, 17.10.1998, Ark tsto Helena Hirviniemen arkisto.

Kuvat:

Valokuva 1: Noora Puustinen, syksy 2013.

Kuva 306. Lamminahon luhti, viinakööki ja navetta.
© Noora Puustinen 2013.